

Cilt2 BORDO,
DÜNYA KLASİKLERİ ROMAN VICTOR HUGO SEFİLLER II. CİLT
TÜRKÇESİ: SEMİH ATAYMAN

VICTOR HUGO (18021885): Romantik gerçekçiliğin kurucusu olan ünlü Fransız yazar sadece romanlarıyla değil, şiirleri ve tiyatro oyunları ile de tanınmıştır. 1848 devriminden sonra cumhuriyetçi görüşleri savunan Hugo, sürgünde yaşadığı yıllarda da verimli bir yazınsal etkinlik içinde olmuştur. Hugo, eserlerinde toplumsal sorunları, halkın hayatından çarpıcı kesitleri büyük bir başarıyla yansıtmıştır. Dünya edebiyat tarihinin en önemli romanlarından olan ve yazarın başyapıtı sayılan Sefiller'in yanı sıra Deniz İşçileri, Notre Dame'ın Kamburu, 1793 Devrimi, Nişanlıya Mektuplar diğer önemli eserleri arasındadır. Ayrıca şiirleri Suçlar ve Seyirler, büyük ilgiyle karşılanmıştır. VICTOR HUGO SEFİLLER II. CİLT DİZİ TASARIMI/KOORDİNASYON HASAN HÜSEYİN ARIKAN DÜNYA KLASİKLERİ EDİTÖRÜ VEYSELATAYMAN TÜRKÇESİ

SEMİH AT AYMAN

TÜRKÇE REDAKSİYON

SÜLEYMAN ASAF FİLİZ GÖVER

TASHİH

ESEN GÜR AY

KAPAK GRAVÜRÜ

EMİLE BAYARD DETAY

TK. NO / ISBN © BORDO SİYAH KLASİK YAYINLAR

9758688510/9758688537 BASKI; İSTANBUL 2006

TREND YAYIN BASIM DAĞITIM REK. ORG. SAN. TİC. LTD. ŞTL

MRK/MATBAA: MERKEZ EFENDİ MH. DAVUTPAŞA CD. NO: 6/3 İPEK İŞ MERKEZİ 791011

TOPKAPI/İSTANBUL TRŞB/YAYIN&PAZARLAMA: CAFERAĞA MH. MÜHÜR DAR CD. NO: 60/5

POSTA

KODU 34710 KADIKÖY/İSTANBUL TR TEL: (0216) 348 98 03 Pbx FAKS: (0216) 349 93 45

LOJİSTİK:

MERKEZ EFENDİ MH. DAVUTPAŞA CD. EMİN TAŞ DAVUTPAŞA SAN. SİT. NO: 532

TOPKAPI/İST. TR

DAVUTPAŞA VERGİ DAİRESİ/VERGİ NO: 859 020 1971 Email: info@bordosiyah.com.tr Web:

www.bordosiyah.com.tr

HUKUK SERVİSİ TEL: (0216)348 99 18 FAKS: (0216)349 93 45

VICTOR HUGO

SEFİLLER II. CİLT

TAMAMI V CİLT

TÜRKÇESİ: SEMİH ATAYMAN

ROMAN

içindekiler ikinci bölüm

COSETTE

BİRİNCİ KİTAP WATERLOO

1. Nivelles'den Gelirken Rastlanılan Şeylere Dair' 13
2. Hougomont..... 15
3. 18 Haziran 181525
4. A 29
5. Çarpışmaların' Quid Obscurum'u ... 32
6. Öğleden Sonra Saat Dörtte..... 36
7. Napoleon Keyifleniyor..... 40
8. İmparator, Kılavuz Lacoste'a
Bir Soru Soruyor.....49
9. Beklenmedik Durum.....53
10. MontSaintJean Ovası.....58

11. Kılavuzun Kötüsü Napoleon'a İyisi Biilow'a.....65
12. Muhafız Gücü.....67
13. Felaket.....70
14. Son Birlik 73
15. Cambronne75
16. Quot Libras in Duce.....78
17. Waterloo'nun Sonuçları Olumlu mudur?.....86
18. Tanrısal Hukukun Tekrarlaması 89
19. Geceleyin Savaş Meydanı.....92

İKİNCİ KİTAP "ORION" GEMİSİ

1. 24601 Numara
9430 Numara Oluyor.....103
2. Belki de Şeytan Tarafından Yazılmış Olan İki Dizenin Nerede Okunacağına Dair.....107
3. Böyle Bir Çekiçle Kırılabilmesi İçin, Zincir Halkasının Önceden Buna Hazırlanmış Olması Gerekir.. ii3

ÜÇÜNCÜ KİTAP

ÖLÜYE VERİLEN

SÖZÜN YERİNE GETİRİLMESİ

1. Montfermeil'de Su Sorunu.....127
2. İki Portrenin Tamamlanması.....132
3. İnsanlara Şarap, Atlara Su Gerek ... 140
4. Sahneye Bir Bebek Çıkıyor.....143
5. Küçük Kız Yapayalnız.....145
6. Bu Belki de Boulatruelle'in Akıllılığını Kanıtlar.....152
7. Cosette Karanlıkta Yabancı Adamla Yan Yana.....159
8. Belki de Aslında Zengin Olan Bir Yoksulu Hana Kabul Etmenin Getirdiği Hoşnutsuzluk.....163
9. Thenardier Oyun Peşinde.....188
10. Ava Giden Avlanır.....199
11. 9430 Numara Yeniden
Ortaya Çıkıyor ve Piyangoda Onu Cosette Kazanıyor.....206

DÖRDÜNCÜ KİTAP GORBEAU VİRANESİ

1. Üstat Gorbeau.....209
2. Baykuşla Çalıbülbülü İçin Yuva.....218
3. Birleşen İki Mutsuzluktan Mutluluk Doğar.....220
4. Önemli Kiracının Gördükleri.....226
5. Yere Düşen Madeni Bir
Beş Franklık Ses Çıkarır.....229

BEŞİNCİ KİTAP KARANLIKTA ÇIKILAN AVDA

SESSİZ KÖPEK SÜRÜSÜ

1. Stratejinin Zikzakları.....235
2. Bereket Versin ki Âusterlitz Köprüsü'nden Araba Geçebiliyor... 239
3. Paris'in 1727'deki Planına
Bir Bakış.....242
4. El Yordamıyla Kaçış Denemeleri ...246
5. Fenerlerde Havagazı Kullanılsaydı Bu İş Yapmaya İmkân Olmazdı 249
6. Bilmece Gibi Bir Sorunun Başlangıcı.....255
7. Bilmecenin Devamı.....258
8. Bilmece Gibi Sorun İyice Karmaşıklaşıyor.....26 i
9. Çingiraklı Adam.....263
10. Javert'in Avını Elinden Nasıl
Kaçırdığının Hikâyesidir.....269

ALTINCI KİTAP KÜÇÜK PICPUS MANASTIRI

1. Küçük Picpus Sokağı, No. 62.....283

2. Martin Verga Tarikatı.....	288
3. Katı Kurallar.....	298
4. Sevinçler.....	300
5. Eğlenceler.....	305
6. Küçük Manastır.....	312
7. Bu Karanlıktan Birkaç Siluet.....	315
8. Post Çorda Lapidés.....	318
9. Rahibe Başlığı Altında Bir Yüzyıl ...	320
10. Aralıksız İbadetin Kaynağı.....	322
11. Küçük Picpus Manastır'ın Sonu ...	324 YEDİNCİ KİTAP PARANTEZ
1. Soyut Bir Düşünce Olarak Manastır .	329
2. Tarihi Bir Olgu Olarak Manastır ...	330
3. Geçmişe Hangi Şartlarda	
Saygı Duyulabilir.....	334
4. İlkeler Açısından Manastır.....	338
5. Dua.....	340
6. İbadetteki Mutlak İyilik.....	341
7. Suçlu Ararken Dikkat Edilecekler.....	345
8. İnanç, Yasa.....	346
SEKİZİNCİ KİTAP MEZARLIKLAR KENDİLERİNE VERİLENİ ALIRLAR	
1. Manastıra Nasıl Girilir.....	351
2. Fauchelevent Zor Durumda	362
3. 'Masum Ana'	365
4. Jean Valjean Austin CastiUejo'yu Okumuşa Benziyor.....	379
5. Ölümsüz Olmak İçin Sarhoş Olmak Yetmez.....	387
6. Dört Duvar Arasında.....	394
7. 'Kartı Kaybetmemek' Deyimi Nereden Geliyor.....	396
8. Başarılı Geçen Sorgulama	405
9. Kapanış	410

İKİNCİ BÖLÜM

COSETTE

BİRİNCİ KİTAP

WATERLOO

1. Nivelles'den Gelirken Rastlanılan Şeylere Dair

Geçen yıl (1861), güzel bir mayıs sabahı bir yolcu, bu hikâyeyi anlatan kişi Nivelles'den gelip La Hulpe'e doğru

yürüyordu. İki sıra ağaçlar arasında, tepeler'üzerinden dalgalanarak uzanan taş döşeli yolu

izlemekteydi. Birbiri

ardınca gelen tepeler sanki yolu kâh kaldıran kâh indiren muazzam dalgalar gibiydiler. Yolcu Lillois'yı ve Bois

SeigneurIsaac'ı geçmişti. Batı'da, Braine l'Alleud'in ters çevrilmiş bir vazo şeklindeki arduvaz kaplı kulesi

görünüyordu. Yüksekteki bir koruluğu ve bir ara yolun köşesinde, üzerinde; 'Eski giriş kapısı No: 4' yazısı

taşıyan kurtyeniği içinde bir direğin yanı başındaki bir meyhaneyi geride bırakmıştı. Meyhanenin ön tarafında;

'Dört bucağın rüzgârı. Echabeau, özel cafe' yazılı bir tabela vardı.

Yolcu bu meyhaneden yaklaşık iki buçuk kilometre ötedeki küçük bir vadiye geldi. Burada, yolun dolgu kısmında

oyulmuş bir kemerin altından sular akıyordu. Şosenin bir yanında vadiyi dolduran seyrek, ama yemyeşil ağaç

kümeleri, öbür yanında da çayırıklar

hoş ve düzensiz bir şekilde yayılmakta, Braine' l'Alleud'e doğru uzaklaşıp gitmekteydiler. Bulunduğu yerde sağda, yolun kenarında bir han, hanın kapısı önünde dört tekerlekli bir araba, şerbetçiotu için büyük bir deste sırik, bir saban, yeşil bir çitin yanında bir yığın kuru çalı çırpı, dumanı tüten dört köşe bir kireç kuyusu, samandan bölmeleri olan eski bir sundurmaya dayalı bir merdiven vardı. Genç bir kız tarlanın birinde yabani ot ayıklıyordu. Belki de bir panayır gösterisinden kalma kocaman san bir afiş rüzgârda uçuşup duruyordu. Hanın köşesinde içinde ördeklerin yüzdüğü bir su birikintisinin yanında kötü döşenmiş bir patika çalılıklar arasında uzayıp gidiyordu. Yolcu bu yola saptı. Üzerinde çapraz döşenmiş tuğladan sivri bir çatı yükselen on beşinci yüzyıldan kalma bir duvar boyunca yüz adım kadar gittikten sonra kendisini büyük bir kapının önünde buldu. Taş kemerli, düz tablalı, iki yanında iki yassı madalyon bulunan XIV. Louis tarzında bir kapıydı bu. Kapının üstünde onurlu bir cephe yükselmekteydi. Cepheye dikine gelen bir duvar hemen hemen kapıya dokunmakta ve buna sert bir dik açı eklemekteydi. Kapının önündeki çimenliğin üzerinde duran üç tırmığın arasından karmakarışık bir şekilde türlü türlü mayısçiçekleri fıskınıyordu. Paslı eski bir tokmağın süslediği iki harap kanattan oluşan kapı kapalıydı. Güneş pek nefisti; dallar sanki rüzgârdan çok, kuş yuvalarından gelen tatlı bir ürperiş içindeydiler. Tanrı bilir âşik küçük bir kuş,

bir ağacın üstünde kendinden geçmiş şakıyıp duruyordu. Yolcu eğildi ve kapının sağ kemer desteğinin altındaki sol taşta, küre şeklinde, kovuğa benzeyen oldukça geniş bir oyugu incelemeye koyuldu. Tam o sırada kapının kanatları açıldı ve içerden bir köylü kadın çıktı. Kadın yolcuyla gördü ve neye baktığını fark etti. Ona, "Bunu bir Fransız güllesi yaptı," dedi. Ve ekledi: "Kapının daha yukansında, çivinin yanında gördüğünüz de koca bir karabina deliğidir. Ama tahtayı delememi." Yolcu, "Bu yerin adı nedir?" diye sordu. "Hougomont," dedi köylü kadın. Yolcu doğruldu. Birkaç âdim attı, gidip çitlerin üstünden baktı. Ufukta, ağaçların arasında, bir tepeciğin üstünde uzaktan aslana benzeyen bir şey gördü. Waterloo Savaşı'nın geçtiği meydandıydı. 2. Hougomont Hougomont, burası ölümcül noktaydı; direncin başlangıcı, Napoleon adındaki o büyük oduncunun Avrupa'da Waterloo'da karşılaştığı ilk engel, baltanın çarptığı ilk budak. Hougomont eskiden bir şato ydu, şimdi ise sadece bir çiftlik. Hougomont, antikacı için Hugomons'tur. Bu şato, Somerel Senyörü Hugo tarafından yaptırılmıştı. Villers Manastır'na altıncı bir rahiplik kadrosu için gelir bağışlayan da bu kişidir.] Yolcu kapıyı itti, bir sundurmanın altında duran eski bir körüklü gezinti arabasının yanından geçti ve avluya girdi. Avluda gözüne

çarpan ilk şey, on altıncı yüzyıldan kalma bir kapı oldu. Çevresindeki her şey yıkılmış olduğundan, bu kapı bir kemer gibi duruyordu. Anıt görüntüsü çoğu zaman harabeden doğar. Kemerin yanında, bir duvarda başka bir kapı açılıyor; IV. Henri dönemindeki gibi köşe taşları olan bu kapıdan bir meyve bahçesinin ağaçları görünüyordu. Kapının yanında bir gübre çukuru, kazma ve kürekler, birkaç yük arabası, kapak taşı ve demirden çıkıncıyla eski bir kuyu, zıplayan bir tay, kabaran bir hindi, üstünde küçük bir çan kulesi yükselen bir kilise, kilisenin duvarına yaslanan çiçek açmış bir armut ağacı. İşte, fethi Napoleon'un hayallerini süslemiş olan avlu, bu avluydu. Eğer ele geçirebilseydi bu toprak parçası belki de ona dünyayı verecekti. Şimdi burada tavuklar, gagalarıyla tozları etrafa saçıyor. Bir homurtu işitiliyor; İngilizlerin yerini alan kocaman bir köpek dişlerini gösteriyor. İngilizler burada hayran olunacak bir iş başarmışlardır. Cooke'un dört muhafız bölüğü bir ordunun gazabına karşı yedi saat süreyle direnmiştir. Hougomont'u binaları ve çevresi, dışı kapalı bahçe ve tarlalarıyla birlikte geometrik yüzey olarak gösteren bir haritaya bakıldığında, bir köşesi alınmış düzgün olmayan bir dikdörtgen biçimi sunar. Bu köşede güney kapısı vardır; duvar kısa menzilli tüfek alanı içinde girişi korur. Hougomont'un iki kapısı vardır: Biri güney kapısı yani şatonun kapısı, öbürü de kuzey kapısı, yani çiftliğin kapısıdır. Napoleon, Hougomont'a savaşmak için 16 kardeşi Jerôme'u yolladı. Guilleminot, Foy ve Bachelu tümenleri, Reille'in hemen hemen bütün kolordusu burada savaşa sürüldü ve başarısızlığa uğradı, Kellermann'ın gülleleri bu kahraman duvarda tükendiler. Bauduin'in tugayının Hougomont'u kuzeyden zorlaması da bir işe yaramadı; Soye'm tugayı ise güneyde ancak küçük bir parça koparabildi, ama onu alamadı. Çiftlik binaları, avluyu güneyden çevreliyor. Fransızlar tarafından kırılan kuzey kapısının bir parçası duvara asılmış sallanmakta. Bu kapı parçası, iki kalas üzerine çakılmış dört tahtadan oluşur; üzerinde saldırdan kalma yara izleri fark edilir. Fransızların çöktükleri ve duvardaki parçanın yerine bir başkasıyla kapatılan kuzey kapısı avlunun dibinde aralık duruyor; avluyu kuzeyden kapayan altı taş, üstü tuğla bir duvara kare biçiminde asılmış. Her çiftlikte olan basit bir araba kapısı bu; iki geniş kapısı kaba tahtadan yapılmış; ötesinde çayırlar uzanıyor. Bu girişteki çarpışma pek müthiş oldu. Kapının pervazları üzerinde uzun süre her türlü kanlı el izleri görüldü. Bauduin burada öldürüldü. Savaşın fırtınası hâlâ bu avluda varlığını sürdürür; dehşet hâlâ gözle görülebilir; çarpışmanın kargaşası orada taş kesilip kalmıştır; bütün bunlar hem canlı, hem ölüdür; sanki daha dün olmuştur. Duvarlar can çekişmekte, taşlar düşmekte, çatlaklar bağırılmaktadır; delikler sanki birer yaradır; ağaçlar eğilmiş, titrek, kaçmaya uğraşır

gibidirler.

17

Bu avlu 1815'te, bugün olduğundan daha derli topluydu. Bu arada alaşağı edilen yapılar, o zamanlar muntazam

çıkıntılar, girintiler, dirsekler oluşturuyordu.

Burada İngilizler mevzilenmişlerdi; Fransızlar girdiler, ama tutunamadılar. Kilisenin yanında şatonun bir kanadı,

Hougomont Malikânesi'nden kalan tek enkaz, deyim yerindeyse bağı deşilmiş bir halde yükseliyor. Şato, kale

görevi görmüştü, kilise de istihkâm. Burada insanlar birbirlerini telef ettiler. Her yandan; duvarların gerisinden,

çatı tepelerinden, mahzen diplerinden, bütün pencerelerden, bütün bodrum deliklerinden, bütün taş aralarından

üzerlerine kurşun yağdırılan Fransızlar, çalı çırpı demetleri getirip duvarları ve insanları ateşe verdiler; topların

kustuğu demir parçalarına yangınla cevap verildi.

Harap kanatta, demir parmaklıklı pencerelerden, binanın tuğladan yapılmış ana kısımlarından birinin yıkık dökük

odalan fark ediliyor. İngiliz muhafızlar bu odalarda mevzilenmişlerdi. Zemin kattan çatıya kadar çatlayıp yarılmış

olan sarmal iki katlı merdiven, kırılmış bir böcek kabuğunun içi gibi görünüyor. Bu merdivende sıkışıp kalan ve

üst basamaklarda toplanan İngilizler, alt basamakları kesmişlerdi. Şimdi bunlar, mavi taştan geniş levhalar;

ısrırgan otları arasında bir yığın oluşturuyorlar. On kadar basamak hâlâ duvara yapışık duruyor, birincisinin

üzerine üç dişli bir yaba resmi kazılmış. Erişilemeyen bu basamaklar yuvalarında sapasağlam duruyor.

Geri

kalan kısmı dişleri dökülmüş bir çe

18

ne kemiğine benziyor. Şurada iki yaşlı ağaç var; biri kurumuş, öbürü ayağından yaralanmış, ama her yıl nisan

ayında yeşermekte. 1815'ten beri merdiven aralıklarından büyümeye başlamış.

Savaşta kilisede herkes birbirini boğazlamıştı. Yeniden sessizliğine kavuşan kilisenin içi bir garip.

Katliamdan

bu yana, hiçbir ayın yapılmamış. Ama mihrap hâlâ duruyor, taştan bir zemine dayalı kaba tahtadan bir mihrap

bu. Beyaz badana çekilmiş dört duvar, mihrabın karşısında bir kapı, kemerli iki küçük pencere, kapının üzerinde

tahtadan büyük bir haç, haçın üst tarafında da bir demet kuru otla tıkanmış dört köşe bir nefeslik pencere, bir

köşede yerde paramparça olmuş eski bir camlı pencere çerçevesi, işte kilise bu durumdaydı. Mihrabın yanına

on beşinci yüzyıldan kalma tahtadan bir azize Anne heykeli çakılmış; çocuk İsa'nın başını bir biskayen kurşunu

alıp götürmüştü. Kısa bir süre kiliseye hâkim olup, sonra atılan Fransızlar burayı ateşe vermişler, alevler bu

harabeyi doldurmuş; fırına çevirmiş; kapı yanmış, döşeme yanmış, ama tahtadan İsa yanmamış. Ateş sadece

ayaklarını kemirmiş, sonra sönmüş, şimdi yalnızca bu ayakların kararmış kalıntıları görülüyor. Buradaki halkın

dediğine bakılırsa, bu bir mucize... Başı kopan çocuk İsa'nın, İsa kadar talihi yaver gitmemiş.

Duvarlar yazılarla dolu. İsa'nın ayaklan dibinde şu ad okunur: Henquinez. Sonra daha başkalan; Conde de Rio

Maior, Marques y Marquesa de Almagro (Habana). Yanlarında
19

Fransız adları da görünüyor; öfke anlamına gelen, ünlem işaretleriyle. 1849'da duvarlar yeniden aklandı. Çeşitli

uluslar bu duvarlarda birbirlerine küfrediyorlardı.

Bu kilisenin kapısında elinde balta tutan bir ceset bulunmuştu; Asteğmen Legros'un cesedi.

Kiliseden çıktığında, sol tarafta bir kuyu görülür. Bu avluda iki kuyu vardır. "Bu kuyuda niçin kovayla makara

yok?" diye sorarsınız. "Çünkü artık su çekilmiyor." "Niçin su çekilmiyor?" "İçi iskelet dolu da ondan," cevabını

alırsınız.

Bu kuyudan son su çekenin adı Guillaume Van Kylsom'dur. Bu adam, Hougomont'da oturan bir köylüydü ve bahçıvandı. 18 Haziran 1815'te bu bahçıvanın ailesi diğer ailelerle birlikte kaçıp ormanlarda saklanmış.

Villers

Manastır'nın çevresindeki orman, çil yavrusu gibi dağılan halkı günler ve geceler boyu barındırdı. Bugün bile,

eski yanmış ağaç kütükleri gibi fark edilebilen kimi kalıntılar, fundalıkların dibinde titreyen bu zavallı konak

yerlerini belli eder.

Guillaume Van Kylsom şatoyu korumak için Hougomont'da kaldı ve bir mahzene saklandı. İngilizler onu buldular. Gizlendiği yerden çıkardılar ve bu ürkek adama kılıçlarının yassı tarafıyla vura vura kendilerine hizmet

ettirdiler. Susamışlardı; Guillaume onlara içecek su getiriyordu. Suyu işte bu kuyudan çekiyordu.

Birçoğu son

yudumlarını buradan içtiler. Bunca ölü adayının suyunu içtiği bu kuyunun da sonunda ölmesi gerekirdi. 20 Savaşın sonra herkesi bir telaş sardı; cesetleri gömme telaşı. Ölüm, zaferi kendine özgü bir yoldan aşındırır;

onur ve gururun ardından vebayı getirir. Tifüs, galibiyetin ayrılmaz bir parçasıdır. Derin bir kuyuydu bu.

Onu

mezarlık yaptılar ve içine üç yüz ölü attılar. Belki de bu işi aşın bir telaşla yaptılar. Acaba hepsi ölmüş müydü?

Efsane hayır diyor. Söylentiye göre, sonraki gece kuyudan imdat isteyen zayıf sesler geldiği duyulmuş.

Bu kuyu avlunun ortasında tecrit edilmiş bir haldedir. Yan taş, yan tuğladan üç duvar, bir paravanın kıvrılmış

kanatlan gibi ve dört köşe bir kuleyi taklit edercesine, onu üç yandan çevirir, dördüncü yan açıktır. Suyu işte bu

yandan alırlardı. Dipteki duvarda şekilsiz bir çatı penceresine benzer bir şey görünüyor, kim bilir belki de obüs

deliğidir. Bu küçük kulenin bir de tavanı varmış ama şimdi sadece demir kirişleri kalmış. Sağdaki duvanı takviye deminleri bir haç resmediyor. Eğilip bakıldığında, bir yığın zifiri karanlığın doldurduğu tuğladan örülmüş

derin bir silindir içinde göz alabildiğine gidiyor. Kuyunun etrafındaki duvar dipleri ısırgan otlar arasında kaybolmakta.

Bu kuyunun önünde Belçika'daki bütün kuyularda olduğu gibi sahanlık vazifesi gören geniş mavi taş levhalardan

yok. Mavi taş levhanın yerini bir travers tahtası almış; bu tahtaya beş altı biçimsiz kalas dayanmış, budaklı,

kaskatı kesilmiş kalaslar; kocaman kemiklere benziyorlar. Kuyunun ne kovası, ne zinciri ne de makarası var ama

taş yalağı hâlâ 21

duruyor, burada yağmur suları toplanıyor ve ara sıra komşu ormanlardan bir kuş su içmeye geliyor, sonra uçup

gidiyor.

Bu harabenin içinde hâlâ oturan bir çiftlik evinin kapısı avluya açılıyor. Bu kapının üzerinde gotik tarzında güzel

bir kilidin yanı sıra, çaprazlamasına konulmuş yonca yaprağı şeklinde demir bir tutamak bulunuyor, Hannoverli

Teğmen Wilda, çiftliğe sığınmak için bu tutamağa yapıştığı sırada bir Fransız istihkâmcısı bir balta darbesiyle

onun elini koparmıştı.

Evde oturan ailenin büyükbabası, öleli uzun zaman olan eski bahçıvan Van Kylsom'dur. Kır saçlı bir kadın bize,

"Üç yaşındaydım. Ablam korkmuş ağlıyordu. Bizi koruluğa götürdüler. Ben annemin kucağındaydım.

Kulaklarını

toprağa yapıştırıp sesleri dinliyorlardı. Ben top seslerini taklit ediyordum, 'bum bum' diyordum," diyor.

Söylediğimiz gibi, avludaki kapılardan biri meyve bahçesine açılıyor.

Meyve bahçesi korkunç:

Üç kısma ayrılmış, hatta üç perdeye denilebilir. Birinci kısım bahçe, ikincisi meyve bahçesi, üçüncüsü ise koruluk. Her üç kısmı da ortak bir sınır çevreliyor; giriş yönünde şatonun ve çiftliğin binaları, solda bir

çit, sağda

bir duvar, dipte yine bir duvar. Sağdaki duvar tuğladan yapılmış, dipteki duvar taştan. Önce bahçeye giriliyor ve

bu bahçe yüzeyden aşağıda kalıyor, frenküzümleri dikilmiş, yabani bitkilerle dolu, korkuluğunun parmaklıkları çift

göbekli yontma taştan, muhteşem

22

bir teras önünü kapatıyor. Le Nötre öncesi ilk Fransız stilinde yapılmış, bir soylunun bahçesiydi bu; bugünse

harap ve dikenlik. Baştaki parmaklıkların üstünde taştan gülleleri andıran yuvarlaklar bulunuyor. Hâlâ küp

şeklindeki kaideleri üzerinde duran kırk üç korkuluk parmaklığı sayılmakta; ötekiler otların arasına devrilmiş.

Hemen hemen hepsinin üzerinde kurşun sıyrıkları var. Kırık bir parmaklık, kopuk bir bacak gibi setin üzerine

konulmuş.

İşte, meyve bahçesinden daha aşağıda olan bu bahçeye sızan ve bir daha da çıkamayan 1. hafif piyade alayından altı avcı, inlerinde sıkıştırılan ayılar' gibi burada yakalanmış ve biri karabinalı olmak üzere, iki

Hannover bölüğüne karşı çarpışmışlardı. Hannoverliler bu parmaklıklara sıralanmışlar, yukarıdan ateş ediyorlar,

avcılar aşağıdan karşılık veriyorlardı, iki yüz kişiye karşı altı kişiydiler, frenküzümlerinden başka siperleri

olmayan bu yiğit insanlar ölmeden önce bir çeyrek saat çarpıştılar.

Birkaç basamak çıkınca, bahçeden meyve bahçesi denilen yere geçiliyor. Burada, bu birkaç kulaç karelik yerde,

bir saatten daha fazla zamanda bin beş yüz kişi devrildi. Duvar sanki savaşa yeniden başlamaya hazır gibi.

İngilizler tarafından gelişigüzel yüksekliklerde açılmış olan otuz sekiz mazgal deliği hâlâ duruyor. On altıncısının

önünde granitten iki İngiliz mezarı uzanmakta. Yalnızca güney tarafındaki duvarda mazgal delikleri var, çünkü

saldın o taraftan geliyordu. Bu duvarı

23

dışarıdan büyük bir yeşil çit gizliyor. Buraya gelen Fransızlar, önlerinde yalnızca çitin bulunduğunu sanarak onu

aştılar ve duvarla yüz yüze geldiler. Duvar hem bir engel hem de bir pusuydu, gerisinde, İngiliz muhafızlar

bulunan otuz sekiz mazgal deliği birden ateş ediyordu; bir misket ve mermi fırtınası ve Soye tugayı burada

kırıldı. İşte, Waterloo böyle başladı.

Ama meyve bahçesi yine de zaptedildi. Elde merdiven yoktu, Fransızlar tırnaklarıyla tırmandılar.

Ağaçların

altında göğüs göğüse dövüldü. Bütün bu otlar kana bulandı. Bir Nassau taburu ve yedi yüz kişi burada kırıldı.

Dışarıda, Kellermann'ın iki bataryasına hedef olan duvar misketlerle oyuldu.

Her meyve bahçesi gibi, bu da mayıs ayına karşı duyguludur. Onun da san amberleri, koyungözleri vardır, otlar

yüksek yüksek olur, üzerinde çamaşırlar kurutulan kıldan örülme ipler ağaç aralarında dolaşır ve geçenleri

başlarını eğmek zorunda bırakır, bu sürülmemiş toprakta yürürken insanın ayakları köstebek yuvalarına batır.

Otların arasında uzanmış yatan, kökünden sökülmiş yeşil bir ağaç gövdesi görülür; Binbaşı Blackman son nefesini ona dayanarak vermişti. Bunun yanındaki büyük bir ağacın altında da Alman Generali Duplat öldürülmüştü; Nantes fermanının ortadan kaldırılması sırasında iltica etmiş olan bir Fransız ailesine mensuptu.

Onun hemen yanı başında, saman ve balçık çamurundan bir sargıyla sarılmış hasta bir elma ağacı eğiliyordu.

Neredeyse bütün elma

24

ağaçları yaşlılıktan devrilmek üzereydi. İçlerinde bir tane bile yoktu ki, kurşun ya da biskayen yememiş olsun.

Ölü ağaç iskeletleri bu meyve bahçesinde fazlasıyla bulunmakta. Dallarda kargalar uçuşuyor, dipte menekşeler

dolu bir koruluk var.

Bauduin vurulup ölmüş, Foy yaralanmış, yangın, kınm, boğazlaşma, İngiliz, Alman ve Fransız kanının birbirine

çalgınca karışmasından oluşan bir ırmak, cesetlerle dolu bir kuyu, Nassau Alayı ve Brunswick Alayı mahvedilmiş,

Duplat ölmüş, Blackman ölmüş, İngiliz muhafızlar kırılmışlar, Reille'in kolordusundaki kırk Fransız taburundan

yirmisi telef olmuş, bu Hougomrint harabesinde üç bin insan kılıçtan geçirilmiş, doğranmış, boğazlanmış, kurşunlanmış, yakılmış ve bütün bunlar bugün bir köylünün, bir yolcuya "Bayım, bana üç frank verin, isterseniz

size Waterloo denen şeyi anlatm!" demesi için olmuş.

3. 18 Haziran 1815

Şimdi, hikâye anlatanlara tanınan haklardan birini kullanarak geriye dönelim ve tekrar 1815 yılına gelelim, hatta

bu kitabın birinci bölümünde anlatılan olayların başladığı dönemden biraz öncesine inelim:

1718 Haziran 1815 gecesi yağmur yağmamış olsaydı, Avrupa'nın geleceği başka türlü olurdu. Birkaç damla

suyun fazla ya da eksik olması, Napoleon'un sonunu getirdi. Waterloo'nun, Austerlitz'in sonu olması için ilahi

takdir biraz yağmurdan başka bir şeye ihtiyaç duymadı ve gökyüzünden, mevsime

25

uygun olmayan bir yönde geçen bir bulut, dünyanın yıkılmasına yetti.

Waterloo Savaşı, Blücher'e yetişme fırsatı verecek şekilde, ancak on bir buçukta başlayabildi. Niçin?
Çünkü

toprak ıslaktı. Topçunun manevra yapabilmesi için toprağın biraz sertleşmesini beklemek gerekiyordu. Napoleon topçu subayıydı ve bunun sıkıntısını çekiyordu. Bu olağanüstü komutan, aslını soracak olursanız Aboukir hakkında Direktuar hükümetine verdiği raporda; "Güllelerimizden biri altı kişiyi öldürdü," diyen adamdı.

Bütün savaş planları gülle ve mermi üzerineydi. Onun zafer anahtarı, topçu kuvvetini belli bir nokta üzerinde

yoğunlaştırmaktı. Düşman generalinin stratejisini tıpkı bir kale gibi ele alıp yerle bir ediyordu. Zayıf noktayı

gülleyle eziyor, savaşları topla başlatıp, topla bitiriyordu. Dehasında silah atmayı seven, yıkıcı bir taraf vardı:

Taburları düşman saflarına daldırmak, alayları tuz buz etmek, hatları kesmek, yığınakları ezip dağıtmak, bütün

bunları yapmak için vurmak, vurmak, sürekli olarak vurmakla mümkündü ve o, bu işi gülleyle emanet ediyordu.

Bu müthiş bir yöntemdi ve bunun deha ile birleşmesi, savaş güreşinin bu karanlık pehlivanını on beş yıl süreyle

yenilmez yaptı.

18 Haziran 1815 günü, sayı üstünlüğü kendi tarafında olduğundan topçu kuvvetine çok fazla güveniyordu. Wellington'un yüz elli dokuz topu vardı; Napoleon'un ise iki yüz kırk.

Farz edin ki toprak kurudu, toplar kolayca hareket edebildiğinden harekât sabahın

26

altısında başladı. Bu takdirde savaş, talihin Prusyalılarca değiştirilmesinden iki üç saat önce kazanılmış olurdu.

Bu savaşın kaybedilmesinde Napoleon'un ne kadar hata payı vardır? Batmanın sorumluluğu kaptana yüklenebilir mi?

Napoleon'un o dönemde açıkça görülen bedeni çöküntüsüne bir de iç çöküntü mü ekleniyordu? Yirmi savaş yılı

kılıcının kınını aşındırdığı gibi, ruhu da bedenini aşındırmış mıydı? Komutanın içindeki emekli asker, temenni

edilemeyecek bir şekilde kendisini hissettirmeye mi başlamıştı? Kısacası, birçok önemli tarihçinin zannettiği gibi,

bu deha sönmekte miydi? Kendi zaafını kendisinden saklamak için çılgınca işlere mi kalkışıyordu? Bir macera

esintisinin baştan çıkarmasıyla yalpalamaya mı başlamıştı? Bir general için vahim bir şey olan tehlikeyi fark

etmeyecek bir hale mi gelmişti? Aktivite devleri diyebileceğimiz bu tür büyük adamlarda, dehanın miyoplaştığı bir

yaş mı vardır? Fikir dehaları üzerinde yaşlılığın bozucu bir etkisi yoktur. Danteler için, Michelangelolar için

yaşlanmak, büyüme; Aniballer için, Bonapartelar için neden küçülmek olsun? Acaba Napoleon, hissetme

melekesini mi kaybetmişti? Artık su altında gizlenmiş kayaları teşhis edemeyecek, tuzakları tahmin edemeyecek, uçurumların kayan kenarlarını fark edemeyecek bir halde miydi? Artık yaklaşmakta olan felaketlerin kokusunu alamıyor muydu? Daha önceleri, kendini zafere götüren bütün yollar bildiği, yıldırım saçan

savaş arabası üzerin

27

den azametli bir parmak işaretleriyle onları gösterdiği halde, şimdi artık arabasını çeken muhteşem lejyonları

uçurumlara sürececek uğursuz bir şaşkınlığa mı düşmüştü? Kırk altı yaşında bir yücelik deliliğine mi

tutulmuştu?

Kader arabasının bu dev sürücüsü, artık kellesi koltuğunda büyük bir cüretkârdan başka bir şey değil miydi?

Biz, hiç de böyle düşünmüyoruz.

Herkesin hakkını teslim ettiği gibi; onun savaş planı bir şaheserdi. Doğrusu, müttefik hattının merkezine saldırmak, düşmanın içinde bir delik açmak, onu ikiye bölmek, İngilizlerin yansını Hal'e, Prusyalıların diğer

yansını Tongre'a sürmek, Wellington'la Blücher'i iki parçaya ayırmak, MontSaintJean'ı ele geçirmek, Bruxelles'i zaptetmek, Almanları Rhin'e, İngilizleri de denize dökmek. Bütün bunlar, Napoleon'un gözünde, bu

savaşın taktiği idi. Sonrası, sonra görülecekti.

Burada Waterloo'nun tarihini yazma iddiasında olmadığımızı söylemeye gerek yok. Anlattığımız dramın kaynağını oluşturan sahnelerden biri, bu savaşla ilgili, ama savaşın tarihi bizim konumuz değil. Kaldı ki, bu tarih

zaten yazılmıştır; bir bakış açısına göre bizzat Napoleon tarafından, başka bir bakış açısına göre de bir dizi

seçkin tarihçi tarafından ustalıkla kaleme alınmıştır. Bize gelince, biz, tarihçileri bu çekişmelerinde kendi başla

nna bırakıyoruz; biz ancak uzaktan bakan bir tanık, oradan geçen bir yolcu; insan etiyle yoğurulmuş bu toprağa

eğilen, belki görüntüleri gerçeğin yerine koyan bir araştırmacı

28

yız. Bizim hiç şüphesiz içinde serap tadı bulunan bir olaylar topluluğuna bilim adına kafa tutmaya hakkımız yok;

bir sistem kurmamıza izin verecek ne bir askeri pratiğe ne de bir strateji uzmanlığına sahibiz. Bize göre,

Waterloo'da bir tesadüfler yumağı her iki komutanı da hükmü altında tutar ve kader, şu esrarlı sanık söz konusu oldu mu, biz de tıpkı halk gibi, o temiz yürekli hâkim gibi karar veririz.

4. A

Waterloo Savaşı'nı açıkça göz önüne getirmek isteyenlerin zihinlerinde, yere büyük bir A harfi çizimleri yeter.

Anın" sol bacağı Nivelles yolu, sağ bacağı Genappe yolu, A'nın ara çizgisi de Ohain'den Braine l'Alleud'e giden

çukur yoldur. Anın tepesi MontSaintJean'dır. Wellington orada durmaktadır; sol alt nokta Hougomont'dur,

Jerôme ise Bonaparte'la birlikte Reiiue'de; sağ alt uç BelleAlliance'tadır ve burada da Napoleon durmaktadır.

Anın ara çizgisinin sağ bacağına rastladığı ve onu kestiği noktanın biraz altı HaieSainte'dir. Ara çizginin ortası,

savaşta son sözün söylendiği kesin noktadır. İmparatorluk hassa alayının üstün kahramanlığının elinde olmayarak simgesi haline gelen aslan, oraya yerleştirilmiştir.

Anın tepesinde, iki bacağıyla ara çizgisi arasındaki üçgen MontSaintJean Ovası'dır. Savaşın amacı, bu yaylaya sahip çıkma mücadelesi olmuştur.

Her iki ordunun da kanatları Genappe ve

29

Nivelles yollarının sağında ve solunda uzanır; Picton'un karşısında Erlon, Hill'in karşısında Reille vardır. A'nın sivri ucunun gerisi ile, MontSaintJean Ovası'nın gerisi, Soignes ormanıdır.

Ovaya gelince, dalgalı geniş bir arazi hayal edilmelidir; öyle ki, her kıvrım bir sonrakine hâkim olsun ve bütün

dalgalar MontSaintJean'a doğru vursun ve orada ormana varsın.

Bu savaş alanında iki düşman ordusu tıpkı iki pehlivan gibidir. Birbirlerinin beline sarılmışlardır. İkisi de birbirini

yere çalmaya çalışır; rastgele her şeye yapışılır, bir çalılık, bir dayanak noktası olur; bir duvar köşesi bir göğüs

siperi vazifesi görür; sırtını verecek bir istihkâm parçası bulamayan bir alay tabanları yağlar; ovada küçük bir

çöküntü, arazideki bir engebe, tam yerinde enlemesine geçen bir patika, bir koruluk, bir sel yatağı, ordu denen

bir devi topuğundan yakalayabilir ve onun geri çekilmesini engelleyebilir. Savaş meydanının dışına çıkan yenilmiş demektir. Bunun için sorumlu komutanın en ufak bir ağaç kümesini bile incelemesi, en küçük bir topografya kabartısı üzerinde bile derin derin düşünmesi gerekir.

Her iki general de bugün Waterloo Ovası denen MontSaintJean Ovası'nı dikkatle incelemişlerdi.

Wellington,

daha bir yıl önce zekice bir ileri görüşlülükle, bu ovayı çıkması muhtemel büyük bir savaşta kullanılacak bir

meşdan olarak incelemişti. 18 Haziran günü, bu arazi üzerinde bir kapışma için en elverişli olan mevkiyi Wellington almış, Napo

30

leon'a kötüsü kalmıştı. İngiliz ordusu yukarıda, Fransız ordusu aşağıdaydı.

18 Haziran 1815 günü gün ağarırken Napoleon'u Rossomme tepelerinde at üstünde, elinde dürbünüyle resmetmeye kalkışmak fazla olur. Göstermeye gerek yoktu, herkes onu gördü. Brienne askeri okulunun küçük

şapkası altındaki bu şahin profil, bu yeşil üniforma, nişanlarını örten beyaz astarlı devrik yaka, apoletleri örten

redingot, yelek altından görünen kırmızı lejyon kordonunun köşesi, deri pantolon, dört köşesine üzeri taşlı N

harfleri işlenmiş al kadifeden örtüsüyle beyaz at, ipek çoraplar üzerine çekilmiş süvari çizmeleri, gümüş mahmuzlar bütün bu görüntüsüyle Sezarların sonuncusu bugün hâlâ hafızalarda canlı durmakta, bazıları bu

görüntüye alkış tutarken, bazıları da ona ters ters bakmaktadır.

Bu görüntü uzun zaman hep ışığa gömülü kaldı. Nedeni de, çoğu kahramanların çevrelerine yaydıkları ve daima

az ya da çok, uzun bir süre gerçekleri gözlerden saklayan bir tür efsanevi karanlıktır. Ama bugün artık tarih

yazılıyor, gün doğuyor.

Tarih; bu aydınlık merhametsizdir; garip ve ilahi tarafı şudur ki, ışık olmasına rağmen ve özellikle ışık olduğu

için, daha önceleri ışıklar görülen yere çoğu zaman gölgeler düşürür; aynı insandan iki farklı hayalet ortaya

çıkabilir ve bunlardan biri ötekine saldırır; onu yargılar, zorbanın karanlığı, komutanın parlaklığıyla cebelleşir.

Böylece halkların nihai değerlendirilişinde daha doğru bir ölçü orta

31

ya çıkar. Tecavüze uğrayan Babil, İskender'i küçültür; zincire vurulan Roma, Sezar'ı küçültür; katledilen Kudüs,

Titus'ü küçültür. Zorbanın ardından baskıcı bir rejim gelir. Ardında kendine benzer bir karanlık bırakmak bir

insan için felakettir.

5. Çarpışmaların 'Quid Obscurum' u*

Bu savaşın birinci evresini herkes bilir. Karışık, kararsız, tereddütlü, her iki ordu için detehditkâr, ama Fransızlardan çok, İngilizler için tehditkâr bir başlangıç.

Bütün gece yağmur yağmış, toprağı çökertmişti. Sular, taslarda birikir gibi, orada burada, ovanın çukurlarında toplanmıştı. Bazı yerlerde nakliye arabalarının dingillerine kadar yükselmekteydi;

beygirlerin kanlanandaki kolanların altından sulu çamur damlıyordu. İlerleyen bu araba hengâmesinin

yere yatırdığı buğdaylarla
çavdarlar, çamurdaki derin tekerlek izlerini doldurup tekerleklere yatak vazifesi görmeseydi her türlü hareket,
özellikle Papelotte yakınlarındaki vadilerde imkânsız olurdu.
Harekât geç başladı. Çünkü daha önce de anlattığımız gibi Napoleon'un stratejisi, topçuyu tabanca gibi elinde tutmaktı; bu tabancayı savaşın bazen şu, bazen de bu noktasına doğrulturdu; bu nedenle, koşulu bataryaların dörtnala serbestçe hareket edebilmelerini bekledi; bunun içinse güneşin yüzünü gösterip toprağı kurutması gerekiyordu. Ama güneş çıkmadı. Güneşle Austerlitz'deki bu
* Lat.: Karanlık nedenleri.

32

luşma burada yoktu. İlk top patladığında İngiliz Generali Colville saatine baktı ve on biri otuz beş geçtiğini gördü.
Harekât, Fransızların sol kanadından Hougomont üzerine doğru hışımla, hem de belki imparatorun istediğinden de fazla bir hışımla başladı. Aynı anda Napoleon, Quiot'nun tugayını HaieSainte üzerine sürerek merkeze doğru saldırıya geçti. Ney de, Fransız sağ kanadını, arkasını Papelotte'a dayayan İngiliz sol kanadına, karşı saldırıya geçirdi.
Hougomont üzerine yapılan saldırı aldatmacaydı; Wellington'u oraya çekerek, sola yatmasını sağlamak; plan buydu. Eğer dört İngiliz muhafız birliğiyle Perponcher tümeninin mert Belçikalıları mevzilerini sıkıca koru masalardı bu plan başarıya ulaşırdı, ama bu durumda Wellington kuvvetlerini oraya yığacak yerde, takviye olarak sadece dört muhafız bölüğüyle Brunswick'in bir taburunu göndermekle yetindi.
Fransız sağ kanadının Papelotte'a saldırmasının amacı İngiliz sol kanadını tepelemek, Bruxelles yolunu kesmek, yardıma gelmeleri muhtemel olan Prusyalılara geçit vermemek, MontSaintJean'ı zorlamak, Wellington'u Hougomont'a, oradan Braine1' Alleud'e, oradan da Hal'e doğru sürmekti; bundan daha açık bir şey olamaz. Birkaç aksama bir yana, bu saldırı başarılı oldu. Papelotte alındı; HaieSainte zaptedildi.
Bu arada ayrıntılara ait bir noktayı da belirtelim: İngiliz piyade birliklerinde, özellikle Kempt'in sayıda yeni devşirme

33

asker vardı. Bu genç erler bizim korkunç piyadelerimiz karşısında kahramanca çarpıştılar; tecrübesizliklerine rağmen, işin içinden yiğitçe sıyrılmasını bildiler. Özellikle nişancı erler olarak mükemmel hizmet gördüler; nişancı asker, kendi başına bırakıldığında adeta kendi kendisinin generali olur; bu devşirme erler Fransızların mucitliğinden ve hışmından örnekler verdiler. Bu acemi piyadelerde kabına sığmayan bir yan vardı. Bu da, Wellington'un hoşuna gitmedi.
HaieSainte'in zaptedilmesinden sonra savaşın gidişatı sallantılıydı.
O savaş günü, öğle vaktinden saat dörde kadar karanlık bir bölüm vardır; savaşın orta yeri hemen hemen fark edilmez ve göğüs göğüse mücadelenin karanlığına boyanmış gibidir. Alacakaranlık çökmüştür. Bu sisin içinde geniş çalkantılar, baş döndürücü bir serabın içinde, o dönem savaşlarının bugün artık hemen hemen hiç bilinmeyen kıyafetleri fark edilir; şeritleri uçuşan kalpaklar, sallanan yan çantalar, çapraz askılar, el

bombası

kutuları, süvarilerin sırmalı ceketleri, bol kıvrımlı kırmızı çizmeler, saçaklı kaytanla çevrilmiş ağır kasketler;

İngilizlerin al renkli piyadelerine karışan Brunswick'in siyah piyadeleri; İngiliz askerlerinin omuz başlarında apolet

yerine kalın yuvarlak beyaz fitiller, Hannoverli hafif süvarilerin başında bakır şeritli ve kırmızı kıldan sorgucu dar,

uzun miğferler; İskoçyalıların dizleri çıplak, sırtlarında damalı kaputlar; kumbaracılarımızın uzun beyaz tozlukları... Stratejik çizgiler değil, tablolar, Gri

34

II

beauval'e değil, Salvator Rosa'ya layık şeyler. Bir savaşa daima bir miktar fırtına karışır. Quid obscurum, quid

divinum.* Her tarihçi bu gibi hengâmeleri resmederken biraz da kendi hoşuna giden profili çizer.

Generallerin

stratejisi ne olursa olsun, silahlı kitlelerin birbirleriyle çarpışmasından önce hesaplanmasına imkân olmayan geri

tepmeler doğar; iki komutanın her iki planı eylemde iç içe girer ve karşılıklı olarak birbirlerini bozar.

Nasıl bazı

topraklar daha çok ya da daha az emici olur da, üzerlerine dökülen suyu daha çabuk ya da daha geç emerlerse,

savaş meydanının falan noktası da, filan noktasına göre daha fazla savaşçı yutar ve ti noktaya istendiğinden

daha çok asker dökmek zorunda kalınır. Bunlar beklenmedik harcamalardır. Savaş hattı bir ip gibi dalgalanır ve

eğrilip bükülür, kandan seller çılgınca akar, orduların cepheleri dalgalanır, savaşa giren ya da çıkan birlikler

körfezler, burunlar oluşturur, bütün o deniz kayalıkları birbirlerinin önünde durmadan hareket eder; piyadenin

olduğu yere topçu gelir; topçunun olduğu yere süvari; taburlar duman gibidirler. Oralarda bir şey vardır, ararsınız, kaybolmuştur; açıklıklar yer değiştirir; karanlık kıvrımlar ileri gider, geri gelir; adeta bir ölüm rüzgârı bu

kanlı ve korkunç yığınları öne iter, geri atar, şişirir, dağıtır. Göğüs göğüse çarpışma nedir? Bir sarkaç hareketidir.

Matematiksel planın hareketsizliği ancak tek bir dakikayı gösterir, bütün bir günü değil. Bir savaşı resmedebilmek için fırça

Lat.: Karanlığın nedenleri kutsal nedenler. 35

sında kaoslar olan güçlü ressamlar gerekir; Rembrandt bu işte Von der Meulen'den daha iyidir. Öğle vaktinde

doğru söyleyen Van der Meulen, saat üçte yalan söyler. Geometri yanıltır; doğru olan sadece kasırgadır. Folard'a, Polybe'e itiraz etme hakkını veren işte budur. Şunu da ekleyelim: Öyle bir an gelir ki, savaş

soysuzlaşmış dövüş olur, nüfus azalır, ayrıntılara ait sayısız olaylar halinde dağılır, bizzat Napoleon'un ifadesiyle

söylerseniz: "Ordunun tarihinden çok, birliklerin biyografisine ait" bir şey olur. Bu takdirde, tarihçinin özetleme

hakkına sahip olduğu açıktır. Tarihçi, mücadeleyi ancak bellibaşlı çizgileriyle kavrayabilir; hiçbir anlatıcı, ne

kadar titiz olursa olsun, savaş denilen o dehşetengiz bulutun şeklini mutlak bir sadakatle tespit edemez. Bütün büyük ordu çarpışmaları için geçerli olan bu konu, özellikle Waterloo için de geçerlidir.

Ancak öğleden sonra öyle bir an geldi ki, savaşın gidişatı netleşti.

6. Öğleden Sonra Saat Dörtte

Saat dörde doğru İngiliz ordusunun durumu vahimdi.

Orange Prensi merkeze, HİN sağ kanada, Picton da sol kanada komuta ediyordu. Orange Prensi kendinden geçmişesine ve yiğitçe Hollandalılarla Belçikalılara sesleniyordu: "Nassau! Brunswick! Sakın geri çekilmeyin!"

Zayıf düşen Hill, sırtını Wellington'a dayamış, Picton ölmüştü. İngilizler, Fransızlardan 105'inci alay sancağını ele geçirdikleri daki

36

kada Fransızlar da İngiliz Generali Picton'u bir kurşunla başından vurup öldürmüşlerdi. Wellington için savaşın

iki dayanak noktası vardı: Hougomont ve HaieSainte. Hougomont hâlâ dayanıyordu, ama alevler içindeydi;

HaieSainte ise zaptedilmişti. Burayı savunan Alman taburundan sadece kırk iki kişi yaşıyordu; biri hariç bütün

subaylar ölmüş ya da esir alınmıştı. Bu ambarın içinde üç bin savaşçı birbirini katletmişti. İngiltere'nin ilk

boksörü, İngiliz muhafızlardan bir çavuş, arkadaşları arasında yenilmez olarak ün yapmış bir Fransız trampetçisi

tarafından orada öldürülmüştü. Baring tuttuğu mevziden atılmış, Alten kılıçlanmıştı. Birçok sancak kaybedilmişti;

aralarında Alten tümeninin sancağı ile Lunebourg taburunun DeuxPonts ailesinden bir prens tarafından taşınan

sancağı da vardı. Kurşuni üniformalı İskoçyalılar artık yoktular; Ponsonby'nin iri kıyım ejderhaları doğranmışlar,

bu cesur süvariler karşısında çökmüşlerdi; bin iki yüz attan geriye altı yüzü kalmış; üç yarbaydan ikisi yere

serilmişti, Hamilton yaralıydı, Mater ölmüştü. Yedi mızrak darbesi alan Ponsonby düşmüş, Gordon ölmüş, Marsh

ölmüştü, iki tümen beşinci ve altıncı tümenler imha edilmişlerdi.

Hougomont'un bir parçası koparılmış, HaieSainte zaptedilmiş olduğuna göre, geriye bellibaşlı bir tek nokta

kalıyordu: Merkez. Bu esas nokta henüz dayanmaktaydı. Wellington MerbeBraine'de bulunan Hill'i ve Braine

l'Alleud'da bulunan Chasse'i getirerek burayı takviye etti.

37

İngiliz ordusunun biraz içerlek, çok kalabalık olan merkezi, sağlam bir şekilde mevzilenmişti. MontSaint Jean

Ovası'nı boydan boya kaplıyordu, gerisinde köy, önünde de o zamanlar hayli dik olan bayır vardı. Sırtını, o

devirde Nivelles'in beylik mallarından olan ve yolların kavşak noktasını oluşturan o güçlü taş binaya dayamıştı.

On altıncı yüzyıldan kalma bu taş yapı öylesine sağlamdı ki, güller çarptığında hiçbir zarar görmeden sekip

gidiyordu. İngilizler yaylanın çevresinde bulunan çitleri yer yer kesmişler, akdikenlerin içinde aralıklar açmışlar,

iki dal arasına bir namlu ağız yerleştirmişler, çalılıklarda mazgallar yapmışlardı. Topçular fundalıkların gerisinde

pusudaydı. Tuzağı kabul eden savaş kurallarına uygun olduğu kuşku götürmez kurnazlıktaki bu konuşlanma

öyle güzel yapılmıştı ki, imparator tarafından sabah saat dokuzda düşman bataryalarını keşfe gönderilen Haxo,

hiçbir şey görememiş ve dönüşünde Napoleon'a Nivelles ve Genappe yollarını kesen iki barikat dışında

engel

olmadığını bildirmişti. Ekinlerin yüksek olduğu mevsimdi; yaylanın kenarında 95'inci Kempt tugayı, karabinalarla

donanmış bir halde, uzun buğdayların arasına yatmıştı.

Böylece güvence altına alınmış ve desteklenmiş bulunan İngilizHollanda ordusu iyi durumdaydı.

Bu konuşlanma için tehlike, Soignes ormanıydı. Bu orman o tarihlerde savaş meydanına bitişikti ve Groenendael

ve Boitsfort golleriyile kesiliyordu. Bir ordunun dağılmadan

38

buradan geri çekilmesi mümkün değildi; birlikler hemen çözüverirler, topçular, bataklıkta kaybolurlardı.

Meslekten birçok kişinin düşüncesine göre birtakım kişiler her ne kadar buna karşı çıksa da buradan geri

çekilme ancak herkesin kendi başının çaresine bakmasıyla mümkün olabilirdi.

Wellington, sağ kanattan aldığı Chasse tugayı ile sol kanattan aldığı Wincke tugayını ve ayrıca Clinton tümenini

merkeze ekledi; kendi İngilizlerine, Halkett alaylarına, Mitchell tugayına, Maitland muhafızlarına destek ve yedek

olarak Brunswick'in piyadelerini, Nassau'nun kontenjanını, Kielmansegge'nin, Hannoverlilerin ve

†Dmpteda'nın

Almanlarını verdi. Sonuçta, elinin altında yirmi altı tabur bulunuyordu. Charras'ın dediği gibi, "Sağ kanat arkasına

doğru kıvrıldı." Bugün 'Waterloo Müzesi' denilen yerde, kum torbalanyla gizlenmiş muazzam bir topçu bataryası

vardı. Wellington, ayrıca, bir arazi kıvrımı içinde Somerset'in dört bin altı yüz muhafızdragonlarına sahipti. Haklı

bir ünü olan İngiliz süvarilerinin ikinci yansıydı bu. Ponsonby yok olduğuna göre, geriye Somerset kalıyordu.

Eğer tamamlanabilseydi hemen hemen bir tabyanın yerini tutabilecek olan bu batarya, pek alçak bir bahçe

duvannın gerisine yerleştirilmiş, kum torbalan ve geniş bir toprak yığınyla alelacele örtülmüştü. İnşaat bitmemiş; şarmpol yapmaya vakit kalmamıştı.

Wellington kaygılı, ama duygulanı belli etmeyen bir tavırla, atının üstünde, bütün gün hiç yerinden kıpırdamadan durdu. Bu

39

gün hâlâ varlığını sürdüren MontSaintJean'daki eski değirmenin az ilerisinde ve bu arada bir İngiliz'in bir

Vandal heyecanıyyla iki yüz franka satın alarak kesip götürdüğü bir karaağacın altındaydı. Wellington soğukkanlı

bir kahramandı. Üzerine durmadan güller yağıyordu. Yaveri Gordon yanı başında vurulup düşmüştü.

Lord HI ill,

patlayan bir obüsü göstererek, "Lordum, kendinizi öldür tecek olursanız talimatınız nedir, bize ne gibi emirler

bırakacaksınız?" diye sordu. Wellington, "Benim gibi yapmanızı," cevabını verdi. Clinton'a da, "Son ferde kadar

burada kalınacak," dedi. Çatışma gittikçe kötüye gidiyordu. Wellington, Talavera'daki, Vitoria'daki, Salamanque'daki eski silah arkadaşlarına sesleniyordu; "Boys (çocuklar) bırakıp kaçmayı düşünmeyin!

Koca

İngiltere'yi aklınızdan çıkarmayın!"

Saat dörde doğru İngiliz hatları geriye doğru sarsıldı. Bir anda, yaylanın tepesinde topçudan ve avcılardan başka

kimse görünmez oldu, gerisi kaybolmuştu. Fransız obüsleriyle güllerin kovaladığı birlikler geriye, bugün

hâlâ

MontSaint Jean çiftliğinin kullandığı patikanın kestiği yere doğru çekildiler; İngiliz cephesi gevşedi, Wellington

geriledi, "Geri çekiliyorlar!" diye bağırdı Napoleon.

7. Napoleon Keyifleniyor

İmparator hasta olduğu ve ağrılarından ötürü at üstünde rahat oturamadığı halde, hiç o günkü kadar keyifli

olmamıştı. Yüz ifadesinden ne düşündüğü anlaşılmayan yüzü

40

sabahtan beri gülümsüyordu. Bu derin, bu mermer maskeli ruh, 18 Haziran 1815 günü büyük bir mutluluk ifadesi

içindeydi. Austerlitz'de gamlı duran adam, Waterloo'da neşeliydi. En yüce kaderli insanlar bazen böylesine

tersliklere düşerler. Sevinçlerimiz karanlıktandır. Son gülümseyen, Tann'dır.

Fulminatrix lejyonunun askerleri, "Ridet Caesar, Pompeius flebit,"* derlermiş. Pompeius bu defa ağlamayacaktı,

ama Sezar'ın güldüğü muhakkaktı.

Savaşın arifesinde, gece saat birde fırtına ve yağmur altında Bertrand'la birlikte at sırtında Rossomme yakınlarındaki komünleri incelerken, Frischeñont'dan Braine'Alleud'a kadar bütün ufku aydınlatan

İngilizlerin

kamp ateşlerinden oluşan uzun hattı memnunlukla seyretmiş, Waterloo savaş meydanında kendi tespit ettiği

günde bulunması için çağırdığı kaderin, randevuya tam vaktinde geldiğini düşünmüştü. Atını durdurmuş, çakan

şimşeklere bakıp, gök gürültülerini dinleyerek bir süre öylece hareketsiz kalmış ve bu kaderci insanın karanlığa

doğru şu esrarengiz sözü söylediği duyulmuştu; "Anlaştık." Napoleon yaralıyordu. Daha anlaşmamışlardı.

Bir dakika bile uyumamış; o gecenin her anı onun için ayrı bir neşe kaynağı olmuştu. Bütün ileri karakollar hattını

dolaşmış, orada burada durarak atlı devriyelerle konuşmuştu. Saat iki buçukta, Hougomont koruluğu yakınında

yürüyen bir kolun ayak seslerini

Sezar gülümsüyor, Pompeius ağlayacak. 41

duyar gibi olmuş, bir an için Wellington'un geri çekildiğini sanmıştı: "Bunlar karargâhı toparlamak için harekete

geçen İngiliz artçıları. Ostende'dan gelen altı bin İngiliz'i esir alacağım," demiş ve coşmuş; 1 Mart çıkartmasında

büyük mareşale Juan körfezinin heyecanlı köylüsünü göstererek, "İşte bak, Bertrand, daha şimdiden takviye

geldi!" diye bağırdığı zamanki canlılığını yeniden bulmuştu. 1718 Haziran gecesi Wellington'la alay ediyordu;

"Bu bacaksız İngiliz'in bir derse ihtiyacı var," diyordu. Yağmur hızlanıyordu; imparator konuşurken gök gürlüyordu.

Sabah saat üç buçukta hayalleri yok olmuştu; keşfe gönderilen subaylar, ona düşman hattında hiçbir hareket

olmadığı haberini getirmişlerdi. Hiçbir şey kıvıldamıyordu; bir tek ordugâh ateşi bile sönmemişti. İngiliz ordusu

uyuyordu. Yeryüzünde derin bir sessizlik vardı; yalnızca gökyüzünden gürültüler işitiliyordu. Saat dörtte ulaklar

yanına bir köylüyü getirmişlerdi. Bu köylü bir İngiliz süvari tugayına kılavuzluk etmişti; bunun sol kanat ucundaki

Ohain köyünde mevzilenmeye giden Vivian tugayı olması ihtimali vardı. Saat beşte, iki Belçikalı firari ona

birliklerini terk ettiklerini, İngiliz ordusunun savaşmak için hazırolda beklediğini söylediler. "Daha iyi ya!" diye

bağırmişti Napoleon, "onları geri püskürtmektense, tepelemeyi tercih ederim!"

Sabahleyin, Plancenoit yolunun köşesini oluşturan sarp yamaçta attan inip ayaklarını çamurlu toprağa basmış,

Rossomme çiftliğin

42

den mutfak masasıyla köylü sandalyesi getirtip oturmuştu. Yere halı yerine bir bağ saman dökmüşlerdi.

Masanın

üzerine savaş meydanının haritasını sererek, Soult'a, "Güzel bir satranç tahtası!" demişti.

Geceki yağmurlar nedeniyle, yemekleri getiren kabileler çökmüş yollarda ilerlemekte güçlük çektiklerinden sabah

gelememişlerdi; asker uyumamıştı, ıslaktı ve açtı, ama bu, Napoleon'un Ney'e neşeyle seslenmesine engel

olmamıştı; "Şansımız yüzde doksan!" Saat sekizde imparatorun kahvaltısını getirdiklerinde, kahvaltıya generallerini davet etmişti. Kahvaltı sırasında ona Wellington'un önceki gün Bruxelles'de Richmond düşesinin

balosunda olduğunu anlatmışlardı. Başpiskopos çehreli sert bir savaş adamı olan Soult, "Asıl balo bugün," demişti. İmparator, "Wellington, majestelerini bekleyecek kadar saf değildir," diyor Ney'le

şakalaşmıştı. Bu zaten

onun huyuydu. 'Takılmaktan hoşlanırdı,' diyor Fleury de Chaboulon. Gourgaud da, "Karakterinin temelinde neşe

vardı," diyor. "Nükteli olmaktan çok, garip şakaları pek boldu," diyor Benjamin Constant da. Bu dev adamın

neşesinin üstünde durmaya değer: Muhafız kıtası erlerine 'homurtucular' adını veren odur; onlarla şakalaşır,

kulaklarını, bıyıklarını çekerdi. "İmparator durmadan bize muziplikler yapıyor," sözü bu erlerden biri tarafından

söylenmişti. 27 Şubat'ta Elbe Adası'ndan Fransa'ya yaptığı o esrarengiz yolculuk sırasında denizin ortasında

Fransız yelkenli gemisi Zephyr, içinde Napo

43

leon'un saklı bulunduğu Inconstant yelkenli gemisine rastlayıp, Inconstant'a Napoleon'dan haber sorduğu vakit,

şapkasında daha o zamandan Elbe'de benimsediği, üzerine anlar serpiştirilmiş beyaz kırmızı kokart taşıyan

imparator gülerken megafonu eline almış ve cevabı kendisi vermişti; "İmparator sapasağlam!"

Böyle gülen biri, başına gelen olaydan sonra hiç değişmemiş demektir. Waterloo'daki kahvaltı sırasında Napoleon kahkahalar atmış, kahvaltıdan sonra ise bir çeyrek saat süreyle kafasını dinlemişti. Daha sonra iki

general saman yığınının üzerine oturmuşlar, ellerinde kalem dizlerinde kâğıt imparatorun dikte ettirdiği savaş

emrini yazmışlardı.

Saat dokuzda, kademe düzeninde tertiplenmiş ve beş kol halinde harekete geçirilmiş olan Fransız ordusu

yayılmaya başlamıştı. Tümenler iki hat üzerinde, topçu kuvvetleri tugaylar arasında, başta mızık, trampetler ve

borazanlarla askeri tören havalan çalarak kudretli, geniş, neşeyle giderken, ufukta bir miğfer, kılıç, süngü denizi

çalkalanırken imparator heyecana gelip, iki defa "Şahane!" diye haykırıyordu.

Saat dokuzdan on buçuğa kadar bütün ordu inanılmaz şey mevzi almış ve imparatorun deyişiyle söyleyelim,

"altı V biçimi" oluşturan altı hat üzerinde düzenlenmişti. Savaş cephesinin kurulmasından az sonra, göğüs göğüse çarpışmalardan önce gelen fırtına başlangıçlarının derin sessizliği içinde, Erlon, Reille ve Lobau'nun üç

kolordusundan

44

kendi emriyle ayrılmış olan ikilik üç bataryanın harekâtı başlatmak üzere Nivelles ve Genappe yollannın kavuştuğu yerde bulunan MontSaintJean'ı dövmeye gittikleri zaman da İmparator, Haxo'nun omzuna vurup,

"İşte yirmi dört tane güzel kız, general," demişti.

MontSaintJean alınır alınmaz hemen köye siperler yapmakla görevlendirdiği birinci kolordu istihkâm bölüğü

önünden geçerken, sonuçtan emin, gülümseyerek erleri cesaretlendirmişti. Bütün bu huzur ve sessizlik yalnızca

bir defa, görkemli bir merhamet sözüyle kesilmiş; sol tarafında, bugün büyük bir mezar bulunan yerde hayranlık

uyandıracak bir cesaretle dövüşen kurşuni üniformalı İskoçyalıların nefis atlarıyla yere yığıldıklarını görünce;

"Yazık!" demişti.

Sonra ata binmiş, Rossomme önlerine doğru gitmiş, Genappe'tan Bruxelles'e uzanan yolun sağında dar bir

çimenlik sırtı kendisine gözleme yeri olarak seçmişti. Burası, onun savaş süresince konakladığı ikinci yer olmuştu. Akşam saat yedide BelleAlliance'la HaieSainte arasında konakladığı üçüncü yer ise tehlikeliydi; bugün hâlâ duran oldukça yüksek bu tümseğin arkasında, ovanın meyilli bir düzlüğünde muhafız alayı toplanmıştı. Tümseğin çevresinde şosenin taşlanndan seken güller Napoleon'a kadar geliyor, Brienne'de

olduğu gibi, başının üstünde kurşunlar ve karabina mermileri ıslık çalıyordu. Daha sonralan hemen hemen atının

durduğu yerde delik deşik güller, eski kılıç demirleri, pasın kemirdiği şekilsiz mermi parçalan top

45

landı. Scabra rubigine* Birkaç yıl önce, burada toprak altından altmışlık bir obüs çıkardılar; hâlâ doluydu, fünyesi

bombanın hizasından kırılmıştı. İşte bu son duraktadır ki, imparator, hafif bir süvarinin eyerine bağlı olarak giden

ve her mermi yağmurunda sırtını dönüp Napoleon'un arkasına saklanmaya çalışan kılavuza, korkak ve düşman

köylü Lacoste'a, "Sersem, bu yaptığın ayıptır. Sırtından vurulup öleceksin," demişti. Bizzat bu satırların yazan

da, tümseğin toprağı kolayca ufalanabilen bayırında kumlan kazarak kırk altı yıllık pasın bozduğu bir bombanın

kalıntılarını ve parmaklarının arasında ince mürver dallan gibi kınlıveren eski demir çubuklar bulmuştur. Napoleon'la Wellington'un karşılaştıktan ovalann çeşitli engebeleri, herkes bilir ki, bugün artık 18

Haziran

1815'teki gibi değildir. Bu uğursuz savaş meydanından, ona bir anıt yapmaya yarayacak şeyleri alıp götür

götüre onu gerçek tümseklerinden yoksun bıraktılar. Onu yüceltme bahanesiyle talan ettiler. Wellington iki yıl

sonra Waterloo'yu tekrar gördüğünde, "Benim savaş meydanımı değiştirmişler!" diye haykırmıştı. Bugün, üstünde aslan bulunan yüksek piramidin olduğu yerde bir tepe vardı; Nivelles yoluna doğru zahmetsiz bir

yokuşla indiği halde, Genappe şosesi tarafında enikonu sarp bir yamaçtı. Bu yamacın yüksekliği GenappeBruxelles yolunu kapayan iki büyük mezarın oluşturduğu iki tümseğe oranla bugün bile

ölçülebilir. Bu Lat.: Sert pas. 46

tümseklerden biri soldaki İngiliz mezar; sağdaki de Alman mezandır. Fransız mezar yoktur. Fransa için

bütün ova baştan başa amt mezardır. Yüz elli ayak yüksekliğinde ve çevresindeki yanm millik tepecik için kullanılan binlerce araba dolusu toprak sayesinde MontSaintJean Ovası bugün artık tatlı bir meyille ulaşılabilir hale gelmiştir. Oysa ki savaş günü, özellikle HaieSainte tarafında son derece sarp ve keskindi. O taraftaki yamaçlar o kadar meyilliydi ki, İngiliz topçuları vadinin dibinde bulunan ve çatışmanın ağırlık merkezini oluşturan çiftlik altlarında olduğu halde görmüyorlardı. 18 Haziran 1815 günü yağmurlar bu sarp yamaçta bir de oyuklar açmıştı, oluşan balçık, çıkışı büsbütün zorlaştıyor, yalnızca tırmanmakla kalınmıyor, çamura bulanılıyordu. Yaylanın tepesi boyunca bir tür hendek uzanmaktaydı; uzaktan bakan birinin fark etmesine imkân olmayan bir hendekti bu.

Bu hendek neydi? Söyleyelim: Braine¹ Alleud bir Belçika köyüdür, Ohain de bir başka Belçika köyü. Her ikisi de arazinin eğimleri içine gizlenmiş olan bu köyler yaklaşık yedi buçuk kilometre uzunluğunda bir yolla birbirlerine bağlanmışlardır. Bu yol dalgalı bir ovayı keser ve çoğunlukla tepelere bir sapan ipi gibi girip gömülür. Bu yüzden, birçok yerde bu yol bir sel yatağıdır. Bugün olduğu gibi, 1815'te de bu yol MontSaintJean Ovası'nın tepesini Genappe'a ve Nivelles'e giden iki şosenin arasından kesmekteydi; yalnız, bugün ovayla aynı düzeyde olduğu halde, o 47

zaman çukur bir yoldu. Şimdi, iki yamacını anıt tepecik için almışlar. Bu yol güzergâhının büyük bir kısmı siper halindeydi ve hâlâ da öyledir. Yer yer on iki ayak derinliğe varan oyuk bir siper ki, oldukça dik olan yamaçları, hele kışın sağanakların etkisiyle yer yer çöküyordu. Bu yüzden kazalar olurdu.

Braine l' Alleud girişinde yol öyle dardı ki, mezarlığın yanı başına dikilmiş taş bir haçtan da anlaşıldığı gibi, bir yolcu burada bir araba tarafından çiğnenmişti. Haçtaki yazı ölünün adını, 'Mösyö Bernard Debiye, Bruxelles'de tüccar' kaza tarihini de 'Şubat 1637' olarak bildirmektedir.* MontSaintJean Ovası'nda yol o kadar derinleşiyordu ki, yine başka bir taş haçtan anlaşıldığına göre, Mathieu Nicaise adında bir köylü 1783 yılında bir yamaçta meydana gelen heyelan yüzünden ezilerek ölmüştü. Haçın tepesi toprak ekilip biçilirken kaybolmuştu, ama devrik kaidesini HaieSainte ile MontSaintJean çiftliği arasındaki çimenlik bayırında bugün bile görmek mümkündür.

Bir savaş günü, MontSaintJean tepesini çevreleyen ve varlığına dair hiçbir işaret bulunmayan bu çukur yol, sarp bayırın doruğundaki bu hendek, toprakta gizlenmiş olan Mezar taşındaki kitabe şöyle: ŞUBAT 1637'DE BRÜKSEL (...) 'DE BİR ARABA KAZASINDA ÖLENLER

MONSIEUR BERNARD DEBRYE MARCHAND 48

bu derin tekerlek izleri görünmez bir haldeydi; yani dehşetli tehlikeliydi. 8. İmparator, Kılavuz Lacoste'a Bir Soru Soruyor İşte böyle, Waterloo sabahı Napoleon memnundu.

Hakkı da vardı, çünkü belirttiğimiz gibi, tasarladığı savaş planı gerçekten mükemmeldi.

Ama savaş başlar başlamaz çeşitli cilveleri birbirini kovaladı. Hougomont'un direnmesi, HaieSainte'in inatçılığı, Bauduin'in vurulup ölmesi, Foy'un savaş dışı kalması, Soye tugayının umulmadık bir duvarla karşılaşır kırılması, ne patlayıcı maddesi ne de barut torbası olan Guilleminot'un felaket derecedeki şaşkınlığı, bataryaların çamura saplanması, yanında kimse olmayan on beş parça topun Uxbridge çukuruna devrilmesi, İngiliz hatlarına düşen bombaların fazla etkili olmaması ve ayrıca yağmurda ıslanan toprağa gömülerek sadece çamur volkanları oluşturmakla kalması ve böylece misketlerin çamur fıskiyelerine dönüşmesi, Pire'nin Braine l' Alleud üzerine gereksiz gösteri çıkışı ve sonuçta on beş taburluk bütün bu süvari kuvvetinin tamamen yok olması; İngiliz sağ kanadının bu işten az tedirgin olmuş, sol kanadının da az hırpalanmış olarak çıkması, birinci kolordunun dört tümenini kademeli bir şekilde dizecek yerde, bir araya yığan Ney'in garip düşüncesizliği ve böylece bulunduğu yerin yedi sıralık bir derinliğin ve iki yüz askerlik bir cephenin mermi parçalarına terk edilme⁴⁹

si, güllerin bu kitleler içinde korkunç gedikler açması, hücum kollarının çözülmesi, çapraz atış bataryası kanatlarının birdenbire açıkta kalması, Bourgeois, Donzelot ve Durutte'ün zor duruma düşmeleri, Quiot'nun

püskürtülmesi, GenappeBruxelles yolunun dönemecini kesen İngiliz barikatının yukarıdan aşağı açtıkları ateş

altında HaieSainte kapısını baltayla zorladığı sırada politeknik okulu mezunu Herkül yapılı Yarbay Vie

ux'nun yaralanması, piyadeyle süvari arasında kalan Marcognet tümeninin buğday tarlaları içinde Best ve Pack

tarafından tam hedeften kurşunlanması ve Ponsonby tarafından da kılıçtan geçirilmesi, yeni toplann

ateşleme

deliklerinin tıkanarak iş görmez hale getirilmesi, Erlon kontunun bütün gayretlerine rağmen SaxeWeimar

prensinin Frischemont'u ve Smohain'i zaptedip elde tutması, 105'inci Alay Sancağı ile 45'inci Alay Sanca

ğı'nın düşman eline geçmesi, Wavre ve Plancenoit arasında yollan kolaçan eden üç yüz kişilik seyyar aracı kolunun takipçileri tarafından Prusyalı bir siyah süvarinin yakalanması ve bu süvarinin anlattığı kaygı verici

şeyler, Grouchy'nin gecikmesi, Hougomont'daki meyve bahçesinde bir saatten kısa bir süre içinde bin beş

yüz kişinin öldürülmesi, HaieSainte çevresinde daha da kısa bir sürede bin sekiz yüz kişinin yere serilmesi;

bütün bu fırtınalı olaylar Napoleon'un gözlerinin önünden savaş bulutları gibi gelip geçmiş, bakışlarını belki şöyle

bir bulandırmış, ama kesin inancını, imparatorca çehresini
50

asla karartmamıştı. Napoleon savaşa gözlerini ayırmadan bakmaya alıştı; hiçbir zaman rakam rakam ayrıntıların acıklı toplamını çıkarmazdı; rakamlar onun için önemli değildi. Yeter ki, istenen toplamı zaferi versinler; başlangıçlar kaybedilebilirdi, onu hiç kaygılandırmazdı, sonucun avucunun içinde olduğuna inanırdı;

kendisini sorunların dışında sayarak beklemesini bilir, kaderle boy ölçüşmeye kalkardı. Talihin yüzüne, "sende o

cesaret ne gezer," der gibiydi.

Yan yana ışık ve gölge plan Napoleon, iyilikte korunduğunu, kötülükte hoşgörüyü gördüğünü düşünürdü. Olaylar,

kendisiyle bir ortaklık, deyim yerindeyse bir suç ortaklığı içindeydiler ya da o böyle olduğuna inanırdı; antik çağın

yara almazlık inancına eşit bir şey.

Oysa, insanın arkasında Beresina, Leipsick ve Fontainebleau olunca, Waterloo'da kuşku ve temkinli olacağı

sanılırdı. Gökyüzünün derinliklerinde esrarengiz bir kaş çatılması açıkça görülmeye başlamıştı.

Wellington gerilediği an Napoleon ürperdi. MontSaintJean Ovası'nın boşaldığını ve birden İngiliz ordusunun

gözden kaybolduğunu gördü. İngiliz ordusu yeniden toplanıyor, ama çekiliyordu. İmparator üzengileri üzerinde

yan doğruldu. Gözlerinde zafer şimşegi çaktı.

Wellington'un Soignes ormanına sıkıştınllp mahvedilmesi, İngiltere'nin Fransa tarafından kesin olarak yere

serilmesi demektir; Crecy'nin, Poitiers'in, Malplaquet'nin ve Ramülies'nin intikamıydı bu. Marengo kahramanı,

Azincourt'u silip süpürmekteydi.

51

O zaman imparator, savaşın bu müthiş cilvesini düşünerek dürbününü son bir defa daha savaş meydanının her

bir noktası üzerinde dolaştırdı. Muhafız gücü, onun gerisinde, silahının dipçliğini ayağına dayamış aşağıdan onu

adeta dini bir huşu ile seyrediyordu. İmparator düşünüyordu; vadi yamaçlarını gözden geçiriyor, meyilleri

inceliyor, ağaç kümesini, çavdar tarlasını, patikayı inceliyor, sanki her çalılığı teker teker sayıyordu. Biraz uzunca

bir süre iki şose üzerindeki İngiliz barikatlarına baktı. Kesilmiş ağaçlardan iki geniş yığındı bunlar. HaieSainte

üzerinden geçen Genappe şosesindeki barikat iki topla donatılmıştı. Bütün İngiliz topçu kuvveti içinde savaş meydanını derinlemesine görebilen toplar yalnız bunlardı. Nivelles şosesi üzerindeki öbür barikatta ise Hollandalıların Chasse tugayına ait süngüler parıldamaktaydı. İmparator bu barikatın yanında Braine'Alleud'e giden ara yolun köşesinde beyaza boyalı eski küçük SaintNicolas kilisesini fark etti. Eğilerek alçak sesle kılavuz Lacoste'la konuştu. Kılavuz başıyla olumsuz, muhtemelen kalleşçe bir işaret yaptı. İmparator doğruldu, toparlandı. Wellington geri çekilmişti. Bu geri çekilmeyi ezerek tamamlamaktan başka yapacak bir iş kalmamıştı. Napoleon birden arkaya dönerek, savaşın kazanıldığını bildirmek üzere Paris'e doludizgin bir haberci gönderdi. Napoleon, gök gürültüleri saçan dehalardan biriydi. Yıldırımını indireceği yeri bulmuştu.

52

Milhaud'nun zırhlı süvarilerine MontSaintJean Ovası'nı ele geçirmeleri emrini verdi.

9. Beklenmedik Durum

Üç bin beş yüz kişiydiler. Yaklaşık bin iki yüz elli metrelik bir cephe oluşturuyorlardı. Çok iri beygirlerle binmiş dev

gibi adamlardı. Yirmi altı taburdular. Arkalarında onları desteklemek üzere LefebvreDesnouettes'in tümeni, yüz

altı seçme jandarma, muhafız gücü avcıları bin yüz doksan yedi kişi ile yine muhafız gücü mızraklı süvarileri

sekiz yüz seksen mızrak bulunuyordu. Sorguşuz miğfer, dövme demirden zırh, kuburluklar içinde eyer tabancaları ve tek yanı keskin uzun kılıçlar taşıyorlardı. Sabahleyin saat dokuzda borular öter, bütün mızıkalar

'imparatorluğun selameti uğruna' marşını çalarken, geniş kol halinde bataryalarından biri bir yanlarında, öbürü

arkalarında olmak üzere Genappe şosesiyle Frischemont arasında iki saf halinde yayılarak o güçlü ikinci savaş hattındaki mevzilerini aldıklarında bütün ordu onları hayranlıkla seyretmişti. Napoleon tarafından büyük bir

ustalıkla düzenlenen bu ikinci savaş hattının sol ucunda Kellermann'ın, sağ ucunda da Milhaud'nun zırhlı süvarileri vardı; yani bu hattın adeta iki demirden kanadı vardı.

Yaver Bernard onlara imparatorun emrini ilettiler. Ney, kılıcını çekip başa geçti. Muazzam taburlar şöyle bir

sarsıldılar.

O zaman harikulade bir manzara görüldü: Bütün bu süvari birliği, kılıçlar havada,

53

sancaklar, borazanlar rüzgârda, her tümen bir kol oluşturacak şekilde düzenlenmiş, aynı hareketle, tek bir

insanmış gibi bir gedik açan, bronzdan bir koçbaşı dakikliği içinde BelleAlliance tepesinden aşağı indi, şimdiye

kadar bunca insanın düşmüş olduğu korkunç derinliğe daldı, dumanlar arasında kayboldu, sonra bu gölgeden

çıkıp vadinin öbür tarafında yeniden görüldü, hepsi bir bütün olarak iç içeydiler; tepesinde patlayan bir şarapnel

bulutu arasından hızla MontSaint Jean Ovası'nın çamurlu korkunç yamacını çıkmaya başladılar. Süvariler gururlu, tehditkâr, sarsılmaz bir şekilde yukarıya doğru yükseliyorlardı. Tüfek ve top ateşleri ara verdikçe bu dev

adımların sesi duyuluyordu. İki tümen olduklarından iki koldular; sağdaki Wathier tümeni, soldaki Delord tümeniydi. Uzaktan bakıldığında çelikten iki muazzam yılan, yaylanın tepesine doğru uzanıyor gibi

görünüyordu.

Bu savaş, tecelli eden bir harika oldu.

Büyük Moskova tabyasının ağır süvariler tarafından ele geçirilmesinden bu yana böyle bir şey görülmemiştir. Bu

defa Murat yoktu, ama Ney vardı. Sanki bu kitle canavar kesilmişti ve tek bir ruhu vardı. Her tabur dalgalanıyor,

tıpkı bir ahtapotun kollan gibi şişiyordu. Yer yer aralanmış geniş bir duman arasından görünüyorlardı.

Miğferler,

haykırışlar, kılıçlar birbirine karışmış, top ve mızık sesleri, at sağrılarının telaşlı sıçrayışları, disiplinli ve korkunç

bir hengâme ve bunun üstünde de ejderin sırtındaki pullar gibi zırhlar.

Bu anlatılanlar başka bir çağa ait gibidir.

54

Buradaki vizyon gibi bir şeyi ancak eski Orpheus destanlarında bulmak mümkündür; yarı at, yarı insanlardan,

antik çağın hippanthrop'larından, bu insan yüzü, beygir gövdeli • dörtnala Olympus dağına aşan korkunç, yaralanmayan dev titanlardan, ilah ve hayvanlardan söz eden Orpheus destanlarında...

Garip bir sayı rastlantısı olarak bu yirmi altı süvari taburunu, yirmi altı piyade taburu karşılamaya hazırlanmaktaydı. Yaylanın tepesinin gerisinde, kamufle edilmiş bataryanın gölgesinde İngiliz piyadesi bekliyordu. On üç kare* olarak düzenlenmişti, her karede iki tabur vardı; iki hat oluşturuyorlardı, birinci hatta

yedi, ikincisinde altı kare bulunuyordu, dipçik omuzda, nişan alınmış vaziyette sakin, sessiz, hareketsizdi. Ne o

zırhlı süvarileri ne de zırhlı süvariler onu görüyorlardı. İngiliz piyadesi bu insan dalgasının yükselen sesini

dinliyordu. Üç bin atın gittikçe büyüyen gürültüsünü, nallann hızla, ritmik bir şekilde yere vuruşunu, zırhlann

hışırtısını, kılıçlann şakırtısını ve bir de vahşi, büyük bir soluk duyuluyordu. Korkunç bir sessizlik oldu; sonra

birdenbire kılıç sallayan, havaya kalkmış uzun bir sıra kol belirdi tepenin üstünde ve miğferler, borazanlar,

sancaklar ve de haykıran üç bin kırçıl bıyıklı kafa: "Yaşasın imparator!" Bütün bu süvari kitlesi yaylaya boşaldı.

Adeta bir yer sarsıntısı oldu.

Ama birdenbire feci bir şey İngilizlerin solunda, bizim sağımızda, zırhlı süvariler ko

Eski savaşlarda askerlerin bir tür diziliş düzeni. Karelerin dört yanı düşmana dönük olurdu.

55

lunun baş tarafı müthiş bir gürültüyle şaha kalktı. Tepenin en yüksek noktasına geldiklerinde, kendilerini doludizgin öfkelerine ve karelere ayrılmış toprağın üzerine doğru bir imha etme yarışına kaptırmış olan zırhlı

süvariler, o anda kendileriyle İngilizler arasında bir hendek, bir çukur bulunduğunu fark etmişlerdi.

Ohain çukur

yoluydu bu.

Olağanüstü müthiş bir andı. Çukur yol oracıkta, atların ayaklan dibinde dimdik, iki yamacı arasında iki kulaç

derinliğiyle gepgeniş açılmış duruyordu. İkinci sıra birinciyi itti, üçüncü sıra ikinciyi, atlar havaya doğru dikiliyor,

kendilerini geriye atıyor, sağrılarının üzerine düşüyor, süvarileri ezerek, altüst ederek, dört ayaklan havada

kayıyorlardı. Gerilemek imkânsızdı, bütün süvari kolu hızla fırlatılmış bir cisim, bir mermi kesilmişti, İngilizleri

ezmek için alınan bu hız Fransızlan ezdi, bu acımasız çukur ancak içi dolduktan sonra boyun eğebilirdi.

Süvariler ve atlar karmakarıık, birbirlerini eze eze yuvarlandılar ve bu uçurumun içinde yekpare bir et yığını oldular. Hendek canlı insanlarla dolunca geri kalanlar üstünden yürüyüp geçtiler, Dubois tugayının hemen hemen üçte biri bu uçuruma yuvarlandı.

Bu, savaşın kaybedilmesinin bir başlangıcıydı.

Oralarda dolaşan şüphesiz abartmalı bir söylentiye göre Ohain çukur yoluna iki bin atla bin beş yüz insan

gömülmüştür. Savaşın ertesi günü bu çukura atılan bütün öbür cesetlerin de bu rakama dahil olması mümkündür.

56

Bu arada şunu da belirtelim ki, böylesine bir felakete uğrayan Dubois tugayı daha bir saat önce başka bir atakta

Lunebourg taburunun sancağını ele geçirmişti.

Napoleon, Milhaud'un zırhlı süvarilerine saldırı emri vermeden önce araziye inceden inceye gözden geçirmiş,

ama yaylanın yüzeyinde bir kıvrıntı bile yapmayan bu çukur yolu görememişti. Buna rağmen uyarılmış ve temkinli

olmaya çağırılmış olacak ki, Napoleon kılavuz Lacoste'a belki de burada bulunması muhtemel bir engelle dair bir

soru sormuştu. Kılavuz, "hayır" diye cevap vermişti. İşte, Napoleon'un felaketinin bu köylünün baş işaretinden

doğduğu söylenebilir.

Başka bazı uğursuzluklar da ortaya çıkacaktır.

Napoleon'un bu savaşı kazanması mümkün müydü? Biz bu soruyu "değildi" diye cevaplandırıyoruz. Niçin? Wellington nedeniyle mi? Blücher nedeniyle mi? Hayır, Tann'nın nedeniyle.

Bonaparte, Waterloo'da galip gelsin... On dokuzuncu yüzyılın yasında artık böyle bir şey yazmıyordu. İçinde

Napoleon'a yer olmayan başka bir olaylar dizisi hazırlanmaktaydı. Olayların kötü niyetli olduğu kendini uzun

zamandır belli etmekteydi.

Bu büyük adamın düşme zamanı artık gelmişti.

Bu adamın insanlığın kaderindeki aşın ağırlığı dengeyi bozuyordu. Bu kişi tek başına, dışındaki evrenden daha

fazlaydı. İnsanlığın bütün hayatıyetinin tek bir adamın bey

57

II'r

ninde toplanması durumuna katlanılacak olursa, bu uygarlık için öldürücü olur. Hiç şaşmayan yüce adaletin

karar verme saati gelip çatmıştı. Manevi düzende olduğu gibi, maddi düzende de, muntazam çekim güçlerinin

bağlı oldukları prensipler ve unsurlar muhtemelen şikâyetçiydiler. Dumanı tüten kanlar, dolup taşan mezarlıklar,

gözyaşı döken analar, bütün bunlar korkunç birer homurtuydular. Yeryüzü aşırı bir yükün altında acı çektiği

zaman, karanlıktan esrarengiz iniltieler yükselir ve uęurum bu sesleri duyar.

Napoleon, sonsuzluğun katında suçlu ilan edilmiş ve düşmesi kararlaştırılmıştı.

Tann'yı rahatsız ediyordu.

Waterloo, bir savaş değil dünyanın çehresinin değişmesidir.

10. MontSaint Jean Ovası

Çukur yolla birlikte bataryalar da maskesini atmıştı.

Altmış top ve on üç kare, zırhlı süvarileri yakın mesafeden kahredici bir ateşe tuttular. Yiğit General Delord,

İngiliz bataryasını askerce selamladı.

Seyyar İngiliz topçusu dörtnala gelip karelerin içinde yer almıştı. Zırhlı süvariler bir an bile duraklamadılar. Çukur

yolda uğradıkları felaket onları kırmış, ama cesaretlerini yok etmemişti. Sayılan azaldıkça cesareti artan

insanlardandılar. Felaketten yalnızca Wathier kolu zarar görmüştü. Ney'in, sanki tuzağı sezmiş gibi, sola kaydırıldığı Delord kolu hiç kayıp vermeden gelmişti.

58

Zırhlı süvariler İngiliz karelerine hışımla saldırdılar.

Atların karnı yere sürtünürcesine doludizgin, kılıçlar dişlerde, tabanca elde bir saldırıydı bu.

Savaşlarda öyle anlar vardır ki, ruh insanı sertleştirir, askeri heykel yapar, o anlarda bedenler baştan başa granit

kesilir. Çılgınca saldınyaya uğrayan İngiliz taburlan yerlerinden kıpırdamadılar.

O zaman korkunç bir durum oldu:

İngiliz kareleri bütün cephelerinden birden saldınyaya uğradılar. Çevrelerini çılgınca bir insan girdabı sardı. Bu

soğukkanlı piyadeler hiç oralı olmadı. Birincf sıra, dizini yere dayamış, zırhlı süvarileri süngülerle karşılıyor, ikinci

sıra onan kurşunluyordu; ikinci sıranın gerisinde topçular toplannı dolduruyor, karenin cephesi açılarak bir

misket atışına yol verdikten sonra yeniden kapanıyordu. Zırhlı süvariler buna ezerek karşılık veriyorlardı. İri atlan

şahlanıyor, sıralan aşılıyor, süngülerin üzerinden atlıyor ve bu canlı dört duvarın ortasına dev gibi düşüyorlardı.

Gülleler süvarilerin içinde delikler oyuyor, süvariler de karelerde gedikler açıyor, dizi dizi insanlar atların altında

çiğnenerek yok oluyorlardı. Bu insan başlı, at vücutlu mahlûklann kanlanna süngüler saplanıyor ve belki başka

hiçbir yerde görülmemiş çirkinlikte yaralar açılıyordu. Bu hırsla kendinden geçmiş süvarilerin kemirdiği kareler

hiç sarsılmadan daralmaktaydılar. Tükenmeyen misketleriyle saldıranların ortasında toplannı patlatıp duruyorlar

59

di. Çarpışmanın görüntüsü dehşet vericiydi. Kareler artık tabur olmaktan çıkmış, birer volkan ağızı olmuştu. Zırhlı

süvariler de artık süvarilikten çıkmış, fırtına olmuşlardı. Her tabur, bir bulutun saldırısına uğramış bir volkandı;

lavlar yıldırıma karşı savaşmaktaydı.

Saldırıda hepsinden çok, açıkta olan sağ uçtaki kare boşlukta kaldığından daha ilk atışta tümüyle yok edildi. Bu,

75'inci Highlanders alayının planıydı. Karenin gaydacısı, çevresinde insanlar birbirlerini öldürürken, ortada bir

davulun üstüne oturmuş, koltuğunda tulumu, ormanların, göllerin hayaliyle dolu hüznü bakışlarını yere indirmiş

dağ havalan çalıyordu. Yunanlılar nasıl Argos'u düşünerek öldülse, İskoçlar da Ben Luthian'ı düşünerek ölüyorlardı. Bir zırhlı süvarinin kılıcı, tulumu da, onu taşıyan kolu da kesip, şarkıcıyı öldürerek şarkıyı susturdu.

Sayıları nispeten az olan, çukur yolun felaketiyle kırılan zırhlı süvariler, burada hemen hemen bütün İngiliz

ordusuna karşı dövüşüyorlardı, ama her biri on kişiye bedel olduğundan sayılan artmaktaydı. Bu arada birkaç

Hannover taburu dayanamayıp geri çekildi. Wellington bunu gördü, aklına kendi süvarileri geldi. Eğer o

an

Napoleon da kendi piyadelerini hatırlasaydı savaşı kazanırdı. Bu unutmama, onun felaketine yol açan en büyük hatası oldu.

Saldındaki zırhlı süvariler birdenbire saldırıya uğradıklarını gördüler. İngiliz süvarileri sırtlarına binmişti.

Önlerinde kareler, arkalarında Somerset. Somerset demek; bin dört 60

yüz muhafız Dragon süvarisi demekti. Somerset'in sağında Alman hafif süvarileriyle Dornberg, solunda da

Belçika karabinalarıyla Trip vardı. Yandan, baştan, önden, arkadan, piyadesiyle süvarisiyle saldırıya uğrayan

zırhlı süvariler dört bir yana birden karşı koymak zorunda kaldılar. Ama bu onlara vız geliyordu. Bir girdap

olmuşlardı. Bu kahramanlıklar artık sözle anlatılamazdı.

Ayrıca, durmadan gürleyen batarya da arkalandıydı. Yoksa bu adamların arkadan yaralanmaları başka türlü

olamazdı. Bu süvarilere ait bir zırh, sol kürek kemiği hizasında bir karabina mermisiyle delinmiş olarak şimdi

Waterloo müzesi koleksiyonları arasında.

Böyle Fransızlara karşı, böyle İngilizlerin bulunması gerekirdi.

Bu artık bir savaş değil, bir karanlık, bir çılgınlık, baş döndürücü bir ruh ve cesaret coşkuluğu, bir kılıçşimşek

kasırgasıydı. Bin dört yüz muhafız Dragon bir anda sekiz yüz kişi kalıverdi; komutanları Yarbay Fuller vurulup

ölmüştü.

LefebvreDesnouettes'in mızrakları ve avcılarıyla, imdada Ney yetişti. MontSaintJean Ovası alındı, tekrar

alındı, bir daha alındı. Zırhlılar, süvarileri bırakıp yeniden piyadelere dönüyorlardı ya da daha yoğun bir deyişle;

bütün bu muazzam kalabalık birbirine sanılmış, hiç durmadan dövüşüp duruyordu. Kareler hâlâ dayanmaktaydı.

On iki saldırı oldu. Ney'in altında dört at öldü. Zırhlı süvarilerin yansı yaylada kaldı. Bu mücadele iki saat sürdü.

61

İngiliz ordusu derinden sarsıldı. İlk darbeyi indirirken çukur felaketiyle güçten düşmüş olmasalardı, zırhlı

süvariler hiç şüphe yok merkezi aldedip, zaferi tayin edeceklerdi. Bu olağanüstü süvari, Talavera'yı, Badajoz'u

görmüş olan Clinton'u şaşkınlıktan dondurmuydu. Dörtte üç yenilmiş olan Wellington, hayranlığını kahramanca

dile getiriyor, yavaşça: "Sublimel"* diyordu.

Zırhlı süvariler on üç kareden yedisini yok ettiler, altmış topu ya ele geçirdiler ya da kullanılmaz hale getirdiler.

İngiliz alaylarından altı sancak aldılar. Üç zırhlı süvari ile muhafız gücünden üç ayrı sancağı BelleAlliance çiftliğinin önünde imparatora teslim ettiler.

Wellington'un durumu kötüleşmişti. Bu garip savaş, sanki gözü dönmüş iki yaralı arasındaki bir düelloydü.

İki

taraf da durmadan çarpışıp hasmına karşı koyarken olanca kanlarını kaybediyorlardı. İlk düşen acaba hangisi

olacaktı?

Yayladaki çatışma devam ediyordu.

Zırhlı süvariler nereye kadar ilerlediler? Bunu kimse söyleyemez. Yalnız şurası muhakkak ki, savaşın ertesi günü Nivelles, Genappe, La Hulpe ve Bruxelles dört yolunun tam buluşup kesiştikleri noktada, MontSaintJean'da arabaların tartıldığı baskülün ahşap örtüsü altında, bir zırhlı süvari ile atı ölü olarak bulundular. Bu süvari İngiliz hatlarını yarmıştı. Bu cesedi kaldıranlardan biri bugün hâlâ MontSaintJean'da yaşıyor. Adı Dehaze. O tarihte on sekiz yaşındaymış.

| Kelime karşılığı: Splendid! (Harikulade!) 62

Wellington, belinin gittikçe büküldüğünü hissediyordu. Kriz yakındı. Zırhlı süvariler başarıya ulaşamamışlardı: Merkez çökmemişti. Herkes yaylaya sahip olduğuna göre, kimse ona sahip değil demekti. Ama yine de yaylanın büyük kısmı İngilizlerin elindeydi. Köyde ovanın en yüksek yeri Wellington'undu; Ney'in elinde sadece tepeyle yamaç vardı. Her iki taraf da bu uğursuz toprağa kök saldiğını sanıyordu.

İngilizlerin düştükleri zayıf durum çaresiz gibi görünüyordu. Ordunun kan kaybı korkunçtu. Sol kanatta Kempt takviye isteyip duruyordu. "Takviye yok," diye karşılık veriyordu Wellington, "Ölsün!" Yaklaşık aynı dakikada, her iki ordunun da bitkin düştüğünü gösteren garip bir paralellik vardı. Ney de Napoleon'dan piyade istiyor ve Napoleon şöyle bağıırıyordu: "Piyadeymiş! Nereden bulacakmışım? Yaratayım mı?"

Yine de her ikisinden en hasta olanı İngiliz ordusuydu. Bu demir zırhlı, çelik göğüslü büyük süvari taburlarının şiddetli itişleri piyadeyi ezmişti. Bu sancağın çevresinde toplanmış birkaç kişi bir alayın yerini belirliyor, filan ya da falan tabura artık sadece bir yüzbaşı ya da bir teğmen komuta ediyordu. HaieSainte'de zaten iyice hırpalanmış olan Ailen tümeni hemen hemen mahvolmuştu. Van Kluzen tugayının yiğit Belçikalıları Nivelles yolu boyunca çavdarların içine serilmişlerdi. 1811'de bizim saflarımıza katılıp Wellington'a karşı çarpışan, 1815'te ise İngilizlerle birleşip Napoleon'a karşı savaşan Hollandalı humba

63

racılardan geriye hemen hemen hiçbir şey kalmamıştı. Subay kaybı çok fazlaydı. Ertesi sabah bacağına gömdürecek olan Lord Uxbridge'in dizi parçalanmıştı. Zırhlı süvarilerin çarpışmasında Fransızlar, Delord, l'Heritier, Colbert, Dnop, Travers ve Blancard'ı saf dışı etmişlerdi, ama İngilizler de Alten ve Barne'i yaralamışlardı, Delancey ölmüştü, Van Merlen ölmüştü, Ompteda ölmüştü, Wellington'un bütün kurmay heyeti kırılmış ve bu kanlı dengede en kötü pay İngiltere'nin hissesine düşmüştü. Piyade muhafız gücünün 2'nci alayı beş yarbay, dört yüzbaşı ve üç sancak, 30'uncu piyade alayının birinci taburu yirmi dört subay ve dokuz er kaybetmişlerdi, 79'uncu dağılılar alayından yirmi dört subay yaralanmış, on sekiz subayla dört yüz elli er ölmüştü.

Camberland'ın Hannoverli hafif süvarileri, bütün bir alay, başlarında Albay Hacke ki daha sonra yargılanıp rütbesi indirilecektir olduğu halde göğüs göğüse çarpışmaları görünce gemi kınp Soignes ormanına dalmış ve ta Bruxelles'e kadar kaçmışlardı. Araba katarları, mühimmat ve istihkâm arabaları, ağırlıklar, yaralı dolu furgonlar Fransızların ilerlediklerini, ormana yaklaştıklarını görünce ormanın içlerine doğru seğirtiyorlar,

Fransız

süvarileri tarafından kılıçtan geçirilen Hollandalılardan 'imdat' sesleri yükseliyordu. Hâlâ yaşayan tanıklann

ifadelerine göre, VertCoucou'dan Groenendael'e kadar, Bruxelles yönünde iki ayrı noktada kaçak insanlann

oluşturduğu bir tıkanıklık vardı. Bu panik o derece büyüktü ki, Malines'de Conde 64

prensine ve Gand'da XVIII. Louis'ye kadar ulaştı. MontSaint Jean çiftliğine yerleştirilen seyyar hastanenin arka

tarafında kademelenmiş olan zayıf bir yedek kuvvetle, sol kanadı koruyan Vivian ve Vandeleur tugayları dışında

Wellington'un süvarisi kalmamıştı. Bataryalar sökülmiş yerlerde yatıyordu. Siborne bu olayları açıkça anlatır;

Pringle ise, felaketi büsbütün büyüterek İngilizHollanda ordusunun otuz dört bin kişiye düştüğünü söylemeye

kadar işi vardır. DemirDük sakin duruyordu, ama dudaklarının rengi uçmuştu. İngiliz kurmay heyeti içinde

savaşta hazır bulunan Avusturya komiseri Vincent'la İspanya komiseri Alava, dükün işinin bittiği inanandaydılar.

Saat beşte Wellington saatini çıkardı ve onun şu kasvetli sözü mırıldandığını duydular; "Ya Blücher ya da gece."

Tam bu sıralardadır ki, Frischemont yönündeki tepelerin üzerinde uzaklarda süngülerden bir çizgi panldadı.

Bu dev dramın beklenmedik sonucu işte buradadır.

11. Kılavuzun Kötüsü Napoleon'a, İyisi Biilow'a

Napoleon'un işler acısı hatasını biliyoruz; Grouchy umulurken, Blücher'in çıkagelmesi; hayat yerine, ölüm.

Kaderin böyle dönüm noktalan vardır; dünya tahtına oturmak beklenirken, ufukta SainteHelene görülür.

Blücher'in yardımcısı Bulow'a kılavuzluk eden küçük çoban, ona ormandan Plancenon65

it'nin aşağısından çıkmayı öğütleyecek yerde, Frischemont'un üstünden çıkmayı öğütleyseydi, on dokuzuncu

yüzyılın çehresi belki de çok başka olur, Napoleon, Waterloo Savaşı'nı kazanırdı. Plancenonit'nin aşağısındaki

yoldan başka hangi yolu takip ederse etsin, Prusya ordusu, topçuları için aşılmaz bir çukura varacak ve Bülw

vaktinde yetişemeyecekti.

Oysa, Prusyalı General Muffling'in de söylediği gibi, Blücher bir saat gecikseydi, Wellington'u ayakta bulamayacaktı; savaş kaybedilmişti.

Görüldüğü gibi, Bülw tam vaktinde yetişmişti. Zaten oldukça geç kalmıştı. DionleMont'da konaklamış, gün

doğarken yola çıkmıştı. Ama yollar geçilecek gibi değildi ve tümenleri çamura saplanmıştı. Toplar dingil başlığına kadar çamura gömülüyorlardı. Üstelik, Dyle Nehri'ni daracık Wavre köprüsünden geçmek gerekmişti.

Köprüye giden yol Fransızlar tarafından ateşe verilmişti. Erzak ve mühimmat arabaları iki sıra yanan alevlerin

arasından geçemeyeceğinden, yangının sönmesini beklemeleri gerekmişti. Öğle vakti olduğu halde Bulow'un

öncüleri henüz ChapelleSaintLambert'e ulaşamamışlardı.

Harekât iki saat önce başlasaydı, saat dörtte bitmiş olacak ve Blücher, Napoleon tarafından kazanılmış bir

savaşın üzerine gelecekti. Bunlar, kavramamıza imkân olmayan bir sonsuzluğun çapıyla orantılı muazzam rastlantılardır.

Daha ögle üzeriyken imparator ilk olarak uzun dürbünüyle ufkun ucunda dikkatini çe

66

ken bir şeyler görmüş, "Şurada askeri birliklere benzer bir bulut görüyorum," demiş ve sonra da Dalmaçya düküne, "Soult, ChapelleSaintLambert tarafında ne görüyorsunuz?" diye sormuştu. Mareşal dürbünü o tarafa

çevirerek, "Dört beş bin kişi efendimiz. Sanırım Grouchy'dir," demişti. Ama görüntü puslu olduğu için açıkça

seçilemiyor, hareketsiz gibi duruyordu. Kurmay heyetinin bütün dürbünleri imparatorun işaret ettiği 'bulutu

incelemişti. Bazıları, "Bunlar mola veren asker kollandır," demiş, çoğu da, "Bunlar ağaçtır," diye buyurmuştu.

Gerçek şu ki, bulut yerinden kımıldamıyordu. İmparator, Domon'un hafif süvari tümenini bu karanlık noktayı

keşfe yollamıştı.

Gerçekten de, Bülow hiç kımıldamamıştı. Öncüleri çok zayıftı, hiçbir şey yapamazdı. Ordunun esas kısmını beklemesi gerekiyordu ve savaş hattına girmeden önce toplanma emrini almıştı. Ama saat beşte Blücher, Wellington'un tehlikede olduğunu görünce, Bulow'a hücum emrini verdi ve şu dikkate değer sözü söyledi: "İngiliz ordusuna hava vermek gerek."

Az sonra Losthin, Hiller, Hacke ve Ryssel tümenleri Lobau'nun kolordusu önünde yayılıyor, Prusya Prensi Wilhelm'in süvarileri Paris ormanından dışarı akıyorlardı. Plancenoit alevler içindeydi ve Prusya gülleleri, Napoleon'un gerisinde yedekte duran muhafız gücü saflarına yağıyordu.

12. Muhafız Gücü

Gerisi biliniyor; üçüncü bir ordunun daha meydana atılması, savaşın çığırından çıkması,

67

alev saçan seksen altı topun birden gürelemeye başlaması, l'inci Pirch'in Bulow'la birlikte gelmesi, Blücher'in

bizzat komuta ettiği Zieten süvarileri, Fransızların püskürtülmesi, Marcognet'nin Ohain yaylasından süpürülmesi, Durutte'ün Papelotte'tan atılması, Donzelot ve Quiot'nun geri çekilmesi, Lobau'nun yandan açılan

ateşe yakalanması, inen geceyle beraber çözülen birliklerimizin üzerine yeni bir savaşın çullanması, bütün İngiliz

savaş hattının saldırıya geçip ileri hamle yapması, Fransız ordusunda açılan muazzam gedik, birbirini destekleyen İngiliz misket ateşiyle Prusya misket ateşi, kıyım, ön cephede felaket, yan cephede felaket, bu

korkunç çöküş altında muhafız gücünün savaş hattına girmesi.

Muhafız gücü ölüme gittiğini anladığından; "Yaşasın imparator!" diye bağırıyordu. Tarihte, sevgi ve hayranlık

çığılığı halinde kopan bu can çekişme kadar insanı duygulandıran başka bir şey yoktur.

Gökyüzü bütün gün kapalıydı. Tam o sırada, saat akşamın sekiziyken birden ufuktaki bulutlar aralandılar ve

batmakta olan güneşin uğursuz endişe verici kızılığına, Nivelles yolunun karaağaçları arasından yol verdiler.

Austerlitz'de yükselen güneş parlamıştı oysa.

Muhafız gücünün her taburuna, bu savaşın sonu için bir general komuta ediyordu. Friant, Michel, Roguet, Harletve Mallet, Poret de Morvan oradaydılar. Muhafız gücü humbaracılarının geniş kartal armalı yüksek serpuşları, bu kavganın sisleri arasında, dizi dizi, simetrik ve sakın görüldüğü zaman düş

68

manda Fransa saygısı uyandı; savaş meydanına yirmi zaferin birden kanatlarını açmış girdiğini görür gibi olanlar

ve yenenler kendilerini yenilmiş sanıp geri çekildiler. Ama Wellington bağırdı; "Muhafızlar, ayağa kalkın, tam

nişan alın!" Fundalıkların gerisinde yere uzanmış kırmızı İngiliz muhafız alayı ayağa kalktı, bir mermi bulutu kartallarımızın çevresinde titreşen üç renkli bayrağı delik deşik etti. Hepsi ileri atıldılar ve nihai boğazlaşma başladı. İmparatorun muhafız gücü karanlığın içinde, çevresindeki ordunun kaçışını, bozgunun geniş sarsıntısını hissediyor; "Yaşasın imparator!" haykırışının yerini; "Canım kurtarabilen kurtarsın!" haykırışının aldığını duyuyordu. Ve gerisindeki kaçışa rağmen, o, ilerlemeye devam etti. Attığı her adımda biraz daha vuruluyor, biraz daha ölüyordu. Aralarında ne zayıf karakterliler ne de alçaklar vardı. Bu birlikte er de general kadar kahramandı. Tek kişi bile intihar etmekten kaçmadı. Ney, kendini kaybetmiş ve ölümü göze almışlığı olanca büyüklüğüyle bu hengâmede bütün darbelere kucak açıyordu. Altındaki atı öldürmüşlerdi, tere bulanmış, gözleri alev alev, dudakları köpük içinde, üniformasının düğmeleri çözülmüş, apoletlerinden birinin yansı bir atlı muhafızın kılıç darbesiyle kopmuş, büyük kartal arması bir kurşunla yamulmuş, kanlı, çamurlu, muhteşem, elinde kırık bir kılıç; "Gelin görün, bir Fransız mareşali savaş meydanında nasıl ölmüş!" diye haykırıyordu. Ama boşuna; ölmedi. Vahşi, öfkeli ve kırgındı. Drouet, d'Erlon'a sertçe soru

69

yordu; "Sen kendini öldürtmek istemiyor musun?" Bir avuç insanı ezen bu bir sürü topun ortasında bağıırıyordu; "Benim payıma bir şey yok mu! Ah! Bütün İngiliz güllerinin göğsüme dolmasını isterdim!" Senin payın Fransız kurşunlarıydı, talihsiz adam!*

13. Felaket

Muhafız gücünün gerisindeki bozgun yürekler açıyordu. Ordu bir anda Hougomont'dan, HaieSainte'den, Papelette'dan, Plancenoit'dan, her taraftan birden geri çekildi. "İhanet!" çığılığının ardından; "herkes canını kurtarsın!" çığılığı geldi. Dağılan bir ordu eriyen buz gibidir; çarpılır, çatlar, çatırdar, yalpalanır, yuvarlanır, düşer, çarpar, telaşlanır, atılır. Görülmemiş bir çözüme ve dağılma. Ney, bir at bulup üstüne atlıyor ve şapkasız, boyunbağısız, kılıcsız, Bruxelles şosesinin ortasına dikilip hem İngilizleri, hem Fransızları durduruyor. Orduyu zaptetmeye çalışıyor; askerlere sesleniyor, hakaret ediyor, bozguna karşı direniyor, ama aldırış edilmiyor. Askerler kaçarken; "Yaşasın Mareşal Ney!" diye haykırıyorlar. Durutte'un iki alayı, Alman Uhlanlarının kılıcıyla Kempt, Best, Packve Rylandt tugaylarının kurşunları arasında sallanır gibi şaşkın ve ürkek oraya buraya gidip geliyor. Çatışmaların en berbat sonucu bozundur; dostlar kaçmak için birbirlerini öldürür

* Waterloo Savaşı'ndan sonra Restorasyon döneminde aşın kralcı yüce bir divanda yargılandı ve ölüme mahkûm edildi.

70

ler; süvari taburlarıyla piyade taburları birbirlerini kırar, dağıtırlar. Savaşın muazzam posası. Bir uçtaki Lobau gibi, öbür uçtaki Reille de dalgaya kapılmıştı. Napoleon, muhafız gücünden elinde kalanla boş yere

buna set çekmeye uğraşiyor, emrindeki süvari taburlarını son bir gayretle boş yere harcıyor. Quiot, Vivian'ın karşısında; Kellermann, Vandeleur'un karşısında; Lobau, Bulow'un karşısında; Morand, Pirch'in karşısında; Domon ve Subervic, Prusya Prensi Wilhelm'in karşısında geri çekiliyor. İmparatorun süvari taburlarını atağa kaldıran Guyot, bir İngiliz dragonunun ayaklarının dibine düşüyor. Napoleon, firari kabilelerin ardı sıra 'dört nala koşturup nutuk çekiyor, sıkıştırıyor, tehdit ediyor, yalvarıyor. Sabahleyin, "Yaşasın imparator!" diye bağırarak bu ağızlar şimdi şaşkın ve açık. İmparator acı gerçeği kabul etmiştir. Yeni gelen taptaze Prusya süvarileri hissimle atılıyor, uçuyor, kılıçtan geçiriyor, biçiyor, baltalıyor, öldürüyor, yok ediyor. Koşulu hayvanlar çifte savuruyor, toplar kaçıyor; katarlardaki askerler mühimmat arabalarının koşumlarını çözüp atlan alıyor; tersyüz olmuş, dört tekeri havada furgonlar yolu tıkıyor ve katliama yol açıyor. Herkes birbirini eziyor, çiğniyor, ölümlerin, canlıların üzerinden yürüyor. Baş döndürücü bir kalabalık yollan, patikalan, köprüleri, ovalan, tepeleri, vadileri, korulukları dolduruyor. Her yer kırk bin kişinin kaçıyla tıkanmış. Feryatlar, umutsuzluklar, çavdar tarlalarına atılmış çantalar, tüfekler; kılıçla yol açmalar; artık arkadaşlık yok, subay yok, 71

■»i

,4:

general yok, sadece tarife sığmaz bir korku var. Zieten, Fransa'yı keyfince kılıçtan geçiriyor; aslanlar, dağ geçisi

olmuş. İşte bu kaçış böyle bir kaçıştı.

Genappe'da geri dönmeyi, cephe kurmayı, set çekmeyi denediler. Lobau, üç yüz kişi topladı. Köyün girişine

barikat kuruldu, ama daha Prusyalıların ilk msket atışında herkes kaçmaya başladı, Lobau esir düştü. Bu msket

atışının izleri, Genappe'a girmeden birkaç dakika önce yolun sağındaki tuğladan harap bir evin köhne çatısında

bugün hâlâ görülmektedir. Prusyalılar şüphesiz galibiyetlerini yetersiz bulmanın öfkesi içinde Genappe'a daldılar. Takip pek canavarca oldu. Blücher imha emri verdi. Roguet, kendisine Prusyalı bir esir getirecek her

Fransız humbaracısını ölümle cezalandıracağı tehdidini savurarak uğursuz bir örnek yaratmıştı. Blücher, Rogu

et'i de geçti. Genç muhafızların generali Ducesme, Genappe'da bir han kapısında sıkıştığında, bir ölüm

süvarisine kılıcını teslim etti, o da kılıcı aldı ve esiri öldürdü. Zafer, mağlupların öldürülmesiyle tamamlandı.

Mademki biz tarihiz, öyleyse hadi suçluları cezalandıralım: Yaşlı Blücher şerefini ayaklar altına almıştır. Bu

felaketin bardağını taşırdı. Umutsuz bozgun Genappe'tan geçti; QuatreBras'tan geçti, Gosselies'ten geçti,

Frasnes'ten geçti, Charleroi'ten geçti, Thuin'den geçti ve ancak sınırdan durabildi. Çok yazık! Hem de böylesine

kaçan kimdi? Büyük bir ordu.

Bu perişanlık, bu terör, tarihi şaşkınlıkta bırakan en yüce kahramanlıktan harap olma

72

ya kadar inen bu düşüş, hiç nedensiz midir? Hayır. Waterloo'nun üstünde muazzam bir elin gölgesi vardır. O, bir

kader günüdür. O günü, insanın üstünde bir kudret yaratmıştır. Başların korkuyla eğilmesi bundandır; bütün o

büyük ruhların kılıçlarını teslim etmesi bundandır. Avrupa'yı yenenler yere serildiler, ne söyleyecek ne de

yapacak bir şeyleri kalmıştı, karanlığın içinde korkunç bir şeyin varlığını hissediyorlardı. Hoc erat infatis." O gün,

insan soyunun perspektifi değişti. Waterloo, on dokuzuncu yüzyılın menteşesidir. Büyük yüzyılın tahta çıkabilmesi için bu büyük adamın ortadan kalkması gerekiyordu. Bu işi, karşı gelinemeyen bir üstlendi.

Kahramanların paniğe kapılması anlaşılır bir şeydir. Waterloo Savaşı'nda buluttan da fazla bir şey var,
meteor

var. Oradan Tanrı geçti.

Gece bastırırken Genappe yakınlarında bir tarlada Bernard'la Bertrand, bozgunun akıntısıyla buralara
kadar

sürüklenen, yere inip atının dizginini koltuğunun altına almış ve dalgın bakışlarla tek başına Waterloo'ya
doğru

dönen vahşi, düşünceli, matemli bir adamı redingotunun eteğinden tutup durdurdular. Bu, yıkılan rüyanın
hâlâ

ilerlemeye çalışan muhteşem uyurgezeri Napoleon'du.

14. Son Birlik

Akan suyun içindeki kayalar gibi, bozgun selinin içinde kımıldamadan duran muhafız gücüne ait birkaç
birlik

gece vaktine kadar dayandılar. Geceyle birlikte ölüm de bastırdı.

* Lat: Kaderde yazılıydı. 73

Bu çiftte karanlığı beklediler. Hiç sarsılmadan, kuşatılmalarına boyun eğdiler. Her birlik öbür birliklerden
kopmuş ve her tarafından parçalanmış, orduyla hiçbir bağı kalmamış bir durumda, kendi başına ölüyordu.

Bu son

harekâtı gerçekleştirmek için kimisi Rossomme tepelerinde kimisi de MontSaintJean Ovası'nda

mevzilenmişlerdi. Bu hazin kareler, oralarda terk edilmiş, yenik, korkunç bir ihtişamla can

çekişmekteydiler. Ulm,

Wagram, Jena, Friedland da onlarla birlikte ölüyordu.

Akşam saat dokuzaya doğru alacakaranlıkta MontSaintJean Ovası'nın alt başında, bu karelerden tek bir
tane

kalmıştı. Bu kare, bu uğursuz vadide, zırhlı süvarilerin tırmandığı, şimdi kitle halinde İngilizlerin
doldurduğu

bayırın eteklerinde, zafer kazanan düşman topçusunun yoğun ateşi ve korkunç bir mermi yağmuru
altında

mücadele vermekteydi. Bu birliğe Cambronne adında tanınmamış bir subay komuta ediyordu. Her salvoda
asker

sayısı azalmakta, ama küçük birlik yine de karşılık vermekteydi. Misket atışlarına tüfek atışlarıyla cevap
veriyor,

bir yandan da dört duvarını durmadan daraltıyordu. Ara sıra soluk soluğa duraklayan firariler, uzaktan,
karanlıklar içinde zayıflayan bu hazin gök gürültüsünü dinliyorlardı.

Bu lejyon artık bir avuç insandan ibaret kaldığı, sancakları delik deşik bir kumaş parçasına dönüştüğü,
kurşunlan

biten tüfekleri birer sopaya döndüğü, cesetlerin yığını canlıların kümesini aştığı zaman, bu yüce ölüm
yolcularının çevresindeki yüreklerde kutsal

74

bir dehşet havası esti, İngiliz topçusu soluk almak için sustu. Bu, bir tür molyadı. Savaşçıların
etraflarında

çepeçevre, kaynaşan hayaletler gibi atlı insan silüetleri, simsiyah top profilleri, tekerlekler arasından
görülen

beyaz gökyüzü vardı. Kahramanların, savaş meydanının derinliklerinde dumanlar arasından her zaman
gördükleri ölümün dev gibi iri kafası üzerlerine doğru geliyor ve onlara bakıyordu. Alacakaranlığın

içinden

topların doldurulduğunu işittiler. Toplan ateşlemek için yakılan ateşleme fitilleri gecenin içinde kaplan
gözleri gibi,

başlan etrafında bir çember oluşturdu. İngiliz bataryalarının bütün ateşleme fitilleri toplara
yaklaştırıldı. O zaman,

bu adamların tepesinde asılı duran son dakikayı elinde tutan bir İngiliz generali; bir söylentiye göre
Colville,

başka bir söylentiye göre de Maitland, heyecanlı bir sesle bağırdı; "Mert Fransızlar teslim olun!"
Cambronne

cevap verdi; "Cehennem ol!"

15. Cambronne

Fransız okuyucusuna duyduğumuz saygıdan ötürü, bir Fransız'ın belki de şimdiye kadar söylediği en güzel söz

ona tekrarlanamaz. Tarihin içindeki bir yüceliği mummyalamamız yasaklanmıştır.

Şeref ve günahı bize ait olmak üzere, bu yasağı çiğniyoruz.

Anlayacağınız, bütün bu devlerin arasında bir devler devi vardı: Cambronne.

Bu sözcüğü söylemek ve sonra ölmek, bundan daha büyük ne olabilir! Çünkü ölme

75

yi istemek, ölmek demektir ve eğer misket ateşine tutulan bu adam ölmez ve yaşarsa, bu onun suçu değildir.

Waterloo Savaşı'nı kazanan insan ne bozguna uğrayan Napoleon, ne saat dörtte geri çekilip, saat beşte umudunu kaybeden Wellington ne de hiç savaşmamış olan Blücher'dir; Waterloo Savaşı'nı kazanan insan Cambronne'dur.

Böyle bir sözcüğe sizi öldüren yıldırımın ışığında ateş püskürtmek zaferdir.

Felakete bu karşılığı vermek, kadere böyle demek, geleceğin aslanına bu temeli kurmak, gecenin yağmuruna,

Hougomont'un hain duvarına, Ohain'in çukur yoluna, Grouchy'nin geç kalmasına, Blücher'in gelişine bu cevabı

yapıştırmak, mezarın içinde alay etmek, yere serildikten sonra da ayakta kalmayı başarmak, Avrupa koalisyonunu iki gecede boğmak, Sezarlar zamanından beri bilinen bu gizli ortak çıkarları krallara hediye etmek,

son sözü, Fransa'nın zaferiyle birleştirip ilk söz yapmak, Waterloo'yu bir karnavalla küstahça kapatmak, Leonidas'ı Rabelais'yle tamamlamak, bu zaferi ağza alınmaz bir son sözle özetlemek, toprak kaybetmek, ama

tarihi kazanmak, bu kanlı boğazlaşmadan sonra gülmeyi sevenleri kendinden yana çekmek çok büyük bir iştir.

Yıldırıma savrulan bir küfüdür bu, Aiskhylos'un büyüklüğüyle boy ölçüşen bir şeydir.

Cambronne'un sözü bir kırık çatırtısı, bir göğsün öfkeden yarılması, fazlalık sonucu in

76

flak eden bir acıdır. Yenen kimdir? Wellington mu? Hayır. Blücher olmasaydı, hapi yutmuştu. Blücher mi? Hayır.

Wellington başlamış olmasa, Blücher bitiremezdi. Bu Cambronne, bu son saat yolcusu, bu meçhul asker, savaşın bu sonsuz küçüğü; bu felaketin içinde bir yalan olduğunu hissediyor, acısı bir kat daha artıyor ve tam

öfkeden patladığı anda acı bir alay sunuluyor: Hayat! Yerinden nasıl fırlamazsın? Hepsi oradalar, Avrupa'nın

bütün kralları, mutlu generaller, gürleyen Jüpiterler, zafere koşan yüz bin asker ve bu yüz binin gerisinde de bir

milyon; toplan, fitilleri yanmış, ağızlan açıkta; imparatorluk muhafız gücü ve büyük ordu ayaklanmın âlânda

Napoleon'u ezdiler, geriye bir Cambronne kaldı. Bütün bunları protesto edecek sadece bu solucan var. Ve bu

solucan protesto edecek. Bir kılıç arar gibi, bir kelime anyor. Ağzı köpürüyor ve bu köpük, aradığı kelimedir. Bu

muazzam ve muazzam olduğu kadar basit galibiyetin, bu galipsiz galibiyetin önünde bu umutsuz adam saklanıyor; galibiyetin azameti altında ezilmiştir, ama onun hiçliğini de görmektedir; onun üzerine tükürmekten

daha fazlasını yapıyor; sayının, kuvvetin ve maddenin ezen ağırlığı altında ruha bir ifade yolu buluyor: Dışkı.

Tekrar ediyoruz şunu söylemek, bunu yapmak, bunu bulmak, galip gelmektir.

Bu ölüm dakikasında bu meçhul insanın içine büyük günlerin ruhu giriyor. Tıpkı, Rouget de l'Isle'in Marseillaise'i

bulması gibi, yukandan gelen bir ilhamla Cambronne, Waterloo'ya en uygun kelimeyi buluyor. Tannsal 77

kasırgadan kopan görünmez bir akım gelip bu adamların içinden geçiyor, onları titretiyor ve biri, en yüce şarkıyı

mırıldanırken, öbürü korkunç bir nara atıyor. Cambronne devlere yakışır bu küçümseme sözünü yalnızca imparatorluk adına Avrupa'nın suratına fırlatmakla kalmaz, bu kadarı az olurdu; devrim adına geçmişin suratına

da fırlatır. Bunu duymak, Cambronne'un şahsında devlerin eski ruhunu teşhis etmek mümkündür. Sanki onda

Danton konuşuyor ya da Kleber kükrüyor gibidir. Cambronne'un sözüne bir İngiliz'in sesi cevap verdi: "Ateş!"

Bataryalar alev alev yandı, tepe titredi, bütün bu tunç ağızlardan son bir korkunç misket kusmuğu boşaldı, doğan

ayın ışığında hafifçe ağarmış geniş bir duman bulutu yuvarlandı ve duman dağıldığında ortalıkta artık hiçbir şey

kalmamıştı. Bu muhteşem kalıntı yok edilmiş, muhafız gücü ölmüş, canlı tabyanın dört duvarı da yere serilmişti,

yalnız şurada burada cesetler arasında bir debelenme fark ediliyordu. İşte, Roma lejyonlarından bile daha büyük

olan Fransız lejyonları MontSaintJean'da, yağmur ve kanla ıslanmış toprağın üstünde, karanlık buğdayların

arasında, şimdi her sabah saat dörtte neşeyle ıslık çalıp atını kırbaçlayarak Nivelles posta arabasını süren Jo

seph'in geçtiği yerde böyle can verdiler.

16. Quot Libras in Duce*

Waterloo Savaşı bir muammadır. Onu kazananlar için de kaybedenler için de aynı de

• "Komutanın ne ölçüde dengesi var?" 78

recede karanlıktır. Napoleon'a göre, o bir paniğin ürünüdür;* Blücher'in gözleri kamaşmıştır; Wellington bu savaşın hiçbir şeyini anlamamıştır. Raporlara bakın. Resmi haberler açık değildir, yorumlar

belirsizdir. Biri ağzında geveler, öteki kem küm eder. Jomini, Waterloo Savaşı'nı dört evreye ayırır;

Muffling onu şansın üç kez gidip gelmesi olarak görür; Charras, her ne kadar bazı noktalarda farklı

değerlendirmeler yapıyorsa da, tanrısal kaderle mücadele eden insan dehasının uğradığı felaketin

karakteristik çizgilerini keskin bir zekâyla kavrayan tek kişidir. Bütün öbür tarihçilerin gözleri

kamaşmıştır, bu yüzden el yordamıyla yollarını bulmaya çalışırlar.. Gerçekten de şimşek gibi çakan bir

gündür o gün; askeri monarşi yıkılmış ve bu yıkılış, kralların büyük şaşkınlığı önünde bütün krallıkları da

peşinden sürüklemiştir, kuvvet itibardan düşmüş, savaş bozguna uğramıştır. İnsanüstü çaresizliğin

damgasını taşıyan bu olayda insanların payı hiçten ibarettir. Waterloo'yu Wellington'dan, Blücher'den

almak, İngiltere'den, Almanya'dan bir şey eksiltir mi? Waterloo sorununda ne o ünlü İngiltere ne de bu

şanlı Almanya söz konusudur. Tann'ya şükür uluslar, uğursuz kılıç maceralarının dışında da büyüktürler.

Ne Almanya, ne İngiltere ne de Fransa bir kılıç kınına sığar. Waterloo'nun bir kılıç şakırtısından ibaret

olduğu o devirde, Almanya'nın

* "Bir savaş sona ermiş, bir gün bitmiş, yanlış alınan önlemler düzeltilmiş, ertesi gün için en büyük basanlar güvence altına alınmıştı, her şey bir anlık bir panik yüzünden kaybedildi."

79

Blücher'in üstünde bir Goethe'si, İngiltere'nin Wellington'un üstünde bir Byron'u vardı. Engin bir fikir

uyanışı yüzyılımızın özelliğidir ve bu gün doğuşunda İngiltere'nin, Almanya'nın harikulade bir aydınlatma

payı vardır. Onlar muhteşemdirler. Uygarlık düzeyinin yükselmesine yaptıkları katkıların kaynağı onların

içindedir; bu kendilerinden gelir, rastlantısal bir şey değildir. Onların on dokuzuncu yüzyıla büyüklüğünü

veren yanlarından hiçbirinin kaynağı Waterloo değildir. Ancak barbar uluslar bir zaferden sonra ani

taşkınlıklar gösterirler. Bir fırtınanın kabarttığı sellerin geçici bir böbürlenmesidir bu.

Uygar uluslar, özellikle yaşadığımız çağda bir komutanın iyi ya da kötü giden şansıyla yükselip alçalmazlar. Onların insanlık içindeki tayin edici ağırlıkları herhangi bir savaştan daha büyük olan bir şeyden gelir. Çok şükür ki onların onuru, ışığı ve dehası kahramanların, fatihlerin ve bu kumar oynayanların, savaşların lotaryasına koyabilecekleri numaralar değildir. Çoğu zaman kaybedilen savaş, kazanılan ilerlemedir. Daha az şan, şeref ve daha çok özgürlük. Davullar susar, sözü akıl alır. Kaybeden kazanır oyunudur bu. Bunun için, her iki açıdan da Waterloo üzerine soğukkanlılıkla konuşalım. Rastlantının payını rastlantıya, Tann'ya ait olanı Tann'ya verelim. Waterloo nedir? Bir zafer mi? Hayır, bir ödül. Avrupa'nın kazandığı ve karşılığını Fransa'nın ödediği bir ödül. Zahmet edip de oraya bir aslan kondurmaya pek değmezdi. 80

Dahası Waterloo, tarihteki en tuhaf karşılaşmadır. Napoleon ve Wellington; bunlar birbirinin düşmanı değil, zıttıdır. Antitezlerden hoşlanan Tanrı, hiçbir zaman daha çarpıcı bir tezat, daha olağanüstü bir karşılaştırma yapmamıştır. Bir tarafta dakiklik, önceden görüş, geometri, temkinlilik, güvenliği sağlamış geri çekiliş, yedeklerin hesaplı kullanılması, sarsılmaz bir soğukkanlılık, hiç şaşmaz bir metot, araziden faydalanan bir strateji, taburları dengeleyen bir taktik, sicimle hizalanmış gibi toplu bir öldürme, saat elde düzenlenen bir savaş,

hiçbir şeyin göz göre göre tesadüfe bırakılmaması, eski klasik cesaret, mutlak doğruluk; öbüt tarafta ise sezgi,

kehanet, askeri olağandışılık, insanüstü içgüdü, alev saçan bakışlar, kartal gibi bakan, yıldırım gibi vuran bir şey,

umursamaz bir şiddetle işleyen harika bir savaş sanatı, derin bir ruhun bütün sırları, kaderle ortaklık, nehirlerin,

ovaların, ormanların, tepelerin itaate davet edilmesi, hatta adeta zorlanması, savaş meydanını bile hâkimiyeti

altına alan bir zorba, yıldızlara inanışın strateji bilimiyle harmanlanması, bilimi yücelten ama aynı zamanda

karıştıran bir inanç. Wellington, savaşın Bareme' i Napoleon ise MichelAnge' ıydı. Bu defa iyi bir hesaplama

dehayı mağlup etti.

İki taraf da birisini beklemekteydi. Muradına eren dakik hesapçı oldu. Napoleon, Grouchy'yi bekliyordu; gelmedi.

Wellington, Blücher' i bekliyordu; geldi.

Wellington, öcünü alan klasik bir savaş

81

çıdır. Bonaparte, kariyerinin şafağında, onunla İtalya' da karşılaşmış ve olağanüstü bir hareketle yenmiş, yaşlı

baykuş, genç akbabanın önünden kaçmıştı. Eski savaş taktiği yalnızca yere serilmekle kalmamış, aynı zamanda

rezil olmuştu. Kimdi bu yirmi altı yaşındaki Korsikalı, kim oluyordu bu göz kamaştırıcı cahil ki, herkes ona karşıyken, hiç kimse ondan yana değilken; yiyeceksiz, cephanesiz, topsuz, pabuçsuz, hemen hemen ordusuz,

yiğınlarla karşı bir avuç insanla koalisyon kurmuş Avrupa' ya saldırıyor ve imkânsızlıklar içinde, mantık dışı

zaferler kazanıyordu? Hemen hemen hiç nefes almadan ve elinde hep aynı savaşçılar takımı olduğu halde Alvinzi' nin peşinden Beaulieu' yü, Beaulieu' nün peşinden Wurmsen' i, Wurmsen' in peşinden Melas' ı, Melas' ın

peşinden de Mack' ı tepeleyip, Alman İmparatorluğu' nun beş ordusunu da birbiri ardınca yerlere seren bu

yıldırımlar saçan deli nereden çıkmıştı? Bir yıldız kadar pervasız bu kaçık savaşçı kimdi? Askeri akademi,

savaşılmasını istemediği için onu aforoz ediyordu. Eski sezarizmin yeni sezarizme, usulünce kullanılan kılıcın

şimşekli kılıca, satranç tahtasının dehaya karşı kini buradan geliyordu. 18 Haziran 1815'te bu duyulan kin son sözü söyledi ve Lodi'nin, Montebello'nun, Montenotte'nin, Mantoue'mn, Marengo'nun ve Arcole'ün altına Waterloo diye yazdı. Alelaide kişilerin, çoğunluğa hoş gelen zaferi. Kader bu acı olaya razı oldu. Napoleon, genç Wurmser'i tekrar karşısında buldu.

82

Gerçekten de, Wurmser'i karşısında bulmak için Wellington'un saçlarını ağartmak yeter.

Waterloo, ikinci sınıf bir komutan tarafından kazanılmış birinci sınıf bir savaştır.

Waterloo Savaşı'nın hayran olunan tarafı İngiltere'dir. İngiliz metaneti, azmi, İngiliz kanıdır; İngiltere'nin o

savaşta muhteşem olan yanı, kusura bakmasın ama bizzat kendisidir. Komutan değil, ordusudur.

Wellington, Lord Bathurst'e yazdığı bir mektupta tuhaf bir nankörlükle, 18 Haziran 1815'te savaşan ordusunun,

"berbat bir ordu" olduğunu söyler. Waterloo topraklarında gömülü olan o hazin kemik yığınları' acaba bu konuda

ne düşünür?

İngiltere, Wellington'a karşı alçakgönüllü davrandı. Wellington'u bu kadar büyültmek, İngiltere'yi küçültmektir.

Wellington başka herhangi biri kadar kahramandır. Asıl büyük olan o kurşuni üniformalı İskoçyalılar, horse

guard'lar, Maitland'ın, Mitchell'in alayları, Packve Kempt'in piyadeleri, Ponsonby ve Somerset'in süvarileri,

misket ateşi altında gayda çalan o vadakiler, Rylandt'ın taburları, d'Essling'in ve Rivoli'nin tecrübeli birliklerine

kafa tutan, musket* kullanmasını doğru dürüst bilmeyen daha yeni devşirilmiş askerlerdir.

Wellington yerinden kıpırdamadı, onun bütün marifeti budur ve biz onun bu erdemini inkâr etmiyoruz.

Ama onun

piyadelerinin, süvarilerinin en küçük birlikleri bile en aşağı

Çatal bir destek üzerine yerleştirilerek fitille ateşlenen eski bir silah.

83

onun kadar dayanıklıydı. Ironsoldier de I'ronduke'le aynı değerdedir. Bize gelince, biz bütün takdiri ve yüceltmeyi İngiliz askerine, İngiliz ordusuna, İngiliz halkına yöneltiyoruz. Bir zafer anısı varsa, bunun İngiltere'ye

ait olması gerekir. Waterloo'daki heykelin, bir adamın suretini değil, bir halkın heykelini göklere yükseltmesi daha

doğru olurdu.

Ama bu büyük İngiltere, bizim burada söylediklerimize kızacaktır. 1688'den ve bizim 1789'umuzdan sonra bile o

hâlâ feodalite hayali içindedir. Verasete ve rütbe sınıflamasına inanır. Hiçbir halkın kudretçe, şan ve şerefçe

geçemediği bu halk, kendisini halk olarak değil, ulus olarak görür. Halk olarak seve seve boyun eğer ve bir lordu

baş diye kabul eder. İşçi olarak hor görülmesine ses çıkarmaz; asker olarak sopa yemeye katlanır.

Hatırlanacağı gibi, Inkermann Savaşı'nda görünüşe göre orduyu kurtaran bir çavuş, Lord Raglan tarafından

günlük içtimada anılamamıştı, çünkü İngiliz askeri hiyerarşisi subay rütbesinden aşağı hiçbir kahramanın günlük

içtimada anılmasına izin vermiyordu.

Waterloo gibi bir karşılaşmada en çok hayranlık uyandıran yan, rastlantının inanılmaz becerisidir. Gece yağın

yağmur, Hougomont duvarı, Ohain çukur yolu, Grouchy'nin top seslerine sağır kalması, Napoleon'un kılavuzunun onu aldatması, Bulow'un kılavuzunun onu aydınlatması; bütün bunlar harikulade bir şekilde yönlendirilmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Waterloo'da savaştan çok, toplu kıyım olmuştur.

84

Waterloo, düzenli bir şekilde saf tutmuş ordular arasındaki savaşlar içinde, savaşçıların sayısına oranla savaştığı cephenin alanı en dar olanıdır. Napoleon'un cephesi yaklaşık iki kilometre, Wellington'un iki buçuk

kilometre ve her iki taraftan yetmiş ikişer bin savaşçı Katliama yol açan işte bu darlıktır.

Şu oranları bulmuşlar: İnsan kaybı olarak Austerlitz'de Fransızlar yüzde dört, Ruslar yüzde otuz, Avusturyalılar yüzde kırk dört; Wagram'da Fransızlar yüzde on üç, Avusturyalılar on dört; Moskova'da Fransızlar

yüzde otuz yedi, Ruslar yüzde kırk dört; Bautzen'de Fransızlar yüzde on üç, Ruslar ve Prusyalılar yüzde on dört;

Waterloo'da Fransızlar yüzde elli altı, müttefikler yüzde otuz bir. Waterloo'da toplam yüz kırk dört bin savaşçı;

altmış bin ölü.

Waterloo meydanı bugün, insanoğlunun duygusuz taşıyıcısı olan toprağa özgü sükûnet içindedir ve öteki ovalardan farksızdır.

Ama geceleri burada hayalet gibi bir sis yükselir ve bir yolcu, Virgilius'un ölüm getiren Filibe ovalarında yaptığı

gibi, burada dolaşır, bakınır, etrafa kulak verir ve hayale dalarsa, felaketin halüsinasyonları onu pençesine alır. O

müthiş 18 Haziran yeniden canlanır; uydurma anıt tepe silinir, o adi aslan kaybolur, savaş meydanı eski gerçekliğine bürünür, piyade hatları ovada dalgalanmaya başlar, ufuktan dörtlü kızgın atlılar geçer; hayalinde

geçmişini canlandırmaya çalışan yolcu şaşkınlık ve korku içinde kılıç parıltılarını, süngü kıvılcıklarını, bombaların

alevlerini,

85

yıldırımların korkunç kesişmelerini görür; bir mezarın dibinden gelen bir hırıltı gibi bu hayali savaşın uğultusunu

duyar; bu gölgeler humbaracılarıdır, bu ışıltılar zırhlı süvarilerdir, bu iskelet Napoleon'dur, şu iskelet Wel

lington'dur; artık bunların hiçbiri yok, ama yine de çatışıyor, hâlâ çarpışıyorlar ve çukur yollar kızıla boyanmakta

ve ağaçlar ürpermekte ve öfkenin çılgınlığı ayyuka çıkmakta ve de karanlıklar içinde bütün o vahşi tepeler,

MontSaintJean, Hougomont, Frischemont, Papelotte, Plancenoit birbirlerini yok eden hayalet burgaçlarıyla

taçlanmış olarak belli belirsiz gözükmektedir.

17. Waterloo'nun Sonuçları Olumlu mudur?

Waterloo'dan hiç de nefret etmeyen oldukça saygıdeğer liberal bir ekol var. Biz o ekolden değiliz. Bizce Waterloo, özgürlüğün şaşkınlıktan donakaldığı tarihtir. Özgürlük yumurtasından böyle bir kartal çıksın, şüphesiz

bu beklenmedik bir şeydir.

Olaya derinden bakıldığında Waterloo devrime kasteden karşı devrimci bir zaferdir. Fransa'ya karşı Avrupa'dır,

Paris'e karşı Petersburg, Berlin ve Viyana'dır; girişimin gücüne karşı statükodur. 20 Mart 1815 üzerinden 14

Temmuz 1789'a saldırıdır, ele avuca sığmaz Fransız isyanına karşı monarşilerin bir kumpasıdır: Yirmi altı yıldır

yanardağ gibi püsküren bu engin halkı nihayet söndürmek; işte hayal edilen buydu. Brunswick'lerin, Nassau'ların, Romanoff'larm, Hohenzollern'

86

lerin, Habsbourg'lann, Bourbon'larla dayanışrnasıdır. Waterloo, terkisinde kutsal hakkı taşır. Gerçekten de

imparatorluk bir zorbalık yönetimi olduğundan buna bir tepki olarak krallığın ister istemez liberal olması gerekiyordu ve bu yüzden de galipler üzüntüyle karşılasalar da Waterloo'dan arzu edilmeyen bir meşrutî düzen

çıktı. Çünkü devrim gerçekten mağlup edilemez ve o, tansal ve mutlak bir şey olduğundan tekrar tekrar ortaya

çıkıyor; Waterloo'dan önce, eski tahtları deviren Bonaparte'ın kişiliğinde, Waterloo'dan sonra da Anayasa'yı

zorunlu kılıp, ona katlanan XVIII. Louis'nin kişiliğinde. Bonaparte, eşitliği ispatlamak için eşitsizliği kullanarak

Napoli tahtına bir araba sürücüsünü, İsveç tahtına da bir çavuşu oturtur; XVIII. Louis de, SaintQuen'da İnsan

Haklan Bildirisi'ni imzasıyla onaylar. Devrimin ne olduğunu anlamak istiyorsanız, onun adına 'ilerleme' deyiniz;

ilerlemenin ne olduğunu anlamak için de adını 'yann' koyunuz. 'Yarın', işini karşı konulmaz bir güçle yapar, hem

de daha bugünden başlayarak yapar. Tuhaf bir tarzda daima amacına ulaşır. Bir askerden başka bir şey olmayan Foy'u hatip yapmak için Wellington'u kullanır. Foy, Hougomont'da düşer, kürsüde yeniden doğrulur.

İşte ilerleme böyle işler. Bu işçi için kötü malzeme diye bir şey yoktur. Hiç rahatsızlık duymadan, Alpleri aşmış

insanı da, Elysee babanın ihtiyar sarsak hastasını da kendi tansal işine alet eder. Bir fatihten olduğu kadar,

kötürümden de yararlanır; fatihten dışanda, kötürümden içeride...

87

Waterloo, Avrupa tahtlarının kılıç zoruyla yıkılmasına son vermekle, devrimci faaliyetin başka bir yandan devam

etmesini sağlamaktan başka bir şey yapmamıştır. Kılıç kullananların işi bitti, şimdi sıra düşünenlerde. Waterloo'nun durdurmak istediği yüzyıl, onun üstünden yürüyüp yoluna devam etti. Bu uğursuz zaferi,

özgürlük

alt etti.

Kısacası, su götürmez gerçek şu ki, Waterloo'da galip gelen, Wellington'un gerisinde gülümseyip duran, ona

Avrupa'nın bütün mareşal asalarını ve bu arada Fransız mareşalliği esasını da armağan eden, aslanlı kümbeti

yükseltmek için kemik parçalan dolu toprakla yüklü çekçek arabalarını keyifli keyifli süren, bu kaidenin üzerine

zafer kazanan biri gibi 18 Haziran 1815 tarihini yazan, bozguna kaçanları kılıçtan geçiren Blücher'i yüreklendiren, MontSaint Jean Ovası'nın tepesinden Fransa'nın üzerine bir avın üzerine eğilir gibi eğilen şey;

karşıdevrimdi. Şu lanetlik kelimeyi mınıldanan karşıdevrimdir. 'Parçalamalı.' Ama Paris'e gelince yanardağın

ağzını yakından gördü, bu külün ayaklarını yaktığını hissetti ve fikir değiştirdi ve bir Anayasa kekelemeye

başladı.

Waterloo'da, Waterloo'nun içerdiği başka bir şey görmeye çalışmayalım. Bir özgürlük getirme niyeti, asla.

Karşıdevrim istemeye istemeye liberal oldu, nasıl ki buna benzer bir olay olarak Napoleon da, istemeye

istemeye devrimci olduysa. 18 Haziran 1815'te ata binmiş Robespierre, alaşağı edildi.

18. Tanrısal Hukukun Tekrarlaması

Diktatörlüğün sonu. Bütün Avrupa sistemi yıkıldı.

İmparatorluk, can çekişen eski Roma dünyasının karanlığına benzer bir karanlığa gömüldü. Barbarlar devrindeki

gibi bir uçurum ortaya çıktı derinlerde. Ancak, 1815 barbarlığı, küçük adıyla söylemek gerekirse karşıdevrim

soluk alamıyordu, soluğu çabuk tükendi ve kısa sürdü. İtiraf edelim ki, imparatorluğun arkasından ağılandı, hem

de kahraman gözlerdi bu ağlayanlar. Şan ve şeref hükümdarlık esasına dönüştürülmüş kılıçtaysa, imparatorluk

da şan ve şerefin ta kendisiydi. Yeryüzüne zorbalığın verebileceği bütün ışığı yaymıştı; bu, hasret duyulan

kasvetli bir ışıktı. Hatta daha fazlasını söyleyelim; karanlık bir ışıktı. Güne kıyasla gece. Gecenin bu kayboluşu,

bir güneş tutulması etkisi yaptı.

XVIII. Louis Paris'e döndü. 8 Temmuz'un halka halka danslan, 20 Mart'ın heyecanını silip süpürdü.

Korsikalı,

Bearn'linin antitezi oldu. Tuileries'nin kubbesindeki bayrak beyaz oldu. Sürgün tahta çıktı. Hartwell'in çam

ağacından masası, XIV. Louis'nin zambak çiçekli koltuğunun önünde yer aldı. Bouvines'den, Fontenoy'dan daha dünmüş gibi söz ediliyordu, Austerlitz artık yaşlanmıştı. Mihrapla taht, tantanalı bir şekilde el ve gönül

birliği kurdular. On dokuzuncu yüzyılda toplumun esenliği bakımından gerekli en söz götürmez şekillerden biri

Fransa'da ve kıta üzerinde kuruldu. Avrupa beyaz kokard takındı.

89

Trestailon ün kazandı. Non pluribus impar* cümlesi 'Quai d'Orsay' kışlasının cephesinde güneş ışıklarını temsil

eden taşların üzerinde yeniden ortaya çıktı. Önceleri imparatorluk muhafız kıtasının olduğu yer kırmızı bir ev

oldu. Baştan başa yakışsız zaferlerle dolu Carrousel zafer takı, bütün bu yeniliklerden tedirgin olup, belki biraz

da Marengo ile Arcole'den utanarak, Angouleme Dükü'nün bir heykeliyle işin içinden sıyrıldı. 93'ün o korkunç

genel mezar çukuru Madeleine Mezarlığı, XVI. Louis ile MarieAntoinette'in kemikleri de toz toprağın içinde

olduğundan mermer ve yeşim taşıyla kaplandı. Vincennes'de hendekteki topraktan, Enghien Dükü'nün Napo

leon'un taş giydiği ayda öldüğünü hatırlatan bir mezar taşı çıktı. Bu ölümle bu kadar yakın bir tarihte bu taş

giyme merasimini icra etmiş olan Papa VII. Pie, yükselişi takdis ettiği gibi düşüşü de sakın sakın takdis etti.

Schoenbrunn'de dört yaşında küçük bir gölge vardı ki, adına Roma Kralı denmesi fesatçılık sayıldı. Bütün bunlar

oldu, bütün krallar tahtlarına kavuştular, Avrupa'nın hâkimi bir kafese kapatıldı, eski rejim, yeni rejim oldu ve

yeryüzünün bütün karanlığıyla bütün aydınlığı yer değiştirdiler. Niye mi? Bir yaz günü sonrasında bir çoban bir

ormanda bir Prusyalı'ya "Oradan değil, buradan geçiniz!" dedi diye.

Bu 1815 yılı, kasvetli bir nisan gibi bir şey oldu. Eski muzır, zehirli gerçekler bir yenilik

* Lat: Öbürlerinden farklı değil. 90

görüntüsüne büründüler. Yalan, 1789'la gerdeğe girdi, tanrısal hukuk 'Anayasa' maskesi takındı, ham hayaller

meşrutiyetçi kesildiler, peşin hükümler, batıl inanışlar, art düşünceler, gönüllerinde 14. madde olduğu halde

liberalizm cilası vurundular. Yılanların kabuk değiştirmesi.

İnsan, Napoleon tarafından hem yüceltilmiş hem de küçültülmüştü.

Muhteşem maddenin bu saltanat devrinde ideale, ideoloji diye tuhaf bir ad takmışlardı. Geleceği alaya almak!

Büyük bir adamın vahim tedbirsizliği. Ne var ki halk, topçu için yanıp tutuşan top ağzındaki bu kurbanlıkların

gözleri hâlâ onu arıyordu. Nerede? Ne yapıyor? Gelip geçenlerden biri, bir Marengo ve Waterloo gazisine,

"Napoleon öldü," diyordu. "O öldü mü?" diye haykırdı asker, "Siz onu tanımıyorsunuz!" Hayal etme gücü yerle

bir olmuş bu adamı tanrılaştırmaktaydı. Waterloo'dan sonra Avrupa'nın temeli karanlıklar içinde kaldı. Napoleon'un ortadan kalkması uzun süre yerini muazzam bir boşluğa bıraktı.

Bu boşluğa krallar kuruldu. Yaşlı Avrupa bu boşluktan faydalanarak kendisine çekidüzen verdi. Kutsal bir

ittifak ortaya çıktı. Güzel ittifak demişti önceleri buna, o uğursuz Waterloo meydanı.

Yeniden düzenlenen bu antik Avrupa'nın huzurunda ve karşısında yeni Fransa'nın ana hatları da kabataslak

ortaya çıktı. İmparatorun alaya aldığı gelecek, sahneye girdi. Alnında şu yıldız parlıyordu: Özgürlük.

Genç

kuşakların ateşli bakışları ona döndü; tuhaf şey

91

ama, aynı zamanda hem bu geleceğe hem de bu geçmişe; Napoleon'a tutuluyorlardı. Düşmüş Bonaparte, ayaktaki Napoleon'dan daha yüce görünüyordu. Galiler korkuya kapıldılar. İngiltere onu Hudson Lowe'a muhafaza ettirirken, Fransa da Montchenu'yü ona gözcü dikti. Göğsünde çapraz kavuşturulmuş kolları, tahtlar

için bela oldu. Alexandre ona, "Uykusuzluğum," diyordu. Bu dehşet, ondaki devrim kalıntısından ileri geliyordu.

Bonapartçı liberalizmi açıklayan ve mazur gösteren budur. Bu hayalet eski dünyayı tir tir titretiyordu. Krallar,

ufukta SainteHelene kayalıkları bulunduğu sürece huzur içinde saltanat süremediler.

Napoleon Longwood'da can çekişirken, Waterloo Savaşı'nda ölü düşen altmış bin insan rahat rahat çürümekte

ve dünyaya onların huzurunda bir şeyler yayılmaktaydı. Viyana Kongresi, 1815 anlaşmalarını bununla yaptı ve

Avrupa buna 'Restorasyon' adım verdi.

İşte, Waterloo budur.

Ama bütün bunların sonsuzluk için ne önemi var ki? Bütün bu fırtına, bütün bu bulutlar, bu savaş, sonra bu

barış, bütün bu karanlık, bir ot yaprağından öbürüne sığırayan bir fidan bitiyle, NotreDame'ın kulelerinde çandan

çana uçup konan kartalı eşit gören o muazzam gözün nurunu bir an bile bulandırmadı.

19. Geceleyn Savaş Meydanı

Tekrar o uğursuz savaş meydanına dönelim, çünkü bu kitap öyle gerektiriyor:

92

18 Haziran 1815'te dolunay vardı. Bu aydınlık Blücher'in vahşi takibini kolaylaştırdı ve kaçakların izlerini ele

verdi, bu biçare kitleyi gözü dönmüş Prusya süvarilerine teslim etti ve toplu katliama yardımcı oldu.

Bazen,

felaketlerde gecenin böyle trajik ayrıcalıkları olur.

Son top atışının ardından MontSaintJean Ovası ıssız kaldı.

İngilizler, Fransızların karargâhını işgal ettiler. Zaferin alışlagelmiş tescilidir bu; yenilenin yatağında yatılır.

Konaklama yerlerini Rossomme'un ötesinde kurdular. Bozgunun üzerine saldıran Prusyalılar daha ileri gittiler.

Wellington, Lord Bathurst'e raporunu yazmak üzere Waterloo köyüne gitti.

Eğer sic vos non vobis* sözüne uygun bir yer varsa, orası Waterloo köyüdür. Waterloo hiçbir şey yapmadı ve

harekâtın yaklaşık iki buçuk kilometre ötesinde kaldı. MontSaint Jean topa tutulmuş, Hougomont yakılmış,

Papelotte yakılmış, Plancenoit yakılmış, HaieSainte ele geçirilmiş, BelleAlliance iki galibin kucaklaşmasına

tanık olmuştur. Bu adlar ancak şöyle böyle bilinir. Oysa, savaşta hiçbir iş görmemiş olan Waterloo, onun bütün

şerefine konmuştur.

Savaşı pohpohlayanlardan değiliz, fırsat düştü mü gerçekleri onun yüzüne karşı da söyleriz. Savaşın korkunç

bazı güzelliklerini asla saklamadık, ama bazı çirkinlikleri olduğunu da kabul etmeliyiz. Bu çirkinliklerin en Lat: Siz böyle çalışıyorsunuz, ama kendiniz için değil. (Birinin hakkı olan şey, başkasına verilince söylenir.)

93

şaşırtıcılarından biri de, zaferden sonra ölülerin anında soyulmasıdır. Bir savaş ertesinde güneş daima çıplak

cesetlerin üzerine doğar.

Bunu kim yapar? Kim kirletir galibiyetleri? Zaferin cebinden içeri kayan bu iğrenç gizli el nedir? Şan ve şeref

ardından gelip alçaklıklarını icra eden bu yankesiciler kimlerdir? Aralarında Voltaire'in de bulunduğu bazı

filozoflar, bunların bizzat zaferi kazananlar olduğunu iddia ederek, "Aynı kişilerdir bunlar," derler, değişen kimse

yoktur; ayakta kalanlar, yerde yatanları talan ederler. Gündüz kahraman olan gece vampir kesilir. Bir cesedi o

hale sokanın onu biraz soymaya ne de olsa hakkı vardır. Bize gelince, biz buna inanmıyoruz. Defne dallarını

toplayan elle bir ölünün pabuçlarını çalan elin aynı el olması bize imkânsız görünüyor.

Ancak kesin olan şey, genellikle galiplerin ardından hırsızların geldiğidir. Ama askeri, özellikle günümüzün

askerini işe karıştırmayalım.

Her ordunun bir kuyruğu vardır ve işte, suçlanması gerekenler oradadır. Yan haydut, yan uşak birtakım yarasalar, savaş denilen alacakaranlığın doğurduğu her türden gece kuşları, savaşmayan üniformalılar, sahte

hastalar, korkunç sakatlar, bazen kanlarıyla birlikte küçük arabalarla dolaşan ve çaldıklarını satan dalavereci

seyyar satıcılar, subaylara kılavuzluk öneren dilenciler, birtakım pejmürde adamlar, meyve ve sebze hırsızları...

Eskiden yürüyen ordular şimdikilerden söz etmiyoruz bütün bunları peşleri sıra sü

94

I

rüklerlerdi, hatta bu yüzden bunlara özel dilde 'sûrüntüler' denirdi. Hiçbir ordu, hiçbir ulus bu yaratıklardan

sorumlu olamaz. Bunlar İtalyanca konuşur, Almanların peşinden gider; Fransızca konuşur, İngilizleri izlerdi.

Nitekim, Cerisole zaferini takip eden gece Marki de Fervacques, bu sefil yaratıklardan biri, Fransızca konuşan

bir İspanyol sürüntüsü tarafından hem de savaş meydanında haince öldürülüp soyulmuştur. Adam anlaşılmaz

bir Picardie lehçesiyle konuştuğu için marki yanılmış, onu bizimkilerden biri sanmıştı. Yağmacılıktan yağmacı

doğuyordu. Bu cüzam illetini ortaya çıkaran şey, şu iğrenç düsturdur: Düşmanın sırtından geçinmek! Bu illeti

ancak güçlü bir disiplin giderebilir. Yanıltıcı şöhretler vardır; bazı generallerin, her ne kadar büyükseler de,

neden bu kadar popüler oldukları her zaman bilinemez. Turenne'e askerleri tapıyorlardı, çünkü talana göz

yumuyordu; izin verilen kötülük, iyiliğin parçası olur; Turenne de o kadar iyiydi ki, Palatinat'nm kan ve ateşe

boğulmasına ses çıkarmamıştır. Ordu komutanının çok ya da az sert olmasına göre, orduların peşinde daha az

ya da daha çok sayıda yağmacı görülüyordu. Hoche'un ve Marceau'nun peşinde asla sürüntüler olmazdı. Hakkını seve seve teslim etmemiz gerekir ki, Wellington'un da sürüntüsü pek azdı.

Ama yine de 1819 Haziran gecesi ölümler soyuldu. Wellington sert davrandı; suçüstü yakalanan herkesin kurşuna dizilmesini emretti. Ama talan edenler inatçıdır. Yağmacılar

95

I

savaş meydanının bir köşesinde kurşuna dizilirken, diğerleri bir başka köşesinde yine soygun yapmaktaydılar.

Ay, bu ovanın üstünde kederli ve bedbahttı.

Gece yansına doğru Ohain çukur yolu taraflarında bir adam dolanıp duruyor, daha doğrusu yerde sürünüyordu.

Görünüşe bakılırsa az önce tarif ettiğimiz kimselerden biriydi; ne İngiliz, ne Fransız, ne köylü, ne de askerdi.

İnsandan çok, gulyabaniye benziyordu, ölümlerin kokusunu almış, Waterloo'yu çalıp çırpırmaya gelmişti.

Sırtında

kaputa benzer bir ceket vardı, hem kaygılı, hem cüretliydi, önü sıra gidiyor, ama sürekli arkaya bakıyordu. Kimdi

bu adam? Herhalde gece, onun hakkında gündüzden daha çok şey bilirdi. Torbası yoktu, ama kaputunun altında

geniş cepleri olduğu belliydi. Ara sıra duruyor, gözlenip gözlenmediğini anlamak ister gibi çevresindeki ovayı

inceliyor, birden eğilip yerde sessiz ve hareketsiz duran bir şeyi karıştırıyor, sonra doğrulup sıvışveriyordu.

Kayar gibi gidişi, hali tavrı, seri ve esrarengiz hareketleriyle alacakaranlıkta harabelerde dolaşan ve eski

Normandiya efsanelerinde adına 'Alleurs' denilen habis ruhları hatırlatıyordu.

Bazı uzun bacaklı gecekuşlanmış bataklıklarda buna benzer karaltıları görülür.

Bütün bu sis perdesini derinlemesine dikkatle inceleyen bir göz, biraz ileride Nivelles şosesi üzerinde, Mont

SaintJean'dan Braine1' Alleud'e giden yolun köşesinde harap bir yapının arkasında gizlenmiş gibi duran kü

96

çük bir tür erzak satıcısı arabasını seçebilirdi. Üstü katranlı hasırla örtülü arabaya koşulmuş sıska, aç bir at,

ağzındaki gemin arasından ısırğan otlarını yemeye çalışıyor ve arabanın içinde sandıkların, paketlerin üstünde

kadına benzer bir şey oturuyordu. Belki de bu araba ile o sinsin dolaşan adam arasında bir bağlantı vardı.

Gece sakindi. Gökyüzünde bir tek bulut bile yoktu. Varsın toprak kırmızıya boyarısın, ay sürekli bembeyaz kalır.

Göğün kayıtsızlığıdır bu. Çayırlarda, misket ateşiyle kınlan ama düşmeyip kabuklanandan asılı kalan dallar, gecenin rüzgânında ağır ağır sallanıyordu. Bir esinti, hemen hemen bir nefes, çalıklan kımıldatıyordu. Otlarda, ruhlann yola çıkışını hatırlatan ürpertiler vardı.

Uzaktan belli belirsiz İngiliz ordugâhının nöbetçileriyle devriye kollannın gidiş gelişleri duyuluyordu.

Hougomont'la HaieSainte, biri batıda, öbürü doğuda iki büyük alev oluşturarak yanmaya devam ediyordu. Bu iki

büyük alev, ufuktaki tepeler üzerinde muazzam bir yanm daire çizerek uzanan İngiliz kamp ateşlerinin kordonu

ekleniyordu; tıpkı iki ucunda iki mücevher parlayan zinciri açılmış yakut bir kolye gibi.

Ohain yolu felaketini anlatmıştı. Birçok yiğit için böyle bir ölümü düşünmek bile yüreğe dehşet verir.

Korkunç olan bir şey varsa, hayali aşan bir gerçek varsa, o da şudur: Yaşamak, güneşi görmek, erkekliğin bütün gücüne sahip ol

97

mak, sağlıklı, neşeli olmak, kahramanca gülmek; önündeki göz kamaştırıcı zafere doğru koşmak, göğsünde nefes alan bir ciğer, çarpan bir yürek, düşünen bir irade; düşünmek, ümit etmek, sevmek, bir anaya, bir eşe,

çocuklara, ışığa sahip olmak ve bütün bunlara sahipken birdenbire bir çığlık süresi kadar bir zamanda, bir

dakikadan daha az bir sürede bir uçuruma devrilmek; buğday başaklarına, çiçeklere, yapraklara, dallara bakmak; hiçbir şeye tutunamamak, kılıcının işe yaramadığını görmek, üstünde insanları, atları hissetmek, karanlıklar içinde tepişme sırasında kınlan kemiklerle boş yere debelenmek, bir topluluğun gözünüzü dışarı

fırlattığını duymak, öfkeden atların nallarını ısırarak, boğulmak, inlemek, kıvrınmak, orada aşağıda olup kendi

kendine; "Az önce yaşıyordum," demek.

Bu içler acısı felaketin can çekiştiği yerde şimdi her şey susmuştu. Çukur yolun açıklığı birbirine çözülmecesine

kenetlenmiş atlarla, süvarilerle dolmuştu. Dehşet verici bir kaos. Yamaç kalmamıştı artık, üst üste yığılan

cesetler, yolu, yaylanın düzlüğüyle aynı seviyeye çıkarmış, silme doldurulmuş bir buğday yığını gibi yamaçların

kenar hizasına kadar getirmişlerdi. Üst tarafta bir ölü yığını, alt tarafta bir kan deresi; 18 Haziran 1815 günü

akşamı yol, işte bu haldeydi. Kanlar Nivelles şosesine kadar akıyor ve orada bugün hâlâ gösterilen bir yerde

şoseyi kapatan kesik bir ağaç yığınının önünde, geniş bir birikinti olarak yayılıyordu. Hatırlanacağı gibi, zırhlı

süvarilerin çukura yuvarlanmaları tam karşı yönde, Genappe

98

şosesine doğru bir yerde olmuştu. Ceset yığınının kalınlığı, çukur yolun derinliğine göre değişiyordu. Ortalara

doğru, yolun sığlaştığı yerde ölü tabakası inceliyordu; Delord tümeni buradan geçmişti.

Az önce okuyucuya bir nebze tanıttığımız sinsin gece yolcusu o yana doğru gitmekteydi. Bu muazzam mezarı

karıştırıp duruyordu. Bakıyor; ölüleri iğrenç bir teftiştten geçiriyordu. Ayaklan kanlar içinde yürüyordu. Birdenbire

durdu.

Birkaç adım ötesinde, çukur yolda, ölü yığınının bittiği yerde, bu insan ve at kaosunun altından ay ışığının aydınlattığı açılmış bir el uzanmaktaydı.

Bu elin parmağında parlayan bir şey vardı; altın bir yüzük.

Adam eğildi, bir süre çömelmiş kaldı, doğrulduğunda o elde artık yüzük yoktu.

Tam olarak doğrulmadı zaten; iğreti, ürkek bir vaziyette durdu, sırtını ölü yığına çevirip dizleri üstünde ufku

kolaçan etti; vücudunun üst kısmının ağırlığını toprağa dayadığı iki işaret parmağına yaslamış, kafasını pusudaymış gibi çukur yolun kenarından yukarı çıkarmıştı. Çakalın dört ayağı bazı işler için pek elverişlidir.

Sonra, karannı verip doğruldu. O an heyecanla sıçradı. Birinin arkadan kendisini tuttuğunu hissetmişti.

Geriyeye döndü. O açık el kapanmış ve kaputunun eteğini yakalamıştı.

Namuslu bir insan korkardı. O ise gülmeye başladı.

99

"Vay canına," dedi, "ölüymüş. Hortlağı jandarmaya tercih ederim."

Bu arada el gevşedi ve onu bıraktı. Mezarda kuvvet çabuk tükenir.

"Dur hele!" dedi sinsi gece yolcusu, "sakın bu ölü, canlı olmasın? Şuna bir bakalım."

Tekrar eğildi, yığını eşeledi, engel olanları kenara çekti, eli yakaladı, kolu kavradı, başı meydana çıkardı, vücudu

çekti, az sonra çukur yolun karanlığı içinde cansız ya da hiç olmazsa baygın bir adamı sürüklemekteydi.

Bir

zırhlı süvariye bu, bir subay, hatta oldukça yüksek rütbeli bir subaydı. Zırhının altından kocaman altın bir apolet

çıkıyordu. Miğferi yoktu. Yüzü şiddetli bir kılıç darbesiyle yaralanmıştı, kandan görünmüyordu.

Ayrıca herhangi bir yeri kırılmış gibi de görünmüyordu. Mutlu bir rastlantı eseri olarak burada böyle denilebilirse

eğer ölümler onun üzerinde bir kemer oluşturarak ezilmesini önlemişlerdi. Gözleri kapalıydı.

Zırhının üzerinde gümüş Legion d'honneur nişanı vardı.

Adam nişanı kopardı ve nişan, hızla kaputunun altındaki derin boşlukların birinde kayboldu.

Ve sonra, subayın cebini yoklayınca, bir saatin varlığını hissetti, saati aldı.

Daha sonra yeleşti karıştırdı, bir para kesesi buldu ve cebine indirdi.

Ölmekte olana yardımın tam bu safhasındayken subay gözlerini açtı. Zayıf bir sesle, 'Teşekkür ederim,' dedi.

Kendisini ele geçiren adamın hoyratça haroo

reketleri, gecenin serinliği, rahatça içe çekilen hava onu uyuşukluğundan kurtarmıştı.

Sinsi gece yolcusu hiç cevap vermedi. Kafasını dikti. Ovada bir ayak sesi duyuluyordu; yaklaşan bir devriye olsa

gerekti.

Subay mırıldandı, çünkü sesi titriyordu. Can çekiştiği belliydi:

"Savaşı kim kazandı?"

"İngilizler," diye cevap verdi adam.

Subay tekrar konuştu:

"Ceplerime bakın. Bir keseyle, bir saat bulacaksınız. Onları alın."

Bu iş zaten yapılmıştı.

Sinsi gece yolcusu isteneni yerine getirir gibi yaptı.

"Bir şey yok," dedi.

"Soymuşlar beni," dedi subay, "üzüldüm. Onlar sizin olsun isterdim."

Devriye kolunun ayak sesi gittikçe belirginleşiyordu.

Sinsi gece yolcusu gitmeye davranır gibi bir hareket yaparak, "Gelen var," dedi.

Subay, kolunu güçlülkle kaldırarak onu tuttu.

"Benim hayatımı kurtardınız. Kimsiniz?"

Sinsi gece yolcusu alçak sesle acele cevap verdi:

"Ben de sizin gibi Fransız ordusundam. Sizden ayrılmam gerekiyor. Beni yakalarlarsa kurşuna dizerler. Hayatınızı kurtardım. Artık işin içinden kendiniz sıyrılın."

"Rütbeniz nedir?"

"Çavuş."

"Adınız ne?"

101

"Thenardier."

"Bu adı unutmayacağım," dedi subay, "siz de benim adımla aklınızda tutun. Adım Pontmercy." 102

İKİNCİ KİTAP "ORION" GEMİSİ

1. 24601 Numara 9430 Numara Oluyor Jean Valjean yeniden yakalanmıştı.

Acıklı ayrıntıların üzerinden çarçabuk geçmemiz okuyucularımızı memnun edecektir. Onun için, J'Vontreuilsumer'de olup biten şaşırtıcı olaylardan birkaç ay sonra dönemin gazetelerinde yayımlanan iki yazıyı buraya aktarmakla yetiniyoruz.

Bu makaleler biraz kısadır. Hatırlanacağı gibi, o dönemde henüz *Gazette des Tribunaux* yoktu. Bu yazılardan ilkinin *Drapeau blanc*'dan alıyoruz. Gazetenin tarihi 25 Temmuz 1823: "PasdeCalais"ya bağlı bir ilçe az rastlanır bir olaya sahne olmuştur. İlin yabancısı olan Mösyö Madeleine adında bir adam, bazı yeni yöntemlerle, o yerin eski bir endüstrisi olan siyah kehribar ve boncuk imalatını birkaç yıldan beri kalkındırmıştı. Bundan hem kendisi hem de belirtmemiz gerekir ki ilçesi servet yapmış ve hizmetlerinin ödülü olarak belediye başkanlığına atanmıştı. Ancak polis, Mösyö Madeleine'in 1796 yılında bir hırsızlıktan dolayı mahkûm olan Jean Valjean adında sür103t'

1 ↑

gün kaçağı, eski bir forsa olduğunu ortaya çıkarmış ve Jean Valjean yeniden küreğe gönderilmiştir. Jean Valjean'ın tutuklanmadan önce Mösyö Laffitte'ten, evvelce yatırmış olduğu yarım milyonu aşkın bir tutarı çekmeyi başardığı anlaşılmaktadır. Bu parayı yaptığı ticaret nedeniyle yasal olmayan yollardan kazandığı söylenmektedir. Jean Vayean'ın Toulon Hapishanesi'ne girdiğinden beri bu parayı nereye saklamış olduğu öğrenilememiştir."

İkinci makale ise biraz daha ayrıntılı olup, aynı tarihli *Journal de Paris*'ten alınmıştır:

"Jean Valjean adında, tahliye edilmiş eski bir kürek mahkûmu genel dikkati çekecek bazı durumlar ve şartlar altında, Var ili ağır ceza mahkemesi huzuruna çıkarılmıştır. Bu cani, polisin dikkatinden kaçabilmiş, adını değiştirerek kuzeydeki küçük şehirlerimizden birine belediye başkanı olarak atanmayı başarmış ve bu şehirde oldukça önemli bir ticaret kurmuştu. Savcılığın yorulmak bilmez çabası sayesinde nihayet maskesi düşürülmüş ve tutuklanmıştır. Tutuklanması sırasında heyecandan ölen bir fahişeye metres hayatı yaşamaktaydı. Bir Herkül gibi güçlü olan bu sefil, kaçmanın yolunu bulmuş, ama kaçışından üç dört gün sonra Paris'te, başkentle Montfermeil (SeineetOise) arasında sefer yapan şu küçük arabalardan birine binerken polis tarafından yeniden yakalanmıştır. Bu üç dörü günlük özgürlükten yararlanarak, bellibaşlı bankerlerimizden birine daha önceden yatırmış olduğu külliyetli miktarda para çektiği 104

söylenmekte ve bu paranın altı ya da yedi yüz bin frank olduğu tahmin edilmektedir. İddianamede belirtildiğine göre, bu parayı yalnız kendisinin bildiği bir yere gömdüğünden, bu para ele geçirilememiştir. Jean Valjean adındaki bu kişi, bundan sekiz yıl kadar önce Ferneyli sayın ihtiyarın: '...Savoie'dan gelirler her yıl Su kanattan kurumla dolmuştur Onlar ise hafifçe ellerini silerler.' diye ölümsüz mısralarda mırıldandığı o dürüst çocuklardan birine karşı işlediği, yol keserek silahlı soygun suçundan Var ili ağır ceza mahkemesi önüne çıkarılmıştır. Haydut kendini savunmayı reddetmiştir. Ancak, güneyle bir hırsız çetesinden olduğu ve hırsızlık yaptığı, iş bilir savcılık makamına ispatlanmış ve bu durumda Jean Valjean suçlu bulunarak ölüme mahkûm edilmiştir. Suçlu, temyize başvurmayı reddetmiştir. Ama, kralımız sonsuz merhametiyle ölüm cezasını ömür boyu küreğe çevirmiş ve Jean Valjean derhal Toulon Hapishanesi'ne sevk edilmiştir."

Jean Valjean'ın Montreuilsumer'de dindar biri olduğu unutulmamıştı. Birkaç gazete, bu arada *Constitutionnel*, bu cezanın hafifletilmesini ruhban partisinin bir zaferi olarak gösterdiler. Jean Valjean'ın kürekteki numarası değişti. 9430 oldu.

Bu konuya bir daha dönmek üzere şunu da söyleyelim ki, Mösyö Madeleine'le birlikte Montreuilsumer'de refah da ortadan 105

kalktı. O kriz ve tereddüt gecesinde tahmin ettiği şeylerin hepsi gerçekleşti; o eksilince, ruh da eksildi. Onun düşüşünden sonra Montreuil-surmer de düştü ve artık büyük varlıkların bencilce paylaşılması başladı. İnsan topluluğunda her gün gizli gizli yayılagelen verimli şeylerin kaçınılmaz parçalanışydı bu. Tarih, bunun farkına ancak bir defa Büyük İskender'in ölümünden sonra varmıştı. Komutan yardımcıları başlarına krallık tacı geçirirler; ustabaşları fabrikatör kesilirler. Kıskaç rekabetler ortaya çıkar. Mösyö Madeleine'in geniş atölyeleri kapandı, binalar harabeye döndü, işçiler dağıldılar. Kimisi şehirden ayrıldı, kimisi mesleği bıraktı. Artık her şey büyük çapta değil de, küçük çapta yapılır oldu; iyilik için değil de, kazanç için. Merkez kalmadı. Her yanı rekabet ve hırs bürüdü. Mösyö Madeleine her şeye hâkimdi, yönetiyordu. O düşünce, herkes işi kendi tarafına çekti. Organizasyon zihniyetinin yerini mücadele zihniyeti, samimiyetin yerini çekişme, kurucunun herkese karşı iyiliğinin yerini herkesin herkese karşı kin duyması aldı; Mösyö Madeleine tarafından bağlanan ipler karıştı ve koptu; yapılan yöntemi bile karıştırdılar, ürünlerin kalitesini düşürdüler, güveni öldürdüler, pazar payı daraldı, siparişler azaldı; ücretler düştü, atölyeler işsiz kaldı, iflas geldi çattı. Sonra yoksullara hiçbir şey kalmadı. Her şey yok olup gitti.

Devlet bile bir yerde birisinin ezildiğini fark etti. Küreğin çıkarma hizmet ederek Mösyö Madeleine'le Jean

Valjean'ın aynı kişi olduğu

106

nu tespit eden ağır ceza mahkemesi kararının üstünden daha dört yıl geçmeden, Montreuil-surmer'de vergi

tahsilatı masrafları iki misline çıkmıştı ve Mösyö de Villele bu durumu 1827 yılı Şubatı'nda kürsüden bildiriyordu.

2. Belki de Şeytan Tarafından Yazılmış Olan İki Dizenin Nerede Okunacağına Dair

Daha ileri gitmeden önce, aynı tarihlerde Montfermeil'de geçen ve belki de savcılığın tahminlerine büsbütün ters

düşen tuhaf bir olayı biraz detaylarıyla anlatmak yerinde olur.

Montfermeil denilen yerde çok eskilere dayanan bir batıl inanç vardır. Paris yakınlarında halk arasında böyle

yaygın bir batıl inanca rastlamak, Sibiry'a'da sarısabır çiçeğine rastlamak gibi bir şey olduğundan, özellikle ilgi

çekici ve değerli bir batıl inanıştır bu. Biz, ender rastlanan bitkiler gibi olan her şeye saygı duyan kişilerdeniz.

Montfermeil'deki batıl inanç şudur: Buranın insanları, şeytanın hatırlanamayacak kadar eski zamanlarda hazinelerini saklamak için civardaki ormanı seçtiğine inanırlar. Saf kadıncağızların dediklerine bakılırsa, gün

batarken ormanın kuytu köşelerinde arabacıya ya da oduncuya benzeyen kara bir adama oldukça sık rastlandığı

olmuş. Bu adamın ayağında tahta pabuçlar, üstünde de bezden pantolon ve işçi gömleği varmış. Onu şuradan

tanımak mümkünmüş ki, takke ya da şapka yerine kafasında kocaman iki boynuz taşıyormuş. Bu adam genellikle bir çukur kazmakla uğraşmış. Bu kar

107

şılaşmadan yararlanmanın üç yolu varmış: Birincisi, adamın yanına yaklaşip onunla konuşmakmış. O zaman, adamın sadece bir köylü olduğu görülürmüş. Kara görünmesi de akşam karanlığı olmasındanmış. Öyle çukur

mukur kazdığı da yokmuş, sadece inekleri için ot biçirmiş ve boynuz sanılan şeyler de sırtında taşıdığı gübre atmaya özgü yabaymış, yabanın dişleri akşam karanlığında adamın başından çıkıyor sanılmış. Bu rastlaşmadan sonra evine döner, bir hafta sonra ölmüştür. İkinci yararlanma yolu, onu gözetlemekmiş. Çukurunu kazmasını, kapatmasını ve gitmesini beklemek; sonra hemen çukurun başına koşup açmak ve kara adamın oraya koyduğu 'define'yi mutlaka almak. Bunu yapan o ay içinde ölmüştür. Nihayet, üçüncü yol, kara adamla hiç konuşmamak, ona hiç bakmamak ve tabana kuvvet kaçmakmış. O zaman, o yıl içinde ölmüştür. Her üç yolun da sakıncaları olduğundan, hiç olmazsa bir aylığına hazineye sahip olmak gibi bir avantajı olan ikinci yol genellikle tercih edilmekteydi. Israrla söylendiğine göre, karşılaştıkları her fırsatın çekiciliğine kapılan gözüpük insanlar sık sık kara adamın kazdığı çukurları açarak, şeytanı soymayı denemişlerdir. Görünüşe bakılırsa, pek verimli bir iş değildi bu. Hiç olmazsa geleneğe inanmak gerekirse öyle; geleneğe ve bir de özellikle Tryphon adında Normandıyalı, biraz büyücü, değersiz bir keşişin bırakmış olduğu kaba bir Latince'yle yazılmış olan esrarlı iki mısra... Tryphon, Rouen yakınlarındaki SaintGe

108

orges de Bocheville Manastırın'nda gömülüdür, mezarından kurbağalar çıkar. Kısacası, halk büyük bir çalışma içindedir. Çukurlar genellikle çok derin kazıldığından, bütün bir gece ter dökülür, araştırılır, çalışılır, çünkü bu iş ancak geceleri yapılabilir; öömlekle sınırlıdır, kandiller tükenir, kazmalar körleşir ve nihayet deliğin sonuna gelinip 'define'ye el atıldığında ne bulursa beğenirsiniz? Meğer şeytanın definesi neymiş? Bir metelik, bazen bir ekü, bir taş parçası, kanlı bir ceset, bazen de bir kâğıt gibi

dörde katlanmış bir hayalet ya da bir hiç. İşte Tryphon'un mısraları, sırlara saygısı olmayan meraklı kişilere bunu bildirmek ister gibidir: Fodit, et in fossa thesauros condit opaca, As, nummos, lapides, cadaver, simulacra, nihilque* Günümüzde bazen mermileriyle birlikte bir barut kabı, belli ki şeytanın kullanmış olduğu yağlı, eski bir iskambil kâğıdı bulunduğu da oluyormuş. Tryphon, bunlardan hiç bahsetmiyor, çünkü o, on 12. yüzyılda yaşadı ve hiç sanmam ki şeytan, Roger Bacon'dan önce barutu ve VI. Charles'tan önce de oyun kâğıtlarını icat edecek zekâyâ sahip olsun. Kaldı ki, bu kâğıtlarla oynandığı takdirde elde avuçta ne varsa kaybedileceği de kesindir. Kaptaki baruta gelince, onda da tüfeğinizi suratınıza fırlatma özelliği vardır.

* Lat: Kazıyor ve karanlık bir çukura define saklıyor, Bir metelik, bir gümüş, taşlar, bir ceset, hayaller ve hiç.

109

Savcılığın, serbest bırakılan forsa Jean Valjean'ın birkaç günlük firarı sırasında, Montfermeil civarında dolaştığını sandığı tarihten pek az bir süre sonra, bu köyde yaşayan Boulatruelle adında yaşlı bir yol işçisinin ormanda 'birtakım işler' çevirdiği fark edildi. Boulatruelle'in vaktiyle kürek hapisanesinde bulunduğu sanılıyordu. Az çok polis gözetimi altındaydı. Hiçbir tarafta iş bulamadığı için de yönetim onu düşük ücretle

Gagny'den

Lagny'e giden ara bir yolda yol bakıcısı olarak çalıştırmaktaydı.

Boulatruelle'e çevre halkı iyi gözle bakmıyordu, son derece saygılı, son derece aşağıdan alan, kaypak, herkese

hemen takkesini çıkanveren, jandarmaların önünde titrek, sıritkan, söylentiye göre çetelerle ilişkisi olan, gün

batarken orman köşelerinde pusu kurmasından şüphelenilen bir adamdı.

Bakın herkes neleri fark ettiğini sanıyordu:

Bir süreden beri Boulatruelle taş döşeme ve yol bakımı işini erkenden bırakıp kazmasıyla ormana gitmekteydi.

Ona, akşama doğru, ormanın en ıssız açıklıklarında, en vahşi alanlarında bir şeyler ararmış gibi bir halde, bazen

de yerde çukurlar kazarken rastlıyorlardı. Ovalardan geçen saf kadıncağızlar onu önce kötü cinlerin başı Belzebuth sanıyor, sonra da Boulatruelle olduğunu anlıyorlardı; bunun da ötekinden aşağı kalır tarafı yoktu

zaten. Bu rastlaşmalar Boulatruelle'in canını sıkır gibi görünüyordu. Saklanmaya çalışmak istediği ve yaptığı

işin içinde bir sır olduğu açıkça belli oluyordu, 110

Köyde, "Şeytanın boy gösterdiği besbelli. Boulatruelle onu gördü, şimdi araştırıyor. Doğrusu tam iblisin çıkınına

konacak adam," diyorlardı. Voltaireciler de şunu ekliyorlardı, "Bakalım Boulatruelle mi şeytanı, yoksa şeytan mı

Boulatruelle'i enseleyecek?" Yaşlı kadınlar sürekli istavroz çıkarıyorlardı.

Ama Boulatruelle'in ormanda çevirdiği işler son buldu, adam yeniden yol bakıcılığı işini düzenli bir şekilde

yapmaya başlayınca artık, başka şeylerden söz edilir oldu.

Yalnız, yine de bazılarının merakı geçmedi. Bu işte efsanedeki hayali define gibi bir şey olmasa bile, hiç olmazsa şeytanın banknotlarından daha ciddi, daha elle tutulabilir, yol bakıcısının kesinlikle yan yarıya sırrını

bildiği değerli bir şey bulunabileceğini düşünüyorlardı. Bu işe en çok 'merak saranlar' okul öğretmeniyle meyhaneci Thenardier'di. Sonuncusu herkesle ahbaptı ve Boulatruelle'le dostluk kurmayı da kendine yedirme

mezlik etmemişti.

"Kürek mahkûmuymuş. Eh! Ne yapalım yani, kimin orada olduğu, kimin olacağı hiç bilinmez," diyordu Thenardier.

Bir akşam öğretmen, "Eskiden olsa adli makamlar Boulatruelle'in ormanda ne yaptığını araştırır, onu bir güzel

konuşturur, hatta gerektiğinde işkenceden bile geçirirdi, örneğin Boulatruelle su işkencesine hiç dayanamazdı,"

diye iddia ediyordu.

"Öyleyse biz de onu şarap işkencesine sokalım," dedi Thenardier.

Bütün hünerlerini kullanıp, ihtiyar yol baırı

kıcısma içki içirdiler. Boulatruelle çok fazla içti, ama az konuştu. Olağanüstü bir sanat ve ustaca bir ölçülülükle,

bir oburun doymazlığını bir hâkimin ketumluğuyla birleştirdi. Ama konuyu durmadan deşerek ve adamın ağızından kaçan bazı karanlık sözleri birbiriyle paralellik kurup bağlayarak Thenardier ile öğretmen yine de şöyle

bir şeyler öğrendiklerini sandılar.

Boulatruelle bir sabah şafak vakti işine giderken ormanın bir köşesinde bir çalılığın altında adeta saklanmışçasına duran bir kürekle kazma görüp şaşırır. Ancak bunların evlere su taşıyan SixFours Baba'nın

küreğiyle kazması olabileceğini düşünerek üzerinde durmaz. Ama aynı günün akşamı kendisi büyük bir

ağacın

arkasında kaldığı için, görülmeden, birisinin 'buradan olmayan, ama onun, yani Boulatruelle'in çok iyi tanıdığı

birisinin' yoldan, ormanın en sık tarafına doğru yürüdüğünü görür. Thenardier'nin bu konudaki yorumu şöyleydi;

"Kürek arkadaşı." Boulatruelle, o kişinin adını bir türlü söylememişti. Bu kişi bir paket, dört köşe bir şey taşıyordu; büyük bir kutu ya da küçük bir sandık gibi bir şey. Boulatruelle şaşırılmıştı. Ancak yedi sekiz dakika

sonra bu 'birisi'nin arkasından gitme fikri aklına gelebilmişti. Ama artık çok geçti, adam ormanın sık yerine

çoktan girmiş, gece de bastırılmıştı. Bunun üzerine o da ormanın yola bakan tarafını gözetlemeye karar vermişti.

'Ay ışığı vardı.' İki üç saat sonra Boulatruelle, adamın ormandan çıktığını görmüştü; bu defa, küçük sandık

yerine bir kazmayla bir

112

kürek taşıyordu. Boulatruelle, adamın geçip gitmesine göz yummuş, yanına yaklaşmayı düşünmemişti, çünkü

söylediğine göre adam kendisinden üç misli daha kuvvetliydi, üstelik de elinde kazma taşıyordu, onu tanıyacak

ya da onun tarafından tanınacak olursa, muhtemelen kendisine vurup gebertirdi. İki eski arkadaş arasında

dokunaklı bir buluşma sahnesi olurdu bu. Ama kazmayla kürek Boulatruelle'in kafasında bir şimşek çaktırmıştı.

Sabah olur olmaz hemen çalıllığa koşmuştu. Ne kazma vardı ne de kürek. Boulatruelle bundan, adamın ormana

girip, kazmayla bir çukur açtığı, sandığı çukura koyup kürekle çukuru kapattığı sonucunu çıkarmıştı. Sandık bir

ceset alamayacak kadar küçüktü, şu halde içinde para vardı. İşte, araştırmalarının nedeni buydu. Boulatruelle

bütün ormanı gözden geçirmiş, yoklamış, karıştırmış, yerinden oynamış gibi görünen her toprak parçasını didik

didik etmişti. Ama boşuna.

Hiçbir şey 'çıkaramamıştı.' Montfermeil'de kimse bir daha bu konuyu düşünmedi. Yalnızca bazı lafebese kadınlar,

"Şunu iyice aklınıza koyun ki," diyorlardı, "Gagny'deki o yol bekçisi bütün bu dalavereyi bir hiç için yapmamıştır;

mutlaka şeytan geldi."

3. Böyle Bir Çekiçle Kırılabilmesi İçin,

Zincir Halkasının Önceden Buna

Hazırlanmış Olması Gerekir

Yine 1823 yılının Ekim ayı sonuna doğru Toulon'lular büyük bir fırtınadan sonra bazı hasarların onarımı için

Orion gemisinin li

113

manlanna girdiğini gördüler. Daha sonra Brest'de okul gemisi olarak kullanılan Orion, o tarihte Akdeniz filosuna

dahildi.

Gemi, denizde hayli hırpalanmış olduğu için tamamen hasarlı olmasına rağmen havuza girişi sırasında oldukça

ilgi topladı. Taşıdığı, ne anlama geldiğini bilemediğim bir bandıra dolayısıyla, nizami kurallara uygun olan on bir

top atışıyla selamlandı ve o da buna aynı sayıda top atışıyla karşılık verdi; toplam yirmi iki ateş. Krallara ve

askerlere saygı makamında yapılan karşılıklı bir nezaket patırtısı, bir karşılama işareti, havuz ve kale formaliteleri olarak her gün bütün kalelerden ve bütün savaş gemilerinden güneşin doğuş ve batışını selamlamak için, kapıların her açılış ve kapanışında, vs, vs hesaplandığına göre uygarlık âlemi bütün dünyada

her yirmi dört saatte bir gereksiz yere yüz elli bin top atışı yapmaktadır. Her atış altı franktan, günde dokuz yüz

bin frank, yılda üç yüz milyon frank eder. Duman olup giden üç yüz milyon frank. Bu sadece bir ayrıntı. Ve bu

arada yoksullar açlıktan ölmektedir.

1823 yılı, Restorasyon'un 'İspanya savaşı dönemi' adını verdiği yıldır.

Bu savaş tek bir olaydı, ama içinde başka birçok olay ve bir hayli tuhaflikleri vardı: Bourbon soyu için çok

önemli bir aile sorunu; ailenin Fransa dalının Madrid dalına yardım edip onu koruması, yani büyük kardeşlik

görevini yerine getirmesi, milli geleneklerimize yapay bir dönüş ve bunun kuzey hükümetlerine aşın bir itaat ve

teslimiyetle başa baş git

114

mesi; liberal gazetelerin Andujar Kahramanı unvanını verdikleri Angouleme Dükü'nün, sakinliğine biraz ters

düşen zafer kazanmış birinin tavrıyla liberallerin hayali terörizmiyle çatışan Engizisyon Mahkemesi'nin oldukça

gerçek eski terörizmi bastırması; sansculottes'lann descamisados adıyla yeniden ortaya çıkıp asil ve zengin

hanımları fazlasıyla dehşete düşürmeleri; monarşinin, anarşi diye nitelendirdiği ilerlemeye engel olması; 89

teorilerinin temelleri oyuş faaliyetlerinin birdenbire kesilmesi; bütün dünyayı dolaşan Fransız düşüncesine

Avrupa'nın bir "Dur!" çekmesi; daha sonra CharlesAlbert adını alan Carignan Prensi'nin, kralların halklara karşı

açtığı haçlı seferine başkomutan Fransa hanedanı prensinin yanında kırmızı yünden humbaracı apoletleriyle

gönüllü olarak katılması; imparatorluk askerlerinin yeniden sefere çıkıp sekiz yıllık bir moladan sonra, yaşlanmış,

kederli ve beyaz kokartlı olarak geri gelmeleri; otuz yıl önce Coblertz'deki beyaz bayrak gibi, üç renkli bayrağın

yurtdışında bir avuç kahraman Fransız tarafından dalgalandırılması; askerlerimizin arasına rahiplerin karışması;

özgürlük ve yenilik düşüncesinin süngü gücüyle hizaya getirilmesi; prensiplerin top ateşiyle tepelenmesi; Fransa'nın, düşüncesiyle yaptıklarını silahlarıyla yıkması; ayrıca satılmış düşman komutanları, kararlı olmayan

askerler, milyonların kuşattığı şehirler; askeri açıdan hiçbir tehlike olmamasına rağmen, keşfedilip basılmış olan

her lağımda olduğu gibi her an patlamalar olması ihtimali; dökü

115

len kan az, kazanılan şeref az, bazıları için utanç var, hiç kimse için zafer yok; işte XTV. Louis soyundan gelme

hükümdarların açtığı, Napoleon'dan çıkma generallerin yönettiği savaş, böyle bir savaştı. Bu savaş ne büyük

savaşı ne de büyük politikayı hatırlatmama talihsizliğine uğradı.

Gerçi bazı askeri olaylarda ciddiyet vardı; örneğin Trocadero'nun ele geçirilmesi güzel bir askeri harekât oldu, ama genelde, tekrar edelim, bu savaşın borazanları çatlak ses verir, bütünüyle şüpheli bir savaştır bu, tarih

Fransa'nın bu sahte zaferi benimsemekte güçlük çekmesini doğru bulur. Karşı koymakla görevli bazı İspanyol

subaylarının kolayca boyun eğdikleri açıkça görülüyor, zafer üzerine uzun uzadıya düşünme, rüşvet fikrini ortaya

atıyordu; savaşlardan çok, generaller kazanılmış gibi görünüyordu; bu yüzden, galip askerler başı eğik döndü.

Gerçekten de küçültücü bir savaştı; bayrağın kıvrımları arasında Fransa Bankası adı okunuyordu.

Saragosse'nin üzerlerine dehşetle yıkıldığı 1808 askerleri, 1823'te önlerinde kalelerin kolayca açılması karşısında kaşlarını çatmakta ve Palafox'u hasretle anmaktaydılar. Fransa'nın huyu böyledir; karşısında Ballesteros yerine Rostopchine'in olmasını tercih eder.

Daha da önemli ve üzerinde durulması gereken görüşe göre, Fransa'da askeri düşünceyi inciten bu savaş, demokratik düşünceyi de öfkeliendiriyordu. Bir köleleştirme girişimiydi bu. Demokrasi çocuğu Fransız askerinin,

bu savaştaki hedefi, başkasına takılacak

116

bir boyunduruğun fethiydi. İğrenç bir mantıksızlık, Fransa'ya düşen, halkların ruhunu uyandırmaktır; boğmak

değil. 1792'den beri Avrupa'daki bütün devrimler Fransız devrimidir. Özgürlük ışığı Fransa'dan yayılır.

Bu bir

güneş olayıdır. Bunu görmeyen kördür! Bu sözü Bonaparte söylemiştir.

Şu halde, asil İspanyol ulusuna karşı bir suikast olan 1823 savaşı, aynı zamanda Fransız Devrimi'ne karşı da bir

suikasttı. Bu canavarca işi yapan da Fransa'ydı; ama zorla yapıyordu, çünkü kurtuluş savaşları dışında orduların

yaptığı her şey zorla yapılmıştır. 'Pasif itaat' sözü bunu gösterir. Bir ordu, çok büyük sayıda güçsüzlüklerin

toplamından ortaya kuvvet çıkararak tuhaf bir bileşim şaheseridir. İnsanlığın insanlığa karşı, insanlığa rağmen

yaptığı savaş ancak böyle açıklanır.

Bourbonlara gelince; 1823 savaşı onlar için bir felaket oldu, bunu bir basan saydılar. Bir fikri bir emirle öldürmekte nasıl bir tehlike olduğunu görmediler. Saflikları içinde, iktidarlarına bir kuvvet unsuru olarak bir suçun

muazzam zaafını sokmaya kalkışacak kadar yoldan çıktılar. Politikalarına pusu kurma zihniyeti girdi.

1830'un

tohumu 1823'te filizlenmeye başladı. İspanya seferi, meclislerinde, tanrısal hukukun maceralarını ve kuvvet

kullanmalarını haklı gösteren bir kanıt oldu. Fransa, İspanya'da el rey neto'yu* yeniden tahta oturttuğuna göre,

kendi evinde de mutlak krallığı kurabilirdi. Askerin itaatini, ulusun onayladığını sanmak gibi korkunç bir ha

Safkral.

117

taya düştüler. İşte bu güven tahtları yok eder. Ne bir mansenüa* ağacının gölgesinde ne de bir ordunun gölgesinde uyumaya gelmez.

Orion gemisine dönelim:

Başkomutan prensin emrindeki ordu harekâtını sürdürürken, Akdeniz'de bir filo kol geziyordu. Orion'un bu

filodan olduğunu ve denizdeki hava nedeniyle Toulon limanına geri döndüğünü söylemiştik.

Limanda bir savaş gemisinin bulunması halkı çeken, ilgilendiren bir şeydir. Üstelik büyüktür ve halk büyük olan şeyleri sever.

Bir savaş gemisi, insan dehasıyla doğanın gücünün en muhteşem anlaşmalarından biridir.

Bir savaş gemisi, aynı zamanda hem en ağır, hem de en hafif olan şeyden oluşmuştur, çünkü aynı zamanda

maddenin her üç şekliyle de ilgilidir; katı, sıvı, hava. Maddenin bu üç şekline karşı da mücadele vermek zorundadır. Denizin dibindeki graniti kavramak için on bir pençesi, bulutlardaki rüzgârı yakalamak için sıcak iklim

haşerelerinden daha çok kanatlan ve antenleri vardır. Yüz yirmi jüre topundan, koskoca borazanlardan çıkar gibi

çıkarması ve azametle karşılık verir yıldırımına. Okyanus, birbirine eş dalgaların korkunç benzerliği içinde ona

yolunu şaşırtmaya çalışır, ama geminin ruhu vardır; ona akıl veren ve her köşeyi gösteren bir pusulası. Karanlık

gecelerde fenerleri yıldızların yerini tutar. Böylece rüzgâra karşı halatları ve Zehirli özsuyu çıkaran bir ağaç. Söylentiye göre gölgesinde uyuyanlar ölür.

118

bezleri; suya karşı tahtaları; kayalara karşı demiri, bakın ve kurşunu; karanlığa karşı ışığı; sonsuzluğa karşı ince bir ibresi vardır.

Hepsi bir araya gelerek bir savaş gemisini oluşturan bütün bu devasa ölçüler hakkında bir fikir edinmek isteniyorsa Brestya da Toulon limanlarındaki üstü kapalı, altı katlı havuzlardan birine girmek yeter. İnşa halindeki gemiler orada adeta fanus içindedirler. Şu koskoca kalas bir seren direğidir, yerde yatan şu göz

alabildiğine uzun sütun grand direğidir, geminin sintinesinden bulutlardaki tepesine kadar uzunluğu altmış kulaç,

dip tarafında çapı üç ayaktır. İngiliz grand direğinin yüksekliği su yüzeyinden itibaren iki yüz on yedi ayak tutar.

Babalanınız zamanında deniz kuvvetlerinde halat kullanılırdı, zamanımızda zincir kullanılmaktadır. Yüz topu

olan bir gemide basit bir zincir yığınının yüksekliği dört ayak, genişliği yirmi ayak, derinliği de sekiz ayaktır. Peki,

bu gemiyi yapmak için ne kadar keresteye ihtiyaç vardır? Üç bin metre küp; yüzen bir orman.

Şunu da belirtelim ki, burada söz konusu olan bundan kırk yıl önceki askeri gemiler, basit yelkenli gemilerdir. O

zamanlar henüz çocukluk devrinde bulunan buhar gücü, savaş gemisi denen bu harikaya, günümüzde yeni yeni

mucizeler eklemiş bulunuyor. Örneğin günümüzde yan yelkenli, yan pervaneli bir gemi toplam yüzeyi üç bin

metre kareyi bulan bir yelken sistemi ve iki bin beş yüz beygir kuvvetinde bir kazanla çekilen akıllara durgunluk

veren bir makinedir.

119

Bu yeni harikalardan söz etmesek bile, Kristof Kolomb'un, Ruyter'in eski gemisi de insanoğlunun büyük bir

şaheseridir. Sonsuzluğun nefesi gibi onun gücü de tükenmez, rüzgârı yelkenine doldurur, dalgaların muazzam

esintisi içinde son derece dakiktir, yüzer, hükmeder. Ama öyle bir an gelir ki bora, altmış ayak boyundaki bu

sereni bir saman çöpü gibi kırar, rüzgâr dört ayak yüksekliğindeki bu grand direğini bir kamış gibi eğer, on

tonluk çapa, dalgaların ağzında bir balıkçının turna balığının çenesindeki olta iğnesi gibi bükülür, bu canavar
toplar kasırganın alıp boşluğa, geceye götürdüğü şikâyet eden ama boşuna kükremeler koparırlar, bütün bu
kudret, bütün bu görkem, daha üstün bir kudretin, daha üstün bir görkemin içine gömülüp gider.
Muazzam bir kuvvetin kendini sergileyip sonunda muazzam bir zaafa vardığı her defasında insanoglu
ister
istememez düşünür. İşte, limanlarda bu olağanüstü savaş ve denizcilik cihazlarının çevresinde birçok meraklının,
kendilerinin de nedenini tam olarak bilmeksizin toplanması bu yüzdendir.
Böylece bütün gün, sabahtan akşama kadar Toulon limanının rıhtımları, havuz girişleri ve dalgakıranları
Orion'u
seyretmekten başka işi gücü olmayan kişilerle, Paris'te dendiği gibi, boş gezenin boş kalfalanyla, ayran
budalalanyla dolup taşıyordu.
Orion'un durumu uzun zamandır kötüydü. Daha önceki seferlerinde hızını yarı yarıya kesecek kadar
kalın kabuk
tabakaları kavu
yapışıp birikmiş, bu yüzden bir önceki yıl bu kabukların kazınması için kızağa çekilmiş sonra tekrar
denize
açılmıştı. Ama bu kazıma karinanın civatalarını zedelemişti. Balear Adaları açıklarında dalgalara
dayanamayan
bordo açılmış ve o zamanlar kaplamalarda sac levha kullanılmadığından gemi su almıştı. Arkadan şiddetli
bir
gündönümü fırtınası patlak vermiş, iskele pruvasını ve bir lombarı çökertmiş, mizana çamlıklarını hasara
uğratmış ve Orion, Toulon'a dönmek zorunda kalmıştı.
Tam donanımlı tersanenin yakınlarında demirlemiş onarılmaktaydı. Sancak tarafında hasar yoktu;
yalnızca âdet
olduğu üzere, geminin kafesine hava girmesini sağlamak için şurada burada bazı kaplamaların vidalan
sökülmüştü.
Bir sabah gemiyi seyreden kalabalık, bir kazaya tanık oldu:
Mürettebat yelkenleri serenlere bağlamakla meşguldü. Sancak gabya grandi yelkenin üst köşesini
tutmakla
görevli gabyacı dengesini kaybetti. Havada sallandığını gördüler. Tersanenin rıhtımına toplanmış olan
kalabalıktan çığlıklar yükseldi. Ağır çeken başı gövdesini sürükledi; adam elleri boşluğa uzanmış, serenin
etrafında döndü; geçerken önce bir eliyle, sonra öbür eliyle ip merdiveni yakaladı ve ona asılı kaldı.
Altında
deniz baş döndürücü bir derinlikteydi. Düşüşün sarsıntısı ip merdivene salıncak hareketi vermişti. Adam,
bu ipin
ucunda bir sapan taşı gibi sallanıyordu.
121
Adamın imdadına koşmak korkunç bir tehlikeye atılmak demektir. Hepsi de yeni hizmete alınmış sahil
balıkçılarından oluşan tayfaların hiçbiri böyle bir tehlikeye atılmayı göze alamıyordu. Bu arada zavallı
gabyacı
gittikçe yorulmaktaydı; sıkıntısını yüzünden okumak mümkün değildi, ama gücünün giderek tükendiği
bütün
bedeninde fark ediliyor, kollan müthiş bir çekilişle bükülüyor, tırmanmak için yaptığı her çaba ip
merdivenin
sallanmasını artırmaktan başka bir işe yaramıyordu. Gücünü kaybetme korkusuyla bağırıyordu.
Herkes
adamın artık ipi bırakacağı anı beklemekte ve düşüşünü görmemek için bütün başlar zaman zaman başka
tarafa
çevrilmekteydi. Bazı anlar vardır ki, bir ip parçası, bir sopa, bir ağaç dalı hayat demektir ve canlı bir

varlığın,

bunların ucundan kopup olgun bir meyve gibi düştüğünü görmek feci bir şeydir.

Bu sırada adamın biri yabankedisi çevikliğiyle geminin armasına tırmanmaya başladı. Kırmızılar giymiş bir kürek mahkûmu; başında yeşil takkesiyle müebbet kürek mahkûmu. Çanaklık hizasına geldiğinde rüzgârın

esintisi başından takkesini uçurdu ve ortaya beyaz saçlı bir baş çıktı; genç biri değildi.

Gerçekten de gemide kürek angaryasında çalıştırılan bir forsa, olayı gördüğü ilk anda nöbetçi subaya koşmuş,

mürettebatın şaşkınlığı ve kararsızlığı arasında bütün tayfalar titreyerek geri çekilirken, subaydan, gabyacıyı

hayatı pahasına kurtarmak için izin istemişti. Subayın olur anlamında bir işareti üze122

I

fine kaptığı bir çekiçle bir vuruşta ayağında jd halkaya perçinli zinciri koparmış, sonra da bir ip alarak direkleri

tutan halatlara doğru atılmıştı. Hiç kimse o an bu zincirin böyle kolayca kınılivermesine dikkat etmedi.

Bunu

ancak daha sonra hatırladılar.

Forsa, göz açıp kapayıncaya kadar seren direğinin tepesine çıktı. Gözüyle mesafeyi ölçer gibi birkaç saniye

durdu. Gabyacının ipin ucunda sallanıp durduğu bu saniyeler, seyredenlere yüzyıllar gibi uzun geliyordu.

Nihayet, forsa gözlerini göğe kaldırdı ve ileri bir adım attı. Kalabalık bir soluk aldı. Sereni koşarak geçtiğini

gördüler. Direğin ucuna gelince yanında getirdiği ipin ucunu oraya bağlayıp, öbür ucunu aşağıya sarkıttı, sonra

bu ip boyunca elleriyle tutunarak inmeye başladı. O zaman anlatılması imkânsız bir dehşet kapladı ortalığı,

uçurumun üstünde bir yerine iki kişinin sallandığı görülüyordu.

Sanki bir örümcek, bir sineği yakalamaya geliyordu; yalnız burada örümcek ölüm değil, hayat getirmekteydi. On

bin bakış bu ikili üzerinde toplanmıştı. Ne bir haykırış ne de bir söz; bütün kaşlar aynı ürpermeyle çatılmıştı.

Sanki iki zavallıyı sallayan rüzgâra en küçük bir soluk bile eklemekten korkar gibi bütün ağızlar nefeslerini

tutuyordu.

Bu arada forsa, tayfanın yanına sokulmayı başarmıştı. Bir dakika daha geç kalırsa, gücü ve umudu tükenen

adam kendini uçurumdan aşağı bırakacaktı. Forsa onu sıkıca ipe bağladı; bir eliyle ipe tutunurken, öbürüyle işini

görüyordu. Nihayet tekrar serenin

123

İI

üzerine çıkararak tayfayı da oraya çektiğini gördüler. Kuvvetini toplayabilmesi için onu biraz orada tuttu, sonra

kucağına aldı, serenin üzerinde yürüyerek önce destemuraya, oradan da çanaklığa geldi ve gabyacıyı arkadaşlarının ellerine bıraktı.

O zaman kalabalıktan bir alkış koptu; bazı yaşlı forsa gözcüleri ağladılar, kadınlar rıhtımın üstünde kucaklaşıp

öpüşüyorlardı. Herkesin hep bir ağızdan, adeta şefkatli bir öfkeyle bağırıldığı duyuldu; "Bu adam affedilsin!"

O ise yeniden angaryasına dönmek üzere, hemen aşağı inmeye koyulmuştu. Daha çabuk varmak için armanın

üstünde kayarak alçak serenlerden birinin üzerinde koşmaya başladı. Bütün gözler onu izliyordu. Bir ara

herkesi

bir korku aldı; ya yorgunluktan ya da başı döndüğünden olacak bir an duraksayıp sallandığı görüldü.

Birden

kalabalıktan şiddetli bir çığlık koptu; forsa denize düşmüştü.

Çok tehlikeli bir düşüştü. Algesiras firkateyni Orion'un yanına demirlemiş, zavallı kürek mahkûmu da iki geminin

arasına düşmüştü. Gemilerden birinin altına kaymasından korkuluyordu. Dört kişi acele bir sandala atladılar.

Biriken kalabalık da, onlara gayret veriyordu, yine bütün ruhları endişe kapladı. Adam tekrar su yüzüne çıkmadı.

Zeytinyağı fıçısına düşmüş gibi, tek bir iz bile yapmadan denizin içinde kaybolup gitmişti. Sondajlar yaptılar,

daldılar. Boşuna. Akşama kadar aradılar. Cesedini olsun bulamadılar.

Ertesi gün Toulon gazetesi şu birkaç satırlık haberi yayınlıyordu:

124

"17 Kasım 1823. Dün, Orion gemisinde angarya işi yapan bir forsa, bir tayfanın kurtarılmasına yardım ettikten

sonra işine dönerken denize düşmüş ve boğulmuştur. Cesedi bütün aramalara rağmen bulunamamıştır.

Tersanenin burnundaki temel kazıkların arasına sıkışmış olduğu tahmin edilmektedir. Hapishane kütüğündeki

kayıt numarası 9430 olan adamın adı Jean Valjean'dır."

125

ÜÇÜNCÜ KİTAP

ÖLÜYE VERİLEN SÖZÜN YERİNE GETİRİLMESİ

1. Montfermeil'de Su Sorunu

Montfermeil, Ourcq'u Marne'dan ayıran yüksek düzlüğün güney sınırının üzerinde, Livry ile Chelles arasındadır.

Bugün oldukça büyük bir kasaba olan bu yeri bütün yıl boyunca alçı sıvalı villalar ve pazar günleri de kadınlı

erkekli gezinen neşeli burjuvalar süsler. 1823 yılında Montfermeil'de ne bu kadar çok beyaz ev ne de bu kadar

çok halinden memnun olan burjuva vardı; ormanlar içinde bir kasabaydı. Gerçi şurada burada geçen yüzyıldan

kalma bazı yazlık evlere rastlanıyordu; gösterişli hallerinden, burma demir parmaklıklı balkonlarından ve uzun,

küçük camlı, panjurları kapalı ve yeşilin çeşitli tonlarında pencerelerinden tanınan evlerdi bunlar. Ama Montfermeil yine de kasabaydı. İşten el çekmiş kumaş tacirleriyle yazlığa çıkan ticaret hukuku

avukatları burayı

henüz keşfetmemişlerdi. Hiçbir yol üzerinde bulunmayan sakin ve sevimli bir yerdi; insanlar o bereketli ve kolay

geçinilen köy hayatını burada rahatlıkla yaşıyorlardı. Yalnız, yaylanın yüksekliği dolayısıyla su kıttı.

127

Suyu oldukça uzaktan gidip almak gerekiyordu. Köyün Gagny'den yana olan ucu, suyunu ormanlardaki şahane

küçük göllerden sağlamaktaydı; kiliseyi çevreleyen Chelles'den yana olan öbür ucu ise, içme suyunu ancak Montfermeil'den yaklaşık bir çeyrek saat uzakta, Chelles yolu yakınlarındaki bayırın ortasındaki küçük bir

kaynaktan elde edebiliyordu.

Bu yüzden su sağlama işi her aile için oldukça zor bir işti. Zengin evler ve aristokratlar, bu arada Thenardier'nin

aşçı dükkânı, beher kovasına çeyrek metelik ödeyerek sularını bir adamcağıza taşıtmaktaydılar. Adamın işi

buydu ve bu su taşıma işinden günde yaklaşık sekiz metelik kazanıyordu. Ne var ki, bu adamcağız yazları ancak
akşam saat yediye, kışları ise saat beşe kadar çalışmaktaydı. O nedenle, gece olup da zemin kat pencerelerinin
kepenkleri kapandı mı, içecek suyu olmayan ya kendisi gidip alıyor ya da ondan vazgeçiyordu. Okuyucunun herhalde unutmadığı zavallı varlığın, küçük Cosette'in en büyük korkusu işte buydu. Hatırlanacağı
gibi Cosette, Thenardier'lere iki açıdan fayda sağlıyordu; annesinden para sızdıyor, bir; çocuğa hizmetlerini
göndürüyorlardı, iki. Annesi, daha önceki bölümlerde okunan nedenlerle, para göndermeyi kesince Thenardier'ler Cosette'i yanlarında alıkoydular. Çünkü onlara hizmetçilik yapıyordu. Böyle olduğu için de, gerektiğinde koşup suyu getiren oydu. Bu yüzden, geçce kaynağa gitme düşüncesinden ödü

128
Icopan Cosette, evde suyun hiç eksik olmamasına çok dikkat ediyordu.

1823 yılı Noeli Montfermeil'de özellikle parlak geçti. Kış mevsimine girerken hava yumuşaktı; henüz ne dona
çekmiş ne de kar yağmıştı. Paris'ten gelen panayır göstericileri belediye başkanından çadırlarını köyün
ana
yoluna kurma iznini almışlar, yine aynı iyi niyetten yararlanan seyyar satıcılar kilise meydanına ve oradan
hatırlanacağı gibi Thenardier'lerin aşçı dükkânının bulunduğu Boulanger Sokağı'nın ortasına kadar
uzanan,
yere barakaları kurmuşlardı. Bütün bunlar hanlıklar, meyhanelerin dolmasına neden oluyor, bu sakin
küçük
yere gürültülü ve neşeli bir hayat veriyordu. Hatta gerçeğe sadık bir tarihçi olmak için şunu da eklememiz gerekir
ki; meydana sergilenen merak uyandıran gariplikler arasında bir de vahşi hayvanların teşhir edildiği bir
yer
vardı. Burada paçavralar içinde, nereden geldikleri meçhul birtakım iğrenç palyaçolar, Kraliyet
Müzesi'nin ancak
1845'ten beri sahip olabildiği gözleri üç renkli olan kokard kuşunu; korkunç Brezilya akbabalılarından
birini
Montfermeü köylülerine sergiliyordu. Doğa bilginlerinin, sanırım 'caracara polyborus' adını verdikleri bu
kuş,
'apicides'ler takımından ve akbabagiller familyasındandır. Köye yerleşmiş olan bazı saf, eski Bonapartçı
askerler
gidip bu hayvanı hayranlıkla izliyorlardı. Panayır göstericileri, bu üç renkli kokardı, Tann tarafından sırf
onları
sergilemek için bağışta bulunmuş eşi benzeri bulunmayan bir olay olarak tanıtmaktaydılar.

129

Noel akşamı yük arabacıları, seyyar satıcılar, Thenardier Hanı'nın basık salonunda dört beş mumun
çevresinde
masalara oturmuş içki içiyorlardı. Bütün meyhane salonları gibi bir salondur bu; masalar, kalay bakraçlar,
şişeler,
içki ve tütün içenler, az ışık, çok gürültü. Ama 1823 yılında bulunduğu, o tarihlerde burjuvalarda pek
moda olan ve
bir masanın üzerinde duran iki eşyadan belli olmaktadır. Bunlar bir çiçekdöğünle, harelî tenekeden
bir
lambaydı. Madam Thenardier, harlı bir ateşin önünde kızarmakta olan akşam yemeğinin başındaydı.
Mösyö
Thenardier ise müşterileriyle birlikte içmekte ve politikadan söz etmekteydi.
Başlıca konusu İspanya Savaşı ve Angouleme Dükü olan siyasi konuşmaların yanı sıra, patırtı gürültü
arasında

yerel konulardan da bahsediliyordu. Örneğin:

"Nanterre, Suresnes taraflarında bu yıl şarap pek bol. On fıçı beklenen yerden on iki fıçı elde edilmiş.

Üzümler,

cenderede çok fazla su salmış." "Ama üzümün olgunlaşması gerekmez miydi?" "Oralarda bağbozumu için

üzümlerin olgunlaşması gerekmez; yoksa daha ilkbaharda şarap ekşir." "Kötü şarap öyleyse, desene?"

"Buradakilerden de kötü şaraplar. Bağ bozumunu üzüm olgunlaşmadan yapmak gerekiyor."

Falan filan...

Ya da bir değirmenci bağırıyordu:

"Çuvalların içindekinden biz mi sorumluyuz yani? Bir sürü küçük tane çıkıyor, oturup ayıklayacak halimiz yok ya,

hepsini taşın

.130

II

altından geçirmekten başka çare yok; yok deliceymiş,* yok karayoncaymış, yok burçakmış, yok kenevirmiş,

yok tilkikuyruğuymuş, bir sürü ıvır zıvır, bazı buğdayların içindeki sürüsüne bereket taşlan da hiç sayma; hele

Breton buğdaylandakileri. Hızarcılar çivili kalasları kesmeyi sevmedikleri gibi, ben de Breton buğdayını öğütmeyi sevmem. Bütün bunların randımana kattığı tozu toprağı bir düşünün. Sonra da undan şikâyet ediyorlar, ama yanılıyorlar. Bu unun suçu, bizim değil."

İki pencere arasındaki bir masanın başında bir tırpancıyla bir çayır sahibi oturmuşlardı. İlkbaharda çayırdaki

yapılacak iş için pazarlık eden tırpancı, çayır sahibine, "Otun ıslak olmasının zararı yoktur," diyordu.

"Daha iyi

biçilir. Çiy iyidir efendim. Ne var ki, bu sizin ot tazedir, yani çok güç. O yüzden çok yumuşaktır, keskin demirin

önünde eğilir!"

Cosette her zamanki yerindeydi, ocağın yanındaki mutfak masasının ayaklarını birbirine bağlayan giriş tahtasının üstünde oturuyordu; paçavralar içindeydi, tahta pabuçlar içinde ayaklan çıplaktı, ateşin ışığında,

küçük Thenardier'ler için yün çorap örüyor, iskemlelerin altında bir kedi yavrusu oynuyor, bitişik odadan gülüşüp

cıvıldaşan iki çocuk sesi işitiliyordu; bunlar Eponine ile Azelma'ydı.

Ocağın köşesindeki çivide asılı bir kamçı duruyordu.

Ara sıra, evin bir taraflarından çok küçük bir çocuğun ağlaması meyhanenin gürültü

Delice: Buğdaygillerden, genellikle buğday tarlalarında yetişen, zehirli, yabancı bir bitki.

131

sünün ortasında çınlardı. Madam Thenardier'nin geçtiğimiz mevsimlerden birinde kendi deyişiyle "neden olduğunu bilmeden, herhalde soğuğun etkisiyle" doğurduğu bir oğlan çocuğuydu bu, üç yaşından biraz fazlaydı.

Gerçi onu beslemişti, ama sevmiyordu. ; Yumurcağın şamatası fazla rahatsız edici olunca babası, "Senin oğlan

viyaklıyor, git bak bakalım ne istiyormuş," der, anası da, "Umurumda değil!" diye cevap verirdi, "canımı sıkıyor."

Ve kendi haline bırakılan yavrucak karanlıklar içinde ağlar dururdu.

2. İki Portrenin Tamamlanması

Bu kitapta Thenardier'leri ancak profilden gördük. Artık bu çiftin çevresinde şöyle bir dönüp, onlara her yönden

bakmanın sırası geldi:

Mösyö Thenardier elli yaşını aşmıştı. Madam Thenardier ise kırkına merdiven dayamıştı; bir kadın için bu yaş

elli sayılırdı. Kan koca arasında yaş dengesi vardı.

Uzun boylu, sarışın, kırmızı yüzlü, yağlı, omuzlan köşeli, irikiyim, çevik biri olan Madam Thenardier'le ilgili,
okuyucuların aklında ilk ortaya çıkışından belki bazı anılar kalmıştır. Daha önce de söylediğimiz gibi, pana yırlardaki devasa vahşi kadınlar soyundandı. Evde her işe o bakardı; yataklara, odalara, çamaşıra, mutfığa, yağmura, güneşe, şeytana. Tek hizmetçisi de Cosette'ti; bir filin hizmetinde bir fare. Ses tonundan her şey titrerdi; camlar, eşyalar, insanlar. Çil dolu geniş yüzü kevgire benzerdi. Sakalı vardı. Tam an
132
lamıyla kadın kılığına girmiş bir hal hamalıydı. Şahane şekilde küfreder, bir yumrukta bir cevizi kırmakla övünürdü. Okuduğu romanlar yüzünden ara sıra bu devanasımın altından, yapmacık tavırlı, garip bir kadınlık görüntüsü ortaya çıkmasa, kimsenin aklından ona kadın demek geçmezdi. Kısacası, sanki Madam Thenardier;
haldeki bir balık satıcısı kadına, hoppa bir kızın aşılmasından ortaya çıkmıştı. Konuştuğunu duyanlar ona;
"Jandarma" derlerdi, içtiğini görenler; "Arabacı" derlerdi. Cosette'e davranışını görenler; "Cellat" derlerdi.
Dinlendiği zamanlar bir dişi ağzından dışarı fırlardı.
Mösyö Thenardier, ufak tefek, zayıf, solgun, köşeli yüzlü, kemikli, çelimsiz bir adamdı. Hasta gibi görünse de sağlığı oldukça yerindeydi; düzenbazlığı daha buradan başlıyordu: Bir önlem olarak hep gülümserdi. Hemen herkese karşı, hatta bir çeyrek metelik vermeyi reddettiği dilenciye karşı bile nazikti. Sansar bakışlı ve okumuş adam görünüşlüydü. Rahip Delille'in portrelerine pek benziyordu. Tek insancıl yanını arabacılarla içki içerken gösteriyordu. Şimdiye kadar kimse onu sarhoş edememişti. Kocaman bir pipoyla tütün içerdi. Eski bir siyah elbisenin üstüne önlük giyerdi. Edebiyattan ve materyalizmden anlar iddiasındaydı. Gelişigüzel söylediği şeyleri desteklemek için sık sık kullandığı bazı adlar vardı: Voltaire, Raynal, Parny ve hani garip ama Aziz Augustinus.
"Bir sistem" sahibi olduğunu söylerdi. Kısacası, pek hilekârdı. Bir feylesof. Böyle ince bir aynm var
133
dır. Hatırlanacağı gibi orduda hizmet ettiğini iddia eder, Waterloo'da, herhangi bir 6'ncı ya da 9'uncu hafif süvari alayında çavuşken, ölüm süvarileri taburuna karşı tek başına vücudunu siper ederek misket ateşleri arasından, 'tehlikeli bir şekilde yaralanmış olan bir general' nasıl kurtardığını ballandıra ballandıra anlatırdı. Duvarında alev gibi parlayan o tabela ile hanının bütün ülkede ünlü 'Waterloo çavuşu içkili lokantası' unvanı işte oradan geliyordu. Liberaldi, klasikçiydi, Bonapartçı'ydı. Yoksullar yurdu için toplanan paraya o da katkıda bulunmuştu. Onun rahip olmak için okuduğu söylenirdi. Biz onun sadece Hollanda'da hancılık okuduğunu sanıyoruz. Bu karışık soydan gelen aşağılık adam, muhtemelen Flandre'da Hollandalı, Paris'te Fransız, Bruxelles'de Belçikalı'ydı. Sınırın iki yakasında da işini rahatça yürütmesini iyi biliyordu. Waterloo'daki kahramanlığını biliyoruz. Sadece, görüldüğü gibi, bunu biraz abartıyordu. Bolluk ve yokluk, dalavere ve macera varlığının temel unsuruydu. Yırtık bir vicdan, dikiş tutmaz bir

hayat getirir. O fırtınalı 18 Haziran 1815 tarihinde Thenardier'nin, daha önce sözünü ettiğimiz yağmacı sürüntüler güruhundan olması pek muhtemeldir; yollarda dolaşıp duran, bazı kimselere satıp, bazılarından

çalan, karı, koca ve çocuklar yani bütün aile bir tekerleği arızalı bir arabanın içinde, daima kazanacak, olan

orduya bağlanma içgüdüleriyle, yürüyen askeri birliklerin peşi sıra giden yağmacılar güruhundan... Bu savaştan

sonra

134

kendi deyişiyse, 'du quibus'u* da olduğundan, Montfermeil'e gelerek lokanta benzeri bir meyhane açmıştı.

Cesetlerin ekili olduğu topraklardan hasat zamanı toplanan para keselerinden, saatlerden, altın yüzüklerden,

gümüş nişanlardan oluşan bu 'quibus'tan fazla bir gelir elde edememiş ve meyhaneçilik mesleğine geçen bu

seyyar erzak satıcısı maddi durumunu düzeltmemişti.

Thenardier'nin, bütün hareketlerinde, hani şu bir küfürle birleştiğinde kışlayı, bir haç işaretiyle birleştiğindeyse

papaz okulunu hatırlatan, kolay tarif edilemeyecek sertlik vardı. İşte Thenardier'de bu ifade yeteneği vardı.

Hoşsohbetti. Kendisini bilgili gösterirdi. Buna rağmen okul öğretmeni onun 'dil gafaları' yaptığını fark etmişti.

Yolcuların masraf pusulalarını düzenlerken mağrur bir tavır takınırdı, ama tecrübeli bir göz, bunlarda bazen imla

yanlışları bulunduğunu görürdü. Thenardier sinsî, obur, avare ve becerikliydi. Yanında çalıştırdığı hizmetçi

kadınlara sarkardı. Karısı kıskançlıktan artık hizmetçi tutmuyordu. Devanası, bu sıska, san adamda herkesin

gözü olduğunu sanırdı.

Her şeyden çok, hilekâr ve denge adamı olan Thenardier, kendini kontrol etmesini bilen bir namussuzdu. En

kötüsü de bu türdür, çünkü böyleleri ikiye bölünür.

Bu yüzden Thenardier'nin sakın bir adam olduğu sanılmamalıdır. Yeri geldiğinde o da en az karısı kadar öfkelenirdi. Ama bu çok

"5%

Gerekli her şey. İmkân.

135

ender olurdu. Bütün insanlığa dargın olduğundan ve içinde derin bir kin ateşi yandığından, durmadan öc alma

peşinde koşan, başlarına gelen olaylardan karşılıklarına çıkan her şeyi sorumlu tutan, hayatlarındaki bütün hayal

kırıklıklarını, bütün bozgunları, bütün felaketleri ilk rastladıkları kişinin üstüne yıkmaya hazır olan insanlardan

olduğundan, öfkelendiği zaman bu ruhun mayası, içinde kabarıp ağzında ve gözlerinde kaynamakta, korkunç bir

hal almaktaydı. İşte o zaman onun gazabına uğrayanın hali dumandı!

Bu özelliklerinden başka, Thenardier dikkatli ve keskin görüşlüydü, yerine göre susar ya da çok konuşurdu, ama

hep zekice davranırdı. Dürbünle bakarken gözlerini kısma alışkanlığında olan denizcilerin bakışına benzer bir

şeyler vardı bakışlarında. Thenardier adeta bir devlet adamıydı.

Lokanta benzeri meyhaneye ilk kez gelen biri Madam Thenardier'i görünce, "Buranın sahibi bu olsa

gerek," diye

düşünürdü. Yanlış. Madam Thenardier, oranın sahibesi bile değildi. Sahip de, sahibe de kocasıydı. Kadın hizmet

ediyor, koca yaratıyordu. Adeta görünmez ve bir mıknaş etkisiyle her şeyi o yönetiyordu. Bir kelime, bazen bir

işaret yeterliydi; bu devanası hemen itaat ederdi. Karısı pek farkında değildi, ama kocası onun için herkesten

farklı ve üstün bir varlıktı. Bu kadının kendine göre erdemleri vardı. Örneğin, 'Mösyö Thenardier' ile bir konuda

anlaşmazlığa düşecek olsa, bu konu ne olursa olsun, hiçbir zaman kocasını herkesin önünde

136

haksız çıkarmazdı. Hiçbir zaman, kadınların sık sık işledikleri ve parlamento dilinde, 'açık düşürmek' denilen

hatayı yabancıların önünde işlemezdi. Aralarındaki uyuşmadan sadece kötülük doğmuş olmasına rağmen, Madam Thenardier'nin Mösyö Thenardier'ye boyun eğişinde hayranlık uyandıran bir yan vardı. Bu kuru

gürültü

et yığınınını, bu zayıf, çelimsiz zorba küçük parmağıyla oynatıyordu. Evrensel ve büyük bir şeyin, maddenin ruha

tapmasının, cüce ve kaba bir yansımasıydı bu; çünkü bazı çirkinliklerin varlık nedeni, ezeli ve ebedi güzelliğin

derinliklerinde yatar. Thenardier'de bilinmeyen bir şeyler vardı; bu adamın bu kadın'üzzerindeki mutlak hâkimiyeti

buradan geliyordu. Bazı anlar, kadın onu yanan bir mum gibi görüyor, bazı anlar da bir pençe gibi hissediyordu.

Bu kadın, sadece çocuklarını seven ve sadece kocasından korkan müthiş bir yaratıktı. Anaydı, çünkü memeli

hayvandı. Kaldı ki, analığı da kızlarından öteye gitmiyor, ileride görüleceği gibi, erkek çocuklara kadar uzanmıyordu. Adama gelince, onun tek düşüncesi zengin olmaktı.

Ama bir türlü olamıyordu. Çünkü ortada bu büyük yeteneğe yaraşır bir sahne yoktu. Mösyö Thenardier, Montfermeil'de çürüyüp gidiyordu. Böyle bir dibe vurmuşluk halinde çürüyüp gitmek mümkünse elbette.

İsviçre'de ya da Pireneler'de olsa, bu meteliksiz adam milyoner olurdu. Ama talih hancıyı nereye bağlamışsa,

orada otlaması gerekiyordu.

Anlaşılacağı gibi, hancı kelimesi burada

137

dar anlamda kullanılmış olup, bütün bir sınıfı kaplamamaktadır.

1823 yılında Thenardier yaklaşık bin beş yüz frank kadar borçlanmıştı; acele ödenmesi gereken ufak tefek

borçlardan kaygılanmaktaydı.

Kader ona karşı bu inatçı haksızlığı sürdürdüyseniz, Thenardier barbar kavimlerde bir erdem, uygar kavimlerde

ise bir ticaret metaı olan bir şeyi; konukseverliği, en iyi şekilde, bütün derinliğiyle ve en modern tarzda kullanabilen insanlardan biriydi. Ayrıca mükemmel bir avcıydı, kaçak avlanırdı ve nişancılığıyla ünlüydü.

Özellikle tehlikeli, soğuk ve sakin bir gülüşü vardı.

Hancılıkla ilgili teorileri kimileyin aniden ortaya çıkardı; bazı mesleki özdeyişleri vardı. Bunları karısının zihnine

kazırdı. Bir gün ona, hırsla ve alçak sesle; "Hancının görevi," demişti, "her rastgelene, istirahat, ışıık, ateş, kirli

çarşaf, oda hizmetçisi, pireler ve gülümseme satmaktır; geçenleri durdurmak, küçük keseleri boşaltıp büyükleri namusluca hafifletmek, yola çıkmış aileleri saygıyla barındırmak, adamı rendelemek, kadını

yolmak,

çocuğun havını almaktır; açık pencereyi, kapalı pencereyi, ocak başını, koltuğu, iskemleyi, tabureyi,

sediri,
kuştüyü yatağı, döşeği ve saman demetini hesaba geçirmektir; aynanın kaç defa bakmakla eskidiğini bilmek,
bunu da fiyat listesine yazmak, bin bir dalavereyle her şeyi yolcuya ödetmektir, köpeğinin yediği sineklere varıncaya kadar!"

Bu adamla bu kadın, birbiriyle evlenmiş

138

olan hile ile öfkeydi, iğrenç ve korkunç bir çifti oluşturuyorlardı.

Kocası sessiz sedasız düşünüp, kafasının içinde hesaplar yaparken, Madam Thenardier, orada bulunmayan

alacaklıları düşünmezdi bile, onu ne dün ne de yarın kaygılandırdı, aşk ve şevkle sadece içinde olduğu dakikayı yaşardı.

Bu iki yaratık işte böyleydi. Cosette de ikisinin arasında, onların çifte baskısı altında hem bir değirmen taşıyla

ezilen hem de bir kerpetenle yolunup parçalanmış bir Tann kulu gibiydi. Adamın da kadının da kendine göre farklı

tarzları vardı: Cosette durmadan dayak yerd, kadından gelirdi bu; kışırı yalın ayak dolaşırdı, bu da kocadan

kaynaklanıyordu.

Cosette çıkıyor, iniyor, yıkıyor, fırçalıyor, ovuyor, süpürüyor, yoruluyor, soluk soluğa kalıyor, ağır şeyleri itiyor,

çelimsiz bedeniyle büyük işler yapıyordu. Hiç acıyan olmazdı ona. Zalim bir hanımı, zehir gibi bir efendisi vardı.

Thenardier meyhanesi sanki bir örümcek ağıydı, Cosette de ağa yakalanmış titriyordu. Baskı ve bir insanı

ezmenin en ideal şekli, bu uğursuz hizmetçilikte gerçekleşiyordu. Bir sineğin, örümceklere hizmet etmesi gibi bir

şeydi bu.

Zavallı çocuk, hiç karşı koymuyor, susuyordu.

Daha hayatın gündeğümundayken küçücük, insanlar arasında çırılçıplak kalan, Tann'ın yanından yeni ayrılmış

olan bu ruhlann acaba aklından neler geçer?

139

3. İnsanlara Şarap, Atlara Su Gerek

Dört yeni yolcu gelmişti.

Cosette kederli kederli düşünüyordu; çünkü henüz sekiz yaşında olmasına rağmen o kadar acı çekmişti ki, yaşlı

bir kadının matemli haliyle dalgın bir halde öylece duruyordu.

Madam Thenardier'den yediği bir yumrukla gözkapığı morarmıştı. Bu yüzden, kadının ikide bir alayla, "Gözündeki çürükle amma da çirkin hal" deyip duruyordu.

Cosette'ye düşünüyordu; gece olmuştu, kapkaranlık gecede gelen yolcuların odalarındaki kaplan, sürahileri

doldurmak gerekiyordu; hiç su yoktu, çeşmede de kalmamıştı.

Onu bir parça rahatlatan, Thenardier'lerde pek fazla su içilmemesiydi. Gerçi buradaki insanlar da susardı, ama

bu testiden çok, güğüme başvurmuş türden bir susamaydı. İçinde şarap olan bardaklar dururken, tutup bir bardak

su isteyen biri, bu insanlara bir vahşi gibi görünürdü. Ama yine de öyle bir an oldu ki, çocuk titredi.

Madam

Thenardier ocağın üstünde kaynayan bir tencerenin kapağını kaldırdı, sonra bir bardak kapıp, hızla çeşmeye

yaklaştı. Musluğu çevirdi. Çocuk başını kaldırmış, onun hareketlerini izliyordu. Musluktan iplik gibi ince bir su aktı, bardağın ancak yansını doldurdu. "Bak hele, hiç su kalmamış!" dedi kadın. Sonra bir an sustu. Yan dolu bardağı gözden geçirerek, "Boşver," dedi, "bu kadar yeter." Cosette yine işine koyuldu, ama bir çeyrek saatten fazla bir süre yüreğinin göğsünde küt küt vurduğunu duydu.

140

Böylece geçen dakikaları sayıyor, bir an önce sabah olmasını istiyordu.

Ara sıra, içki içenlerden biri sokağa bakarak iç geçiriyordu:

"Dışansı da zifir gibi karanlık!" ya da "Bu saatte sokakta fenersiz yürümek için kedi olmak gerek!" diyor ve

Cosette titriyordu.

Birdenbire handa kalan seyyar satıcılardan biri içeri girdi ve sert bir sesle, "Atıma su vermemişler," dedi.

"Verildi, verildi," dedi Madam Thenardier.

Seyyar satıcı tekrar, "Size verilmemiş diyorum," dedi.

Cosette bu arada masanın altından çıkmıştı:

"Verildi efendim, verildi!" dedi, "at su içti, kovadan içti, dolu kovadan, hatta suyu ona elimle götürdüm, konuştum bile."

Doğru değildi bu. Cosette yalan söylüyordu.

"Şuna bak hele, yumruk kadar boyu var, ev kadar yalan söylüyor!" diye bağırdı satıcı. "At su içmemiş diyorum

sana küçük edepsiz! Su içmediği zaman başka türlü soluk alır, bilirim ben."

Cosette direndi, sıkıntıdan kısılmış, ancak duyulabilen bir sesle, "Hem de bol bol içti!" diye ekledi.

"Hadi bakalım," dedi satıcı, "lafı uzatmayalım, atıma su verin, bitsin bu iş!"

Cosette, masanın altına girdi.

"Çok doğru!" dedi Madam Thenardier, "hayvan su içmediyse, içmesi gerek."

Sonra etrafına bakındı.

141

"Hey Tanrım! Nerede bu?"

Eğildi ve Cosette'i masanın öbür ucunda, neredeyse içki içenlerin ayakları altında büzülmüş olarak buldu.

"Geliyor musun sen!" diye bağırdı.

Cosette saklandığı delikten çıktı.

Madam Thenardier, "Küçükhanım adsız köpek, git bu ata su getir bakalım!" dedi.

Cosette, zayıf bir sesle, "Ama madam, su yok ki..." diyecek oldu.

Madam Thenardier, sokak kapısını ardına kadar açarak, "Öyleyse git getir!" diye bağırdı.

Cosette başını eğdi ve şöminenin köşesinde duran boş kovayı almaya gitti.

Kova, ondan daha büyüktü, çocuk içine girip rahatlıkla oturabilirdi.

Madam Thenardier ocağının başına döndü ve tahta bir kaşıkla tencerenin içindeki yemeğin tadına baktı.

Bir

yandan da mınıldanıyordu.

"Kaynakta su var. Çok da zor bir şey değil ya. Soğanları süzgeçten geçirsem daha iyi olurdu."

Sonra içinde bozuk para, biber ve yabancı sarmısak bulunan bir çekmeceyi kaştırdı.

"Al bakalım kurbağa," diye ekledi, "dönüşte bir de ekmek alırsın. İşte sana on beş metelik."

Cosette'in önlüğünde küçük bir cep vardı; parayı alıp, hiçbir şey söylemeden cebine koydu.

Sonra kova elinde, açık kapının önünde hareketsiz durdu. Birisinin yardımına gelmesini bekler gibiydi.

142

"Hadisene!" diye haykırdı Madam Thenardier.

Cosette çıktı. Kapı arkasından kapandı.

4. Sahneye Bir Bebek Çıkıyor

Hatırlanacağı gibi, kiliseden başlayan dükkânlar dizisi Thenardier'lerin hanına kadar uzanıyordu. Gece yansı ayinine giden burjuvalar buradan geçeceklerinden, bütün dükkânlar kâğıttan huniler içinde yanan mumlarla baştan başa aydınlatılırdı. O sırada Thenardier'nin hanında bir masanın başında oturmakta olan öğretmenin deyişiyle, "bu aydınlık büyüleyici bir etki yapıyordu." Buna karşılık gökyüzünde bir tek yıldız bile görünmüyordu. Bu barakalardan Thenardier'lerin kapısının tam karşısına rastlayan sonuncusu, bir oyuncakçı dükkânıydı. Parlak pullarla, incik boncuklarla, tenekeden şahane şeylerle ışıl ışıl yanıyordu. Satıcı en öne, beyaz bezler üzerine, yaklaşık iki ayak boyunda, pembe krepten elbisesi, başında gerçek saçlar ve saçlarında altın şansı meçler bulunan, gözleri mineden kocaman bir bebek koymuştu. Bu harika bebek, on yaşından küçük yolculann şaşkın ve hayran bakışları önünde bütün gün orada sergilenmiş, ama Montfermeil'de onu çocuğuna hediye edecek kadar zengin ya da müsrif bir anne çıkmamıştı. Eponine'le Azelma onu saatlerce seyretmişler, Cosette bile kaçamak da olsa onu seyretme cüretini göstermişti. Cosette elinde kovasıyla dışarı çıktığında, 143

bütün üzüntüsüne, bütün yıkılmışlığına rağmen bakışlarını bu harikulade bebeğe, kendi deyişiyle, 'hanımefendiye' doğru kaldırmaktan kendini alamadı. Zavallı çocuk taş kesilmiş gibi kalakaldı. Bebeği hiç bu kadar yakından görmemişti. Bu dükkân ona bir saray gibi görünüyordu. Bu bebek, bir bebek değil, bir rüyaydı. Bu bebek, kasvetli, soğuk bir sefaletin içine böylesine derin bir şekilde gömülmüş bulunan bu bahtsız, küçük varlığa, gerçekdışı gibi görünen sevinçti, ihtişamdı, zenginlikti, mutluluktu. Hüzünlü saf bir çocuk olan Cosette, her şeyi çabucak kavrama yeteneğiyle, kendisini bu bebekten ayıran uçurumu ölçüyor, kendi kendine, böyle bir 'şey'e sahip olabilmek için ancak bir kraliçe ya da bir prenses olmak gerektiğini söylüyordu. Bu güzel pembe elbiseyi, bu güzel parlak saçları seyrederken; "Kim bilir bu bebek ne kadar mutludur," diye düşünüyor, gözlerini bu masal dükkânından bir türlü ayıramıyor, baktıkça gözleri daha çok kamaşıyor, cenneti gördüğünü sanıyordu. Büyük bebeğin gerisinde daha başka bebekler de vardı. Bunlar da ona periler, melekler gibi görünüyordu. Barakasının içinde gidip gelen satıcı onda biraz ölümsüz bir baba etkisi yapıyordu. Bu hayranlık içinde her şeyi, hatta yapmakla görevlendirildiği işi bile unutmuştu. Birdenbire Madam Thenardier'nin sesi onu gerçeğe döndürdü; "Sersem kız, sen hâlâ gitmedin ha! Dur, ben şimdi sana gösteririm! Senin orada ne işin var? Küçük canavar seni, yürü!" 144

Sokağa şöyle bir göz atan Madam Thenardier, kendinden geçmiş bir halde olan Cosette'i görmüştü. Cosette, kovasını sürükleyerek sıvıştı, atabildiği kadar büyük adımlar atıyordu.

5. Küçük Kız Yapayalnız

Thenardier'nin hanı köyün kiliseye yakın kısmında olduğundan, Cosette'in su almak için Chelles tarafındaki ormanda bulunan kaynağa gitmesi gerekiyordu.

Artık bir tek satıcı sergisine bile bakmadı. Boulanger Sokağı'nda ve kilisenin yakınlarında olduğu sürece ışıklandırılmış dükkânlar yolu aydınlatıyordu amâ çok geçmeden son dükkânın son ışığı da kayboldu.

Zavallı

çocuk karanlıklar içinde kaldı. İçini bir ürperti kapladığından, yürürken kovanın sapını gürültü çıkarması için

sallayabildiği kadar sallıyor ve bu ses de ona yoldaşlık ediyordu.

İlerledikçe karanlık da koyulaşıyordu. Sokaklarda hiç kimse yoktu. Sadece bir kadına rastladı. Onun gittiğini

gören kadın, dönüp bir süre hareketsiz arkasından baktı ve dudaklarının arasından, "Nereye gidebilir ki bu

çocuk? Çocuk kılığına girmiş büyücü olmasın?" diye mırıldandı. Ama sonra Cosette'i tanıdı. "Bak hele," dedi,

"meğer tarlakuşuymuş!"

Cosette, böylece Montfermeil'in Chelles'in yanına varan labirent gibi dolambaçlı, ıssız yollarını geçti.

Yolun iki

yanında evler, hatta yalnızca duvarlar bulunduğu sürece hayli cesur gidiyordu. Ara sıra bir pencere kepenginin

çatlağından sızan bir mum ışığı görüyor

du; bu aydınlıktı, hayattı, orada insanlar bulunuyor demektir, bu da ona güven veriyordu. Ama ilerledikçe, yürüyüşü içgüdüyle yavaşlamaktaydı. Son evin köşesini de dönünce Cosette durdu. Son dükkândan öteye gitmek güç olmuştu, son evden daha uzağa gitmekse imkânsız görünüyordu. Kovayı yere koydu, elini saçlarının

arasına sokup başını yavaş yavaş kaşımaya koyuldu. Ürkmüş, kararsız çocuklara özgü bir harekettir bu. Montfermeil artık yoktu, kırlar vardı. Şimdi önünde karanlık ve ıssızlık vardı. İçinde hiç insan olmayan, hayvanlar, belki de hortlaklar bulunan bu karanlığa umutsuzlukla baktı. İyice baktı, otların üstünde yürüyen

hayvanların ayak seslerini duydu, ağaçlarda kımıldanan hortlakları açık seçik gördü. Kovayı yeniden yakaladı,

korkmak cesaret vermişti; "Adam sen de! Hiç su kalmadığını söylerim!" diye düşünerek Montfermeire döndü.

Daha yüz adım atmış, atmamıştı ki, yeniden durdu ve kafasını kaşımaya başladı. Şimdi de Madam Thenardier

gözünün önüne geliyordu; sırtlan ağızıyla, gözlerinde alev alev yanan öfkesiyle, iğrenç Madam Thenardier. Bir

önüne ve bir arkasına ağlamaklı baktı. Ne yapmalı? Ne etmeli? Nereye gitmeliydi? Önünde Madam Thenardier

umacısı, arkasında gecenin ve ormanların bütün hayaletleri vardı. Onu gerileten Madam Thenardier oldu. Döndü

ve tekrar kaynağın yolunu tuttu, koşmaya başladı. Koşarak köyden çıktı ve koşarak ormana girdi, artık hiçbir

şeye bakmıyor, hiçbir sese kulak vermiyordu. Ancak so
146

luğu kesilince koşmayı bırakıp yürümeye başladı. Heyecandan kendini kaybetmişçesine ilerliyor, ağlamak istiyor, ormanın gece ürpertisi onu tepeden tırnağa sarıyordu.

Artık ne düşünüyor ne de görüyordu. Uçsuz bucaksız gece bu küçücük varlığın karşısına bütün heybetiyle

dikilmişti. Bir yanda karanlık, öbür yanda bir zerre, bir atom. Ormanın girişinden kaynağa kadar ancak yedi sekiz

dakikalık bir yol vardı. Cosette, gündüz gözüyle birçok defa gidip gelmiş olduğundan yolu biliyordu. Tuhaf şey!

Kaybolmadı. Bir içgüdü kalıntısı onu belli belirsiz ilerletiyordu. Bu arada dallarda, çalılıkta bir şey görürüm

korkusuyla ne sağma ne de soluna bakıyordu. Böylece kaynağa vardı.

Suyun killi bir toprakta oyduğu, yaklaşık iki ayak derinliğinde dar bir doğal yalaktı bu. Çevresinde yosunlar ve

adına TV. Henri'nin yakalığı' denen büyük otlardan vardı. Yere birkaç iri taş döşenmişti. Kaynaktan, sakın, hafif

bir sesle bir dere çıkıyordu.

Cosette soluk almak için bile durmadı. Karanlık pek koyuydu, ama o buraya gelmeye alıştı. Kaynağın üstüne

doğru eğilmiş duran ve genellikle ona dayanak vazifesi gören genç bir meşe ağacını karanlıkta el yordamıyla

araştırdı. Bir dala rastladı, ona asıldı ve eğilip kovayı suya daldırdı. O an öylesine bir heyecan içindeydi ki,

kuvveti üç katına çıkmıştı. Böyle eğilmiş haldeyken önlük cebinin kaynağa boşaldığını bile fark etmedi.

On beş

metelik suya düştü. Cosette paranın ne düştüğünü gördü ne de sesini işitti. Kovayı dolu

147

ya yakın çıkardı ve otların üzerine koydu.

İşi bittikten sonra yorgunluktan bitkin düşmüş olduğunu fark etti. Hemen geri dönmek istedi, ama

kovayı

doldurmak için o kadar güç harcamıştı ki bir adım bile atacak hali kalmamıştı. Oturmak zorunda kaldı.

Kendini

otların üstüne attı ve orada çöküp kaldı.

Gözlerini yumdu, sonra yeniden açtı; neden böyle yaptığını bilmiyordu ama yapmamazlık da edemiyordu.

Yanındaki kovada çalkalanan su, beyaz ateşten yılanlara benzeyen halkalar oluşturuyordu.

Başının üstündeki gökyüzü, koskoca bir elbisenin dumandan etekleri gibi simsiyah geniş bulutlarla kaplıydı.

Karanlığın trajik maskesi bu çocuğun üstüne belli belirsiz eğilir gibiydi.

Jüpiter gezegeni gökyüzünün derinliklerindedi.

Çocuk tanımadığı ve kendisini korkutan bu kocaman yıldız şaşkın gözlerle bakıyordu. Gezegen gerçekten de o

sırada ufkun çok yakınındaydı ve ona korkunç bir kızılık veren kalın bir sis tabakasının içinden geçmekteydi.

Hazin bir kızılığa boyanan sis, yıldızı giderek genişletiyordu. Işıldayan bir yaraydı sanki.

Soğuk bir rüzgâr esiyordu. Orman zifiri karanlıktı, hiçbir yaprak hışırtısı yoktu. İri iri dallar korkunç bir görüntüyle

önünde dikiliyor, ormanın açıklık yerlerinde cılız ve biçimsiz çalılıklar ıslık çalıyor, yüksek otlar, soğuk rüzgârın

etkisiyle yılanbalıklar gibi kımıldıyorlar, böğürtlenler avını yakalamaya çalışan pençeli uzun kollar gibi eğilip

bükülüyor

148

lardı. Rüzgârın kovaladığı bazı kuru fundalar, yaklaşan bir şeyin önünden korkuyla kaçarmışçasına hızla gelip

geçiyorlardı. Her tarafta kasvetli alanlar uzanıyordu.

Karanlık baş döndürücüdür. İnsan aydınlık arar. Gün ışığının zayıflayan yansısına gömüldükçe yüreğinin sıkıştığını hissediyor. Gözler siyahlık görünce, zihin bulanık görür. Güneş tutulmasında, gecede,

saydamlığın

yittiği pusta en güçlüler için bile kaygı vardır. Hiç kimse gece ormanda korkudan titremeden yürüyemez.

Karanlıklar ve ağaçlar; iki korkunç kalınlık. Belirsiz derinliklerden hayali bir gerçek çıkar. Anlaşılmazlık birkaç

adım ötemizde bir ışık berraklığı İçinde belirir. İnsan, bulunduğu mekânda ya da kendi beyninin içinde uyuyan

çiçeklerin rüyaları gibi, belirsiz ve ele avuca sığmaz bir şeylerin yüzdüğünü görür. Ufukta vahşi görüntüler vardır.

Büyük siyah boşluğun yaydığı akımları solur insan. Korkar, arkasına bakmak ihtiyacı duyar. Gecenin

kovuklarına, vahşileşen görüntüye, ilerledikçe silinen sessiz şekillere, dağınık saç gibi karanlık yığınlara, öfkeyle

dikilmiş sık çalılara, koyu su birikintilerine, kasvetten yansıyan hüzne, sessizliğin mezar gibi sonsuzluğuna,

olması mümkün olan meçhul varlıklara, esrarlı eğilen dallara, dehşetengiz ağaç gövdelerine, uzun titrek ot

demetlerine, bütün bunlara karşı savunmasızdır. Ne kadar gözüpek olursa olsun, korkudan titrememezlik,

dehşetin yakınlığını hissedememezlik edemez. Sanki ruhu karanlığa kaşınıyor gibi korkunç bir şeyler hissediyor. Karanlıkla

149

nn içe işlemesi bir çocuk için anlatılamayacak kadar dehşet vericidir.

Ormanlar esrarlı vahiyelere benzerler ve küçük bir ruhun kanat vuruşları, onların devasa kubbeleri altında can

çekişme sesleri gibi akseder.

Cosette neler hissettiğinin pek farkında olmamakla birlikte, doğanm bu simsiyah ululuğunun kendisini sımsıkı yakaladığını anlıyordu. İçini saran şey, artık yalnızca dehşet değil, dehşetten de daha dehşetli bir şeydi. Tir tir titriyordu. Onu yüreğinin derinliklerine kadar donduran bu garip titreyişi dile getirecek kelime bulunamaz. Bakışları vahşileşmişti. Ertesi gün, yine aynı saatte buraya tekrar gelmekten belki de kendini alamayacağını sanıyordu. O zaman, bu anlayamadığı ama onu korkutan tuhaf durumdan kurtulmak için adeta bir içgüdüyle, bağırarak, "Bir, iki, üç, dört!..." diye ona kadar saymaya başladı. Sayması bittikçe yeniden başlıyordu. Bu, ona, çevresindeki şeyleri gerçek görünüşleriyle kavrama gücünü yeniden verdi. Suyu çekerken ıslattığı ellerinin üşüdüğünü hissetti. Ayağa kalktı. Korku yeniden sarmıştı, bu çok normal ve alt edilmez bir korkuydu. Artık tek bir düşünce vardı kafasında; kaçmak. Ormanın içinden, kırların arasından, ta evlere, pencerelere, yanan mumlara kadar kaçmak. Bakışları, önünde duran kovaya takıldı. Madam Thenardier'nin içine saldırdığı korku öylesine büyüktü ki, su kovasını almadan kaçmaya cesaret edemedi. Kovanın kulbunu iki eliyle

150

yakaladı ve yerinden güçlükle kaldıracaktı. On adım kadar gitti, ama kova doluydu, ağırdı, onu tekrar yere bırakmak zorunda kaldı. Bir an soluk aldı, sonra kovayı yeniden kaldırdı ve yürümeye başladı, bu defa biraz daha uzun yürüdü. Ama yine durmak zorunda kaldı. Birkaç saniye dinlendikten sonra tekrar yola koyuldu. Başını öne eğilmiş sarkık, tıpkı yaşlı bir kadın gibi yürüyor, kovanın ağırlığı, zayıf kollarını çekip geniyor, demir kulp, ıslak ellerini uyuşturuyor, donduruyordu. Sık sık durmak zorunda kalıyor, her duruşunda da kovadan dışarı sıçrayan sular çıplak bacaklarına dökülüyordu. Bütün bunlar, geceleynin bir ormanın içinde, bütün insan bakışlarından uzakta geçiyordu; sekiz yaşında bir çocuktaki bu; o an bu hazin tabloyu gören sadece Tann'ydı. Bir de şüphesiz çocuğun annesi, ne yazık ki! Çünkü, bazı öyle şeyler vardır ki, mezardaki ölümlere bile gözlerini açtırır. Cosette ıstıraplı bir hırıltıyla soluyordu. Hıçkırıklar boğazında düğümleniyor, ama Madam Thenardier'den uzaktayken bile o kadar korkuyordu ki, ağlamaya cesaret edemiyordu. Madam Thenardier'nin daima yan başında olduğunu düşünmek onda alışkanlık olmuştu. Ama bu şekilde hızlı yol almasına imkân yoktu, ağır ağır yürüyordu. Molaların süresini ne kadar kısaltırsa kısaltırsın, iki mola arasında ne kadar uzun yürürse yürüsün, bu tempoyla Montfermeil'e dönmesinin yine de bir saatten fazla süreceğini ve Madam The

151

Thenardier'den dayak yiyeceğini soluğu tıkanarak düşünüyor, bu soluk tıkanması, ormanda gece yalnız olmanın verdiği korkuya karışıyordu. Yorgunluktan bitkin düşmüş, hâlâ ormandan çıkamamıştı. Tanıdığı yaşlı bir kestane ağacının yanına gelince iyice dinlenmek için ötekilerden daha uzun son bir mola verdi, sonra bütün gücünü

toplayıp kovanın kulbuna yapıştı ve cesaretle yürümeye başladı. Ne var ki, zavallı küçük umutsuz varlık;
"Ey

Tanrım! Tanrım!" diye bağırmaktan da kendini alamadı.

İşte tam o anda birdenbire kovanın artık hiçbir ağırlığı kalmadığını hissetti. Ona kocaman görünen bir el gelip

kovanın kulbuna yapışmış, kuvvetle kaldırıyordu. Başını kaldırdı. Kara, dümdüz, dimdik, büyük bir şekil karanlıkta yanı sıra yürümekteydi. Arkasından gelen, ama gelişini duymadığı bir adamdı bu. Adam, bir kelime

bile söylemeden, onun taşıdığı kovanın sapını avuçlayıvermişti.

Hayatın bütün rastlantılarında bize rehberlik eden içgüdüler vardır. Çocuk hiç korkmadı.

6. Bu Belki de Boulatruelle'in Akıllılığını Kanıtlar

1823 yılının yine bu Noel gününde, öğleden sonra bir adam Paris'te Höpital Bulvan'nın en ıssız tarafında hayli uzun bir süre dolaştı. Bu adam ev arayan birine benziyor ve SaintMarceau dış mahallesinin bu harap kenarında en mütevazı evlerin üzerinde durmayı tercih eder gibi görünüyordu. 152

Gerçekten de, daha ileride göreceğimiz gibi, bu ücra mahallede bir oda kiralamıştı.

Bu adam, giyim kuşamıyla olduğu kadar kişiliğiyle de görgülü dilenci diyebileceğimiz birini canlandırmaktaydı; aşın sefaletle birleşmiş aşın temizlik. Anlayışlı yüreklere, çok yoksul olanla, çok değerli olana karşı duyulan o çifte saygıyı ilham eden ender kanşımılardan biriydi bu. Hayli eski ve hayli fırça yemiş yuvarlak bir şapkası, o dönemde hiç de yadırganmayan killi toprak şansı renginde kaba çuhadan, ipliklerine kadar aşınmış bir redingotu, geçen yüzyıla özgü bir biçimde cepli büyük bir yeleği, dizlerine rastlayan yerleri kurşunileşmiş siyah bir'külot pantolonu, siyah yün çoraplan ve bakır tokalı kaba ayakkabıları vardı. Gurbetten dönen, varlıklı bir evin eski hizmetkân olduğu söylenebilirdi.

Bembeyaz saçlarından, kınışmış alından, morumsu dudaklarından, hayatın zorluğu ve yorgunluğu okunan yüzünden, altmışın çok üstünde olduğu tahmin edilebilirdi. Ağır ama emin yürüyüşüyle bütün hareketlerine damgasını vuran olağandışı kuvvet ve canlılığına bakıldığında ise çok çok ellisinde olduğu söylenebilirdi. Dudaklan, haşın gibi görünen, ama aslında alçakgönüllü olduğunu belirten garip bir çizgiyle kınşıyordu. Bakışının derinliklerinde acılı bir huzur ve sükûna benzer bir şey vardı. Sol elinde bir mendile sanlı küçük bir paket taşıyor, sağ eliyle bir çitten kesilmiş bir çeşit bastona dayanıyordu. Oldukça özenilerek hazırlanmış bir bastonu bu, pek ürkütücü bir görünüşü de yoktu; budak153 lardan yararlanılarak şekillendirilmiş, kırmızı balmumundan mercan taklidi bir tutamak yapılmıştı. Bir sopaydı aslında, ama bastona benziyordu.

Bu caddede, özellikle kışın gelip geçen çok az kişi vardı. Hareketlerinde bir olağandışılık olmamakla birlikte, gelen geçenden hoşlanacak yerde onlardan kaçınır gibiydi.

O dönemde XVIII. Louis hemen hemen her gün ChoisyLeRoi'ya giderdi. En sevdiği gezintilerden biriydi bu. Hiç şaşmaksızın, saat ikiye doğru kralın arabasıyla atlı alayının Höpital Bulvan'ndan dörtnala geçtikleri görülürdü. Mahallenin dilenci kadınları için saat yerini tutardı bu; "Saat iki, işte artık Tuileries'ye dönüyor," derlerdi. Bazıları koşuşur, bazıları da kendilerine çekidüzen verirlerdi, çünkü bir kralın geçişi daima bir hengâme yaratır. Kaldı ki, XVIII. Louis'nin görünmesi de kaybolması da Paris sokaklarında belli belirsiz bir etki yapardı. Hızlı, ama görkemli bir geçiş olurdu. Bu sakat kral dörtnala gitmekten zevk alırdı; yürüyemediği için koşmak istiyordu. Bu kötürüm, elinden gelse kendisini şimşeklere çektirirdi. Yalın kılıçların arasından barışçı ve ciddi bir tavırla, baştan başa altın yaldızlı panolar üzerinde iri zambak dallan resmedilmiş ağır arabası içinde gürültüyle yol alır, insanın ancak şöyle bir göz atabilecek kadar vakti olurdu. Arabanın içinde sağ dipteki köşede kapitone beyaz atlas yastıklar üzerinde, geniş, dinç, kırmızı bir yüz; krallara yakışır biçimde yeni pudralanmış bir alın; mağrur, sert ve in154

ce bir bakış; okumuş bir kişi gülümseyişi; burjuva bir kıyafetin üstünde burma püsküllü iki büyük apolet, Toison d'or Nişanı, SaintEsprit gümüş plakası, iri bir göbek ve geniş mavi bir şerit görülürdü; kral buydu işte. Paris dışındayken, beyaz tüylü şapkasını yüksek İngiliz tozluklarının sardıği dizlerinin üstünde tutar, şehre girince şapkasını başına koyup ara sıra selam verirdi. Halka soğuk bakışlarla bakar, aynı şekilde karşılık görürdü. SaintMarceau mahallesinde ilk defa görüldüğünde, bütün süksesi, mahallelilerden birinin arkasına söylediği şu söz olmuştu; "Demek hükümet bu şişkoymuş." Kralın hep aynı saatte hiç şaşmayan geçişleri Höpital Bulvarı'nın günlük önemli olayıydı.

Bulvarda dolaşan san redingotlu adam belli ki bu mahalleden değildi, hatta muhtemelen Parisli de değildi, çünkü bu ayrıntılardan habersizdi. Saat iki olup da kralın arabası gümüş şeritli bir muhafız taburuyla çevrili olarak Salpetriere 'den dolanıp bulvarda boy gösterince adam birden şaşırıp, adeta ürktü. Caddeye paralel ağaçlıklı yolda bir o vardı, çarçabuk bir bahçe duvarının köşesine çekildi. Ama bu davranış Havre Dükü'nün onu görmesini önleyemedi. Havre Dükü, o gün hizmet gören muhafızların komutanı olarak arabada kralın karşısında oturuyordu. Majestelerine hitaben, "İşte, ne kadar kötü kılıklı bir adam," dedi. Krala yol açan polisler de onu fark etmişlerdi; içlerinden biri adamı takip etme emrini aldı. Ama adam dış mahalle

155 nin ıssız dar sokaklarına daldı, gün de batmak üzere olduğundan, devlet bakanı, polis müdürü Angles Kontu'na hemen o akşam gönderilen bir raporda da belirtildiği üzere polis memuru onun izini kaybetti. San redingotlu adam polis memuruna izini kaybettirince adımlarını bir misli daha sıklaştırdı; bir yandan da takip

edilmediğinden emin olmak için sık sık dönüp arkasına bakıyordu. Saat dördü çeyrek geçe, yani gece bastırıldığında, o gün 'İki Forsa' piyesini oynayan Porte SaintMartin Tiyatrosu'nun önünden geçiyordu. Tiyatronun fenerleriyle aydınlanan bu afiş dikkatini çekmiş olacak ki, telaşla yürüdüğü halde durup onu okudu.

Az sonra Planchette Çıkmazı'ndaydı ve o tarihte Langy arabalarının yazıhanesinin bulunduğu Plat d'etain'e

giriyordu. Lagny'ye araba saat dört buçukta kalkıyordu. Atlar koşulmuştu ve arabacı tarafından çağırılan yolcular

iki tekerlekli yolcu arabasının yüksek demir merdiveninden telaşla çıkıyorlardı.

Adam sordu:

"Bir kişilik yeriniz var mı?"

Arabacı, "Bir tek," dedi, "benim yanımda, sıranın üstünde."

"Onu ben tutuyorum."

"Binin."

Ancak, yola çıkmadan önce arabacı, yolcunun pejmürde kıyafetine, çıkınının küçüklüğüne bir göz atıp, ücretini

peşin istedi.

"Lagny'ye kadar gidiyor musunuz?" diye sordu arabacı.

"Evet," dedi adam.

156

Ve Lagny'ye kadar gereken ücreti ödedi.

Yola çıkıldı. Çıkış kapısından geçince arabacı sohbet etmek istedi, ama yolcu ancak tek heceli cevaplar veriyordu. Arabacı da ıslık çalıp, atlara küfür savurmayı sohbet etmeye tercih etti.

Arabacı paltosuna büründü. Hava soğuktu. Adam oralı görünmüyordu. Böylece Gournay'ı ve Neuillysur Marne'i geçtiler.

Akşam saat altıya doğru Chelles'teydiler. Arabacı atlarını dinlendirmek için kral manastırının eski binalarındaki

arabacılar hanının önünde durdu.

Adam, "Ben burada iniyorum," dedi.

Çıkınının ve bastonunu alıp arabadan aşağı atladı.

Biraz sonra gözden kayboldu.

Hana girmemişti.

Birkaç dakika sonra araba Lagny'ye doğru tekrar yola koyulduğunda Chelles'm ana caddesinde onu göremediler.

Arabacı içerdeki yolculara döndü.

"İşte," dedi, "buralı olmayan bir adam, çünkü onu tanımıyorum. Meteliksiz gibi görünüyor, ama paraya da aldırıldığı yok; Lagny için ücret ödüyor, ama ancak Chelles'e kadar gidiyor. Gece oldu, bütün evler kapalı, hana

girmiyor, hiçbir yerde de görünmüyor. Sanırım yerin dibine girdi."

Adam yerin dibine girmemişti. Karanlıkta Chelles'in ana caddesini acele arşınlayıp, kiliseye varmadan,

solda

Montfermeil'e giden köy yoluna sapmıştı; burasını tanıyan, daha önce de oraya gelmiş olan birine benziyordu.

157

Hızla saptığı bu yolu takip ediyordu. Yolun Gagny'den Lagny'ye giden iki yanı ağaç eski yolla kesiştiği yerde

bazı yolcuların geldiğini duydu. Hemen bir hendeğe saklanıp uzaklaşmalarını bekledi. Aslında gereksiz bir tedbirdi bu, çünkü daha önce de söylediğimiz gibi, zifiri karanlık bir aralık gecesi idi. Gökte ancak iki üç yıldız

görünüyordu.

Tepenin yamacı bu noktadan başlıyordu. Adam Montfermeil yoluna girmedi; sağa, kırların içine saptı ve büyük

adımlarla ormana vardı.

Ormana girince adımlarını yavaşlattı ve bütün ağaçları dikkatle gözden geçirmeye başladı. Adım adım ilerliyordu. Sadece kendisinin bildiği esrarengiz bir yolu araştırıyor, izliyor gibiydi. Bir ara yolunu kaybeder gibi

oldu, kararsız bir halde durdu. Nihayet, elleriyle yoklayarak bir açıklığa geldi; iri, beyaz taşlardan bir yığın vardı

burada. Hızla bu taşlara doğru yürüdü ve gecenin sisi içinde dikkatle inceledi; sanki taşları muayeneden geçiriyordu. Taş yığınının birkaç adım ötesinde, üzerleri bitkilerin sivilceleri demek olan yumrularla kaplı büyük

bir ağaç vardı. Adam bu ağaca gitti, sanki bütün yumruları tanımak, saymak istiyormuş gibi elini ağacın gövdesinin kabuğu üzerinde dolaştırdı.

Bir dişbudak olan bu ağacın tam karşısında kabuk dökken hastalığa tutulmuş bir kestane ağacı bulunuyordu.

Hastalığını iyileştirmek için gövdesine çinko sanp çivilemişlerdi. Adam, ayaklarının ucunda yükselip, bu çinkoya

dokundu.

158

Sonra zeminin taze kazılmış olup olmadığını iyice anlamak istercesine, ağaçla taşlar arasında kalan yerdeki

toprağın üzerinde bir süre tepinerek dolaştı.

Ve sonra, yönünü belirledi ve ormanın içine doğru yürümeye başladı.

İşte, Cosette'e rastlayan adam buydu.

Adam, Montfermeil yönüne doğru ilerlerken, inleyerek hareket eden, bir yükü yere bırakıp, tekrar alan ve

yeniden yürümeye başlayan küçük bir karaltı görmüştü. Bu karaltıya yaklaşmış ve onun kocaman bir su kovanını

taşıyan küçücük bir çocuk olduğunu anlamıştı. O zaman çocuğun yanına gitmiş ve kovanın kulpunu sessizce

tutuvermişti.

7. Cosette Karanlıkta Yabancı Adamla Yan Yan

Söylediğimiz gibi Cosette korkmamıştı.

Adam onunla konuştu. Kalın bir ses tonuyla oldukça yavaş konuşuyordu.

"Yavrum, bu taşıdığın senin için çok ağır."

Cosette başını kaldırıp cevap verdi:

"Evet bayım."

"Ver," dedi adam, "ben taşınırım."

Cosette kovayı bıraktı. Adam onun yanı sıra yürümeye koyuldu.

"Gerçekten de ağır," diye dişlerinin arasından söylendi. Sonra ekledi:

"Küçük, kaç yaşındasın?"

"Sekiz bayım."

"Uzaktan mı geliyorsun?"

"Ormandaki kaynaktan geliyorum."

"Peki, gittiğin yer uzak mı?"

159

"Buradan bir çeyrek saat ilerde." Adam konuşmadan biraz durduktan sonra, birden, "Senin annen yok mu?"

dedi. "Bilmiyorum," diye cevap verdi çocuk. Adamın yeniden konuşmasına vakit kalmadan ekledi:

"Sanmıyorum. Başkalarının var, ama benim yok."

Kısa bir sessizlikten sonra, "Sanırım, benim hiç annem olmadı," dedi.

Adam durdu, kovayı yere bıraktı, eğilip iki elini çocuğun iki omzunun üzerine koydu, karanlıkta ona bakmaya,

yüzünü görmeye çalıştı.

Gökyüzünün kurşun rengi ışığında Cosette'in zayıf ve hastalıklı yüzü hayal meyal fark ediliyordu.

"Senin adın ne?" dedi adam.

"Cosette."

Adam elektrik çarpmış gibi sarsıldı. Hâlâ dikkatle çocuğa bakıyordu, sonra ellerini Cosette'in omuzlarından

çekerek, kovayı yakaladı ve yeniden yürümeye başladı.

Biraz sonra sordu:

"Küçük, nerede oturuyorsun sen?"

"Montfermeil'de, bilmem biliyor musunuz?"

"Gittiğin yer mi?"

"Evet bayım."

Adam yine bir süre sustu, sonra tekrar konuştu:

"Peki, bu saatte seni ormana su almaya kim gönderdi?"

"Madam Thenardier."

Adam, ilgisiz göstermeye çalıştığı, ama yi

160

ne de içinde garip bir titreme bulunan bir sesle, "Ne yapar senin bu Madam Thenardier?" diye sordu.

"Benim hanımım," dedi çocuk. "Han işletir."

"Han mı?" dedi adam. "Öyleyse bu gece orada kalırım. Beni oraya götür."

"Zaten oraya gidiyoruz," dedi çocuk.

Adam oldukça hızlı yürüyordu. Cosette de onu hiç zahmet çekmeden izlemekteydi. Artık yorgunluk duymuyordu.

Ara sıra bakışlarını bir tür huzur ve dile gelmez bir teslimiyetle bu adama doğru kaldırıyordu. Tann'ya dönmeyi,

dua etmeyi ona hiç öğretmemişlerdi. Buna rağmen, içinde umuda benzeyen ve göğe doğru yükselen bir şeyler

hissediyordu.

Birkaç dakika geçti. Adam tekrar konuştu:

"Madam Thenardier'nin evinde hizmetçi yok mu?"

"Yok bayım."

"Sen yalnız mısınız?"

"Evet bayım."

Yine bir an sessizlik oldu. Cosette konuştu.

"Yani iki küçük kız var."

"Hangi küçük kızlar?"

"Ponine'le Zelma."

Küçük kız, böylece, Madam Thenardier'nin romanlarından alınma o değerli adlan basitleştirmekteydi.

"Nedir bu Ponine'le Zelma?"

"Bunlar Madam Thenardier'nin küçükhanımlarıdır. Yani onun kızları."

"Onlar ne yaparlar?"

"Oo!" dedi çocuk, "onların güzel bebekleri

161

var, altınlı şeyleri, bir sürü eşyaları. Oynarlar, eğlenirler."

"Bütün gün mü?"

"Evet bayım."

"Ya sen?"

"Ben çalışırım."

"Bütün gün mü?"

Çocuk, iri gözlerini kaldırdı, yaşlar vardı, ama gece karanlığında görünmüyordu. Yavaş sesle cevap verdi:

"Evet bayım."

Sessiz geçen bir aradan sonra devam etti:

"Bazen işim bitince ve izin verirlerse ben de oynarım."

"Nasıl oynarsın?"

"Nasıl olursa. Bana bırakırlar. Ama çok oyuncuğım yok. Ponine'le Zelma, kendi bebekleriyle oynamamı istemiyorlar. Kurşundan küçük bir kılıcım var, şu kadar bir şey."

Çocuk bunu söylerken serçe parmağını gösteriyordu.

"Kesmeyen bir kılıç değil mi?"

"Hayır bayım, keser," dedi çocuk, "salatayla sineklerin başını keser."

Köye vardılar. Cosette, sokaklarda yabancıya kılavuzluk etti. Ekmekçi dükkânının önünden geçtiler, ama Cosette ekmek götürmesi gerektiğini hatırlamadı. Adam ona sorular sormayı bırakmış, şimdi kasvetli bir sessizliğe bürünmüştü. Kiliseyi geride bıraktıkları zaman dükkânlara bakıp, Cosette'e sordu:

"Demek panayır var, öyle mi?"

"Hayır bayım, bugün Noel de."

Hana yaklaştıklarında Cosette çekinerek

162

adamın koluna dokundu:

"Bayım?"

"Ne var yavrum?"

"Eve çok yaklaştık."

"Ne olur?"

"Artık kovayı bana verir misiniz?"

"Niçin?"

"Çünkü madam onu benim yerime başkasının taşıdığını görürse beni döver."

Adam kovayı ona verdi. Az sonra lokanta bozuntusunun kapısmdaydılar.

8. Belki de Aslında Zengin Olan Bir Yoksulu Hana Kabul Etmenin Getirdiği Hoşnutsuzluk . .

Cosette kendini tutamayıp oyuncakçı dükkânında hâlâ sergilenmekte olan büyük bebeğe bir göz attıktan sonra

kapıya vurdu. Kapı açıldı. Madam Thenardier elinde bir mumla kapıda belirdi.

"Ah! Sen ha, küçük haylaz! Çok şükür gelebildin! Mutlaka yollarda oynamıştır ahlaksız!"

Cosette tir tir titreyerek, "Madam," dedi, "bakın, burada bir mösyö var, kalmak istiyor."

Madam Thenardier, hancılara özgü o anında değişmeyle, asık suratının yerine hemen yapmacık nezaket ifadesini takındı ve yiyecek gibi gözlerle yeni gelene baktı.

"Bu mösyö mü?" dedi.

Adam elini şapkasına götürerek, "Evet madam," diye cevap verdi.

Zengin yolcular bu kadar terbiyeli olmazlardı. Bu davranış ve Madam Thenardier'nin

163

bir bakışta gözden geçirdiği yabancıya elbisesiyle eşyası, kadının yüzündeki nezaket ifadesini yok etti, asık

suratı geri geldi. Sertçe, "Girin babalık," dedi.

'Babalık' içeri girdi. Madam Thenardier bir defa daha ona göz attı, özellikle tamamen aşınmış redingotuyla biraz

çökük duran şapkasını inceledi, sonra bir kafa sallayışı, burun büküşü ve göz kırpışıyla, hâlâ arabacılarla

içki

içmekte olan kocasına danıştı. Kocasına ona işaret parmağını başkalarının fark edilmeyecek şekilde kımıldatarak

cevap verdi ki, bu hareketle birlikte dudakların öne doğru kabartılması, bu gibi durumlarda; tam sefalet, anlamına geliyordu.

Bunun üzerine Madam Thenardier, "Bak ahbab! Çok üzgünüm, ama hiç yerim yok!" diye bağırdı.

"Beni istediğiniz yere koyabilirsiniz," dedi adam, "Ambara, ahıra. Oda parası öderim."

"Kırk metelik."

"Kırk metelik. Kabul."

"Tamam!"

Arabacının biri, Madam Thenardier'ye yavaşça, "Kırk metelik mi?" dedi. "Yirmi metelik değil mi?"

"Onun için kırk metelik," diye aynı yavaşlıkla cevap verdi Madam Thenardier. "Fakir fukarayı daha aşağısına

barındırmam."

"Doğru," diye kocası anlayışlı bir tavırla ekledi, "böyle müşterilerinin olması bir müessesenin adını kirletir."

Bu arada adam çıkınıyla bastonunu bir sıranın üstüne bırakıp Cosette'in çabucak bir

164

şarapla bir de bardak koyduğu masanın başına oturmuştu. Suyu isteyen satıcı kovayı alıp atına götürmüş, Cosette de mutfak masasının altındaki yerine, örgüsüne dönmüştü. Bardağa koyduğu şaraba dudaklarının ucunu değdiren adam, çocuğu garip bir dikkatle gözden geçirmekteydi. Cosette çirkindi. Mutlu olsa, belki güzel

olurdu. Bu hüznü küçük yüzü daha önce ana hatlarıyla anlatmıştı. Cosette zayıf ve solgundu. Sekiz yaş lanndaydı ama ancak altı yaşında denilebilirdi. Bir tür karanlığa gömülmüş iri gözleri, ağlamaktan adeta fersizleşmişti. Ağzının kenarlarında, mahkûmlarda ve umutsuz hastalarda görülen, devamlı üzüntüden ileri

gelen o eğri çizgiden vardı. Elleri, annesinin tahmin ettiği gibi 'çatlaklar içinde'ydi. O sırada onu aydınlatmakta

olan ateş, kemiklerinin köşelerini meydana çıkarmakta ve zayıflığını korkunç bir şekilde göz önüne sermekteydi.

Her zaman tir tir titrediğinden iki dizini birbirine bitişirme alışkanlığını edinmişti. Elbisesi yazın görenleri

açındıracak, kışın görenleri ise dehşete düşürecek bir paçavra parçasından ibaretti. Üstünde delik deşik bezlerden başka bir şey yoktu; ne bir yün parçası, ne bir şey. Oradan buradan derisi görünüyor ve her tarafında

Madam Thenardier'nin vurduğu yerleri gösteren mavi ya da siyah lekeler fark ediliyordu. Çıplak bacakları kırmızı

ve sıskaydı. Köprücük kemiklerinin çukuru insanı ağlatacak haldeydi. Bu çocuğun bütün kişiliği, gidişi, duruşu,

sesi, iki kelime arasında duraklaması, bakışı, susuşu, en ufak bir ha

165

reketi hep tek bir fikri anlatıyor, yansıtıyordu: Korku.

Korku onun her yanına yayılmıştı; adeta korkuyla kaplanmıştı; korku onun dirseklerini kalçalarına yapıştırıyor,

topuklarını etekliği altına çekiyor, onu mümkün olduğu kadar az yer kaplamaya zorluyor, ancak gerektiği kadar

nefes alması için rahat bırakıyordu. Korku onun bedeninin alışkanlığı gibi bir şey olmuştu; bu alışkanlığın değişmesine imkân yoktu, artması dışında. Gözbebeklerinin ta dibinde şaşkın bir nokta vardı, orada dehşet

yuvalanmıştı.

Öylesine bir korkuydu ki bu, Cosette dışarıdan sınırsızlık geldiği halde, gidip ateşte ısınmaya cesaret edememiş, sessiz sedasız işinin başına geçmişti.

Sekiz yaşındaki bu çocuğun bakışlarındaki ifade her zaman öyle boynu bükük, öyle üzgün, bazen de öyle trajikti

ki, zaman zaman onun aptallaşmak ya da cin çarpmışa dönmek üzere olduğu sanılırdı.

Dediğimiz gibi, dua etmenin ne demek olduğunu asla bilmiyordu ve hiçbir zaman bir kiliseden içeri adımını

atmamıştı. "Benim vaktim mi var?" diyordu Madam Thenardier.

San redingotlu adam Cosette'den gözlerini ayırmıyordu.

Madam Thenardier birdenbire haykırdı:

"Ha, aklıma geldi! Nerede şu ekmek?"

Cosette, Madam Thenardier'nin sesini yükselttiği her defasında yapma âdetinde olduğu gibi, hemen masanın

altından fırladı.

Ekmeği tamamen unutmuştu. Korku için

166

de bulunan çocukların başvurdukları çareye başvurdu. Yalan söyledi.

"Madam, ekmekçi kapalıydı."

"Kapısını vursaydın."

"Vurdum efendim."

"Öyleyse?"

"Açmadı."

"Doğru olup olmadığını yarın öğrenirim," dedi Madam Thenardier, "eğer yalan söylüyorsan, esaslı bir dayak

yiyeceksin. Sen şimdi ver bakayım bana şu on beş meteliği."

Cosette, elini önlüğünün cebine daldırdı ve sarardı. Para yoktu.

"Hadisene!" dedi Madam Thenardier, "Ne dediğimi duydun mu?"

Cosette, cebi tersine çevirdi; hiçbir şey yoktu. Nereye gitmiş olabilirdi ki? Zavallı çocuk söyleyecek söz bulamadı. Taş gibi donup kalmıştı.

Madam Thenardier hırladı:

"Parayı kaybettin mi, yoksa benden çalmak mı istiyorsun?"

Bunu söylerken kolunu şöminenin köşesinde asılı duran kamçıya doğru uzatmıştı.

Bu korkunç hareket, Cosette'e haykırarak gücü verdi:

"Acıyın lütfen! Madam! Madam! Bir daha yapmayacağım."

Madam Thenardier kamçıyı yerinden çıkardı.

Bu arada san redingotlu adam yeleşinin cebini kimse farkında olmadan kaçırmıştı. Zaten öbür yolcular içip

kâğıt oynadıklarından, hiçbir şeyin farkında değildiler.

167

Cosette, zavallı yan çıplak kollarını, bacaklarını toplayıp saklamaya çalışarak dehşetle şöminenin köşesine büzülüyordu. Madam Thenardier vurmak için kolunu kaldırdı.

Adam, "Affedersiniz madam," dedi, "ama biraz önce bu küçüğün önlük cebinden bir şeyin yere düşerek yuvarlandığını gördüm. Belki aradığınız odur."

Eğilip bir an yerde bir şey ararmış gibi yaptı.

"Tamam, işte bu," diyerek doğruldu. Ve madeni bir parayı Madam Thenardier'ye uzattı.

"Evet, buydu işte," dedi kadın.

Oysa bu değildi, çünkü bu yirmi metelikti, ama Madam Thenardier hesabını bilirdi. Parayı cebine koydu ve

çocuğa zalimce bir bakış atmakla yetinip, "Bir daha böyle bir şey yaptığını görmeyeyim!" dedi.

Cosette tekrar Madam Thenardier'nin 'köpek yuvası' dediği yere döndü. Meçhul yolcuya dikilen gözlerinde

şimdiye kadar hiç rastlanmayan bir ifade belirmeye başlamıştı. Saf bir şaşkınlıktan başka bir şey değildi, ama

giderek, şaşkınlıkla birlikte bir tür güven duygusu da karışıyordu bu bakışlara.

Madam Thenardier, "Sırası gelmişken sorayım, yemek yiyecek misiniz?" diye yolcuya sordu.

Yolcu cevap vermedi. Derin bir düşünceye dalmış görünüyordu.

Kadın, dişlerinin arasından, "Ne biçim adam bu?" dedi, "pek yoksul bir şey olsa gerek. Yemek yiyecek meteliği

bile yok. Yatak

168

I

ücretini ödeyebilecek mi acaba? Bereket versin ki, yerdeki parayı aşırarak aklına gelmedi."

Bu sırada bir kapı açılmış ve Eponine'le Azelma içeri girmişlerdi.

Bunlar gerçekten de güzel iki küçük kızdı. Köylüden çok, şehirliye benziyorlardı, çok sevimli şeylerdi, birinin

kestane rengi pırıl pırıl saçları örülüp başının iki yanına sarılmış, öbürünün saçları ise örülüp arkasına bırakılmıştı. İkisi de canlı, temiz, toplu, körpe ve sağlıklıydılar, bakmak göze zevk veriyordu. Sıkıca giydirilmişlerdi, ama bu iş öyle bir analık sanatıyla yapılmıştı ki, kumaşların kalınlığı, kıyafetlerin zarıflığından

hiçbir şey eksiltmiyordu. Hem kışa karşı tedbir alınmış hem de bahar olduğu gibi korunmuştu. Bu iki küçük kız

etrafa ışık saçıyorlardı. Ayrıca, saltanatlıydılar. Süslerinde, neşelerinde, gürültülerinde hükmedici bir yan vardı.

İçeri girdiklerinde Madam Thenardier aslında hayranlık dolu bir sesle onları azarladı: "Ah sizi gidiler, demek

geldiniz!"

Sonra onları sırayla dizlerinin arasına çekip, saçlarını düzeltti, kurdelelerini yeniden bağladı ve nihayet annelere

özgü tatlı bir şekilde sarsarak gitmeleri için bırakırken; "Amm da zevksiz giyinmişler!" diye bağırdı.

Kızlar gelip ateşin yanına oturdular. Ellerinde, neşeli civıltılarla dizlerinin üstünde evirip çevirdikleri bir bebek

vardı. Cosette ara sıra gözlerini örgüsünden kaldırıp, hüzünlü hüzünlü onların oyununu seyrediyordu.

Eponine'le Azelma, Cosette'e bakmıyorlar

169

di bile. Onlara göre o köpek gibi bir şeydi. Bu üç küçük kızm yaşının toplamı yirmi dört bile değildi, öyleyken

şimdiden bütün insan topluluğunun canlı bir örneğini sunuyorlardı; bir yanda özlem, öbür yanda hor görme.

Thenardier kardeşlerin bebeği, rengi atmış, eski, kırık dökük bir şeydi, ama yine de Cosette'in hayranlığını

çekmekten geri kalmıyordu, çünkü bütün ömrünce bir bebeği, çocukların anlayacakları bir deyimle söyleyelim

gerçek bir bebeği olmamıştı.

Salonda durmadan oraya buraya gidip gelen Madam Thenardier birdenbire Cosette'in dalga geçtiğini, çalışacak

yerde, oynayan küçük kızlarla meşgul olduğunu fark etti.

"Ah! Enseledim seni işte!" diye bağırdı. "Demek böyle çalışıyorsun! Seni kamçıyla çalıştırmasını bilirim!"

Yabancı, iskemlesinden kalkmadan Madam Thenardier'ye doğru döndü. Adeta ürkek bir tavırla gülümseyerek,

"Aldırmayın madam, bırakın oynasın," dedi.

Akşam yemeğinde bir but dilimi yiyip, iki şişe de şarap içen ve üstünde iğrenç bir yoksul kıyafeti bulunmayan

herhangi bir yolcudan gelmiş olsa, böyle bir dilek, emir yerine geçerdi, ama bu şapkayı taşıyan bir adamın böyle

bir dilekte bulunması, bu redingotu giyen bir adamın böyle bir istek ileri sürmesi Madam Thenardier'nin tahammül edemeyeceği bir şeydi. Kaba bir tavırla karşılık verdi:

"Mademki yemek yiyor, çalışması gerekir. Onu boş otursun diye beslemiyorum."

Yabancı, sırtındaki dilenci kıyafeti ve ha

170

malınıkini andıran omuzlarıyla çelişen yumuşak bir sesle konuştu:

"Yaptığı nedir kuzum?"

Madam Thenardier lütfedip cevap verdi:

"Çorap, canım, görmüyor musunuz? Çorabı olmayan küçük kızlarım için çorap örüyor, yani sözgelisi; neredeyse

yalınayak yürüyecekler."

Adam, Cosette'in zavallı kırmızı ayaklarına baktı ve devam etti:

"Ne zaman bitirir bu bir çift çorabı?"

"Daha en aşağı üç dört günlük işi var miskinin."

"Peki, bu bir çift çorap bittiği zaman ne eder?"

Madam Thenardier ona küçümseyen bir bakış fırlattı:

"En azından otuz metelik."

"Beş franka satar mısınız?" diye sordu adam.

Konuşmayı dinleyen bir arabacı kaba bir gülüşle haykırdı:

"Vay canına bel! Beş frank ha! Bence iyi para doğrusu! Beş bomba!"

Mösyö Thenardier lafa karışma gereğini duydu.

"Evet bayım, eğer gönlünüz istiyorsa, bu bir çift çorabı size beş franka veririz. Yolculardan hiçbir şeyi esirgemeyiz."

"Yalnız para hemen ödenmeli," dedi Madam Thenardier, kısa ve kesin üslubuyla.

Adam, "Bu çorabı satın alıyorum," dedi ve cebinden beş franklık çıkartıp masanın üzerine koyarak ekledi,

"parayı da ödüyorum."

171

Sonra Cosette'e döndü:

"Şimdi işin benim oldu. Oyna çocuğum."

Arabacı beş frankı görünce öyle heyecanlanmıştı ki, şarap bardağını olduğu yere bırakıp koştu. Parayı inceleyerek bağırdı:

"Hem de gerçek! Gerçek bir arka teker! Sahte değil!"

Thenardier yaklaştı ve sessizce parayı yelek cebine koydu.

Madam Thenardier'nin söyleyecek sözü kalmamıştı. Dudaklarını ısırıp, yüzünü bir kin ifadesi bürüdü.

Bu arada Cosette titriyordu. Nihayet soracak cesareti buldu:

"Sahi mi madam? Oynayabilir miyim?"

"Oyna!" dedi Madam Thenardier korkunç bir sesle.

Cosette, 'Teşekkür ederim madam,' dedi.

Ama ağzı Madam Thenardier'ye teşekkür ederken, o küçücük ruhuyla yolcuya teşekkür etmekteydi.

Thenardier yeniden içmeye koyuldu. Karısı kulağına fısıldadı:

"Kim olabilir ki bu adam?"

Thenardier, hâkim bir tavırla cevap verdi:

"Böyle redingotu olan çok milyonerler görmüşümdür."

Cosette örgüsünü oracığa bırakmış, ama yerinden dışarı çıkmamıştı. Daima olabildiğince az kımıldardı.

Arkasındaki bir kutudan birkaç eski bez parçasıyla küçük kurşun kılıcını almıştı.

Eponine'le Azelma olup bitenlere hiç dikkat etmiyorlardı. Az önce çok önemli bir iş be

172

cermişlerdi; kediyi yakalamışlar, bebeği yere atmışlardı. Abla olan Eponine, kedinin miyavlamalarına ve kıvranmalarına hiç bakmadan kırmızılı mavili bir sürü pılı pırtıyla onu kundaklamaya çalışıyordu.

Kız bir yandan bu ciddi ve güç işi yaparken, bir yandan da koleksiyon yapılmak istendiğinde, keleklerin kanatlarındaki kaçıp giden o göz kamaştırıcı güzellik gibi, o tatlı, tapılası diliyle kardeşine, "Bak, bak!" diyordu,

"bu bebek ötekenden çok daha eğlenceli. Kımıldıyor, bağılıyor, hem de sıcak. Hadi, onunla oynayalım. O

benim

kızım olacak. Ben de hanımefendi olacağım. Seni görmeye gelirim, sen de onu seyredersin. Derken bıyıklarını

görürsün. Bu yüzden şaşırırsın. Sonra kulaklarını görürsün, daha sonra da kuyruğunu görürsün. Buna da şaşırırsın. Bana dersin ki, 'Aman Tanrım!' Ben de sana, 'Evet madam,' derim, 'işte benim böyle küçük bir kızım

var. Şimdi küçük kızlar böyle oluyor.'"

Azelma, Eponine'i hayranlıkla dinliyordu.

Bu arada içki içenler açık saçık bir şarkı söylemeye başlamışlardı; hem söylüyor, hem de tavanı sarsarcasına

gülyüyorlardı. Thenardier onları aşka getiriyor, o da onlarla birlikte söylüyordu.

Kuşların her şeyden yuva yapmaları gibi çocuklar da her şeyden bebek yaparlar. Eponine'le Azelma kediyi

kundakladıkları sırada, Cosette beri yanda kılıcı kundaklamıştı. Bu işi yapınca, onu kollarına yatırmış, uyutmak

için yavaş sesle ninni söylüyordu.

Bebek, kız çocuklarının en zorunlu ihtiyacı

173

11

yacı ve aynı zamanda en sevimli içgüdülerinden biridir. Bakmak, elbise dikmek, süslemek, giydirmek, soymak,

tekrar giydirmek, öğretmek, biraz azarlamak, okşamak, uyutmak, bir şeyin bir kimse olduğunu hayal etmek;

kadının bütün geleceği işte buradadır. Hayal eder, çene çalar, küçük çeyizler, küçük kundak takımları yapar,

küçük elbiseler, küçük bluzlar, küçük zıbınlar dikerler, çocuk genç kız, genç kız yetişkin kız, yetişkin kız kadın

olur. İlk bebek son oyuncak bebeğin yerini alır.

Bebeği olmayan küçük bir kız, hemen hemen çocuksuz bir kadın kadar mutsuz, onun kadar tahammül edilmesi

zor bir şeydir.

İşte böyle Cosette de kendisine kılıçtan bir bebek yapmıştı.

Madam Thenardier de adama yanaşmıştı. "Kocamın hakkı var," diye düşünüyordu, "Bu belki de Mösyö Laffitte'dir. Öyle düzenbaz zenginler var ki!"

Gelip adamın masasına yaslandı.

"Bayım," dedi.

Bu 'bayım' sözü üzerine adam döndü. Madam Thenardier şimdiye kadar ona 'babalık' ya da 'ahbap' demişti.

Vahşi halinden de beter olan o tatlılığını takınarak, "Bakın bayım," diye devam etti, "çocuğun oynamasını ben de

istiyorum, buna hiçbir itirazım yok, ama sadece bu defalık, çünkü siz cömert bir insansınız. Bakın, onun hiçbir

şeyi yok. Çalışması gerekiyor."

"Şu halde bu çocuk sizin değil, öyle mi?" diye sordu adam.

174

"Aman Tanrım! Hayır efendim! Sadece acıyıp yanımıza aldığımız yoksul küçük bir kız. Aptal gibi bir çocuk.

Kafasında beyin yerine su olmalı. Gördüğünüz gibi, kafası kocaman. Onun için elimizden geldiği kadarını yapmaya çalışıyoruz, çünkü biz de zengin değiliz. Annesine sürekli mektup yazıp duruyoruz, ama altı ay var ki

hiç cevap çıkmıyor. Sanırım öldü."

"Ya!" dedi adam ve yine düşüncelerine daldı.

"Zaten annesi pek sağlam ayakkabı değildi. Çocuğunu yüzüstü bıraktı."

Bütün bu konuşma boyunca Cosette, bir içgüdü ona kendisinden söz edildiğini haber vermiş gibi gözlerini Madam Thenardier'den ayırmamıştı. Şöyle böyle duyabiliyor, arada sırada kulağına bazı kelimeler çarpıyordu.

Bu arada içkicilerin yaklaşık dörtte üçü sarhoş olmuş, ahlak dışı nakaratlarını artan bir neşeye tekrarlamaktaydılar. Bu, içine bakire Meryem'le çocuk İsa'nın da karıştığı üstün zevkli bir açık saçıldık örneğiydi.

Madam Thenardier de kahkahalardan payım almaya gitmişti. Cosette masanın altında, gözlerine yansıyan ateşe

dikkatle bakıyordu. Az önce kundak diye yaptığı şeyi tekrar sallamaya başlamıştı. Hem sallıyor hem de alçak

sesle şarkı söylüyordu; "Annem öldü! Annem öldü! Annem öldü!"

Han sahibesinin yeniden ısrar etmesi üzerine 'milyoner' adam nihayet yemek yemeye razı oldu.

"Mösyö ne arzu ediyor?"

175

"Peynir, ekmek," dedi adam.

"Besbelli dilencinin biri bu," diye düşündü Madam Thenardier.

Sarhoşlar hâlâ şarkı söylüyorlardı. Çocuk da masanın altında kendi şarkısını söylemekteydi.

Cosette birdenbire sustu. Arkaya dönmüş, küçük Thenardier'lerin kediyle oynamak için mutfak masasının birkaç

adım ötesinde, bıraktıkları yerde bebeği görmüştü.

Kendisini pek tatmin etmeyen kundaklı kılıcı elinden attı, sonra gözlerini ağır ağır salonda çepeçevre dolaştırdı.

Madam Thenardier usul usul kocasıyla konuşuyor, para sayıyor; Ponine'le Zelma kediyle oynuyorlardı; yolcu

larsa ya yemek yemekte ya içmekte ya da şarkı söylemekteydiler, hiç kimse kendisine bakmıyordu.

Kaybedecek

vakti yoktu. Dizlerinin ve ellerinin üzerinde emekleyerek masanın altından çıktı, gözetlenmediğinden emin olmak

için çevresini bir kere daha kolaçan etti, sonra hızla bebeğe kadar süzülüp, yakaladı. Bir an sonra yerindeydi,

kımıldamadan oturuyordu, ama kucağında tuttuğu bebeği gölgede bırakacak şekilde dönmüştü. Bir bebekle

oynama mutluluğu onun için öyle ender bir şeydi ki, bir şehvetin bütün şiddetini taşıyordu.

Ağır ağır yavan yemeğini yemekte olan yolcu dışında onu kimse görmemişti.

Bu keyif bir çeyrek saat kadar sürdü.

Ne var ki Cosette aldığı bütün önleme rağmen, bebeğin ayaklarından birinin dışarıda kaldığını ve şöminedeki

ateşin bunu iyice aydınlattığını fark edememişti.

176

I

Loşluktan çıkan bu aydınlık, birden Azelma'nın gözüne çarptı. Kız, Eponine'e, "A! Abla, bak!" dedi.

İki küçük kız şaşkınlıktan kalakaldılar. Cosette bebeği alma küstahlığında bulunmuştu.

Eponine ayağa kalktı, kediye elinden bırakmadan annesine doğru gidip eteğini çekiştirmeye başladı.

"Rahat bırak beni canım!" dedi annesi, "Ne istiyorsun?"

Çocuk, "Anne, baksana!" dedi. Parmağıyla Cosette'i gösteriyordu. Cosette ise bebeğe sahip oluşunun sarı hoşluğuyla kendinden geçmiş, ne bir şey görüyor ne de bir şey işitiyordu.

Madam Thenardier'nin yüzü korkunçlukla adilik ve sıradanlığın karışımından oluşmuş ve bu sınıf kadınlara şirret

kadın dedirten o özel ifadeye büründü.

Bu defa yaralanan gururu öfkesini büsbütün aşmıştı. Cosette, 'küçükhanımlar'ın bebeğini almıştı. Oğlu imparatorluk veliahtının büyük mavi şeridini 'mujik'in kuşanmaya kalkıştığını gören bir çarichenin yüz

ifadesi

başka türlü olamazdı.

Öfkenin boğduğu bir sesle haykırdı: "Cosette!"

Cosette altında yer sarsılmışçasına titredi. Döndü.

"Cosette!" diye Madam Thenardier tekrar haykırdı.

Cosette bebeği hayal kırıklığı ile karışık derin bir saygıyla yavaşça yere koydu. Sonra
177

gözlerini ondan ayırmadan ellerini kavuşturdu ve bu yaşta bir çocuk için söylenmesi ürkütücü de olsa yumruklarını sıktı. Ve sonra o gün yaşadığı duygulardan hiçbirinin; ne ormandaki koşuşturmasının, ne su dolu

kovanın ağırlığının, ne parayı kaybetmesinin, ne kamçının görüntüsünün ne de Madam Thenardier'den işittiği

acı sözlerin ona yaptırmadığı bir şeyi yaptı; ağladı. Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Bu sırada yolcu ayağa kalkmıştı.

"Ne oluyor?" dedi Madam Thenardier'ye.

"Görmüyor musunuz?" dedi kadın, Cosette'in ayakları dibinde yerde yatan kanıtını parmağıyla göstererek.

Adam, "Peki, ne olmuş!" dedi.

Madam Thenardier cevap verdi:

"Bu dilenci kız, çocukların bebeğine dokunmaya kalktı!"

"Bütün bu gürültü bunun için mi?" dedi adam. "Peki, ne olur bebekle oynarsa?"

Madam Thenardier devam etti:

"Ona pis elleriyle dokundu! İğrenç elleriyle!"

Cosette'in hıçkırıkları büsbütün arttı.

"Susacak mısın sen?" diye haykırdı kadın.

Adam doğruca sokak kapısına yürüdü, açıp dışarı çıktı.

Adam çıkar çıkmaz Madam Thenardier onun yokluğundan yararlanarak, masanın altındaki Cosette'e sıkı bir

tekme savurdu. Çocuk acı çığlıklar kopardı.

Kapı açıldı, adam tekrar görüldü. İki elinde az önce sözünü ettiğimiz ve köydeki bütün

178

yumurcakların seyredip durdukları efsanevi bebeği taşıyordu. Bebeği Cosette'in önüne ayaküstü koydu.

"Al, bu senin," dedi.

Herhalde bir saatten fazla bir zamandır burada hayallerinin ortasında otururken, meyhanenin camından bir

donanma gibi fenerlerle ve mumlarla şahane bir şekilde aydınlatılmış olan oyuncakçı dükkânını belli belirsiz fark

etmiş olacaktı.

Cosette gözlerini kaldırdı. Adamın o bebekle kendisine doğru geldiğini, üzerine güneşin geldiğini görür gibi

görmüştü. O inanılmaz sözü duydu; "Al, bu senin." Adama baktı, bebeğe baktı, sonra yavaşça geri çekildi ve

masanın altında, ta dibe, duvanın köşesine gidip saklandı.

Artık ağlamıyordu, nefes almaktan bile korkan bir hali vardı.

Madam Thenardier, Eponine ve Azelma, sanki birer heykel kesilmişlerdi. İçki içenler bile durmuşlardı.

Bütün

meyhaneyi muhteşem bir sessizlik sarmıştı.

Taş kesilmiş olan Madam Thenardier tahminlerine yeniden başladı; "Bu ihtiyar neyin nesidir? Yoksul biri mi? Bir

milyoner mi yoksa? Belki de ikisi birden, yani bir hırsız."

Mösyö Thenardier'nin yüzünde anlamlı bir kınşık belirdi. Hâkim içgüdünün bütün hayvani kudretiyle yüze vurduğu her defasında insan çehresinde görülen anlamlı bir kınşıkta bu. Meyhaneci sırasıyla bir bebeğe,

bir

yolcuya bakıyor, adamı adeta bir para torbasını koklar gibi kokluyordu. Bu, göz açıp ka

179

payıncaya kadar kısa bir zamanda oldu.

Thenardier, karısının yanına gitti ve ona usulca, "Bu zimbirtı en aşağı otuz frank eder," dedi. "Budalalık istemez.

Herifin önünde secde edilecek!"

Kaba insanlarla saf insanların ortak yanı şudur ki; bir duygudan öbürüne kolayca geçiverirler.

Madam Thenardier tatlı olmaya çalışan, ama kötü ruhlu kadınların acı balından başka bir şey olmayan ses tonuyla, "Hadi bakalım Cosette," dedi, "bebeğini almıyor musun?" Cosette, deliğinden çıkmaya cesaret edebildi.

Mösyö Thenardier de okşayıcı bir ses tonuyla, "Cosette'ciğim," dedi, "bak, bu mösyö sana bir bebek veriyor.

Hadi al onu. Senin."

Cosette harika bebeği adeta dehşetle seyrediyordu. Yüzü hâlâ gözyaşlarıyla sırılsıklamdı, ama gözleri sabahın

alacakaranlığındaki gökyüzü gibi garip neşe ışıltısıyla dolmaya başlıyordu. Aniden kendisine, "Küçük kız, siz

Fransa Kraliçesi oldunuz," denecek olsaydı neler hisseder idiyse, o anda aynı şeyi hissediyordu.

Bu bebeğe dokunacak olsa, ondan gök gürültüleri, yıldırımlar çıkacak gibi geliyordu.

Bu da bir dereceye kadar doğruydu, çünkü Madam Thenardier'nin onu azarlayıp döveceğini düşünüyordu.

Buna rağmen bebeğin cazibesi üstün geldi. Sonunda Cosette bebeğe yaklaştı ve Madam Thenardier'ye dönüp

çekinerek, "Alabilir miyim efendim?" dedi.

180

Hiçbir kelimeyle dile getirilemeyecek; hem umutsuz, hem korkmuş, hem de hayran kalmış bir hali vardı.

"Elbette!" dedi Madam Thenardier, "O senin. Mademki beyefendi onu sana veriyor."

"Sahi mi bayım?" dedi Cosette, "Doğru mu bu? Benim mi bu bebek?"

Yabancıнын gözleri yaşlarla dolmuştu. Ağlamamak için konuşmaktan çekinecek kadar heyecanlanmıştı.

Cosette'e başıyla bir işaret yaptı ve 'bebeğin' elini onun küçük eline verdi. Cosette bebeğin eli kendininkini

yakmış gibi, elini şiddetle geri çekti ve yere bakmaya başladı. Şunu da eklemek zorundayız ki, o sırada Cosette

dilini alabildiğince dışarı çıkarmıştı. Birdenbire geriye döndü ve taşkın bir heyecanla bebeği yakaladı.

"Adını Catherine koyacağım," dedi. Cosette'in partallanıyla bebeğin şeritleri ve yepyeni pembe muslinleri birbirine

karışmış, sarmaş dolaş olmuşlardı. Çok tuhaf bir andı bu.

Cosette yeniden konuştu: "Madam onu bir iskemleye koyabilir miyim?"

"Oturtabilirsin yavrum," diye cevap verdi Madam Thenardier.

Şimdi de Eponine'le Azelma, Cosette'e gıptayla bakıyorlardı.

Cosette, Catherine'i bir iskemleye koydu, sonra önünde yere oturup hiç kımıldamadan ve tek kelime söylemeden bebeğini hayran hayran seyrederek bir durumda kaldı.

Yabancı, "Hadi, oynaşana Cosette," dedi.

181

II.

"Oynuyorum, oynuyorum!" diye karşılık verdi çocuk.

Sanki Cosette'i ziyaret etmeye gelmiş Tanrı'ya benzeyen bu yabancı, bu meçhul adam kadar şu an Madam

Thenardier'nin nefret ettiği hiç kimse yoktu dünyada. Ne var ki, kendini tutması gerekiyordu. Gerçi bütün

davranışlarında kocasını örnek almaya çalıştığından ikiyüzlü davranmaya alıştı, ama heyecanın bu kadarı da

artık onun dayanma gücünü aşıyordu. Alalecele kızlarını yatmaya yolladı, sonra da adamdan Cosette' i de yatmaya göndermek için izin istedi, şefkatli bir anne tavrıyla, "Bugün çok yoruldu," diye de ekledi.

Cosette,

Catherine' i kucağına alarak yatmaya gitti.

Madam Thenardier, kendi deyişiyile ruhunu hafifletmek için ara sıra salonun öbür ucuna, erkeğinin bulunduğu

yere gidiyor, yüksek sesle söylemeye cesaret edemediği öfkeli bazı sözleri kocasıyla konuşuyordu.

"Kocamış hayvan! Acaba ne var kursağının içinde? Gelmiş burada rahatımızı kaçıırıyor! Şu küçük canavarın

oynamasını istemek! Ona bebekler vermek! Kırk meteliğe satacağım bir köpeğe kırk franka bebek satın almak!

Neredeyse ona majesteleri diyecek, sanki Berry Düşesi! Bunda mantık var mı? Bu esrarengiz moruk kudurmuş

mu ne?"

"Niçin mi? Gayet basit," diye karşılık veriyordu Thenardier. "Belki bundan hoşlanıyor! Sen küçüğün çalışmasından hoşlanıyorsun, o da onun oynamasından hoşlanıyor. Bu onun hakkı. Bir yolcu parasını verdi mi,

iste

182

diğini yapar. Eğer bu ihtiyar bir hayırseverse, sana ne zararı var? Eğer budalanın biriye, seni ne ilgilendirir?

Parası olduğuna göre, sen ne karışıyorsun?"

Beyefendinin sözü bir, hancının muhakemesi iki; her ikisi de itiraz kabul etmez.

Adam dirseklerini masaya dayamış, yine o düşünceli halini almıştı. Diğer yolcular, satıcılar ve arabacılar biraz

uzağa çekilmişlerdi, artık şarkı söylemiyorlardı. Uzaktan, bir tür saygıyla karışık korkuyla onu seyretmekteydiler.

Böyle yoksul giyimli olduğu halde cebinden paralan bu kadar kolaylıkla çıkararak ve hatta tahta pabuçlu küçük

hizmetçi parçalarına dev gibi bebekler bağışlayan bu şahıs mutlaka saygıdeğer ve korkulacak bir adam olmalıydı.

Saatler geçti. Gece yansı ayını okunmuş, Noel yemeği yenmiş, içkiciler gitmişler, basık tavanlı salon boşalmış,

ateş sönmüştü. Yabancı hâlâ aynı yerde, aynı durumda oturuyordu. Yalnız, ara sıra üzerine dayandığı dirseğini

değiştiriyordu, o kadar. Ama Cosette gittiğinden beri tek kelime söylememişti.

Yalnız Thenardier'ler nezaket icabı ve de merak yüzünden salonda kalmışlardı.

"Bütün geceyi böyle mi geçirecek bu adam?" diye homurdanıyordu Madam Thenardier. Saat sabahın ikisini

çaldığında kadın yenildiğini kabul etti, kocasına, "Ben yatmaya gidiyorum," dedi. "Sen ne istersen onu yap."

Kocası, bir köşedeki masaya oturup, bir mum yaktı ve Courier français'yi okumaya başladı.

183

Bir saat de böyle geçti. Sayın hancı efendi Courier français'yi tarihinden, sahibinin adına kadar bütün bir

gazeteyi en azından üç defa okumuştur.

Thenardier kımıldandı, öksürdü, tükürdü, burnunu sildi, iskemlesini gıcırdattı. Adamda hiçbir hareket yoktu.

"Yoksa uyuyor mu?" diye düşündü. Adam uyumuyor, ama hiçbir şey de onu uyandıramıyordu.

Nihayet Thenardier takkesini çıkardı, yavaşça yaklaştı ve cesaretini toplayıp, "Beyefendi acaba istirahat

etmeyecekler mi?" dedi.

Yatmayacaklar mı demek, haddini aşan laubali bir ifade gibi gelmişti ona. İstirahat etmekte bir lüks ve saygı vardı. Bu gibi kelimelerin, ertesi sabah hesap pusulasındaki rakamları şişirmek gibi esrarlı ve olağanüstü bir

özellikleri vardır. İçinde yatılan bir odanın ücreti yirmi metelik, istirahat edilen bir odaninkiyse yirmi franktır.

"Sahi!" dedi yabancı, "Haklısınız. Ahırınız nerede?"

"Bayım," dedi Thenardier, gülümseyerek, "Sizi götürürüm."

Şamdanı aldı, adam da çıkınıyla bastonunu aldı ve Thenardier onu birinci katta, ender rastlanır ihtişamda bir

odaya götürdü. İçerisi bir karyola ve bir gondol ile baştan aşağı maun eşya ile döşenmişti, perdeler kırmızı hassa kumaşındandı.

"Bu da nesi?" dedi yolcu.

Hancı, "Burası bizim gerdek odamız," dedi. "Eşimle ben bir başkasında kalıyoruz. Buraya yılda ancak üç dört defa girilir."

184

"Ben ahırda da yatarım," dedi adam sert bir tavırla.

Thenardier, pek iltifat taşımayan bu sözleri duymazlıktan geldi.

Şöminenin üzerinde duran balmumundan yepyeni iki mumu yaktı. Şöminede oldukça kuvvetli bir ateş yanıyordu.

Şöminenin üzerinde bir fanusun altında gümüş telli, portakal çiçekli bir kadın başlığı vardı.

Yabancı, "Peki, bu nedir?" dedi.

"Bu, efendim, karımın gelinlik şapkası," dedi Thenardier.

Yolcu, demek o canavarın bakire olduğu zamanlar da varmış, der gibi bir bakışla bu nesneye baktı.

Kaldı ki, Thenardier yalan söylüyordu. Bu ev bozuntusunu lokanta benzeri bir meyhane yapmak üzere kiraladığında bu odayı böyle döşenmiş olarak bulmuştu. Eşyayı satın almış, portakal çiçeklerini de eskiciden

bulmuştu. Bunların 'eşi'ni zarif bir haleyle çevreleyeceğini ve sonuçta, İngilizlerin dedikleri gibi, müessesesine

saygınlık kazandıracığını düşünmüştü.

Yolcu arkasına döndüğü zaman han sahibinin yok olduğunu gördü. Thenardier iyi geceler dilemeye cesaret

edemeden sessizce ortadan kaybolmuştu. Ertesi sabah şahane bir şekilde yolmayı tasarladığı bu adama saygısız bir samimiyetle davranmak istememişti.

Hancı odasına çekildi. Karısı yatmıştı, ama uyumuyordu. Kocasının ayak sesini duyunca döndü ve ona, "Haberin olsun, yarın

185

Cosette'i kapı dışarı ediyorum," dedi.

Thenardier soğuk bir tavırla karşılık verdi.

"Ne yaparsan yap!"

Başka bir şey konuşmadılar. Az sonra mumlan sönmüştü.

Yolcuya gelince, bastonuyla çıkını bir köşeye koymuştu. Hancı gidince koltuğa oturdu ve bir süre düşünceli bir

halde öylece kaldı. Sonra ayakkabılarını çıkardı, iki mumun birini alıp, ötekini üfledi, kapıyı itti ve odadan çıktı,

çevreyi araştıran bir kimse gibi etrafına bakındı. Bir koridoru geçip, merdivene gelince çok tatlı, küçük bir ses

duydu, bir çocuğun nefes almasına benziyordu. Sesin geldiği yöne doğru yürüdü ve merdivenin altında, daha

doğrusu merdivenin oluşturduğu üçgen şeklinde bir kovuğa geldi. Bu kovuk basamakların altından başka

bir şey
değildi. Burada bir sürü eski kâğıtların, kırık dökük eski şişelerin, tozun ve örümcek ağlarının arasında
bir yatak
vardı; otları gözüken delik deşik bir ot şilteyle, ot şiltenin yerini tutan delik bir yorgana yatak demek
uygunsa...

Çarşaf filan yoktu. Yere, döşeme taşlarının üzerine konulmuştu.

Bu yatakta Cosette uyumaktaydı.

Adam yaklaşmış ona dikkatle baktı.

Cosette mışıl mışıl uyuyordu, elbisesi üzerindeydi. Kışın daha az üşümek için soyunmadan yatıyordu.

Açık, iri gözleri karanlıkta parlayan bebeğe sımsıkı sarılmıştı. Ara sıra, sanki uyanacakmış gibi, derin
derin içini

çekiyor ve adeta elinden alınmasından korkar gibi, titreyerek

186

bebeği kucaklıyordu. Yatağının yanında tahta pabuçlarının yalnızca bir teki duruyordu.

Cosette'in sefil bannağının yanında açık duran bir kapıdan oldukça büyük karanlık bir oda görünüyordu.

Yabancı

odaya girdi. Dipte camlı bir kapıdan, birbirinin eşi bembeyaz iki karyola görünüyordu. Bunlar Azelma ile
Eponine'in karyolalarıydı. Bu karyolaların gerisinde yan yana kaybolan perdesiz hasır bir beşik vardı.

Bütün

akşam feryat edip duran küçük oğlan bu beşikte uyuyordu.

Yabancı, bu odanın kan koca Thenardier'lerin odasıyla bağlantılı olduğunu tahmin etti. Tam çekilmek
üzereydi

ki, gözü şömineye ilişti. İçinde yanan ateşin daima ufacık görüldüğü, soğuk görünüşlü geniş han
şöminelerinden

biriydi bu. Şöminenin içinde ateş yoktu, hatta kül bile yoktu; yalnız, orada bulunan şeyler yolcunun
dikkatini

çekmişti. Bunlar, zarif biçimli, değişik boyda iki küçük çocuk ayakkabısıydı. Yolcu, hatırlanamayacak
kadar eski

zamanlardan kalma çocukların âdetini hatırladı. Çocuklar Noel günü ayakkabılarını şöminenin içine koyar,
karanlıklar içinde iyi perilerinin onlara parlak hediyeler getirmesini beklerlerdi. Eponine'le Azelma da bu
âdete

uyumazlık etmemişler ve ayakkabıların birer tekini şöminenin içine koymuşlardı.

Yolcu eğildi, baktı.

Peri, yani kızların annesi Noel ziyaretini yapmıştı; ayakkabılardan her birinin içinde yepyeni birer on
metelik

madeni paranın parladığı görülüyordu.

187

Adam doğrulup gitmeye hazırlanıyordu ki, ocağın içinde dipte, en karanlık köşesinde başka bir nesne
daha

görünce eğilip baktı ve bunun tahta bir pabuç olduğunu anladı. En kaba cinsten, yan kırık, her yanı kül ve
kurumuş çamurla kaplı berbat bir tahta pabuçtu bu; Cosette'in pabucuydu. Cosette de, çocukların daima
aldatılabilen, ama hiçbir zaman umut ve cesaretini kaybetmeyen o yürek acıtan güveniyle tahta
pabucunu

şöminenin içine koymuştu.

Umutsuzluktan başka hiçbir şey tatmamış olan bir çocuğun umudu yüce ve tatlı bir şeydir.

Bu pabucun içinde hiçbir şey yoktu.

Yabancı, yeleşini karıştırdı, eğildi ve Cosette'in pabucuna bir Louis altını koydu.

Sonra kedi yürüyüşüyle odasına döndü.

9. Thenardier Oyun Peşinde

Ertesi sabah, gün doğmadan en az iki saat önce Mösyö Thenardier meyhanenin basık tavanlı salonunda,
üstünde mum yanan bir masanın başına geçmiş, elinde tüy bir kalem, san redingotlu yolcunun hesap
pusulasını

düzenlemekle uğraşıyordu.

Kadın ayakta, kocasının üstüne yan eğilmiş, gözleriyle onu izliyordu. Tek kelime konuşmuyorlardı. Bu, bir yandan derin bir düşüncüyü, öbür yandan insan zekâsının bir harikasının doğup gelişmesini seyrederken duyulan

dindarca bir hayranlıktı. Evin içinde sadece bir ses duyuluyordu. Tarlakuşu merdivenleri süpürmekteydi.

188

Böyle bir çeyrek saat kadar uğraştıktan, birkaç defa çizip karaladıktan sonra Thenardier ortaya şu şaheseri

çıkardı:

J no.lu odadaki yolcunun hesabı:

Akşam yemeği3 frank

Oda10 frank

Mum.....5 frank

Ateş4 frank

Servis1 frank

Toplam23 frank

Servis kelimesi 'servisse' olarak yazılmıştı.

Kadın biraz tereddütle karışık bir heyecanla haykırdı:

"Yirmi üç frank!"

Bütün büyük sanatkârlar gibi, Thenardier hoşnut değildi.

"Pöh!" dedi.

Viyana Kongresi'nde Fransa'nın borç pusulasını kaleme alan Castlereagh'ın tavrıydı bu.

"Haklısın, gerçekten de borcu bu," diye mırıldandı Madam Thenardier, kızlarının yanında Cosette'e verilen

bebeği düşünerek, "Doğru, ama bu çok fazla. Ödemek istemeyecektir."

Thenardier, o soğuk gülüşüyle, "Öder," dedi.

Bu gülüş, kesin inanışın ve otoritenin en büyük belirtisiydi. Bir şey bu şekilde söylendi mi, mutlaka olurdu. Kadın

ısrar etmedi. Masaları düzenlemeye başladı. Kocası salonda bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Biraz sonra, "Bin

beş yüz frank borcum var!" dedi.

Gidip şöminenin köşesine oturdu, ayaklarını kızgın küllerin üzerine uzatıp düşünceye daldı.

189

Kadın, "Ha! Bak," diye yeniden konuştu, "bugün Cosette'i kapı dışarı edeceğimi unutmadın değil mi? O iblis,

bebeğiyle yüreğime indirecek! Onu evimde bir gün daha banndırmaktansa, XVIII. Louis'le evlenmeyi tercih

ederim!"

Thenardier piposunu yaktı ve iki nefes arasında, "Pusulayı adama verirsin," dedi.

Sonra dışarı çıktı.

Salondan henüz çıkmıştı ki, içeri yolcu girdi.

Thenardier, derhal onun gerisinde belirdi ve yalnız karısı tarafından görülecek şekilde kapı aralığında hareketsiz

durdu.

Adamın bastonuyla çıkını elindeydi.

"Na kadar erken kalkmışsınız," dedi Madam Thenardier. "Beyefendi bizden ayrılıyorlar mı acaba?"

Bunları söylerken sıkıntılı bir halde pusulayı elinde evirip çeviriyor, tırnaklarıyla üstüne çizikler yapıyordu. Sert

yüzünde, alışılmadık bir çekingenlik ve kaygı ifadesi belirmişti.

Tamamen yoksul biri gibi görünen bir adama böyle bir masraf pusulası sunmak ona oldukça zor geliyordu.

Yolcu düşünceli ve dalgın görünüyordu. Cevap verdi:

"Evet madam, gidiyorum."

"Beyefendinin Montfermeil'de herhangi bir işi yok muydu?" diye sordu kadın.
"Hayır, buradan geçiyordum. Hepsi bu kadar," dedi ve ekledi: "Madam, borcum nedir?"
Madam Thenardier, hiç cevap vermeden katlanmış pusulayı uzattı.

190

Adam kâğıdı açtı, baktı, ama dikkati belli ki başka yerdeydi.

"Madam," dedi, "Montfermeil'de iyi iş yapabiliyor musunuz?"

Madam Thenardier başka hiçbir tepki görmeyince şaşırmişti.

"Şöyle böyle efendim," diye cevap verdi. Sonra matemli, ağlamaklı bir tavırla devam etti:

"Ah! Bayım, bu zamanda geçinmek çok zor! Sonra buralarda burjuvalar o kadar az ki! Görüyorsunuz, hep aşağı

tabakadan insanlar var. Arada sırada beyefendi gibi cömert ve zengin bazı yolcular da uğramasa!..

Masrafımız o

kadar çok ki... Örneğin şu küçük!.. Bize dünyanın masrafına mal oluyor." "Hangi küçük?"

"İşte şu küçük canım, biliyorsunuz! Cosette! Tarlakuşu, öyle diyorlar!" "Ha!" dedi adam. Kadın devam etti:

"Bu köylüler de budala mıdır ne, taktıkları lakaba bak! Oysa tarlakuşundan çok, yarasaya benziyor.

Bakın

bayım, kimseden sadaka istemiyoruz, ama sadaka verecek halimiz de yok. Bir yığın vergi ödüyoruz!

Beyefendi

bilir, hükümet müthiş para istiyor. Sonra benim kendi kızlanm var. Başkalarının çocuğunu besleyemem."

Adam kayıtsız göstermeye çalıştığı ama içinde belli belirsiz titreme olan bir sesle sordu: "Peki, sizi ondan

kurtarmalarını ister miydiniz?"

"Kimden? Cosette'den mi?"

191

"Evet."

Meyhaneci kadının kırmızı yüzü iğrenç bir sevinçle aydınlandı.

"Ah! Bayım! Benim iyi kalpli bayım! Onu alın, saklayın, götürün, taşıyın, şekerleyin, mantarlayın, için, yiyin, ne

yaparsanız yapın, kutsal bakire de, cennetteki bütün azizler de sizden razı olsun!"

Tamam."

"Sahi mi? Onu götürüyor musunuz?"

"Götürüyorum."

"Hemen mi?"

"Hemen. Çağırın çocuğu."

"Cosette!" diye Madam Thenardier seslendi.

Adam devam etti.

"Bu arada size borcumu ödeyeyim. Ne kadar?"

Pusulaya bir göz attı ve büyük bir şaşkınlıkla, "Yirmi üç frank mı!" dedi. Meyhaneci kadına baktı ve tekrarladı:

"Yirmi üç frank!"

Tekrarlanan bu üç kelimenin telaffuzunda, ünlem işaretiyle, soru işaretini birbirinden ayıran vurgu farkı vardı.

Madam Thenardier darbeye karşı kendini hazırlayacak zamanı bulmuştu. Güvenle cevap verdi:

"Ya, evet bayım! Yirmi üç frank."

Yabancı masanın üstüne beş adet beş frank koydu.

"Hadi, getirin küçüğü," dedi.

Tam o sırada Thenardier salonun ortasına doğru ilerleyerek, "Beyefendinin borcu yirmi altı frank," dedi.

"Yirmi altı frank mı?" diye bağırdı kadın.

192

Thenardier soğuk bir tavırla, "Yirmi metelik oda için, altı metelik de yemek için," dedi. "Küçüğe gelince, bu konu

üzerinde bu beyefendi ile biraz konuşmam gerekiyor. Bizi yalnız bırak."

Madam Thenardier birden mantık denen şeyin hiç beklenmedik şimşeklerinin göz kamaştırıcı etkisini duydu.

Büyük aktörün sahneye girdiğini anladı ve hiç karşılık vermeden dışarı çıktı.

İkisi yalnız kalınca Thenardier, yolcuya bir iskemle verdi. Yolcu oturdu. Thenardier ayakta durdu, yüzünde garip bir saflık ifadesi vardı.

"Bakın bayım, size doğrusunu söyleyeyim, ben bu çocuğu seviyorum," dedi.

Yabancı, dikkatle gözlerini onun gözlerine dikmişti.

"Hangi çocuğu?"

Thenardier devam etti:

"Çok tuhaf, ama insan bağlanıyor. Bu paralar da ne? Bu paraları alın. O benim tapınırcasına sevdiğim bir çocuk."

"Kim?" diye sordu yabancı.

"Canım, bizim küçük Cosette işte! Onu bizden alıp götürmek istemiyor musunuz? Bakın gayet açık ve samimi

söylüyorum, sizin dürüst bir insan olduğunuz ne kadar doğruysa, bu da o kadar doğru, böyle bir şeye razı olamam. Bu çocuğun yokluğuna dayanamam. Onun ufacık halini biliyorum. Gerçi bize çok paraya mal oluyor,

kusurları var, zengin insanlar değiliz, hastalıklarından yalnız biri için kırk frank ilaç parası ödedim, bütün 193

bunlar doğru! Ama bazı şeyleri de Tanrı aşkına yapmak gerek. Ne babası var, ne anası, onu ben büyüttüm. Ona

da bana da yetecek kadar ekmeğim var. Aslında bu çocuğa çok bağlıyım. Anlarsınız, insanı bazen sevgi bağlıyor. Budalanın biriyim ben, pek derin düşünemem; seviyorum bu çocuğu; karım sinirlidir ama o da sever.

Görüyorsunuz işte, bizim çocuğumuz gibi bir şey. Onun evimde cıvılamasına ihtiyacım var."

Yabancı ona aynı dikkatle bakıyordu, o devam etti:

"Affedersiniz, bağışlayın bayım, ama insan çocuğunu öyle her önüne gelen bir yolcuya veremez. Haklı değil

miyim? Sonra, gerçi aksini söylemiyorum, zenginsiniz, çok dürüst bir insana benziyorsunuz, ama bu onun mutluluğu için yeter mi? Bilmek gerek. Anlarsınız ya, diyelim ki onu bıraktım, gitsin, bir fedakârlıktır yaptım; ama

onun nereye gittiğini bilmek isterim; gözden kaybetmek istemem, kimin yanında kaldığını bilmek isterim; ara sıra

onu görmeye gitmek için, onu büyüten babalığının yanı başında olduğunu, gözünü üstünden ayırmadığını bilmesi için. Nihayet, öyle şeyler vardır ki, imkânsızdır. Sizin adınızı bile biliyorum. Siz onu götüreceksiniz, ben

de, 'Hani ya tarlakuşu? Nereye gitti,' diyeceğim. Hiç olmazsa bir kâğıt parçası görmem gerekiyor, ne bileyim

ben, örneğin bir geçiş belgesi gibi bir şey işte!"

Yabancı, adeta vicdanının ta içine işleyen bir bakışla ona bakmaya devam ederek, ciddi ve kararlı bir ses tonuyla cevap verdi:

194

"Mösyö Thenardier, Paris'ten yirmi beş kilometre öteye gitmek için geçiş belgesine ihtiyaç yoktur.

Cosette'i

götürürsem oturduğum yeri ve onun nerede olduğunu bilmeyeceksiniz ve benim amacım, hayatı boyunca onun

sizi bir daha görmemesidir. Ayağındaki ipi kopanyorum ve o gidiyor. Nasıl, işinize geliyor mu? Evet mi, hayır

mi?"

Şeytanlar ve cinler bir Tann'nın varlığını nasıl bazı belirtilerden anarlarsa, Thenardier de çok güçlü

biriyle karşı

karşıya bulunduğunu öyle anladı. Adeta bir sezgiydi bu. Kendine özgü açık ve kesin anlayış hızıyla anladı.

Bir

gün önce, arabacılarla içki içer, pipo tütürür, açık saçık şarkılar söylerken, bütün geceyi bir yandan da bu

yabancıyı ölçüp biçmek, tartmak, onu bir kedi gibi gözetlemek, bir matematikçi gibi incelemekle geçirmişti. Onu

aynı zamanda hem kendi hesabına zevk almak için içgüdüyle gözetlemiş hem de sanki bu iş için para alan bir

ajan gibi izlemişti. San giyimli adamın bir tekjesti, bir tek hareketi bile onun gözünden kaçmamıştı.

Hatta meçhul

adam, Cosette'e duyduğu ilgiyi henüz açıkça belli etmeden, Thenardier bunu tahmin etmişti. Bu yaşlı adamın

dönüp dolaşp, sürekli çocuğun üstünde karar kılan derin bakışlarını yakalamıştı. Bu ilginin sebebi neydi? Bu

adam neyin nesiydi? Kesesinde bu kadar para varken, bu sefil kılık da neyin nesi oluyordu? Kendi kendine sorup bir türlü cevaplandıramadığı bu sorular onu sinirlendiriyordu. Bütün gece bunları düşünmüştü. Bu adam

Cosette'in babası olamazdı. Belki de

195

büyükbabasıydı? Eğer öyleyse, kendisini niçin şimdi tanıtmıyordu? İnsanın elinde bir hak oldu mu onu açıkça

ortaya koyardı. Bu adamın Cosette üzerinde hiçbir hakkı olmadığı belliydi. Öyleyse, bu adam kimdi?

Thenardier

tahminler içinde kayboluyordu. Her şeyi hayal meyal fark ediyor, ama hiçbir şeyi göremiyordu. Buna rağmen

adamlarla konuşmaya başladığında, bütün bunların içinde bir sır bulunduğundan, adamın çıkarını gölgede kalmakta gördüğünden emin olarak kendini güçlü hissetmekteydi. Ama yabancıya açık ve kesin cevabı üzerine,

bu esrarengiz kişinin bu kadar sadelik içinde sır saklayan biri olduğunu görünce kendini güçsüz hissetti.

Böyle

bir şey beklemiyordu. Bütün tahminleri bozguna uğradı. Fikirlerini yeniden derleyip topladı. Bir saniye içinde

her şeyi şöyle bir tarttı. Thenardier herhangi bir durum hakkında ilk bakışta karar veren kimselerdendi.

Yerinde

bir kararla acele etmenin tam zamanı olduğunu düşündü. Büyük komutanların, gelip çattığını yalnız kendilerinin

bildikleri o kesin anda yaptıkları gibi yapıp, birdenbire bataryalarını açığa çıkardı.

"Bayım," dedi, "bana bin beş yüz frank gerekiyor."

Yabancı yan cebinden siyah deriden eski bir cüzdan çıkardı, açtı ve içinden üç banknot çekip masanın üzerine

koydu. Sonra geniş başparmağını banknotların üstüne bastırıp, meyhaneciye, "Cosette'i buraya getirin," dedi.

Bunlar olup biterken Cosette ne yapıyordu?

Cosette uyanır uyanmaz tahta pabucuna

196

koşmuş ve pabucun içinde altın parayı bulmuştu. Bu bir Napoleon altını değildi; üzerindeki resimde defne dalından tacın yerine küçük Prusya kuyruğu bulunan, Restorasyon'un yepyeni yirmi franklık altınlarından biriydi.

Cosette'in sevinç ve hayretle gözleri kamaşmıştı. Alinyazısı onu sarhoş etmeye başlıyordu. Altın paranın nasıl

bir şey olduğunu bilmiyordu, şimdiye kadar hiç görmemişti, sanki çalmış gibi hemen cebine sakladı. Gerçi

onun

tamamen kendisine ait olduğunu anlıyor, bu hediyein nereden geldiğini tahmin ediyordu, ama yine de korku

dolu bir sevinç duyuyordu. Bu kadar olağanüstü, bu kadar güzel şeyler ona gerçek değilmiş gibi geliyordu.

Bebek onu korkutuyordu, altın para onu korkutuyordu. Bu olağanüstülükler karşısında belli belirsiz titriyordu.

Yalnız yabancı adam onu korkutmuyor, tersine, güven veriyordu. Dünden beri şaşkınlıkları arasında, uykusunun

içinde bu yaşlı, yoksul ve çok üzgün, ama çok zengin, çok iyi olan adamı düşünüyordu hep küçük çocuk zihninde. Bu iyi yürekli adama ormanda rastladığından beri onun için her şey değişmişti. Gökyüzünde en az yer

kaplayan bir kırlangıçtan bile daha az mutlu olan Cosette, annesinin gölgesine, onun kanadı altına sığınmanın

ne demek olduğunu ömründe bilmemişti. Beş yıldan beri, yani anılarının varabildiği en uzak yerden bu yana

zavallı çocuk hep ürperiyor, titriyordu. Felaketin keskin ayazı karşısında her zaman çırılçıplak kalmıştı, şimdi

kendisini giyinmiş hissediyordu. Eskiden ruhu üşü

197

yordu, şimdi ısınmıştı. Madam Thenardier' den de artık eskisi kadar korkmuyordu. Yalnız değildi artık; birisi

vardı.

Hemencecik her sabahki işini yapmaya koyulmuştu. Bir gün önce on beş meteliklik parayı düşürdüğü önlüğünün

cebinde duran şu Louis altınını düşünerek oyalanıyordu. Paraya elini sürmeye cesaret edemiyor ama sık sık beş

dakika kadar bir süreyle ağız bir karış açık, dili dışarda bunu da söylememiz gerek onu hayranlıkla seyrediyordu. Merdiveni süpürürken duruveriyor, olduğu yerde hareketsiz kalıyor, süpürgesini de, bütün dünyayı

da unutarak, cebinin dibinde parlayıp duran bu yıldıza bakıyordu.

İşte bu seyir sahnelerinden birinde Madam Thenardier yanına geldi.

Kocasının emri üzerine onu almaya gelmişti. Ama olur şey değil, ona ne tokat attı ne de küfür etti. Adeta tatlı bir

sesle, "Cosette," dedi, "hadi, hemen gel."

Az sonra Cosette, basık tavanlı salondan içeri giriyordu.

Yabancı, getirdiği çıkını aldı ve açtı. Çıkının içinde küçük yünlü bir elbise, bir önlük, tüylü, pamuklu kumaştan bir

yelek, bir iç etekliği, bir boyun atkısı, yün çoraplar, ayakkabılar, sekiz yaşında bir kız çocuğu için giyecek takımı

vardı. Hepsi siyahtı.

Adam, "Evladım," dedi, "bunları al ve çabucak git giyin."

Gün doğarken Montfermeil sakinlerinden kapılarını açmaya başlayanlar, yoksul giyimli bir adamın, kucağında

pembe bir bebek ta

198

şıyan yaşlı bir küçük kızın elinden tutmuş, Paris yolundan geçtiğini gördüler. Livry yönüne doğru gidiyorlardı.

Bizim adamımızla Cosette'ti bunlar.

Adamı kimse tanııyordu, Cosette de artık paçavralar içinde olmadığından, birçok kimse onu da tanımadı.

Cosette gidiyordu. Kiminle? Kiminle gittiğini bilmiyordu. Nereye? Onu da bilmiyordu. Tek bildiği şey,

Thenardier'nin lokanta bozuntusu meyhanesini geride bıraktığıydı. Ne kimse onunle vedalaşmayı düşünmüştü

ne de o kimseyle vedalaşmayı. Nefret edilerek ve nefret ederek çıkıyordu o evden.

Şimdiye kadar kalbi ezilen zavallı, küçük tatlı varlık!

Cosette kibirli adımlarla yürüyordu. İri gözlerini açıyor, gökyüzünü inceliyordu. Louis altınını yeni önlüğünün

cebine yerleştirmişti. Zaman zaman eğilip ona bir göz atıyor, sonra da iyi adama bakıyordu. İçinde, sanki Tann'nın yanındaymış gibi bir duygu vardı.

10. Ava Giden Avlanır

Madam Thenardier, âdeti olduğu üzere işi kocasına bırakmıştı. Büyük olayların olmasını bekliyordu.

Adamla

Cosette çıkıp gidince, Thenardier bir çeyrek saat kadar bekledi, sonra onu bir kenara çekip bin beş yüz frankı

gösterdi.

"Bu kadarcık ha!" dedi kadın.

Evliliklerinin başından bu yana ilk defadır ki ustasının bir işini eleştirme cüretini gösteriyordu.

199

Darbe yerini bulmuştu.

"Sahi be, haklısın," dedi Thenardier, "Ne budalayım. Benim şapkamı ver."

Üç banknotu katlayıp cebine soktu, acele dışarı fırladı. Ama yanıldı, önce sağa gitti. Danıştığı birkaç yolcu ona

doğru izi gösterdiler. Tarlakuşuyla adam Livry yönünde giderken görülmüşlerdi. Gösterilen yöne döndü, hızlı

hızlı yürüyor, bir yandan da kendi kendine konuşuyordu.

"Bu adam belli ki, sanlar giyinmiş milyonerin ta kendisi, ben de bir hayvanım. Önce yirmi metelik verdi, sonra

beş frank, daha sonra elli frank, en sonra da bin beş yüz frank, hem de aynı rahatlıkla. İstesem on beş bin frank

da verirdi. Ama onu yakalayacağım."

Ve sonra çocuk için önceden hazırlanmış o elbise çıkını, bunlar hep garip şeylerdi. Bunların altında bazı sırlar

vardı elbette. Sırlar da bir defa ele geçti mi, bir daha bırakılmaz. Zenginlerin sırları tıpkı altın dolu süngerler

gibidir, sıkmasını bilmeli. Bütün bu düşünceler beyinde dolanıp duruyor, kendi kendine, "Ben bir hayvanım,"

diyordu.

Montfermeil'den çıkıp da Livry'ye giden yolun dirsek yaptığı yüksek düzlüğe gelindiği zaman, yolun çok uzaklara

kadar uzayıp gittiği görülür. Thenardier buraya gelince, adamla küçük kızı görmesi gerektiğini hesaplıyordu.

Gözünün uzanabildiği kadar uzağa baktı, hiçbir şey göremedi. Yeniden soruşturdu. Bu arada vakit kaybetmekteydi. Yoldan geçenlerden bazıları onun aradığı çocukla 200

adamın Gagny tarafındaki ormanlara doğru gittiklerini söylediler. O yöne doğru acele yürüyüşe geçti.

Kendisinden ilerlediler, ama bir çocuk yavaş yürür, o ise hızlı gidiyordu. Üstelik de bölgeyi iyi tanırdı. Birden durup, asıl önemli olan şeyi unutup, geri dönmeye hazırlanan biri gibi elini alına vurdu ve kendi kendine,

"Tüfeğimi almalydım," dedi.

Bazı çift kişilikli insanlar vardır; aramızdan gelip geçtikleri halde farkında bile olmayız, hiç tanınmadan kaybolur

giderler, çünkü kader onlann yalnız bir yüzlerini bize göstermiştir. Thenardier işte çift yaratılışlı bu insanlardandı.

Böyle yan gömük yaşamak pek çok insanın alınyazısında vardır. Sakin, pürüzsüz bir durumda, insanların

ortak

bir yargıyla iyi bir tüccar, iyi bir burjuva dedikleri kişi gibi görünmek için olmak için demiyoruzhiçbir eksliği yoktu.

Ama aynı zamanda belli bazı koşullarda, bazı sarsıntılar dipte kalan yaratılışını yüzeye çıkardığından, onda bir

cani kesilmek için gerekli her şey vardı. İçinde bir canavar yatan bir dükkân sahibiydi. İblis, Thenardier'nin

yaşadığı izbenin bir köşesine zaman zaman bağdaş kurup, bu iğrenç şaheserini hayranlıkla seyrediyor olmalıydı.

Bir anlık bir tereddüitten sonra, "Boş ver!" diye düşündü, "gidip alırsam zaman kaybederim, o da kaçarl!" Ve adeta mutlak bir güvenle, bir keklik sürüsü kokusu almış tilki kurnazlığıyla, önü sıra hızla yürüyerek yoluna

devam etti. 201

Gerçekten de gölcükleri geçip, Bellevue yolunun sağındaki büyük açıklığı verevlemesine geçtikten sonra, tepeyi

neredeyse çepeçevre dolanan ve Chelles Manastır'nın eski su kanalının kemeri üzerinden geçen çimenlik yola

gelince, bir çalılığın üstünde, evvelce birçok tahminler yapmasına yol açmış olan bir şapka gördü. O adamın

şapkasıydı. Thenardier, adamla Cosette'in orada oturduklarını anladı. Küçük olduğu için çocuk görünmüyor,

ama bebeğin kafası fark ediliyordu.

Thenardier yanılmıyordu. Adam Cosette'in biraz dinlenmesi için oraya oturmuştu. Meyhaneci çalılığın çevresinden dolanıp, birdenbire karşılıklarına çıktı.

Soluk soluğa, "Affedersiniz bayım, bağışlayın," dedi, "işte şu bin beş yüz frankınız."

Bunu derken, üç banknotu yabancıya uzatıyordu.

Adam gözlerini kaldırdı. "Ne demek oluyor bu?" Thenardier saygılı bir şekilde cevap verdi: "Mösyö, bu şu demek

ki, Cosette'i geri alıyorum."

Cosette ürperti ve iyi adama sıkıca sarıldı. Adam, Thenardier'nin gözlerinin içine bakarak ve hecelerinin üstüne

ayrı ayrı basarak karşılık verdi:

"Cosette'i geri mi alıyorsunuz?" "Evet, bayım, geri alıyorum. Bakın, size anlatayım. İyice düşündüm.

Aslında onu

size vermeye hakkım yok. Ben namuslu bir adamım, görüyorsunuz. Bu küçük benim değil, annesinin. Onu bana

annesini emanet etti, onu 202

ancak annesine verebilirim. Belki bana, 'ama annesi öldü,' diyeceksiniz. Güzel. Böyle olunca, çocuğu ancak annesinin imzasını taşıyan ve getiren kişiye çocuğunu teslim etmem gerektiğini bildiren bir yazıyı bana

getirecek

olan kimseye teslim edebilirim."

Adam, hiç cevap vermeden cebini karıştırdı ve Thenardier, içinde banknotlar dolu olan cüzdanın yeniden ortaya

çıktığını gördü.

Meyhaneci bir sevinç ürpertisi geçirdi.

"Güzel!" diye düşündü, "sıkı duralım. Bana rüşvet verecek!"

Cüzdanı açmadan önce adam çevresine bir göz attı. Buldukları yer tamamen ıssızdı. Ne ormanda ne de vadide tek bir kul vardı. Adam cüzdanı açtı, ama içinden Thenardier'nin beklediği gibi bir topar banknot

değil,

sadece küçük bir kâğıt parçası çıkardı ve kâğıdın katlarını düzelttikten sonra açık olarak Thenardier'ye uzattı.

"Haklısınız," dedi. "Okuyunuz."

Thenardier, kâğıdı alıp okudu:

"Montreuüsurmer, 25 Mart 1823.

Mösyö Thenardier,

Cosette'i bu mektubu size getiren şahsa teslim ediniz. Bütün ufak tefek şeylerin parası size ödenecektir.

En derin saygılarımı sunarım.

FANTİNE"

Adam, "Bu imzayı tanırırsınız," dedi. Gerçekten de Fantine'in imzasıydı bu. Thenardier onu tanımıştı. Söylenecek söz yoktu. İçinde iki şiddetli

203

öfke duydu; umduğu rüşvetten vazgeçmek zorunda kalmanın öfkesi ve yanılmış olmanın öfkesi. Adam ekledi:

"Bu kâğıdı bir ibraname olarak saklayabilirsiniz."

Thenardier, birkaç adım geri çekildi:

"Bu imza oldukça iyi taklit edilmiş," diye I dişlerinin arasından homurdandı. "Peki, öyle olsun!"

Sonra umutsuz bir girişimde bulundu:

"Bayım," dedi, "mademki siz o kişisiniz, kabul. Ama bütün ufak tefek masrafların bana ödenmesi gerekir. Sizden

çok daha fazla alacağım var."

Adam ayağa kalktı ve aşınmış yenlerinin üstündeki tozları fiskelerle temizleyerek, "Mösyö Thenardier," dedi,

"ocak ayında annesi size yüz yirmi frank borcu olduğunu hesaplıyordu; şubatla ona beş yüz franklık bir masraf

dökümü gönderdiniz, üç yüz frank şubat sonunda, üç yüz frank da mart başında aldınız. O zamandan beri dokuz

ay geçti, kararlaştırıldığı gibi, her ay için on beş franktan, yüz otuz beş frank eder. Yüz frank fazla almıştınız.

Geriyeye otuz beş frank alacağınız kalır. Oysa ben size bin beş yüz frank verdim."

Thenardier, kapanın çelik dişleri etine geçip, onu yakaladığı zaman kurt ne hissederse, onu hissetti.

"Kim bu şeytan herif?" diye düşündü.

Kurt ne yaparsa, o da onu yaptı, bir darbe vurdu. Cüretkârlığı daha önce de işine yaramıştı. Kararlı bir şekilde bu

defa saygı gösterilerini bir yana bırakarak, "Adını bilmediğim

204

bayım," dedi "ya bana bin ekü verirsiniz ya da Cosette'i alırım."

Yabancı sakın, "Gel Cosette," dedi.

Sol eliyle Cosette'in elini tuttu, sağ eliyle de yerdeki bastonunu aldı.

Thenardier, sopanın büyüklüğünü ve yerin ıssızlığını fark etmişti.

Adam meyhaneciyi hareketsiz ve şaşkın, olduğu yerde bırakıp çocukla birlikte ormana daldı.

Onlar uzaklaşırken Thenardier, adamın hafifçe eğik geniş omuzlarına, iri yumruklarına dikkatle bakıyordu.

Sonra bakışları kendi üzerine döndü ve çelimsiz kollarına, zayıf ellerine takıldı. "Ben sahiden aptalmışım!" diye

düşündü, "mademki ava gidiyorum, ne diye tüfeğimi almadım?"

Ne var ki, hancı işin peşini bırakmadı.

"Nereye gittiğini bilmek istiyorum," dedi kendi kendine ve onları uzaktan izlemeye koyuldu. Elinde kala kala iki

şey kalmıştı: Biri acı bir alay, diğeri Fantine imzalı kâğıt parçası, öbürü de teselli olarak, bin beş yüz frank.

Adam, Cosette'i Livry ve Bondy yönüne doğru götürüyordu. Başını önüne eğik, düşünceli ve üzgün, ağır ağır yürüyordu. Kış mevsimi ormanı seyreltmışti; öyle ki, Thenardier oldukça uzakta olmasına rağmen, onları gözden

kaybetmiyordu. Adam ara sıra arkasına dönüyor, izlenip izlenmediğine bakıyordu. Birden Thenardier'yi fark etti.

Ani bir hareketle Cosette'le birlikte bir baltalıya girdi ve ikisi de gözden kayboluverdiler. "Hay kör şeytan!" dedi

Thenardier ve adımlarını sıklaştırdı.

205

Ormanın sıklaşmış olması, Thenardier'yi onlara yaklaşmak zorunda bırakmıştı. Adam ormanın en sık olduğu

yere geldiğinde birden arkasına döndü. Thenardier boş yere dalların arasında saklanmaya çalıştı, adamın kendisini görmesini önleyemedi. Adam ona endişeli bir gözle baktı, sonra başını sallayarak yoluna devam etti.

Hancı yine onu izlemeye başladı. Böylece iki ya da üç yüz adım kadar gittiler. Birdenbire adam yine arkasına

dönünce hancıyı gördü. Ona öyle karanlık bir bakışla baktı ki, Thenardier daha ileri gitmenin 'yararsız' olduğuna

karar verdi.

11. 9430 Numara Yeniden

Ortaya Çıkıyor ve Piyangoda Onu

Cosette Kazanıyor

Jean Valjean ölmemişti.

Denize düşerken, daha doğrusu atlar kenarında görmüş olduğumuz gibi zincirsizdi. Demirli duran bir geminin altına

kadar suyun dibinden yüzerek geldi. Gemiye bağlı bir sandal vardı. Akşama kadar bu sandalın içinde saklanmanın bir yolunu buldu. Gece olunca yeniden suya atlayıp, Brun Burnu yakınlarında kıyıya çıktı.

Parası

vardı ve kendine elbise aldı. Balaguier yakınlarındaki bir kenar mahalle meyhanesi, o zamanlar kaçaklara ve

forsalara giyecek sağlamak gibi kazançlı bir uzmanlığa sahipti. Bundan sonra, kendine pusu kuran yasaya ve

sosyal yazgısına izini kaybettirmeye çalışan bütün kaygılı kaçaklar gibi, Jean Valjean da karanlık ve dolambaçlı

bir yol izledi. İlk önce Beausset yakınlarında,

206

Pradeaux'de kendine bir sığınak buldu. Daha sonra Yukarı Alpler'de Briançon yakınlarındaki GrandVillard'a

yöneldi: Yoklaya yoklaya, endişeli bir kaçış ve dehlizleri meçhul bir köstebek yolu. Daha sonra Civrieux bölgesi

Ain'de; Pireneler'de, Accons'da, Chavailles Ovası yakınlarındaki GrangedeDoumecq'de ve ChapelleGonaguet

kantonu Brunies'de, Perigueux dolaylarında onun oralardan geçtiğini gösteren bazı izlere rastlanabilmektedir.

Derken Paris'e geldi. Son olarak da onu Montfermeil'de gördük. Paris'e gelince ilk işi yedi sekiz yaşlarında küçük

bir kız çocuğu için matem elbisesi satın almak, sonra da oturulabilecek ev sağlamak oldu.' Daha sonra Montfermeil'e gitti.

Hatırlanacağı gibi, Jean Valjean bundan önceki kaçışında buraya ya da bu dolaylardaki bir yerlere esrarengiz bir

yolculuk yapmış ve hatta bu yolculuktan adli mercilerin bir dereceye kadar haberi olmuştu.

Ne var ki, onun öldüğüne inanılıyor, bu da çevresindeki karanlığı büsbütün artırıyor. Eline Paris'te olayı

anlatan gazetelerden biri geçmişti. Kendisini güvenlikte ve adeta gerçekten ölmüş kadar rahat ve huzur içinde

hissetti.

Jean Valjean, Cosette'i Thenardier'lerin pençesinden kurtardığı günün akşamı Paris'e dönmüş, şehre, yanında çocukla beraber gece bastırırken Monceaux kapısından girmişti. Orada bir arabaya bindi ve Rasathane Mey

danı'na kadar gitti. Rasathane Meydanı'nda arabadan indi, arabacının parasını verdi. Co
207

sette'i elinden tuttu, ikisi karanlık gecenin içinde Ourcine ve Glaciere yakınlarındaki ıssız yollardan geçerek,

Höpital Bulvan'na yöneldiler.

O gün Cosette için garip ve heyecan dolu bir gün olmuştu. Ücra aşçı dükkânlarından aldıkları ekmekle peyniri

çitlerin arkasında yemişler, sık sık araba değiştirmişler, bazı yolları yaya gitmişlerdi. Cosette hiç şikâyetçi değildi,

ama yorulmuştu. Jean Valjean, yürürken onun gittikçe daha çok asılan elinden anlamıştı bunu. Onu sırtına aldı.

Catherine'i elinden bırakmaksızın, başını Jean Valjean'ın omzuna koydu ve uyudu.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

208

GORBEAU VİRANESİ

1. Üstat Gorbeau

Bundan kırk yıl önce, kayıp Salpetriere ülkesinde bulvar boyunca İtalya kapısına doğru tek başına gezmeye

çıkan bir yolcu öyle yerlere gelir ki, adeta artık Paris kayboluyor sanırdı. İssızlık değildi bu, çünkü gelip geçenler

olurdu; kırılık yer değildi, çünkü evler ve sokaklar vardı; şehir değildi, çünkü sokaklarda boş arazideki yollar gibi

tekerlek izleri vardı ve otlar bitmişti; köy de değildi, çünkü evler çok yüksekti. Öyleyse burası neydi?

Kimselerin

bulunmadığı terk edilmiş bir yer. İçinde birileri bulunan bir ıssızlıktı; büyük şehrin bir bulvarı, Paris'in bir

sokağıydı, geceleri bir ormandan daha vahşi, gündüzleri bir mezarlıktan daha kederli...

Burası eski MarcheauxChevaux mahallesiydi.

Oraları dolaşan bir yolcu, eğer yüksek duvarlarla korunan küçük bir bahçeyi, sonra içinde devasa kunduz yuvalarını andıran ağaç kabuğu tozu kümeleri yükselen bir çayırılığı, sonra üzerlerinde iri bir köpek havlayan

kütük, talaş ve yonga yığınlarıyla, inşaat keresteleriyle dolu bir avluyu, daha sonra ilk

209

baharda çiçeklerle dolan yosun kaplı, küçük, siyah, yaşlı bir kapısı olan yıkıntı halinde alçak, uzun bir duvarı,

daha sonra da en tenha yerde, üzerinde iri harflerle; İLAN YAPIŞTIRMAK YASAKTIR yazısı okunan köhne,

berbat bir yapıyı sağında bırakır da, MarcheauxChevaux'nun dört harap duvarının ötesine geçerse ve hatta

PetitBanquier Sokağı'nı da aşmayı göze alırsa, bu cüretkâr yolcu, o pek az tanınan bir yer olan VignesSaint

Marcel Sokağı'nm köşesine gelmiş olurdu. O tarihlerde burada, bir fabrikanın yanında, iki bahçe duvarı arasında

yıkık dökük bir ev görülüyordu. İlk bakışta bir kulübe kadar büyüktü. Yan tarafından geçen yola yalnız sivri

çatısıyla baktığı için, çok küçükmüş gibi duruyordu, tamamen gizlenmiş bir durumdaydı. Ancak kapısıyla bir

penceresi görünüyordu.

Bu harap ev tek katlıydı.

Yakından incelendiği zaman, ilk önce şöyle bir ayrıntı göze çarpıyordu: Bu evin kapısı olsa olsa bir kulübe kapısı

olabilirdi; buna karşılık pencere adi duvar taşı yerine kesme taştan yapılsaydı bir konak penceresi olabilirdi.

Kapı doğru dürüst köşelendirilmemiş kaba odunla çaprazlama birbirine gelişigüzel bağlanmış, kurt yeniği içinde

bir sıra tahtadan başka bir şey değildi. Doğrudan doğruya dimdik bir merdivene açılıyordu. Basamakları yüksek,

çamurlu, alçılı, tozlu, kapıyla aynı ende, sokaktan düz görünen ve iki duvar arasında loşlukta kaybolan bir merdivendi bu. Kapının kapattığı biçimsiz açıklığın üst tarafı, ortasında testereyle üçgen biçiminde bir 210

delik açılmış, boyasız, dar, ince bir tahtayla örtülmüştü; kapı kapalıyken bu tahta hem aydınlık deliği, hem de

havalandırma penceresi görevi görüyordu. Kapının iç tarafına mürekkebe batırılmış bir fırça, iki darbede 52

rakamını çizmişti. Kapının üstündeki tahtaya da yine aynı fırça 50 sayısını karalamıştı. Böylece insan neredeyim

acaba diye tereddüde düşüyordu. Kapının üstü 50 numara derken, kapının içi karşı çıkıyordu; hayır, 52 numara.

Üçgen biçimindeki havalandırma penceresinde, toz rengine bulanmış bir bez parçası bayrak gibi sallanıyordu.

Pencere geniş ve yeterince yüksekti, panjurları ve büyük camlı çerçeveleri vardı, bu büyük camların pek ustaca

konmuş kâğıt sargılarla hem gizlenen hem de açığa vurulan çeşitli yaralan vardı. Panjurlara gelince, yerlerinden

oyunmuş, dağılmışlardı, içeride oturanları korumaktan çok, gelip geçenleri tehdit ediyorlardı. Oynak yatık

parmaklıkları yer yer kesilmiş ve bunların yerine saf bir düşünceyle dikine tahta parçalan çakılmıştı. Öyle ki,

başlangıçta panjurken sonunda kepenk olup çıkmışlardı.

Bu kötü kapısıyla, bu kink dökük, ama derli toplu pencerenin böyle aynı evin üstünde görülmeleri, birlikte yola

çıkan, yan yana yürüyen değişik kılıkta iki dilenci etkisi yapmaktaydı; aynı paçavralar içinde hali tavn farklı iki

dilenci; biri geçmişinde de yoksul ve rezil, öbürü geçmişinde bir beyefendi.

Merdiven, hangardan eve dönüştürülmüşe benzeyen çok geniş bir binaya varıyordu.

211

Uzun bir koridordan ibaret bir bağırsağı vardı, buraya sağlı sollu değişik boyutlarda bölmeler açılıyordu; hücreden çok, tahta barakaya benzeyen, gerektiğinde içinde oturulabilecek bölmelerdi bunlar. Bu odaların

pencereleri çevredeki boş arsalara bakıyordu.

Hepsi de kasvetli, sınıksız kapatılmış, donuk, melankolik, mezar havası veren şeylerdi; çatlakların damda ya da

kapıda olmasına göre, içlerine ya soğuk ışık demetleri ya da buz gibi rüzgârlar giriyordu. Bu tür evlerin ilgi çekici

ve pitoresk bir özelliği de, örümceklerinin iriliğidir.

Bulvara bakan giriş kapısının solunda, insan boyu yüksekliğinde, duvarda açılmış bir aydınlık penceresi çocukların gelip geçerken attıkları taşlarla dolmuş dört köşe bir kovuk oluşturuyordu.

Bu binanın bir kısmı son zamanlarda yıktırılmıştı. Birisi, bugün ondan geriye kalanlara baktığında, önceki hali

hakkında bir fikir verebilir. Hepsi yüz yıldan daha eski değildi. Yüz yıl bir kilise için gençlik, bir ev içinse ihtiyarlık

demektir. Sanki, insanın evi onun gelip geçiciliğinden, Tanrı'nın eviyse onun ölümsüzlüğünden pay alır gibidir.

Postacılar bu viraneye 5052 numara diyorlardı; ama mahallede, Gorbeau'nun evi diye tanınırdı.

Bu adın ona nereden geldiğini söyleyelim:

Kâğıt arasında bitki kurutup saklar gibi fıkra biriktirip saklayan, uçucu tarihleri iğnelerle belleklerine iliştiren küçük

olay koleksiyoncuları, geçen yüzyılda 1770 yıllarında Pa212

ris'te Châtelet'te biri Corbeau, öteki Renard* adında iki avukat bulunduğunu bilirler; La Fontaine'in daha önce

kullanmış olduğu iki isim. Kara cüppelilerin açıkça alay etmeleri için mükemmel bir fırsat oluşturuyordu bu.

Hemen bir parodi, biraz aksayan mısralarla adliye sarayının koridorlarında dolaşmaya başladı.

Tünemişti bir dosyaya üstat Corbeau Gagasında bir haciz ilamı vardı Bu kokuyla iştahı kabaran üstat Renard

Oracıkta şu masalı dile getiriverdi: Hey, merhabal vs.

Bu kötü şakalardan rahatsız olan ve peşleri sıra gelen kahkahalardan başlarını nasıl tutacaklarını şaşırın bu

namuslu iki meslek adamı, adlarından kurtulmaya ve bunun için de krala başvurmaya karar verdiler. Bu konudaki dilekçe XV. Louis'ye, bir yandan papalık elçisinin öbür yandan Kardinal De La RocheAymon'un, majestelerinin huzurunda dini bir huşu ile diz çöküp, yataktan çıkan M. Du Barry'nin çıplak ayaklarına, her biri,

terliğinin bir tekini giydirdikleri gün sunuldu. Gülmekte olan kral, gülmeye devam etti ve neşeyle iki avukatın

isteğini kabul etti ve bu iki kara cüppeliyi lütfedip adlarından kurtardı ya da onun gibi bir şey yaptı.

Kral, üstat

Corbeau'nun adının ilk harfine bir kuyruk takarak, bundan böyle Gorbeau adını almasına izin verdi. Üstat Renard ise, meslektaşına kadar talihli çıkmadı; ancak adının önüne bir P

* Corbeau: Karga; Renard: Tilki 213

koymak ve böylece Prenard diye çağrılmak iznini alabildi; öyle ki, bazı şeyleri hatırlatma açısından bu ikinci isim

hiç de birincisinden aşağı kalmıyordu.

Burada dolaşan bir söylentiye göre, Höpital Bulvarı 5052 numaralı binanın sahibi işte bu üstat Gorbeau imiş.

Hatta bu anıt pencereyi yaptıran da oymuş.

İşte bu viraneye Gorbeau'nun evi denmesi bundandı.

5052 numaranın tam karşısında, bulvardaki ağaçlar arasında dörtte üçü kurumuş kocaman bir karaağaç yükselir ve tam karşıda Gobelin kapısına giden sokak başlar. O dönemde bu sokakta ev yoktu, yerler taş döşeli

değildi, kötü gelişmiş birtakım ağaçlar dikiliydi, mevsimine göre yeşillik ya da çamurlu olan sokak, dosdoğru

Paris'i çevreleyen duvara varıyordu. Yakındaki bir fabrikanın damlarından dalga dalga kükürt kokulan çıkardı.

Şehrin kapısı yakındı. 1823'te çevre duvarı henüz duruyordu.

Bu kapının kendisi bile zihinde kasvetli hayaller uyandırmaktaydı. Bicetre yoluydu bu. Hem imparatorluk döneminde hem de Restorasyon'da idam mahkûmları infaz günü Paris'e buradan girerlerdi. 1829 yılı başlarında,

adaletin, faillerini bir türlü bulamadığı o esrarengiz "Fontainebleau kapısı" cinayeti burada işlenmişti.

Aydınlanmadan kalan karanlık bir konu, çözülemeyen korkunç bir muamma. Birkaç adım daha atın, o uğursuz

Croulebarbe Sokağı'na gelirsiniz. Ulbach, Ivry'li bir keçi çobanının kızı, tıpkı bir melodramdaki gi

bi gök gürültüsü arasında burada haşerlenmişti. Birkaç adım daha attınız mı, SaintJacques kapısının tepesi

kesilmiş lanetlik karaağaçlarına vanrsınız. İnsanlık dostu ve insanlığın iyiliği için çalışan kimselerin idam sehpasını gizlemenin bir yolu; ne idam cezasını kaldıracak büyüklüğü ne de onu muhafaza edecek otoriteyi

göstermeye cesaret edemeyip, ölüm cezası karşısında gerileyen bir esnaf ve burjuva toplumunun toplandığı şu

adi ve utanç verici Greve Meydanı.

Ezelden beri mahkûm edilmiş, her zaman iğrenç olmuş SaintJacques Meydanı bir yana bırakılacak olursa, otuz

yedi yıl önce bu kasvetli bulvann belki de en kasvetli noktası, bugün bile en az çekici yeri olan 5052 numaralı

viranenin bulunduğu yerdi.

Burjuva evleri burada ancak yirmi beş yıl sonra boy vermeye başladı. İç karartıcı bir yerdi. İnsan kendisini,

kafasına üşüşen hazin düşünceler içinde, kubbesi görünen Salpetriere ile kapısı dokunacak kadar yakın olan

Bicetre arasında; yani kadınlar tımarhanesiyle erkekler tımarhanesi arasında hissediyordu. Gözle erişilebilen

uzaklıkta mezbahalardan, çevre duvanndan ve kışla ya da manastır gibi duran tektük bazı fabrika cephelerinden başka bir şey görünmüyordu. Her tarafta barakalar ve inşaat artıkları, kefen gibi kara eski

duvarlar, kefen gibi beyaz yeni duvarlar, her tarafta birbirine paralel ağaç sıraları, sicimle hizalanmış gibi binalar,

düz yapılar, uzun soğuk hatlar ve dik açılann karanlık hüznü. Ne bir toprak engebesi, ne bir mimar 215

kaprisi, ne de bir kıvrım. Soğuk, düzenli, çirkin bir bütündü bu. Simetri kadar yürek daraltan bir şey yoktur.

Çünkü simetri can sıkıntısı, can sıkıntısı da matem demektir. Umutsuzluk esner. Acı çekilen cehennemden daha

müthiş bir şey düşünülebilirse, o da sıkıntı duyulan bir cehennemdir. Böyle bir cehennem var olsaydı, Höpital

Bulvan'nın bu parçası onun giriş yolu olabilirdi.

O zamanlar, gece inerken aydınlığın bittiği sıralarda, hele kışın, akşam ayazının karaağaçların son kırmızı yapraklarını da kopardığı saatte, gökyüzü karanlık ve yıldızsız olduğunda ya da ay ve rüzgâr bulutlarda delikler

açtığı anlarda bu bulvar birdenbire korkunçlaşır, siyah çizgiler, sonsuzluğun sivri parçaları gibi zifiri karanlıklara

gömülüp kaybolur, gelip geçenler, buranın karaağaçlarına dair sayısız söylentileri düşünmekten kendilerini

alamazlardı. Bunca suçun işlendiği bu yerin ıssızlığında dehşet verici bir yan vardı. İnsan bu karanlığın içinde

tuzaklar sezinler, karanlığın bütün bulanık şekilleri kuşku uyandırır ve ağaçların arasında fark edilen uzun, geniş

çukurlar mezar deliklerini andırırdı. Burası gündüzleri çirkin, akşamları kasvetli, geceleri ise uğursuzdu. Yazın akşamüzerleri orada burada birkaç yaşlı kadının karaağaçların dibinde, yağmurdan küflenmiş sıraları

üstünde oturdukları görülürdü. Bu yaşlı kadıncağızlar hiç sıkılmadan dilenirlerdi.

Ne var ki, eski olmaktan çok, köhnemiş bir havası olan bu mahalle daha o zamanlardı 6

da değişmeye doğru gidiyordu. Onu o haliyle görmek isteyenlerin, o günlerde bile acele etmeleri gerekiyordu.

Her gün bu bütünün bir parçası yok olup gitmekteydi. Bugün, yaklaşık yirmi yıl var ki Orleans demiryolunun istasyonu orada, eski dış mahallenin yanı başındadır ve onu için için işleyip değiştirmektedir. Nerede bir başkent sınırlanmış üzerinde bir demiryolu istasyonu konursa, bu, bir dış mahallenin ölümü ve bir şehrin doğuşu olur. Sanki halkların bu büyük hareket merkezlerinin çevresinde en güçlü makinelerin işlemesiyle kömür yiyip ateş kusan bu canavar gibi uygarlık beygirlerinin soluğuyla tohum dolu toprak titreyip açılır Ve insanları eski binalarını yutarak yerine yenilerini çıkarır. Eski evler yıkılıyor, yeni evler yükseliyor. Orleans demiryolu garınının Salpetriere topraklarını istila etmesinden bu yana SaintVictor hendekleriyle Botanik Bahçesi'nin yanındaki eski dar sokaklar her gün üç dört defa akın akın hızla üzerlerinden geçen yolcu arabaları, kiralık arabalar ve büyük at arabalarının etkisiyle sarsılmakta ve bu akın, bir süre sonra sağdaki ve soldaki evleri geriye doğru itmektedir. Çünkü bazı öyle kesin doğrular vardır ki, söylenmesi bile tuhaf kaçır. Nitekim büyük şehirlerde güneşin, evlerin cephelerini güneye doğru çevirdiği ve o yönde geliştirdiği ne kadar kesinse, arabaların sık sık geçmesinin yolların genişlettiği de o kadar kesindir. Yeni bir hayatın belirtileri gayet açıktır. Bu eski taşra mahallesinde, en vahşi

217

köşelerde ve gelip geçeni olmayan yerlerde bile paket taşları boy gösteriyor, kaldırımlar süzülüp uzamaya başlıyor. 1845 Temmuzunda bir sabah, burada birden kara zift kazanlarının tütüğü görüldü. O gün uygarlığın

Lourcine Sokağı'na geldiği ve Paris'in SaintMarceau dış mahallesine girdiği söylenebilirdi.

2. Baykuşla Çalıbülbülü İçin Yuva

Jean Valjean, işte bu Gorbeau viranesinin önünde durdu. Vahşi kuşlar gibi yuvasını kurmak için bu ıssız yeri

seçmişti.

Yeleğinin ceplerini karıştırdı, maymuncuk gibi bir şey çıkarıp bir kapıyı açtı, içeri girdi, sonra kapıyı dikkatle

kapattı, Cosette'i sırtında taşıyarak merdivenden çıktı.

Sahanlığa gelince, cebinden başka bir anahtar çıkararak başka bir kapıyı açtı ve odaya girer girmez hemen

kapıyı kapadı. Oldukça geniş, bütün eşyası yere serilmiş bir döşek, bir masa ve birkaç sandalyeden ibaret olan

sefil bir odaydı bu. Bir köşede yakılmış ve içinde korları görünen bir soba duruyordu, bulvann feneri de fakir

odayı belli belirsiz aydınlatmaktaydı. Dipte bir karyola vardı. Jean, küçük kızı bu yatağa götürüp uyandırmadan

yattı.

Çakmağı çakıp bir mum yaktı. Bunlar, masanın üzerine önceden hazırlanmıştı. Sonra bir gün önce yaptığı gibi

hayranlık dolu bir bakışla Cosette'i seyretmeye koyuldu. Bu bakışta görülen iyilik ve şefkat ifadesi adeta

çoşkuyla kendinden geçmeye kadar vanyordu. Küçük kız ya aşın gücün ya da aşın

218

güçsüzlüğün verdiği o sakin güven içinde, kiminle olduğunu bilmeden uyumuştı ve nerede olduğunu bilmeden

de uyumaya devam ediyordu.

Jean Valjean eğilip çocuğun elini öptü. Dokuz ay önce de uykuya dalan annesinin elini böyle öpmüştü.

Yüreği yine aynı ıstıraplı, sancılı duyguyla doluydu.

Cosette'in yatağının yanına diz çöktü. Gün iyice ağarmıştı, çocuk hâlâ uyuyordu. Soluk bir aralık güneşi sefil

odanın pencerelerinden içeri giriyor, tavana uzun gölge ve ışık çizgileri çekiyordu. Birdenbire, bulvann kaldırım

taşları üzerinden gelen tepeleme dolu bir taşocağı arabası köhne yapıyı bir fırtına gürültüsü gibi sarstı ve dipten

titretti. Cosette sıçrayarak uyanı: "Peki madam! Şimdi! Şimdi!" diye bağırdı. Gözkapakları uykulu

mahmurluğuyla henüz yan kapalıydı, kendini yataktan aşağı attı, kolunu duvarın köşesine doğru uzatarak, "Aman Tanrı! Süpürge!" dedi.

Gözlerini iyice açtı ve Jean Valjean'ın gülümseyen yüzünü gördü.

"Ah, sahil!" dedi çocuk. "Günaydın efendim."

Çocuklar neşeyi ve mutluluğu hemen teklifsizce benimseyiverirler, çünkü kendileri yaratılış olarak mutluluk ve

neşedirler.

Cosette, yatağın ayakucunda Catherine'i gördü ve hemen kucağına aldı. Bir yandan onunla oynuyor, bir yandan

da Jean Valjean'a yüzlerce soru soruyordu: Neredeydi? Paris

219

büyük müydü? Madam Thenardier çok uzakta mı kalmıştı? Gelir miydi? vs. Sonra birdenbire haykırdı:

"Ne güzel

bir yer burası!"

Oysa berbat bir izbeydi, ama o kendini özgür hissediyordu.

En sonunda, "Ortaliği süpüreyim mi?" diye sordu.

"Sen oyna," dedi Jean Valjean.

Gün böyle geçti. Cosette, hiçbir şey anlamaya çalışmadan, bu bebekle bu iyi adamın arasında tarife sığmaz derecede mutlu oldu.

3. Birleşen İki Mutsuzluktan Mutluluk Doğar

Ertesi sabah gün doğarken Jean Valjean yine Cosette'in yatağının yanında. Yerinde kımıldamadan, küçük kızı seyrediyordu. Ruhuna yepyeni bir şey doluyordu.

Jean Valjean ömründe hiç sevmemişti. Yirmi beş yaşından beri yapayalnızdı. Hiçbir zaman baba, sevgili,

koca ve bir dost olmamıştı. Kürekten kötü, karanlık, cahil ve vahşiydi. Bu eski forsanın yüreği

bakirlik doluydu. Kız kardeşiyle onun çocukları belli belirsiz ve uzak bir anı bırakmışlar ve sonunda o da

tamamen silinip gitmişti. Bütün gücüyle onları bulmaya çalışmış, bulamayınca da unutmıştı. İnsan

yaratılışının yapısı böyledir. Gençliğinin öbür tatlı heyecanları da eğer var idiyse bir uçuruma yuvarlanıp

gitmişlerdi. Cosette'i gördüğü, onu götürdüğü, kurtardığı zaman içinin ta derinden sarsıldığını hissetti.

İçinde tutku ve sevgi adına ne varsa uyanıp bu çocuğa aktı. Sürekli onun uyudu

ğu yatağın yanına gidiyor ve orada sevinçten titriyordu. Yüreğinde bir anne gibi acılar, burkulmalar

hissediyor, ama ne olduğunu anlayamıyordu, çünkü sevmeye başlayan bir kalbin bu büyük ve garip

davranışı pek karanlık, tatlı bir şeydir.

Yepyeni bir duyguya kapılan zavallı yaşlı kalp!

Kendisi elli beş, Cosette' se sekiz yaşında olduğundan, hayatında sevgi adına duyabileceği bütün duygular eriyip, tarife sığmaz bir ışına dönüşmüştü.

Bu, onun karşılaştığı ikinci nurlu tecelliydi. Piskopos ufkunda erdemini güneşini yükseltmişti, Cosette ise sevginin' güneşini yükseltiyordu.

İlk günler bu hayranlık içinde geçti. Cosette de zavallı küçük varlık farkında olmaksızın kendi açısından

değişmekteydi. Annesi bıraktığı zaman o kadar küçüktü ki, onu hatırlamıyordu bile. Önlerine çıkan her

şeye sanlıveren körpe asma filizlerine benze

bütün çocuklar gibi, o da sevmeyi dene' iş. ama başaramamıştı. Thenardier' ler, on çocukları ve başka

çocuklar, hepsi onu itmişlerdi. Bir köpeği sevmiş, o da ölmüştü. Ondan sonra hiçbir şey, hiç kimse onu

istememişti. Çok hazin bir şey, önce de belirttiğimiz gibi, daha sekiz yaşında buz gibi bir yüreği vardı. Onun kusuru değildi bu, onda eksik olan sevme yeteneği değildi; ne yazık! Onda eksik olan sevgi duygusunu tadacak ortamı bulamamasıydı. Bu nedenle daha ilk günden itibaren, içinde hisseden ve düşünen ne 221

varsa hepsi bu iyi adamı sevmeye koyulmuştu. Hiçbir zaman hissetmediği bir şeyi hissediyordu; bir açılma, çiçeklenme ve neşe duygusuydu bu.

Adam onda artık ne ihtiyar ne de yoksul biri etkisi yapıyordu. Oturdukları izbeyi güzel bulduğu gibi, Jean Valjean'ı da yakışıklı buluyordu.

Bunlar hep gündeğumunun, çocukluğun, gençliğin ve sevincin etkileridir. Toprağın ve yeni başlayan bir hayatın bunda rolü vardır. Mutluluğun samanlığa vuran renginin akisleri kadar hoş bir şey olamaz. Hepimizin geçmişinde böyle toz pembe bir izbeye rastlanır.

Doğa, elli yıllık bir arayla derin bir ayrılık koymuştu Jean Valjean'la Cosette'in arasına. Kader bu ayrılığı kapattı. Kader yaşça farklı, ama acı ve keder dolu yaşamları birbirine benzeyen bu iki köksüz hayatı, karşı konulmaz gücüyle birdenbire birleştirdi, nişanladı. Gerçekten de onlar birbirlerini tamamlıyorlardı. Cosette'in içgüdüğü bir baba, Jean Valjean'ın içgüdüğü de bir çocuk arıyordu. Rastlaşmak, onlar için buluşma oldu. O esrarlı anda elleri birbirine dokunur dokunmaz birbirine kenetleniverdi. Bu iki ruh birbirlerini fark ettikleri, birbirlerine muhtaç olduklarını anladıkları an, sınıksız sarıldılar.

Sözcükleri en içerikli, en mutlak anlamda aldığımızda diyebiliriz ki, her şeyden mezar duvarlarıyla ayrılmış olan Jean Valjean bir dul, Cosette de bir öksüz ve yetimdi. Bu durumda Jean Valjean ilahi bir takdirle Cosette'in babası oldu. 222

Doğrusu şu ki, Chelles Ormanı'nda, Jean Valjean'ın eli karanlıkta onunkini yakaladığı zaman Cosette'te oluşan esrarlı izlenim bir hayal değil, gerçektir. Bu adamın, bu çocuğun kaderine girmesi, Tann'nın gelişi olmuştu. Öte yandan Jean Valjean barınağını iyi seçmişti. Burada tamamen güvendedi.

Cosette'le birlikte oturduğu bölmeli oda, penceresi bulvara bakan odaydı. Evin tek penceresi olduğundan ne yandan ne de karşıdan hiçbir komşunun gözünden sakınmaya gerek yoktu.

5052 numaranın zemin katı harap bir sundurmaydı; bostancılar orayı araba koymak için kullanıyorlardı ve birinci katla hiçbir bağlantısı yoktu, döşemeyle ayrılmıştı. Ne kapağı ne de merdiveni olan döşeme, harap evin karın zan gibiydi. Söylediğimiz gibi, birinci katta birçok oda ve tavan arasında birkaç oda vardı. Bunlardan sadece birinde Jean Valjean'ın hizmetini gören yaşlı bir kadın oturuyordu. Diğerlerinin hepsi boştu.

Odabaşı olan bu yaşlı kadın gerçekte ka

İpıcılık görevi yapmaktaydı. Noel günü burasını Jean Valjean'a o kiralamıştı. Jean Valjean kendisini İspanya

tahvilleri yüzünden iflas eden bir gelir sahibi olarak tanıtmış ve burada torunuyla oturacağını söylemişti.

Kirayı

altı aylık peşin ödemiş ve yaşlı kadını odayla bölmeyi, gördüğümüz gibi döşemekle görevlendirmişti.

Geldikleri

akşam sobayı yakıp, her şeyleri hazırlayan işte bu kadıncağızı.

Haftalar birbirini kovaladı. Bu iki varlık, bu sefil evde mutlu bir hayat sürüyorlardı.

223

Gündeğumuyla birlikte Cosette de gülmeye, konuşmaya, şarkı söylemeye başlıyordu. Çocukların da kuşlar gibi

sabah sarkılan vardır.

Bazen Jean Valjean onun soğuktan çatlamış, kırmızı küçük ellerini öpüyordu. Hep dayak yemeye alışmış olan

zavallı çocuk, bunun ne demek olduğunu bilemiyor, utanarak uzaklaşıyordu.

Zaman zaman ciddileşiyor ve küçük siyah elbisesini gözden geçiriyordu. Cosette artık paçavralar içinde değildi,

yastaydı. Sefaletten çıkmış, hayata girmişti.

Jean Valjean ona okuma yazmayı öğretmeye başlamıştı. Bazen çocuğa kelimeleri heceletirken, kendisinin kürekten kötülük yapma amacıyla okumayı öğrendiğini düşünürdü ve şimdi bu fikir, sonunda bir çocuğa

okuma yazma öğretmeye dönüşmüştü. Bütün bunları düşündüğünde yaşlı kürek mahkûmu meleklerin gülümseyişiyle gülümserdi. O burada, yukarıdaki birinin takdirini, insan olmayan birinin iradesini seziyor ve derin

düşüncelere gömülüyordu. İyi düşüncelerin de, kötü düşünceler gibi uçurumları vardır.

Jean Valjean'm hemen hemen bütün zamanı Cosette'e okuma yazma öğretmek ve onun oyun oynaması için ara

vermekle geçiyordu. Ara sıra ona annesinden söz ediyor ve onun için dua ettiriyordu.

Cosette, ona, "Baba," diyor, başka adını da bilmiyordu.

Jean Valjean, kızın bebeğini giydirip soymasını seyrederek, cıvıldaşmasını dinleyerek

224

saatlerce oyalanıyordu. Hayat artık ona ilgi çekici görünüyordu. İnsanlar ona iyi ve dürüst geliyordu, kafasında

hiç kimseyi hiçbir şeyden suçlu bulmuyor, şimdi bir çocuk tarafından sevildiğine göre iyice yaşlanıncaya kadar

yaşamamak için hiçbir neden görmüyordu. Cosette'in gönül okşayıcı bir ışık gibi aydınlattığı upuzun bir gelecek

görüyordu kendisi için. En iyiler bile bencil düşüncelerden büsbütün arınmış değildirler; bazı anlar Cosette'in

büyüdüğünde çirkin bir kız olacağını adeta sevinerek düşünüyordu.

Sırf kişisel bir kanı olmakla birlikte, düşüncemizi bütünüyle söylemiş olmak için şunu da belirtelim ki, Jean

Valjean'in geldiği bu noktada Cosette'i sevmeye başladığı zaman, iyilik yapmaya devam etmesi için, böyle bir

desteğe ihtiyacı olmadığı bizce kesin değildir. İnsanların kötülüğünün ve toplumun sefaletinin yeni yanlarını

görmüştü. Gerçi bunlar eksik yanlardı ve kaçınılmaz olarak gerçeklerin ancak bir yanını yansıtıyorlardı. Kadının

talihi Fantine'de özetleniyor, kamu otoritesi Javert'in şahsında cisimleşiyordu. Küreğe, iyilik yaptığı için dönmüş,

yeni acılar altında ezilmiş; onu yine tiksinti ve yorgunluk sarmaya başlamıştı, hatta piskoposun anısı bile bazı

anlar zihninde bulanıklaşıyordu. Gerçi sonra daha aydınlık, daha görkemli bir şekilde yeniden beliriyordu ama bu

kutsal anı ne de olsa giderek zayıflamaktaydı. Jean Valjean'in cesaretini kaybetmek ve yeniden düşmek üzere

olmadığını kim bilebilirdi ki? Ama sevdi, yeniden güç kazandı. Yazık! Coset

225

te'den daha az sallantıda değildi. O, onu korudu, o da ona güç verdi. Cosette, onun sayesinde hayatta yürüyebildi; Jean Valjean, onun sayesinde erdemli kalmaya devam edebildi. O, bu çocuğa destek oldu ve bu

çocuk, onun için bir dayanak noktası oldu. Ey, kader dengelerinin nüfuz edilmesi imkânsız kutsal sırrı!

4. Önemli Kiracının Gördükleri

Jean Valjean temkinli davranıyor, gündüzleri hiç dışarı çıkmıyordu. Her akşam alacakaranlıkta bazen tek başına,

çoğu defa Cosette'le birlikte bir iki saat kadar dolaşıyor, en تنها bulvarların yan sokaklarından gitmeye dikkat

ediyor ve kiliselere gece bastırırken giriyordu. En yakın SaintMedard kilisesine gitmeyi tercih ediyordu. Cosette'i

götürmediği zamanlar, kız, yaşlı kadınla kalıyordu, ama iyi adamla dışarı çıkmak küçük kız için daha büyük bir

zevkti. Onunla bir saat birlikte olmayı, Catherine'le baş başa geçirdiği o sihirli anlara bile tercih ediyordu. Jean

Valjean, Cosette'i elinden tutarak yürüyor ve ona hoş şeyler anlatıyordu.

Cosette artık çok neşeliydi.

Yaşlı kadın ev işlerini görüyor, yemeği pişiriyor ve yiyecek almaya gidiyordu.

İdareli bir şekilde, her zaman ocaklarında biraz ateşleri olan, ama çok sıkıntıda bulunan kimseler gibi yaşıyorlardı. Jean Valjean ilk günkü eşyalarda hiçbir değişiklik yapmamış, sadece Cosette'in bölmesinin camlı

kapısını, camı olmayan bir kapıyla değiştirmişti.

226

Hep o san redingotunu, siyah külot pantolonunu ve eski şapkasını giyiyordu. Sokakta görenler onu fakir sanıyorlardı. Bazen iyi kalpli kadınların ona metelik verdikleri bile oluyordu. Jean Valjean meteliği alıyor ve derin

bir saygıyla selam veriyordu. Bazen de kendisinden sadaka isteyen yoksullara rastlıyordu. O vakit, kimse tarafından görülüp görülmediğinden emin olmak için çevresine bakıyor, sakına sakına talihsiz adamın yanına

yaklaşıyor, eline birkaç parça, çoğu zaman bir gümüş sikke bırakıp acele uzaklaşıyordu. Sakıncalan olan bir

davranıştı bu. Mahallede onu, 'sadaka veren dilenci' diye tanımaya başlamışlardı.

Yaşlı kadın suratsız, yakınlanna karşı kıskançlıkla yoğurulmuş bir yaratıktı, Jean Valjean hiç farkında olmadan

onu inceleyip duruyordu. Biraz sağırdı, bu yüzden de gevezeydi. Geçmişinden ona iki diş kalmıştı. Biri yukanda,

öteki aşağıda olan bu dişleri durmadan birbirine vuruyordu. Cosette'e bir sürü soru sormuş, o da hiçbir şey

bilmediğinden, ancak Montfermeil'den geldiğini söyleyebilmişti. Bir sabah bu dikizci kadın, Jean Valjean'ın

harap evin oturulmayan bölümlerinin birinden içeri girdiğini gördü. Dedikoducu kadına Jean Valjean'ın tavrı garip

görünmüştü. Onu yaşlı bir kedi gibi sessiz adımlarla izledi ve tam karşıya gelen kapının çatlağından görünmeden gözetledi. Jean Valjean, şüphesiz, fazladan bir tedbir olarak sırtını bu kapıya dönmüştü.

İhtiyar

kadın, onun cebini kaştırdığını, oradan bir kılıf, makas ve **iplik çı**

227

kardığını, sonra redingotunun eteklerinden birinin astarını söktüğünü ve söktüğü yerden sarımsı bir kâğıt parçası

çıkardığını gördü. Yaşlı kadın bunun bin franklık bir banknot olduğunu dehşetle fark etti. Bu parayı doğduğundan beri ya iki ya da üç defa görmüştü. Dehşetle, korkarak kaçtı.

Az sonra Jean Valjean kadının yanına gelerek, şu bin franklık kâğıt parayı gidip bozdurmasını rica etti ve bunun

bir gün önce almış olduğu altı aylık geliri olduğunu ekledi. Yaşlı kadın, "Acaba nereden aldı?" diye düşündü.

Akşam saat altıda çıkmıştı, hükümetin veznesi şüphesiz o saatte açık olmazdı! Kadın gitti, parayı bozdurdu, bir

yandan da tahminlerde bulundu. Hakkında yorumlar yapılarak giderek yayılan bu bin franklık para, VignesSaint

Marcel Sokağı dedikoducu kadınları arasında bir sürü kuşkulu konuşmalara yol açtı.

Daha sonraki günlerden birinde Jean Valjean'm koridorda testereyle odun kesmesi gerekti. Yaşlı kadın odada

ortalığı topluyordu. Yalnızdı, Cosette odunların kesilmesini seyretmekle meşguldü. Kadın bir çivide asılı duran

redingotu gördü ve onu inceledi. Astar yeniden dikilmişti. Kadın redingotu dikkatle yokladı ve eteklerde, koltuk

altlarında kâğıt desteleri varmış gibi geldi; belli ki, bunlar binlik paralardı!

Ayrıca kadın, redingotun ceplerinde daha bir sürü şeyler olduğunu da gördü. Yalnız evvelce gördüğü iğne, iplik,

makas değil, büyük bir cüzdan, çok büyük bir bıçak, şüphe çeki

228

ci birtakım şeyler ve çeşitli renkte perukalar da vardı. Bu redingotun her cebi beklenmedik olaylar karşısında

başvurulacak bir eşya deposunu andırıyordu.

Viran evin sakinleri böylece kışın son günlerine ulaştılar.

5. Yere Düşen Madeni Bir Beş Franklık Ses Çıkarır

SaintMedard yakınlarında, körletilmiş olan eski bir beylik kuyunun kenarına bağdaş kurup oturma âdetinde olan

bir yoksul vardı. Jean Valjean, bu adama yardımda bulunmaktan hoşlanır, onun önünden birkaç metelik vermeden geçmez, ara' sıra onunla konuşurdu. Bu dilenciye kiskananeler onun polis olduğunu söylerlerdi. Durmadan dualar mırıldanan yetmiş beş yaşında yaşlı bir kilise hademesiydi.

Bir akşam Jean Valjean yine buradan geçiyordu, yanında Cosette yoktu, dilencinin yeni yakılan sokak lambasının altında, her zamanki yerinde olduğunu gördü. Adam âdeti olduğu üzere dua eder gibiydi ve öne

doğru eğilmişti. Jean Valjean ona doğru gitti ve her zamanki sadakasını eline koydu. Dilenci birdenbire gözlerini

kaldırdı ve Jean Valjean'a dikkatle baktıktan sonra başını hemen eğdi. Bu, şimşek gibi bir hareketti ve Jean

Valjean o an titredi. Sanki sokak fenerinin ışığında yaşlı kilise hademesinin sakin, dindar yüzünü değil de, korkunç, tanıdık bir yüzü görmüş gibi geldi ona. Karanlıkta birdenbire bir kaplanla karşı karşıya gelen birinin

duyabile

229

ceği hisse benzer bir şeyler duydu. Dehşetle ve taş kesilmişçesine geri çekildi, ne nefes almaya, ne konuşmaya,

ne kalmaya ne de kaçmaya cesaret edebildi, dikkatle dilenciye bakakaldı. Dilenciye bir paçavrayla örtülü

başını önüne eğmiş, onun orada olduğunun bile farkında değilmiş gibi duruyordu. Bu garip anda bir içgüdü, belki

de o esrarlı korunma içgüdüğü Jean Valjean'ı tek kelime bile söylemekten alıkoymuştu. Dilencinin boyu boşu, pılsı

pırtısı, görünüşü her günkü gibiydi. "Hadi canım!" dedi Jean Valjean kendi kendine, "Deliyim ben! Hayal görüyorum! İmkânı yok!" Ve iyice sarsılmış bir durumda eve döndü.

Gördüğünü sandığı yüzün Javert'in yüzü olduğunu kendi kendine bile açıkça itiraf etmeye cesaret edemiyordu.

Gece bu konu üzerinde düşünürken, ikinci bir defa başını kaldırmaya zorlamak için adama soru sormadığına

pişman oldu.

Ertesi gün gece bastırırken tekrar oraya gitti. Dilenci yerindeydi. Jean Valjean, ona bir metelik verip, kararlı bir

tavırla, "Merhaba ihtiyar," dedi. Dilenci başını kaldırdı ve kederli bir sesle, "Teşekkür ederim iyi yürekli efendim,"

diye cevap verdi. Gerçekten de ihtiyar kilise hademesiydi bu.

Jean Valjean kendini tamamen güvende hissetti. Gülmeye başladı. "Hay kör şeytan, Javert'i gördüğünü de

nereden çıkardın?" diye düşündü. "Hadi bakalım, şimdi de her şeyi ters mi görmeye başlayacağım nedir?" Bu

konuyu bir daha düşünmedi.

Birkaç gün sonra, akşam saat yaklaşık

230

sekiz sularında Cosette'e yüksek sesle kelimeleri heceletiyordu ki, evin kapısının açıldığını ve ardından kapandığını duydu. Bu da ona tuhaf geldi. Kendileriyle birlikte bu evde oturan yalnızca yaşlı kadın vardı ve o da

mum kullanmamak için daima gece olur olmaz yatardı. Jean Valjean, Cosette'e susmasını işaret etti.

Birinin

merdivenlerden çıktığını duymuştu. Gelen olsa olsa, hastalanıp ilaç almak için eczaneye giden yaşlı kadın olabilirdi. Jean Valjean kulak kabarttı.

Yere ağır basan birinin ayak sesiydi bu ve erkek ayağı gibi ses çıkarıyordu. Ama yaşlı kadın da kaba kunduralar

giymekteydi ve yaşlı bir kadının ayak sesi kadar hiçbir şey bir erkeğin ayak sesine benzemezdi. Her şeye

rağmen Jean Valjean mumu üfledi.

Bu arada Cosette'e alçak sesle, "Usulcacık git yat," diyerek onu yatağına yollamış, tam çocuğu alından öperken ayak sesleri kesilmişti.

Jean Valjean sessiz, hareketsiz, sırtı kapıya dönük, kımıldamadan oturduğu iskemlesinin üzerinde, karanlıkta,

nefesini tutarak öylece kaldı.

Oldukça uzun bir süre hiçbir şey duymayınca, ses çıkarmadan arkasına döndü ve gözlerini odanın kapısına

dikti, anahtar deliğinde bir ışık gördü. Kapının ve duvarın siyahlığı içinde bu ışık uğursuz bir yıldız gibi görünüyordu. Besbelli ki orada, elinde mum, biri vardı, içeriyi dinliyordu.

Birkaç dakika geçti, ışık uzaklaştı. Jean Valjean hiç ayak sesi duymadı. Bu da, kapı

231

dan dinlemeye gelenin pabuçlarını çıkardığı anlamına geliyordu.

Jean Valjean, kendini elbisesiyle yatağına attı ve bütün gece gözünü kırpmadı.

Gün doğarken yorgunluktan tam içi geçiyordu ki, koridorun ucunda tavan arasındaki odalardan birinin açılan

kapısının gıcirtısıyla uyandı ve o gece merdivenlerden çıkan aynı ayak sesini duydu. Ses giderek yaklaşıyordu.

Yataktan aşağı atladı ve gözünü oldukça büyük olan anahtar deliğine dayadı. Gece eve giren ve kapısını dinleyen her kimse, onu geçerken görmeyi umuyordu. Gerçekten de bir erkekti bu. Adam bu defa Jean Valjean'ın odasının önünde durmadan geçti. Koridor henüz pek karanlık olduğundan, yüzü fark edilmiyordu.

Ama adam merdivene gelince, dışarıdan vuran ışık demetinden silueti belirdi ve Jean Valjean, adamın sırtını

iyice gördü. Uzun boyluydu, sırtında uzun bir redingot, kolunun altında da kalın bir sopa vardı. Javert'in o

korkunç görünüşüydü bu.

Jean Valjean, adamı bulvara bakan penceresinden bir daha görmeyi deneyebilirdi. Ama pencereyi açmak gerekecekti; cesaret edemedi.

Belli ki, içeri anahtarla ve kendi evine girer gibi girmişti. Acaba ona anahtarı kim vermişti? Bu ne demek oluyordu?

Sabah saat yedide yaşlı kadın temizliğe geldiğinde, Jean Valjean ona dikkatlice baktı, ama hiçbir şey sormadı.

Kadıncağz her zamanki gibiydi.

Kadın, ortalığı süpürürken Jean Valje

232

I

an'a, "Mösyö bu gece birinin eve girdiğini duydu mu acaba?" diye sordu.

O yaşta, o bulvarda, akşamın sekizi, kapkaranlık gece demektir.

Jean Valjean, doğal bir ses tonuyla cevap verdi:

"A, sahi, kimdi o kuzum?" "Evdeki yeni kiracı," dedi kadın. "Adı neymiş?"

"Pek hatırlamıyorum. Dumont mu, Daumont mu, öyle bir ad."

"Peki, kimmiş bu Mösyö Dumont?" İhtiyar, küçük sansar gözleriyle ona bakıp, "Sizin gibi bir gelir sahibi," dedi.

Belki hiçbir amacı yoktu, ama" jean Valjean bu sözlerde bir amaç olduğunu sandı.

İhtiyar kadın gidince dolapta duran yüz frank kadar bir parayı cebine koydu. Bu işi yaparken, paranın çıkardığı

sesin duyulmaması için aldığı bütün tedbire rağmen yüz meteliklik madeni para elinden kurtulup, gürültüyle

döşeme taşlarının üzerinde yuvarlandı. Akşamın alacakaranlığında aşağı inerek, bulvarın her yanına dikkatle

baktı. Kimseyi göremedi. Bulvar bomboş görünüyordu. Ama birisi ağaçların arkasına saklanmış da olabilirdi.

Yukarıya döndü ve Cosette'e, "Gel," dedi. Küçük kızın elini tuttu, birlikte çıktılar.

233

BEŞİNCİ KİTAP

KARANLIKTA ÇIKILAN AVDA SESSİZ KÖPEK SÜRÜSÜ

1. Stratejinin Zikzakları

Şimdi okunacak sayfalarla, daha sonra okunacak bazı sayfalar için burada bir açıklama yapmak gerekiyor.

Bu kitabın istemeyerek kendinden söz etmek zorunda kalan yazan, yıllar var ki Paris'te bulunmamaktadır. Paris'i

terk ettiğinden beri şehir değişti ve onun için meçhul olan yeni bir şehir doğdu. Yazar, Paris'i sevdiğini söylemeye bile gerek duymuyor; Paris, onun düşüncesinin doğduğu şehirdir. Gençliğinin Paris'i, dindarca bir

bağlılıkla belleğinde taşıyıp götürdüğü Paris, yıkımlar ve yeni yapılanmalar nedeniyle bugün artık eski bir Paris

olmuştur. Yazar, işte bu Paris'in sanki bugün hâlâ varmış gibi ondan söz etmesine izin verilmesini diliyor. Mümkündür ki, yazarın, "Filan sokakta filan ev vardır," diye okuyucuları götüreceği yerde, bugün artık ne bir ev

ne de bir sokak bulunur. Okuyucular arzu ederlerse durumu kontrol edebilirler. Yazara gelince, o yeni Paris'i

bilmediğinden gözlerinin önünde eski Paris'i hayal ederek yazıyor. Orada yaşarken gördüğü bazı şeylerin o git

235

tikten sonra da kaldığını ve kendisi için kutsal olan her şeyin yok olup gitmediğini düşünmek onun için mutluluk

vericidir. İnsan doğduğu yerde dolaşırken sanır ki, geçtiği sokaklarla hiçbir ilgisi yoktur, o pencereler, o damlar, o

kapılar kendisi için hiçbir şey değildir, o duvarlar kendisine yabancıdır, o ağaçlar rastgele birtakım ağaçlardır,

içine girmediği o evler gereksizdir, üzerinde yürüdüğü o taşlar taştan başka bir şey değildir. Ama daha sonra

artık orada bulunmadığı zaman insan, o sokakların kendisi için kutsal olduğunu, o damları, o pencereleri, o

kapılan özlediğini, o duvarlara ihtiyaç duyduğunu, o ağaçları birer sevgili gibi sevdiğini, içine girmediği o evlere

her gün girdiğini ve o kaldıran taşlarına içinden, kanından, yüreğinden bir şeyler bırakmış olduğunu fark eder.

Artık görülmeyen, belki bir daha hiç görülmeyecek olan, ama hayali zihinde saklanan bütün o yerler, yüreği

sızlatan bir sihire bürünür, melankolik bir görüntü olarak zihninizde canlanır, kutsal toprağı gözlerinizin

önüne

serer. Ve insan o yerleri sever, onlan oldukları gibi, evvelce oldukları gibi anar, bunda direnir, hiçbir şeyin değişmesini istemez, çünkü insan vatanının çehresine de, annesinin çehresi gibi bağlı kalır.

Bunun için geçmişten, şimdi gibi söz etmemize izin verilsin. Bunu okuyucunun hatırdaki tutmasını rica ettikten

sonra devam ediyoruz.

Jean Valjean bulvardan hemen aynılıp, yan sokaklara sapmıştı. Elinden geldiği ka

236

dar zikzak çizerek ilerliyor, izlenmediğinden emin olmak için ara sıra gerisingeriye dönerek aksi istikamette

yürüyordu.

Kovalanan geyiğin başvurduğu numaradır bu. İz tutan arazilerde bu manevranın avantajlarından biri de, avcılan

ve köpekleri ters yöne çekerek yanıltmasıdır. Buna avcılıkta yanlış iz sürmek denir.

Gökyüzünde dolunay vardı. Ama Jean Valjean bundan rahatsız olmadı. Henüz ufka çok yakın olan ay, yollarda

geniş gölge ve ışık parçaları oluşturmaktaydı. Jean Valjean, karanlık taraftaki evlerin duvarlarının dibinden

süzülerek aydınlık tarafı gözleyebilirdi. Böylece karanlıkta kalan tarafın kontrolünden kaçtığını belki de düşünmüyordu. Bununla birlikte, Poliveau Sokağı'na komşu bütün ıssız dar sokaklarda, peşinden kimsenin gelmediğinden emindi.

Cosette hiçbir şey sormadan yürüyordu. Hayatının ilk sekiz yılında çektiği acılar onu sabırlı ve her zorluğa

dayanacak biri yapmıştı. Kaldı ki, birçok nedenlerle de göreceğimiz gibi, kendisi de pek farkında olmaksızın bu

iyi adamın garipliklerine, kaderin acayıplıklarına artık alışmıştı. Onunla birlikte olduğuna göre, kendisini güvende

hissediyordu.

Jean Valjean da nereye gittiğini Cosette'den fazla bilmiyordu. Ona da, sanki kendisinden daha büyük birinin

elinden tutuyormuş gibi geliyordu. Sanki görünmeyen bir varlığın desteğiyle gittiğini hissediyordu. Kaldı ki, ne

verilmiş bir karan, ne de bir planı vardı. Hatta o adamın Javert olduğundan bi

237

le tam olarak emin değildi; kaldı ki, Javert olsa bile, Javert, kendisinin Jean Valjean olduğunu nereden bilecekti?

Kılık değiştirmemiş miydi? Öldüğünü sanmıyorlar mıydı? Yalnız, birkaç gündür çok tuhaf bazı şeyler oluyordu.

Bu kadarı da ona yeterdi. Gorbeau'nun evine bir daha dönmemeye kararlıydı. Yuvasından kovulan bir hayvan

gibi, kendisine bannacak bir yuva bulana kadar saklanacak bir delik arıyordu.

Jean Valjean Mouffetard mahallesinde değişik şekillerde sayısız labirentler çizdi. Mahalle sanki ortaçağ düzeni

altındaymış, ışık yakma yasağı varmış gibi daha bu saatte uykuya dalmıştı. Jean Valjean, ustaca stratejilerle

Censier, Copeau, BattoirSaintVictor ve Puits1'Ermite sokaklarını geçti. Gerçi buralarda mobilyalı kiralık oda

veren yerler vardı, ama işine gelenine rastlamadığı için hiçbirine girmedi. Peşinden gelen biri varsa, kendisini

kaybetmiş olduğuna artık şüphesi kalmamıştı.

SaintEtienne du Mont'da saat on biri çalarken, Pontoise Sokağı numara 14'teki polis komiserliğinin önünden

geçiyordu. Biraz sonra, daha önce de sözünü ettiğimiz içgüdüyle arkasına dönüp baktı. O an, kendisini oldukça

yakından izleyen üç kişinin komiserliğin önündeki fenerin altından sokağın karanlık yanına doğru geçtiklerini

açıkça gördü; fenerin ışığı onları ele vermişti. Bu üç kişiden biri, komiserin evine giden yola saptı. En önde

yürüyeni, Jean Valjean'a iyice şüpheli göründü. "Gel yavrum," dedi Cosette'e ve acele Pontoise Sokağı'ndan

aynıdı.

238

Bir daire çizdi, o saatte kapalı olan Patriarches Pasajı'nı dolandı. EpeydeBois Sokağı'yla Arbalette Sokağı'nı

arşınladı ve Postes Sokağı'na daldı.

Orada, bugün Rolün Koleji'nin bulunduğu ve NeuveSainteGenevieve Sokağı'nın gelip bağlandığı bir yol kavşağı vardır.

{NeuveSainteGenevieve Sokağı'nın eski bir sokak olduğunu ve Postes Sokağı'ndan da on yılda bir bile bir posta arabasının geçmediğini söylemeye bile gerek yok. Bu Postes Sokağı'nda on üçüncü yüzyılda çömlekçiler

otururdu ve asıl adı Pots Sokağı'dır).

Ay, yol kavşağına parlak bir ışık saçıyordu. Jean Valjean, bu adamların kendisini izleyip izlemediklerinden emin

olmak için, onları bu aydınlıktan geçerken çok net olarak görebileceğini hesaplayarak bir kapının altına sindi.

Gerçekten de, daha üç dakika geçmemişti ki adamlar belirdiler. Şimdi dört kişi olmuşlardı; hepsi de uzun boylu,

koyu renk redingotlu, yuvarlak şapkalyıldılar, ellerinde büyük bastonları vardı. Gece karanlığındaki tehditkâr

yürüyüşleri kadar, heybetli yapıları ve iri yumrukları da insana korku veriyordu. Sanki şehirli kılığına girmiş dört

heyula idiler.

2. Bereket Versin ki Austerlitz Köprüsünden Araba Geçebiliyor

Jean Valjean için kararsızlık sona ermişti; ama neyse ki bu adamlar için hâlâ devam ediyordu. Jean Valjean,

onların tereddüt etmesinden yararlandı; onların vakit kaybetmeleri,

239

kendisinin vakit kazanması demekti. Büzüldüğü kapının altından çıktı ve Botanik Bahçesi tarafına doğru Postes

Sokağı'na daldı. Cosette yorulmaya başlamıştı, onu kucağına aldı. Gelip geçen hiç kimse yoktu ve mehtaptan

ötürü sokak fenerlerini yakmamışlardı.

Adımlarını sıklaştırdı.

Birkaç adımda Goblet Çömlek İmalathanesi'ne vardı. Binanın cephesindeki eski kitabe ay ışığında açıkça okunuyordu:

Burası Goblet oğullarının fabrikası Gelin seçin, testiler var, güğümler var Çiçeklere saksılar, borular, tuğlalar var

Gelen herkese gönül, döşeme taşı satar

Clef Sokağı'nı, sonra SaintVictor Çeşmesi'ni arkasında bıraktı, aşağı yollardan Botanik Bahçesi boyunca yürüdü ve rihtıma geldi. Burada dönüp arkasına baktı. Rihtım bomboştu. Sokaklar bomboştu. Arkasında hiç

kimse yoktu. Derin bir nefes aldı.

Austerlitz Köprüsü'ne ulaştı.

O dönemde hâlâ geçiş ücreti alınıyordu.

Geçiş ücretini alan memurun bulunduğu yere giderek bir metelik verdi. Köprüde bu işi gören memur, "İki metelik," dedi. "Yürüyebilecek bir çocuk taşıyorsunuz. İki kişilik ücret ödemeniz gerekir."

Parayı ödedi. Geçişinin böyle bir uyarıya yol açması canını sıkıyordu. Her kaçış, sessiz bir sıyrılıp olmalı. O sırada kocaman bir yük arabası da Seine Nehri'ni geçiyor ve onun gibi sağ kıyıya doğru gidiyordu. Bu da onun

işine yaradı. Bütün köprüyü bu arabanın gölgesinde geçebilirdi.

240

Köprünün ortalarına doğru Cosette, ayaklan uyuşturduğu için yürümek istedi. Onu yere bırakıp, elinden tuttu.

Köprüyü geçince, biraz sağda, karşısında şantiyeler gördü. Yürüdü. Oraya varmak için oldukça geniş, açık ve

aydınlık bir alandan geçmeyi göze almak gerekiyordu. Tereddüt etmedi. Onu kovalayanların izini kaybettikleri

muhakkaktı. Jean Valjean kendisini tehlikenin dışında sanıyordu. Aranmasına aranıyor, ama izlenmiyordu.

Etrafı duvarla çevrili iki şantiye arasından küçük bir sokak, CheminVertSaintAntoine Sokağı'na açılıyordu. Dar

ve karanlıktı, tam ona göre bir sokaktı. Oraya "girmeden önce arkasına baktı.

Bulduğu noktadan Austerlitz Köprüsü'nü boydan boya görüyordu.

Dört karaltı köprüye girmiş, sırtlarını Botanik Bahçesi'ne çevirmiş sağ kıyıya doğru ilerlemekteydiler.

Bu dört karaltı, o dört adamdı. Jean Valjean, yeniden ele geçtiğini anlayan bir hayvanın ürpertisini duydu.

Tek bir umudu kalıyordu; Cosette'i elinden tutarak, büyük aydınlık alanı geçerken, bu adamların belki hâlâ

köprüye girmemiş ve onu görmemiş olmaları.

Bu takdirde, önündeki dar yola dalıp, bataklıklara, ekili arazilere, evsiz topraklara ulaşabilirse kurtulabilirdi.

Bu küçük, sessiz sokak ona güvenilebilir gibi göründü ve oraya girdi.

241

3. Paris'in 1727'deki Planına Bir Bakış

Üç yüz adım sonra sokağın çatallaştığı bir noktaya geldi. Sokak ikiye ayrılıyor, bir yol sağa, bir yol sola gidiyordu. Jean Valjean'ın önünde bir Tnin iki kolu gibi iki sokak vardı. Hangisini seçmeliydi?

Hiç tereddüt etmeden sağdakine saptı. Niçin?

Çünkü sol kol dış mahalleye, yani oturan yerlere, sağ kol ise kırlara, yani ıssız bölgelere doğru

gitmekteydi. Ne var ki, artık öyle çabuk yürüyemiyordu. Cosette yavaş yürüyor, Jean Valjean'ın

adımlarını da yavaşlatıyordu. Onu yine kucağına aldı. Cosette, başını iyi adamın omzuna dayamış, tek

kelime bile söylemiyordu. Ara sıra dönüp arkasına bakıyor, daima sokağın karanlık yerinden gitmeye

dikkat ediyordu. Arkasındaki sokak dümdüz uzanmaktaydı. İki üç defa arkaya baktı, ama kimseyi

göremedi, derin bir sessizlik vardı, az da olsa rahatlamış bir halde yoluna devam etti. Bir ara aniden

dönüp baktığında, sokağın kendi geçtiği kısmında, uzakta, karanlığın içinde kımıldayan bir şeyler görür

gibi oldu.

Yürümekten çok, ileriye doğru atıldı, herhangi bir yan sokak bulup, oradan savuşmayı, böylece bir defa daha izini kaybettirmeyi umuyordu.

Karşısına bir duvar çıktı. Ama daha ileri gitmeyi büsbütün imkânsız kılan bir duvar değildi bu; Jean

Valjean'ın girdiği sokağın sonunda, bunu yandan kesen 242

bir başka sokağın kenar duvarıydı.

Burada da bir karar vermek gerekiyordu; sağa mı, yoksa sola mı sapmalıydı?

Sağa baktı. Dar sokak hangarlardan, ambarlardan oluşan yapılardan sonra bir çıkmazla son buluyordu.

Çıkmazın dibi açık seçik görülmekteydi; büyük beyaz bir duvardı.

Sola baktı. Açıktı ve yaklaşık iki yüz adım sonra başka bir sokağa ulaşıyordu. Kurtuluş bu taraftaydı.

Jean Valjean, dar sokağın sonunda fark ettiği öbür sokağa ulaşabilmek için sola dönmeyi düşünüyordu ki,

tam o an, dar sokakla gitmek üzere olduğu sokağın birleştikleri köşede hiç kımıldamadan duran büyük

heykel gibi bir şey gördü.

Belli ki oraya nöbetçi olarak konulan ve geçidi keserek bekleyen bir adamdı. Jean Valjean geri çekildi. Jean Valjean'ın bulunduğu nokta, Paris'in SaintAntoine ile Râpee arasında kalan yeri, son zamanlarda tepeden tırnağa değişen yerlerden biridir. Bu değişiklik bazılarına göre çirkinleşme, bazılarına göre de güzelleşmedir. Ekili topraklar, şantiyeler, eski yapılar silinmiştir artık. Bugün yepyeni büyük caddeler, meydanlar, sirkler, hipodromlar, demiryolu istasyonları ve bir de hapishane, Mazas Hapishanesi görülür; ilerleme ıslah edip, cihazını da birlikte getiriyor.

Yarım yüzyıl önce, sırf geleneklerden oluşan ve Enstitü'ye les QuatreNations, OperaKomik'e de Feydeau demekte direnen gündelik halk dilinde, Jean Valjean'ın tam o an bu243 lunduğu yerin adı le PetitPicpus'du. SaintJacques kapısı, Paris kapısı, Sergents kapısı, Porcherons kapısı, Galiote, Celestins, Capucins, Mail, Bourbe, ArbredeCracovie, PetitePologne, PetitPicpus, bunlar hep yeni Paris'in üstünde yüzen eski Paris'e ait adlardır. Halkın belleği geçmişin yıkıntıları üzerinde dalgalanıyor. Ancak şöyle böyle var olabilmiş, hiçbir zaman bir mahalle taslağı olmaktan ileri gidememiş olan PetitPicpus, adeta manastır havalı bir İspanyol şehrine benziyordu. Yollarda fazla kaldırım taşı yoktu, sokaklarda yapılar azdı. Sözüünü edeceğimiz iki üç tanesi hariç, bütün sokaklar duvardan ve yalnızlıktan ibaretti. Ne bir dükkân, ne bir araba, ancak orada burada pencerelerde yanan bir mum, saat ondan sonra ışık namına hiçbir şey... Bahçeler, manastırlar, şantiyeler, bataklıklar, nadij ren alçak evler, evler kadar yüksek koca koca duvarlar. İşte geçen yüzyılda bu mahalle böyleydi. Devrim onu zaten bir hayli horlamıştı. Cumhuriyet yıktı, deldi, oydu. Moloz yığınları oluşmuştu. Otuz yıl önce bu mahalle, yeni inşaatların altında kayboluyordu. Bugün büsbütün silinip atıldı ve artık hiçbir şehir planında izine rastlanmayan PetitPicpus, 1727 planında oldukça açık bir şekilde gösterilmiştir. Bu plan Paris'te Plâtre Sokağı karşısındaki SaintJacques Sokağı'nda Denis Thierry Basımevi ile Lyon'da, Prudence, Merciere Sokağı'ndaki Jean Girin Basımevi tarafından yayımlanmıştı. PetitPicpus'un, söylediğimiz 244 gibi Y harfine benzeyen sokakları vardı. Bu Y'yi iki kola ayıran CheminVertSaintAntoine Sokağı oluşturmaktaydı. Sola giden kol Küçük Picpus Sokağı, sağa giden kol da Polonceau Sokağı adını almaktaydı. Y'nin iki kolu tepelerinde bir çizgiyle birleştirilmiş gibiydi. Bu çizginin adı DroitMur Sokağı'ydı. Polonceau Sokağı oraya varmaktaydı. Küçük Picpus Sokağı ise daha ileri giderek, Lenoir pazarına doğru çıkıyordu. Seine Nehri'nden gelip Polonceau Sokağı'nın ucuna varan biri, solunda dik bir açı biçiminde ani bir dönüş yapan DroitMur Sokağı'm, karşısında bu sokağın duvarını, sağında da DroitMur Sokağı'nın çıkışı olmayan bir uzantısını bulurdu; Adı Genrot Çıkmazı'ydı.

İşte Jean Valjean burada bulunuyordu. Söylediğimiz gibi, DroitMur Sokağı ile Küçük Picpus Sokağı'nın köşesinde nöbet tutan kara silueti görünce Jean Valjean geri çekildi. Hiç şüphe yoktu. Bu hayalet pusuda kendisini beklemekteydi. Ne yapmalıydı?

Artık geri dönmeye vakit yoktu. Az önce arkasında biraz geride, karanlığın içinde kımıldadığını gördüğü şüphesiz Javert'le takımıydı. Javert, muhtemelen Jean Valjean'ın sonunda bulunduğu sokağın başına gelmişti.

Görünüşe bakılırsa bu dolambaçlı küçük dehlizi biliyordu ve adamlarından birini çıkış yerini kollamaya göndererek tedbirini almıştı. Gerçeğe yakın olan bu tahminler, ani bir rüzgârla uçuşuveren bir avuç toz gibi,

hemen Jean Valjean'ın beyninde iç içe girdiler. Genrot

245

Çıkmazı'nı gözden geçirdi; yol kapalıydı. Küçük Picpus Sokağı'nı gözden geçirdi, orada da nöbetçi vardı.

Ay

ışığıyla yıkanan beyaz kaldırım taşları üzerinde o uğursuz şeklin simsiyah belirdiğini görüyordu.

İlerlemek, bu

adamın kurduğu tuzağa düşmek demektir. Geri gitmek, Javert'in kucağına atılmaktı. Jean Valjean, kendisini

yavaş yavaş daralan bir ağa yakalanmış gibi hissediyordu. Umutsuzluk içinde gökyüzüne baktı.

4. El Yordamıyla Kaçış Denemeleri

Bundan sonrasını iyice anlayabilmek için DroitMur Sokağı'nı, özellikle de bu dar sokağa girmek için Polonceau

Sokağı'ndan çıkarken solda kalan köşeyi tam olarak göz önünde canlandırmak gerekir. DroitMur sokakçığı,

sağda Küçük Picpus Sokağı'na kadar baştan başa yoksul görünümlü evlerle çevrelenmişti. Sokağın solunda ise,

Küçük Picpus Sokağı'na yaklaştıkça giderek bir iki kat yükselen birçok ayrı dairelerden oluşan, ciddi görünümlü

tek bir bina bulunuyordu. Küçük Picpus Sokağı yönünde çok yüksek olan bu bina, Polonceau Sokağı'nın tarafında oldukça alçaktı. Orada, sözünü ettiğimiz köşede, sanki bir duvardan ibaret kalacak kadar alçalıyordu.

Bu duvar tam sokağa kadar uzanmıyordu; dik bir köşe yerine, oldukça geriden bir kesik köşe oluşturmakta ve bu

kesik köşenin iki kenarı, biri Polonceau Sokağı'nda, öbürü DroitMur Sokağı'nda yer alacak olan iki gözcüden

burasını gizlemekteydi.

Duvar, bu kesik köşenin iki kenarından

246

başlayarak, Polonceau Sokağı'nda 49 no'lu eve kadar, DroitMur Sokağı'nda da ki burada bir parçası çok daha

kısaydı sözünü ettiğimiz karanlık binaya kadar uzanmakta, bunun üçgen çatısını keserek sokakta içerlek bir

köşe oluşturmaktaydı. Bu üçgen çatının kasvetli bir görünüşü vardı; üzerinde ancak tek bir pencere, daha

doğrusu çinko kaplı ve daima kapalı duran iki kepenk görülmekteydi.

Anlattığımız bu tanım, aslına tam bir sadakatle uygundur ve söz konusu mahallenin eski sakinlerinin zihninde

oldukça belirgin bir anı uyandıracığı muhakkaktır.

Duvarın kesik köşesini çok büyük ve çok harap bir kapıya benzer İDir şey baştan başa dolduruyordu.

Birbirine

tutturulmuş şekilsiz geniş bir yığın dikine tahtaydı. Yukarıya gelen tahtalar, aşağıdakilerden daha genişti,

enlemesine konulmuş ve uzun demir menteşelerle tutturulmuştu. Yanda, normal boyutta bir araba kapısı vardı.

Kapının buraya açılmasının üstünden elli yıldan fazla geçmediği açıkça anlaşılıyordu.

Kesik köşenin üzerinden bir ıhlamur ağacının dallan görünüyordu ve duvar, Polonceau Sokağı tarafında sarmaşıklarla kaplıydı.

Karanlık evin artık oturulmayan inzivaya çekilmiş hali, çok yakın bir tehlike içinde bulunan Jean Valjean'ı kendisine çekiyordu. Binayı çarçabuk gözden geçirdi. Kendi kendine bu eve girmeyi başarabilirse, belki kurtulabileceğini söylüyordu. Kafasında önce bir fikir, sonra bir umut ışığı belirdi.

Binanın DroitMur Sokağı'na bakan cep

247

nesinin orta kısmında, her katın bütün pencerelerinde altı huni şeklinde kurşundan eski oluklar vardı. Bir ana

borudan çıkarak bu oluklara uzanan yan borular binanın cephesinde adeta bir ağaç resmi çiziyordu. Bu borudan

dallar sayısız dirsekleriyle, eski çiftliklerin önlerinde kıvrılıp bükülen yapraksız asma kütüklerine benziyordu.

Dallan saçtan ve demirden bu acayip çardak, Jean Valjean'ın ilk gözüne çarpan şey oldu. Sesini çıkartmamasını tembih ederek, Cosette'i yere oturttu ve sırtını bir korkuluk taşma yasladı, kendisi de su

borusunun kaldırırma dokunduğu yere doğru seğırtti. Belki de buradan tırmanıp eve girmenin bir yolu vardı. Ama

su borusu harap durumdaydı, kullanılabilecek gibi değildi ve bağlandığı yerde zar zor duruyordu. Kaldı ki, bu

sessiz evin bütün pencerelerinde, hatta tavan arası pencerelerinde bile kalın demir parmaklıklar vardı.

Ayrıca ay

ışığı bu cepheyi tamamen aydınlatmaktaydı, yolun ucunda gözcülük eden adam, Jean Valjean'ı tırmanırken

görürdü. Sonuçta Cosette ne olacaktı? Üç katlı bir evin tepesine onu nasıl çıkarabilirdi?

Su yolundan tırmanmaktan vazgeçip, duvar boyunca sürünerek Polonceau Sokağı'na döndü.

Cosette'i bıraktığı kesik köşeye geldiğinde, burada kimsenin onu göremeyeceğini fark etti. Daha önce de

açıkladığımız gibi, nereden bakılırsa bakılsın, burada bütün gözlerden uzaktı. Üstelik karanlıktı. Ayrıca iki de

kapı vardı. Bunları zorlamak mümkün olabilirdi.

248

Üstünde ıhlamur ağacı ve sarmaşık gördüğü duvarın gerisinde belli ki bir bahçe bulunuyordu. Ağaçlarda henüz

yaprak yoksa da, hiç olmazsa o bahçede gizlenebilir ve gecenin kalan kısmını geçirebilirdi.

Vakit geçiyor, elini çabuk tutması gerekiyordu. Araba kapısını yokladığında hem içerden hem de dışardan

açılmadığını anladı.

Öbür büyük kapıya daha bir umutla yaklaştı. Oldukça haraptı. Büyüklüğü onu büsbütün dayanıksız yapıyordu.

Tahtaları çürümüştü, ancak üç tanesi kalmış olan demir menteşeler pas içindeydi. Bu kurtyenikli kapının delinmesi mümkün gibi görünüyordu.

İyice gözden geçirince anladı ki, bu kapı aslında kapı değildi. Ne rezeleri, ne takviye demirleri, ne kilidi ne de

ortasında yangı vardı. Demir bağlantılar onu bir baştan bir başa kesintisiz kat etmekteydiler. Tahtaların çatlaklarından, kabaca çimentolanmış irili ufaklı taşlar gördü. Daha on yıl öncesine kadar oradan gelip geçenler

bu taşları herhalde görebiliyorlardı. Kapı gibi görünen bu şeyin, aslında üzerine dayalı durduğu bir yapının tahta

kaplamasından ibaret olduğunu büyük bir hayal kırıklığı içinde itiraf etmek zorunda kaldı. Tahtalardan birini

koparmak kolaydı, ama o zaman da karşısında bir duvar bulacaktı.

5. Fenerlerde Havagazı Kullanılsaydı Bu İş Yapmaya İmkân Olmazdı

Tam o sırada belli bir mesafeden boşuk ve düzenli bir ses duyulmaya başlandı. Jean Valjean tehlikeyi göze alıp

sokağın köşesin

249

den şöyle bir baktı. Manga halinde sıralanmış yedi sekiz asker Polonceau Sokağı'na girmiş geliyorlardı. Süngülerin parladığını görüyordu. Bulunduğu yere doğru gelmekteydiler.

Askerlerin başında Javert'in uzun boyunu fark edebiliyordu. Ağır ağır ve temkinli bir halde ilerliyorlar, ancak sık

sık duruyorlardı. Bütün duvar diplerini, kapı ve geçit içlerini araştırdıkları belliydi.

Javert'in yolda rastlayıp, kanun namına yanına aldığı bir devriye kolu olmalıydı. Buna şüphe yoktu.

Javert'in iki yordakçısı da askerlerin safında yürümekteydiler.

Yürüyüş tempolarına ve duraklamalarına bakılırsa, Jean Valjean'ın bulunduğu yere gelmeleri yaklaşık bir çeyrek

saat sürerdi. Müthiş bir andı bu an. Üçüncü defadır ki, önünde açılan korkunç uçurumdan Jean Valjean'ı sadece

birkaç dakika ayırmaktaydı. Ve de bu defa kürek, artık yalnızca kürek değil, Cosette'i ebediyen kaybetmek

demekti; yani mezar içi gibi bir hayat. Yapılabilecek tek şey vardı. Jean Valjean, iki ayrı heybe taşıyordu

denilebilir; bu onun özelliğiydi. Heybelerden birinde bir azizin düşünceleri, öbüründe ise bir forsanın korkunç

yetenekleri vardı. Duruma göre, heybelerden ya birini ya da ötekini karıştırdı.

Toulon kürek hapisanesinden ettiği firarlar sayesinde edindiği bir ustalığı vardı. Hatırlanacağı gibi, merdivensiz,

kancasız, sadece kas kuvvetiyle ensesini, omuzlarını, kal
250

çalannı ve dizlerini dayayarak, bazı tektüktaş çıkıntılarından yararlanarak, bir duvarın dik açısı oluşturduğu

yerden, gerektiğinde altıncı kat yüksekliğe kadar tırmanmak gibi akıl almaz bir sanatta üstatlık derecesine

gelmişti. Nitekim, Paris'te, Conciergerie hapisanesi avlusunun köşesine korkunç bir ün kazandıran da yine bu

sanattır; yirmi yıl kadar önce mahkûm Battemolle de oradan böyle kaçıyordu.

Jean Valjean, üzerinden ıhlamur ağacının görüldüğü duvarı gözüyle ölçtü. Yaklaşık on sekiz ayak yüksekliğindeydi. Büyük binanın sivri çatısıyla yaptığı açısı alt kısmında üçgen biçiminde bir harçla doldurulmuştu.

Herhalde, gelip geçen dedikleri pislik böceklerinin durak yapmaları pek elverişli olan bu köşeyi onlardan korumak için yapmışlardı. Duvar köşelerine koruyucu dolgu yapılması Paris'te oldukça yaygın olan bir yöntemdir.

Bu kitlenin yüksekliği beş ayak kadardı. Bunun tepesinden duvarın üstüne erişmek için aşılacak mesafe on dört

ayaktan fazla değildi.

Duvarın tepesi düz taştandı.

Güçlük Cosette'ten geliyordu; duvara tırmanmasını bilemezdi. Onu bırakmak? Jean Valjean, bunu düşünmüyordu bile. Onu taşımak da imkânsızdı. Bu garip çıkışı başarabilmek için bir erkeğin bütün gücüne

kuvvetine ihtiyacı vardı. En ufak yük bile onun ağırlık merkezini bozar ve aşağı yuvarlanmasına neden olurdu.

Bir ip gerekiyordu ama yoktu. Gece yansı

251

Polonceau Sokağı'nda ipi nerede bulmalıydı? O an, Jean Valjean'ın bir krallığı olsa, onu bir iple değiştirmeye

razi olacağı kesindi.

Bıçağın kemiğe dayandığı bütün durumlarda birden bir şimşek çakar. Bu şimşek bizi bazen kör eder, bazen de aydınlatır.

Jean Valjean'ın umutsuz bakışları Genrot Çıkmazı'nın fener direğine ilişti.

O dönemde Paris sokaklarında havagazı lambaları yoktu. Sokaklarda gün batarken, aralıklı olarak konulan fenerler yakılırdı. Bunlar bir iple yerinden çıkartılıp indirilirdi. Bu ip, sokağı bir yandan öbür yana kateder ve

bir direğin oyuğunda biterdi. İpin sarıldığı çıkırık, lambanın altındaki küçük bir demir dolapta kilitli dururdu.

Dolabın anahtarı fener yakıcısmdaydı ve ip de madeni bir kılıf içinde korunurdu.

Jean Valjean hayati bir mücadelenin verdiği enerjiyle bir hamlede sokağı aşmış, çıkmaz sokağa girdi, bıçağının

ucuyla küçük dolabın kilit dilini fırlattı; bir an sonra tekrar Cosette'in yanına gelmişti. Elinde bir ip vardı. Kaderle

çarpışan karanlık çare bulucular ellerini çabuk tutarlar.

O gece sokak fenerlerinin yakılmamış olduğunu söylemiştik. Bu yüzden, Genrot Çıkmazı'nın lambası da ötekiler

gibi sönüktü; yerinde olmadığını farkına bile varılmadan yanından geçilebilirdi.

Ne var ki, bulunduğu yerin konumu, karanlık olması, Jean Valjean'ın uğraşmaları, garip hareketleri, gidiş gelişleri, bütün bunlar Cosette'i kaygılandırmaya başlamıştı. Başka

252

bir çocuk olsa şimdiye kadar çoktan feryatları koparırdı. Ama o, Jean Valjean'ın redingotunun eteğini çektişirmekle yetindi. Yaklaşmakta olan devriye kolunun çıkardığı ses gittikçe daha belirgin bir şekilde duyuluyordu.

Cosette, yavaşça, "Baba, korkuyorum. Oradan kim geliyor?" dedi.

Talihsiz adam, "Şışşt! Madam Thenardier," diye cevap verdi.

Cosette titredi. Jean Valjean ekledi:

"Sesini çıkarma, işi bana bırak. Salon bağırılmaya, ağlamaya kalkma, Madam Thenardier seni gözlüyor.

Geri

almaya geliyor."

Sonra telaş etmeden, ama hiçbir şeyi iki defa tekrarlamadan, kesin ve hızlı bir dakiklikle işe koyuldu.

Devriye

kolunun ve Javert'in her an gelmeleri mümkün olduğu bir sırada gerçekten dikkate değer bir davranıştı bu.

Boyunbağmı çıkardı, Cosette'in koltuklarının altından geçirip, çocuğu incitmemeye dikkat ederek vücuduna

doladı, denizcilerin kırlangıç düğümü dedikleri bir düğümle boyunbağını ipin bir ucuna bağladı, öbür ucunu dişlerinin arasına aldı, ayakkabılarıyla çoraplarını çıkarıp, duvarın üzerinden attı, harç dolgunun üstüne çıktı ve

duvarla binanın sivri çatılı yüzü arasındaki açıda sanki topuklarının, dirseklerinin altında basamaklar varmış gibi

sağlam ve emin adımlarla tırmanarak yukarıya doğru yükselmeye başladı. Yarım dakika geçmemişti ki, duvarın

üstünde diz çökmüştü.

Cosette hiçbir şey söylemeden, şaşkın şaşkın onu seyretmekteydi. Jean Valjean'ın

253

tembihi ve Madam Thenardier'nin adını duymak onu korkutmuştu.

Birden Jean Valjean'ın çok alçak bir sesle kendisine seslendiğini duydu:

"Duvara dayan."

Cosette söyleneni yaptı.

"Sakın ses çıkarma ve korkma," dedi Jean Valjean.

Cosette, ayaklarının yerden kesildiğini hissetti.

Ne olduğunu anlamaya vakit kalmadan, kendisini duvarın tepesinde buldu.

Jean Valjean, onu yakaladı, sırtına aldı, sol eliyle iki küçük elini tuttu, yüzükoyun yattı ve duvarın üzerinde

sürünerek kesik köşeye kadar geldi. Tahmin ettiği gibi orada bir bina vardı. Damı tahta kaplı duvarın yukarisından başlayıp, oldukça hafif bir meyille ihlamur ağacını sıyrarak yerin çok yakınına kadar iniyordu. İyi

bir rastlantıydı bu, çünkü duvar bu tarafta, sokak tarafına göre çok daha yüksekti. Jean Valjean aşağıya baktığında zemini ancak çok derinde görebiliyordu.

Damın eğik yüzüne yeni gelmiş ve henüz duvarın tepesini bırakmamıştı ki, şiddetli bir gürültü devriye kolunun

geldiğini haber verdi. Javert'in gürleyen sesi duyuldu.

"Çıkmaz sokağı araştırın! DroitMur Sokağı koruma altında, Küçük Picpus Sokağı da öyle. Eminim çıkmaz sokaktadır!"

Askerler Genrot Çıkmazı'na doğru seğirttiler.

Jean Valjean kendini bırakıp dam boyunca aşağıya kaydı, bir yandan da Cosette'i tu

254

tuyordu, ihlamur ağacına vardı ve yere atladı. Ya korkusundan ya da cesarettten Cosette hiç ses soluk çıkarmamış, sadece biraz elleri sıyrılmıştı.

6. Bilmece Gibi Bir Sorunun Başlangıcı

Jean Valjean, epeyce geniş ve garip görünüşlü bir bahçede bulunuyordu. Sadece kışın ve geceleri seyredilmek

için yapılmışa benzeyen hüzünlü bahçelerden biriydi. Uzun dikdörtgen biçimindeydi; dipte iki' sıra büyük kavalardan olan bir yolu, köşelerde epeyce yüksek ağaçlar, ortada gölgeliksiz bir alanı vardı. Bu alanda tek başına yüksek bir ağaç fark ediliyordu. Sonra büyük çalılıklara benzeyen eğri büğrü, diken diken birkaç meyve

ağacı, küçük sebze ve kavun tarlası ve bir de eski bir kirli su çukuru fark ediliyordu. Şurada burada yosundan

kararmışa benzeyen taş sıralar vardı. Yollann kenarlarında koyu renk, dimdik küçük ağaçlar sıralanmıştı. Yollann yansını otlar bürümüş, geri kalan kısmını da yeşil bir küf kaplamıştı.

Jean Valjean'ın yanında, damından yararlanarak aşağı indiği yapı, bir yığın çalı çırpı, bunlann gerisinde de,

duvann tam dibinde, kınk yüzü karanlıkta belli belirsiz görünen şekilsiz bir maskeden ibaret bir taş heykel vardı.

Bina bir harabeydi; içinde yıkık dökük odalar fark ediliyordu; bunlardan tıklım tıklım eşya dolu olan biri hangar

vazifesi görüyor gibiydi.

255

DroitMur Sokağı'na bakan ve Küçük Picpus Sokağı'na da dönen büyük bina, her iki cephesini de köşeleme bu

bahçeye veriyordu. İçeriye bakan bu cepheler, dışarıya bakan cepheden daha trajik görünüşlüydüler. Bütün

pencereler parmaklıklıydı. Hiçbir ışık fark edilmiyordu. Üst katlarda, hapishanelerdeki gibi kullanılmış olan suları

ve dam akıntılarını toplayan hazneler vardı. Cephelerden birinin gölgesi öbürünün üzerine vuruyor ve koskocaman, simsiyah bir çarşaf gibi bahçeye seriliyordu.

Görünürde başka bir ev yoktu. Bahçenin dip tarafı sisin ve gecenin içinde kayboluyordu. Böyleyken, sanki arkalarında başka ekili yerler de varmış gibi, birbiriyle kesişen bazı duvarlar ve Polonceau Sokağı'nın alçak

damları hayal meyal seçilmekteydi.

Bu bahçeden daha vahşi, daha sessiz bir yer düşünülemezdi. Ortalıkta kimseler yoktu. Bu saatte kimsenin

olmaması çok doğaldı ama burası öğle vaktinde de birileri gezsin, yürüsün diye yapılmış bir yere hiç benzemiyordu.

Jean Valjean'ın ilk işi pabuçlarını arayıp bulmak ve ayağına giymek, sonra da Cosette'le birlikte hangara girmek

oldu. Kaçan biri hiçbir zaman kendisini yeterince gizlenmiş sayamaz. Hep Madam Thenardier'yi düşünen çocuk

da, onun, olabildiğince bir yerlere sokulup büzülme içgüdüsünü paylaşıyordu.

Cosette titreyerek ona sokuluyordu. Sokağı ve çıkmazı araştırıp duran devriye kolunun gürültüsü, taşlara

vurulan dipçik darbeleri,

256

Javert'in nöbetçi diktiği polislerin birbirlerine seslenişleri, anlaşılmayan bazı sözlerle karışık lanetlemeleri işitiliyordu.

On beş dakika kadar sonra bu fırtına uğultusu uzaklaşmaya başlar gibi oldu. Jean Valjean soluk bile almıyordu.

Elini hafifçe ses çıkarmaması için Cosette'in ağzının üstüne koymuştu. Diğer yandan, içinde bulunduğu yalnızlığın öyle garip bir sessizliği vardı ki, bu korkunç şamata ne kadar şiddetli ve yakın olursa olsun, bu sükûneti az da olsa bozamıyordu. Sanki bu duvarlar, Kutsal Kitap'ta yazılı sağır taşlardan örülmüştü.

Birdenbire bu derin sessizliğin ortasında bir ses yükseldi. Semavi, tanrısal, sözle anlatılmaz bir sestir bu; öteki ne

kadar korkunçsa, bu da o kadar büyüleyiciydi. Karanlıklardan çıkan bir ilahiydi, zulmün korkunç gece sessizliğinin içinde bir dua ve ahenk parıldayıyordu. Bu ilahiye söyleyen kadın sesleriydi, ama bakirelerin lekeli,

temiz vurgusuyla çocukların saf vurgusunun karışımından oluşan seslerdi bunlar; yeryüzüne alt olmayan, yeni

doğanların hâlâ duydukları, ölmek üzere olanlarınsa duymaya başladıkları seslere benzeyen seslerdi. Bu nağme, bahçeye hâkim olan karanlık binadan geliyordu. Şeytanların gürültüsü uzaklaşırken, sanki bu melekler

korosu da karanlığın içinden yaklaşıyordu.

Cosette'le Jean Valjean dizlerinin üstüne çömeldiler.

Bu seslerin ne olduğunu bilmiyorlardı, nerede olduklarını da bildikleri yoktu, ama

257

adam ve çocuk, çilekeş ve masum, her ikisi de dizüstü çökmeleri gerektiğini hissediyorlardı.

Seslerin garip yanı şuydu ki, binanın ıssız görünmesine engel olmuyordu. Hiç kimsenin oturmadığı bir yerde

doğüstü bir nağmeydi.

Bu sesler duyulduğu sürece Jean Valjean hiçbir şey düşünemedi. Artık geceyi görmüyor, sadece masmavi bir

gökyüzü görüyor, hepimizin içinde bulunan o kanatların açıldığını hissediyor gibi oluyordu.

Nağme söndü. Belki de uzun süre sürmüştü. Jean Valjean bunu söyleyebilecek durumda değildi. Vecd içinde

geçen saatler daima bir dakika gibidir. Her şey yeniden sessizliğe gömüldü. Ne sokakta ne de bahçede artık

hiçbir ses kalmamıştı. Tehdit eden de, teskin eden de silinip gitmişti. Rüzgâr duvarın tepesindeki bazı kuru otlar

buruşturuyor, onlar da tatlı ve hazin, hafif bir ses çıkarıyorlardı.

7. Bilmecenin Devamı

Gece ayazı çıkmıştı. Bu da sabahın saat biri ya da ikisi olduğunu gösteriyordu. Zavallı Cosette hiçbir şey söylemiyordu. Yanında oturmuş, başını göğsüne dayamış olduğundan, Jean Valjean onu uyumuş sanıyordu. Eğilip baktı. Cosette'in gözleri faltaşı gibi açıktı ve üzerinde Jean Valjean'm yüreğini sızlatan düşünceli bir hal

vardı.

Hâlâ titriyordu.

"Uykun var mı?" diye sordu Jean Valjean.

Cosette, "Çok üşüyorum," dedi.

Az sonra tekrar konuştu:

"Hâlâ orada mı acaba?"

258

"Kim?"

"Madam Thenardier."

Jean Valjean, Cosette'in ses çıkarmaması için başvurduğu çareyi çoktan unutmuştu.

"Ha!" dedi, "o gitti. Artık korkma."

Çocuk göğsünün üstünden bir yük kalkmış gibi derin bir nefes aldı.

Toprak rutubetli, hangar dört bir yandan açık, rüzgâr her an biraz daha serin esiyordu. İyi adam redingotunu

çıkarıp Cosette'i sardı.

"Biraz ısındın mı?" dedi.

"Oh, evet baba."

"Peki öyleyse, beni biraz bekle. Şimdi gelirim."

Harabeden çıktı, büyük bina boyunca yürümeye koyuldu, daha iyi bir barınak arıyordu. Bazı kapılara

rastladı,
ama kapalıydı. Zemin kat pencerelerinin hepsinde demir parmaklıklar vardı.
Binanın iç köşesi önünden geçiyordu ki, kemerli pencerelere geldiğini fark etti ve burada bir parça aydınlık gördü. Parmaklarının ucunda yükselip birinden baktı. Bu pencerelerin hepsi de oldukça geniş bir salona aitti.
Geniş tabanları taş döşeli, kemerlerle, sütunlarla bölünmüş, içinde küçük bir ışıkla büyük gölgelerden başka bir şey seçilmeyen bir salondur burası. Işık, bir köşede yanan kandilden geliyordu. Salonda kimseler yoktu, hiçbir şey kımıldamıyordu. Ama daha dikkatle bakınca, yerde, döşeme taşlarının üzerinde sanki kefenle örtülmüş insan şekline benzer bir şey görür gibi oldu. Bu şey yere yüzükoyun uzanmıştı, yüzü taşa bakıyordu, kolları

259

haç şeklinde açılmıştı, ölü gibi hareketsizdi. Yerde sürünen yılan gibi bir şeye bakılırsa, bu uğursuz şeklin boynunda bir ip vardı.
Bütün salon zayıf bir ışıkla aydınlanan yerleri saran karanlık sisin içinde yüzüyor ve bu da ona büsbütün dehşetengiz bir görünüş veriyordu.
Jean Valjean'ın o günden bu yana sık sık söylediğine göre, hayatında birçok ölüm manzaralarıyla karşılaşmış olmasına rağmen böyle gece vakti bu karanlık yerde kim bilir hangi meçhul sırrı gerçekleştiren bu muammalı şekilden daha korkunç, daha dondurucu bir şey asla görmemişti. Bunun bir ölü olduğunu düşünmek dehşet vericiydi, ama bir canlı olduğunu düşünmek daha da dehşet vericiydi. Cesaret edip alınına cama yapıştırdı ve bu şeyin kımıldayıp kımıldamadığını gözetledi. Kendisine çok uzun gelen bir süre beklediği halde yerde uzanmış yatan şekil hiçbir hareket yapmıyordu. Birdenbire tarif edilmez bir korku hissine kapıldı ve kaçtı.
Arkasına bakmaya cesaret edemeden hangara doğru koşmaya başladı. Başını çevirecek olursa, o şeklin hızlı adımlarla, kollarını sallayarak peşi sıra yürüdüğünü görecekti gibi geliyordu.
Harabeye vardığında soluk soluğaydı. Dizleri bükülüyor, sırtından terler boşanıyordu. Neredeydi? Paris'in ortasında böyle mezara benzer bir yeri kim hayal edebilirdi? Bu garip ev neyin nesiydi? Gecenin esranyla dolu, karanlıkta meleklerin sesiyle ruhları çağıran ve geldikleri zaman da onlara aniden bu korkunç gürültüyü sunan, göğün ışıklı kapısını

260

açmayı vaat edip, mezarın korkunç kapısını açan bir ev! Ve gerçekten de sokakta bir numarası olan bir bina, bir evdi bu! Bir rüya değildi! Rüya olmadığına inanmak için taşlarına dokunma ihtiyacı duyuyordu. Soğuk, sıkıntı, endişe ve gecenin heyecanlı yüzünden her yanını gerçek bir ateş sarmıştı ve bütün bu düşünceler beyninin içinI de çırpınıp duruyordu.
Cosette'in yanına gitti. Uyuyordu.
8. Bilmece Gibi Sorun İyice Karmaşıklaşıyor
Çocuk başını bir taşın üzerine koymuş, uyumuştur.
Yanına oturdu ve onu seyre koyuldu. Ona I baktıkça, yavaş yavaş sakinleşiyor, şimdi dağa rahat

düşünebiliyordu.

Bundan böyle hayatının temeli olan şu gerçeği açıkça görüyordu ki, bu çocuk yanında bulunduğu sürece herhangi bir şeye ihtiyaç duyarsa, yalnız onun için duyacak ve herhangi bir şeyden korkarsa yalnız onun için

korkacaktı. Redingotunu onu örtmek için çıkardığından, çok üşüdüğü halde bunu hissetmiyordu bile.

Bu sırada, daldığı hayaller arasında bir süredir garip bir ses duyar olmuştu. Sallanan bir çingirak gibi bir şeydi.

Bahçenin içinden geliyordu. Gerçi hafifti, ama açıkça işitiliyordu. Gece çayırında, ineklerin boynundaki çingirakların çıkardığı belli belirsiz, hafif müzik sesine benzeyen bir sestti.

Jean Valjean döndü; arkasına baktı.

261

İnsana benzer bir yaratık kavun tarlasının arasında dolaşiyor, düzenli hareketlerle kalkıyor, eğiliyor, duruyordu;

toprağın üzerinde bir şey sürüklüyor ya da yayıyor gibiydi. Görünüşe göre topallıyordu.

Jean Valjean, kaderleri kötü kişilerin her zamanki titreyişiyle sarsıldı. Onlar için her şey düşman, her şey

kuşkuludur. Gündüzden çekinirler, çünkü görülmelerine yardımcı olur; geceden çekinirler, çünkü habersiz yakalanmalarına yardım eder. Az önce o bahçenin ıssızlığından titriyordu, şimdi ise bahçede birisi olduğu için

titremekteydi.

Soyut korkulardan, somut korkulara düştü. Javert'le polislerin belki de gitmemiş olduklarını, mutlaka sokağa

gözcüler bıraktıklarını, bu adam kendisini bahçede görececek olursa, "Hırsız var!" diye bağırıp, ele vereceğini

düşündü. Uyumakta olan Cosette' i yavaşça kucağına alarak, hangarın en uzak köşesine, kullanılmayan bir yığın

eski eşyanın arkasına taşıdı. Cosette hiç kımıldamadı.

Buradan, kavun tarlasındaki yaratığın davranışlarını gözetledi. Garip olan şeydu ki, çingirak sesleri hep adamın

hareketlerini izliyordu. Adam yaklaştığı zaman, ses de yaklaşmakta, uzaklaştığı zaman ses de uzaklaşmakta;

acele hareket ettiği zaman titrek bir çingirak sesi duyulmakta, durduğu zaman ses kesilmekteydi.

Çingırağın bu

adama bağlı olduğu açıkça anlaşılıyordu. Ama öyleyse bunun anlamı neydi? Bir koç ya da öküz gibi

çingirak

takılmış olan bu adam neyin nesiydi?

Kendi kendine bu sorulan sorarken, Co

262

sette' in ellerine dokundu. Buz gibiydiler.

"Aman Tanrım!" dedi.

Alçak sesle seslendi:

"Cosette!"

Çocuk gözlerini açmadı.

Jean Valjean, onu şiddetle sarstı.

Cosette uyanmadı.

"Sakin ölmüş olmasın!" dedi. Ayağa fırladı. Tepeden tırnağa titriyordu.

Aklından en korkunç düşünceler karmakarışık geçti. Bazı anlar vardır ki, iğrenç ihtimaller bizi bir zebani sürüsü

gibi kuşatır ve beynimizin bölmelerini şiddetle zorlar. Eğer sevdiğimiz kimseler söz konusu ise, basiretimiz her

türlü çılgnlığı icat eder. Jean Valjean soğuk bir gecede ve açık havada uyumanın öldürücü olabileceğini hatırladı.

Cosette, beti benzi solgun, hiç hareket etmeden, ayaklarının dibine yere uzanmıştı. Soluğunu dinledi; soluk alıyordu, ama zayıf ve hemen sönecekmiş gibi gelen bir soluktu bu. Onu nasıl ısıtmalı? Nasıl uyandırmalıydı? Bunun dışında her şey düşüncesinden silindi. Kendini kaybetmişçesine harabeden dışarı fırladı.

Bir çeyrek saat geçmeden Cosette'in mutlaka bir ateşin önünde, bir yatağın içinde olması gerekiyordu.

9. Çingiraklı Adam

Doğruca bahçede gördüğü adama yürüdü. Yeleğinin cebindeki para tomarını da eline almıştı.

263

Adamın başı önüne eğikti, onun geldiğini görmüyordu. Jean Valjean bir iki adımda kendini adamın yanında buldu. Haykırarak ona yanaştı: "Yüz frank!"

Adam sıçradı ve gözlerini kaldırdı. Jean Valjean, "Yüz frank," diye tekrarladı, "eğer bu gece için bana barınacak

bir yer verirsiniz, yüz frank kazanırsınız!"

Ay ışığı Jean Valjean'ın telaşlı yüzünü iyice aydınlatıyordu.

"Madeleine Baba siz ha!" dedi adam şaşkınlıkla.

Bu karanlık saatte, bu meçhul yerde, bu meçhul adam tarafından söyleniveren bu adı duyunca Jean Valjean

irkildi.

Her şeyi beklerdi, ama bunu değil. Onunla konuşan adam iki büklüm olmuş topal bir ihtiyardı; köylü gibi giyinmişti ve sol dizinde oldukça büyük bir çingirak sallanan meşin bir dizlik vardı. Karanlıkta kalan yüzü seçile

miyordu.

Bu arada adamcağız başından takkesini çıkarmış, titreyerek bağıırıyordu:

"Hey, Tanrım! Ne arıyorsunuz burada Madeleine Baba? İsa aşkına! Buraya nereden girdiniz? Gökten düşmüş

olmalısınız! Hiç şaşmam, bir gün düşerseniz, mutlaka oradan düşersiniz. Ama bu ne hal böyle!

Boyunbağınız

yok, şapkanız yok, redingotunuz yok! Biliyor musunuz, sizi tanımayan biri böyle görse korkardı. Ulu

Tanrım,

şimdiki azizler akıllarını mı kaçırıyor? İyi ama, buraya nasıl girdiniz?"

264

Kelimeleri birbiri ardına sıralıyordu. İhtiyar adam bir köylü gevezeliğiyle konuşmaktaydı; sözlerinde endişe

edecek bir taraf yoktu. Bütün bu sözler şaşkınlıkla karışık safça bir babacanlıkla söylenmişti.

"Siz kimsiniz? Bu ev neyin nesi?" diye sordu Jean Valjean.

"Eh, yani bu kadarı da olmaz!" diye haykırdı ihtiyar. "Ben sizin buraya yerleştirdiğiniz kimseyim, bu ev de sizin

beni yerleştirdiğiniz evdir. Nasıl! Beni tanımadınız mı?"

Tanımadım," dedi Jean Valjean. "Peki, siz beni nasıl oluyor da tanıyorsunuz?"

Adam, "Siz benim hayatımı kurtarmıştınız," dedi.

Yan döndü, ay ışığının bir demeti adamın yüzünü yandan aydınlattı. O zaman Jean Valjean, ihtiyar Fauchelevent'i tanıdı.

"Ah!" dedi Jean Valjean, "Siz miydiniz? Evet, sizi tanıyorum."

İhtiyar, sitem eden bir tavırla, "Hele şükür!" dedi.

Jean Valjean tekrar konuştu: "Peki, burada ne yapıyorsunuz?" "Ne yapacağım, kavunlarımı örtüyorum işte!"

Gerçekten de, Jean Valjean yanına yanaştığı sırada ihtiyar Fauchelevent bir hasır örtünün ucundan tutmuş,

kavun tarlasına sermekle meşguldü. Bahçede bulunduğu yaklaşık bir saatten beri çoğu yerini kapamıştı.

Ona,

Jean Valjean'ın hangardan gördüğü özel hareketleri yaptırın işte bu işti. Fauchelevent devam etti:

265

"Kendi kendime dedim ki, ay parladı, dona çekecek. Acaba kavunlarımı giydirsem mi?" Sonra ağız dolusu gülerek Jean Valjean'a baktı ve ekledi, "Siz de aynı şeyi yaparsanız iyi olur! Yalnız, kuzum, buraya nasıl girdiniz?"

Jean Valjean, bu adamın kendisini Madeleine adıyla tanıdığını anlayınca temkinli konuşmaya başladı. Durmadan soru soruyordu. İşin tuhafı, roller sanki tersine dönmüştü. İçeri gizlice giren kendisi olduğu halde,

adamı sorguya çekiyordu.

"Peki, dizinizdeki bu çingirak ne oluyor?" "Ha, bu mu?" diye cevap verdi Fauchelevant, "Benden kaçınlar diye."

"Nasıl? Sizden kaçınlar diye mi?" İhtiyar Fauchelevant tarif edilmez bir ifadeyle göz kırptı.

"Lanet olsun! Yalnız kadınlar var bu evde; bir sürü genç kız. Bana rastlamaları onlar için tehlikeli olurmuş."

Çingirak onlara geldiğini haber veriyor. Ben gelince, onlar gidiyorlar."

"Nedir bu ev?" "Canım, biliyorsunuz ya." "Hayır, bilmiyorum."

"Beni buraya bahçıvan olarak koymuştunuz ya!"

"Siz yine de ben bilmiyormuşum gibi cevap verin."

"Burası Küçük Picpus Manastırı." Jean Valjean'ın anılan canlanıyordu. Tesadüf, yani ilahi takdir onu tam da

SaintAntoine Mahallesi'ndeki bu manastıra atmıştı

266

işte; arabasının devrilmesiyle sakat kalan ihtiyar Fauchelevant'in, Madeleine Baba'nın tavsiyesi üzerine iki yıl

önce kabul edilmiş olduğu manastıra.

Kendi kendine konuşur gibi tekrarladı: "Küçük Picpus Manastırın." Fauchelevant yine sordu: "İyi ama, gerçekten

Madeleine Baba, siz nasıl oldu da buraya girdiniz? Bir aziz bile olsanız, sonuçta erkeksiniz, oysa buraya erkek

giremez."

"Siz girmişsiniz ama." "Sadece ben vanm."

"Ne olursa olsun burada kalmak gerekiyor," dedi Jean Valjean.

Fauchelevant, "Aman Tanım!" diye haykırdı.

Jean Valjean, ihtiyara yaklaştı ve ciddi bir sesle ona, "Fauchelevant Baba, sizin hayatınızı kurtarmıştım," dedi.

"Bunu ilk hatırlayan bendim," diye Fauchelevant cevap verdi.

"Öyleyse, o zamanlar sizin için yaptığım şeyi bugün siz benim için yapabilirsiniz."

Jean Valjean'ın sağlam ve güçlü iki elini, buruşuk ve titreyen ellerinin arasına aldı Fauchelevant ve konuşacak

gücü yokmuş gibi birkaç saniye durdu ve sonra, "Ah! Sizin bana yaptığınızın bir parçasını olsun size yapa bilsem ulu Tann'nın bir lütfü olur bu! Ben ha! Sizin hayatınızı kurtaracağım! Sayın belediye başkanı, bu

ihtiyar

emrinizdedir," dedi.

Olağanüstü bir sevinçti bu, ihtiyar adam adeta değişmişti, sanki yüzü ışık saçıyordu.

267

"Ne yapmamı istiyorsunuz?" diye sordu. "Bunu size anlatırım. Bir odanız var mı?" "Ayrı bir barakam var, şurada,

eski manastır harabesinin arkasında, kimsenin göremeyeceği bir köşede. Üç odası var."

Gerçekten de baraka harabenin gerisinde, öyle iyi gizlenmiş, kimsenin görmemesi için öyle iyi bir yere kurulmuştu ki, Jean Valjean onu görmemişti.

"İyi," dedi Jean Valjean. "Şimdi sizden iki şey istiyorum."

"Nedir sayın başkan?" "Birincisi, benim hakkımda bildiklerinizi kimseye söylemeyeceksiniz, ikincisi daha fazlasını öğrenmeye çalışmayacaksınız."

"Nasıl isterseniz. Biliyorum, sizin elinizden ancak dürüst şeyler yapmak gelir, her zaman da Tann'nın iyi

bir kulu

olmuşsunuzdur. Sonra, zaten beni buraya siz koydunuz. Sizin bileceğiniz iş. Emrinizdeyim."

"Tamam. Şimdi gelin benimle. Çocuğu alalım."

Fauchelevant, "Ay! Bir de çocuk mu var?" dedi.

Başka bir şey söylemedi, efendisinin peşinden giden bir köpek gibi Jean Valjean'ı takip etti.

Yarım saat geçmeden kor bir ateşin alevinde Cosette'in yüzü yeniden pembeleşmiş, ihtiyar bahçıvanın yatağında uyuyordu. Jean Valjean boyunbağını takmış, redingotunu giymiş, duvarın üzerinden atılan şapka

bulunup alınmıştı. Jean Valjean, redingotunu sırtına takarken, Fauchelevant de çingiraklı diz
268

liğini çıkarmıştı. Dizlik şimdi hasırdan sırt küfesinin yanındaki çiviye asılmış olarak duvarı süslemekteydi. İki adam bir masanın başına geçmiş ısınyıyorlardı. Fauchelevant, masanın üstüne bir parça peynir, bir kara

ekmek, bir şişe şarap ve iki de bardak koymuştu. İhtiyar adam elini Jean Valjean'ın dizine koyarak, "Ah! Madeleine Baba!" diyordu, "hemen tanımadınız beni! İnsanların hayatını kurtarıyor, sonra da onları unutuyorsunuz! Yoo! Çok kötü bir huy bu! Oysa onlar sizi hiç unutmuyorlar!"

10. Javert'in Avını Elinden Nasıl Kaçırıldığı'nın Hikâyesidir

Yukarıda, deyim yerindeyse, arka yüzünü gördüğümüz olaylar, aslında çok basit şartlar içinde olmuştu.

Jean Valjean, Fantine'in ölüm döşeğinin yanında Javert tarafından tutuklandığı günün gecesinde

Montreuil-sur

mer şehir hapisanesinden kaçtığı zaman, polis, kaçak forsanın Paris yönüne gittiğini tahmin etmişti.

Paris, her

şeyin içinde kaybolduğu bir gayya kuyusudur. Dünyanın Paris denen göbeğinde, her şey denizin göbeğindeymiş

gibi yok olur! Hiçbir orman, bir insanı bu mahşeri kalabalık kadar saklayamaz. Her türden kaçaklar bunu çok iyi

bilirler ve Paris'e bir girdaba dalar gibi dalarlar. Kurtarıcı girdaplar da vardır. Polis de bunu bilir ve bunun için de

başka bir yerde kaybettiğini Paris'te arar. Eski Montreuil-surmer belediye başkanını da Paris'te aradı.

Javert,

araştırmaları aydınlatma

269

sı için Paris'e çağrıldı. Gerçekten de Jean Valjean'ın yakalanmasında Javert'in çok büyük yardımı oldu. Javert'in gösterdiği çaba ve azim, Emniyet Müdürü Kont Angles'nin Sekreteri Mösyö Chabouillet'nin dikkatini

çekti. Javert'i daha önce de korumuş olan bu adam, Montreuil-surmer polis müfettişini, Paris Polis Teşkilatı'na

aldırdı. Orada, çeşitli yerlerde şerefle bu gibi görevler için beklenmedik bir kelime ama biz yine de söyleyelim

hizmet gördü.

Artık Jean Valjean'ı hiç düşünmüyordu daima av peşinde olan köpeklere bugünkü kurt, dünkünü unutturur

ancak, 1823 yılı Aralık ayında bir gün gazete okumak hiç âdeti olmadığı halde gazete okuyacak oldu.

Çünkü kral

taftarı olan Javert, 'başkomutan prens'in Bayonne'a zafer kazanarak girişini detaylarıyla öğrenme arzusuna

kapılmıştı. Onu ilgilendiren yazıyı tam bitirmemişti ki, bir sayfanın altındaki Jean Valjean adı dikkatini çekti. Jean

Valjean adındaki forsanın öldüğünü bildiriyordu haber. Gazete olayı öyle kesin bir dille yazıyordu ki, Javert

doğruluğundan şüphe bile etmedi. Sadece, "İşte güzel bir tahliye," demekle yetindi.

Bir süre sonra Seine-et-Oise Polis Müdürlüğü'nden Paris Polis Müdürlüğü'ne bir rapor gönderildi.

Montfermeil'de, söylendiğine göre bazı garip şartlar altında olmuş çocuk kaçırma olayıyla ilgili bir rapordu bu.

Bildirildiğine göre, annesi tarafından başka ilçedeki bir hancıya emanet edilen yedi sekiz yaşlarındaki küçük bir

kız çocuğu meçhul bir kişi tara

270

I

fından çalınmıştı. Bu küçük kızın adı Cosette'ti ve hastanede ölen, ama hangi hastanede ne zaman öldüğü bilinmeyen Fantine adındaki bir sokak kadınının çocuğuydu. Bu rapor Javert'in eline geçti ve onu düşüncelere

sevk etti.

Fantine adını çok iyi biliyordu. Jean Valjean'ın bu yaratığın çocuğunu gidip almak için üç günlük bir süre isteyerek, kendisini kahkahayla güldürdüğünü hatırlıyordu. Jean Valjean'ın Paris'te, Montfermeil arabasına

binerken tutuklandığını da hatırladı. Hatta o tarihte bazı belirtiler, onun Montfermeil arabasına ikinci binışı

olduğunu, bir gün önce de bu ilçenin civarında dolandığını akla getiriyordu, çünkü o zaman onu köyün içinde

gören olmamıştı. Bu Montfermeil denen yere acaba ne yapmaya gidiyordu? Kimse tahmin edememişti.

Javert

şimdi anlıyordu. Fantine'in kızı oradaydı. Jean Valjean onu almaya gidiyordu. Oysa bu çocuk şimdi meçhul biri

tarafından çalınmıştı! Kim olabilirdi ki bu meçhul kişi? Jean Valjean mı? Ama Jean Valjean ölmüştü.

Javert

kimseye bir şey söylemeden Planchette çıkmazındaki Plat d'etaın'in arabalarından birine binip

Montfermeil'e

doğru yola çıktı.

Bu sorunun orada iyice aydınlığa kavuşacağını umuyordu, ama koyu bir karanlıkla karşılaştı.

İlk günler öfkeye kapılan Thenardier'ler hayli gevezelik etmişlerdi. Tarlakuşunun ortadan kaybolması köyde

dedikodulara yol açmıştı. Hikâye hemen türlü biçimlerde anlatıl

271

maya başlanmış ve sonunda çocuk hırsızlığı olup çıkmıştı. Polis raporunun nedeni buydu. Ne var ki, başlangıçtaki öfkesi yatışan Thenardier, o şaşılacak içgüdüleriyle kralın sayın savcısını harekete

geçirmenin

kendi açısından hiç de faydalı olmadığını ve Cosette'in kaçıırıldığına dair şikâyetlerinin, sonuçta adaletin pırıldılı

göz bebeklerinin ilk önce kendi üzerinde, yani Thenardier üzerinde, onun bir sürü karışık işleri üzerinde durmasına yol açacağını çabucak anlamıştı. Baykuşların istemedikleri ilk şey, üzerlerine ışık tutulmasıdır.

Öncelikle bin beş yüz frank aldığını nasıl açıklayacaktı? Hemen çark etti, karısının ağzını tıkadı ve kendisine

çalınan çocuktan bahsedildiğinde şaşırılmış göründü. Hiçbir şey anlamıyordu; gerçi o sevgili küçük kızı bu kadar

çabuk 'alıp götürmeleri'nden o sıralar yakınmıştı şüphesiz; şefkatli biri olduğundan dolayı onu hiç değilse iki üç

gün daha yanında alıkoymak isterdi; ama ne de olsa 'büyükbabası'ydı onu almaya gelen; yeryüzünde bundan daha doğal bir şey olamazdı. Ayrıca onun hayırsever bir 'büyükbaba' olduğunu da ekliyordu.

Montfermeil'e geldiğinde Javert, işte bu hikâyeye karşılaşmıştı. Büyükbaba, Jean Valjean'ı ortadan siliyordu.

Buna rağmen Javert, Thenardier'nin hikâyesine sonda sokar gibi, bazı sorular saptı: "Bu büyükbaba kimdi ve

adı neydi?" Thenardier kısaca cevap verdi: "Zengin bir çiftçi. Yol geçiş belgesini gördüm. Sanırım adı

Mösyö

Guillaume Lambert'di."

Lambert, babacan ve pek güven verici bir

272

isimdi. Javert Paris'e döndü. Kendi kendine, "Canım, Jean Valjean öldü işte," dedi, "Ben de amma enayiyim."

Bütün bu hikâyeyi yeniden unutmaya başlıyordu ki, 1824 Martı içinde bir gün SaintMedard Ruhani Dairesi

içinde oturan ve kendisine 'sadaka veren dilenci' diye ad takılmış olan tuhaf bir adamdan söz edildiğini işitti.

Söylendiğine göre, bu adam adını kimsenin doğru dürüst bilmediği bir gelir sahibiydi; yedi sekiz yaşlarında

küçük bir kızla birlikte yaşıyordu ve bu kız Montfermeil'den geldiğinin dışında hiçbir şey bilmiyordu. Montfermeil! İkide bir ortaya çıkan bu ismi duyunca Javert'in kulakları dikildi. Bu kişinin sadaka verdiği, eski kilise

hademesi olan yaşlı bir dilenci ajan başka bazı bilgiler de eklemekteydi: "Bu, gelir sahibi yabancı bir insandı.

Sürekli akşamları dışarı çıkıyor, kimselerle konuşmuyor, yalnızca ara sıra yoksullarla konuşuyor ve kimseyi

yanına yanaştırmıyordu. Birkaç milyon frank eden, çünkü her tarafında banknotlar dikili bulunan san renkte bir

redingot giyiyordu." Özellikle bu nokta Javert'in merakını gıcıkladı. Bu efsanevi gelir sahibini ürkütmeden

yakından görebilmek için bir gün eski kilise hademesinin hırpani kılığını ödünç aldı ve yaşlı ajanın her akşam

çöreklenip, genzinden dualar okuduğu, okurken de etrafı dikiz ettiği yere geçip oturdu.

Gerçekten de, 'şüpheli kişi' kılık değiştirmiş olan Javert'e doğru gelip sadaka verdi. O anda Javert başını kaldırdı

ve Jean Valjean'ın

273

Javert'i tanıdığını sandığında duyduğu sarsıntıyı, aynen Javert de Jean Valjean'ı tanıdığını sanarak duydu.

Ancak karanlıkta yanılmış olabilirdi; Jean Valjean'ın öldüğü resmen tespit edilmişti; Javert'e yalnızca bazı ciddi

şüpheler kalıyordu; işinde titiz bir insan olan Javert ise sadece şüphelendiği birinin yakasına yapışmazdı. Adamını Gorbeau viranesine kadar izledi ve 'ihtiyar kadın'ı konuşturdu; zaten zor bir iş değildi bu.

Kadın,

astarında milyonlar olan redingot olayını doğruladı ve bin franklık para hikâyesini anlattı. Gözleriyle görmüş,

elleriyle dokunmuştu! Javert bir oda kiraladı ve hemen o akşam yerleşti. Esrarengiz kiracının kapısına gelip

dinledi, onun sesini duymayı umuyordu, ama Jean Valjean mum ışığını anahtar deliğinden fark etti ve hiç sesini

çıkarmayarak onun oyununu boşa çıkardı.

Ertesi gün Jean Valjean gitmeye hazırlanıyordu. Ama yere düşürdüğü beş franklık paranın sesini fark ederek,

parayla oynandığını anlayan kadın, kiracının taşınmak üzere olduğunu anladı ve hemen Javert'i haberdar etti.

Geceleyin Jean Valjean dışarı çıktığında, Javert, iki adamıyla birlikte onu bulvarın ağaçları arkasında beklemekteydi.

Javert, emniyet müdürlüğünden yardım istemiş, ama yakalamayı umduğu kişinin adını söylememişti. Bu onun

sırrıydı. Bu sırrı üç nedenden ötürü saklamıştı: Birincisi, çünkü en ufak bir ağız gevşekliğı Jean Valjean'ı uyandırabilirdi; çünkü firar eden ve ölü diye bilinen eski bir forsanın adli raporları

274

nın, vaktiyle en tehlikeliler arasında olan bir mahkûmun yakalanması olağanüstü bir basan olacağından, Paris

polisinin kıdemlileri bu başarıyı muhakkak ki Javert gibi yeni gelen birine bırakmak istemezlerdi, bu nedenle

kürek mahkûmunu elinden almalardan korkuyordu; nihayet, çünkü Javert bir sanatkâr olduğundan, beklenmedik işlerden zevk alırdı. Öyle ilan edilen, önceden uzun uzun sözü edilip cazibesini kaybeden basanlardan nefret ederdi. Şaheserlerini gölgede bırakıp, sonra birdenbire göz önüne sermeyi tercih ederdi.

Javert, Jean Valjean'ı ağaçtan ağaca ve sonra bir sokak köşesinden öbür sokak köşesine takip etmiş, onu bir an

bile gözden kaybetmemişti; Jean Valjean'ın kendisini en çok güvenlik içinde sandığı anlarda bile Javert'in gözü

onun üstündeydi. Peki, Javert niçin Jean Valjean'ı tutuklamıyordu? Tutuklamıyordu, çünkü hâlâ şüpheleniyordu.

Hatırlanacağı gibi, o dönemde polisler keyiflerince hareket edemiyorlardı; özgür basın onları rahatsız etmekteydi. Gazeteler tarafından açığa vurulan bazı keyfi tutuklamalar meclise kadar yansıdığından polis

müdürlüğü çekiniyordu. Kişi özgürlüğüne tecavüz ağır sorumluluğu olan bir fiildi. Polis memurları yanılmaktan

korkuyorlardı; emniyet müdürü yakalarına yapışıyordu; yapılan bir hata işten atılmak demektir. Yirmi gazetede

birden çıkacak şöyle kısa bir haberin Paris'te yapacağı etkiyi bir düşünün: "Dün, ak saçlı, yaşlı bir büyükbaba,

saygıdeğer bir gelir sahibi, sekiz

275

yaşındaki torunuyla gezerken kaçak bir forsa olduğu sanılarak yakalanmış ve polis müdürlüğünün nezarethanesine götürülmüştür!"

Şunu da tekrarlayalım ki, Javert'in kendine göre bazı titizlikleri vardı, emniyet müdürünün emirlerine bir de kendi

vicdanının emirleri eklenmekteydi. Gerçekten emin değildi.

Jean Valjean sırtını Javert'e dönmüş, karanlıkta yürüyordu.

Üzüntü, kaygı, sıkıntı, bitkinlik, gece yansı kaçarak, hem Cosette hem de kendisi için Paris'te rastgele bir

barınak aramak zorunda kaldığı bu yeni felaket, adımlarını çocuğun adımlarına uydurma zorunluluğu, bütün

bunlar, kendisi de farkında değildi ama Jean Valjean'ın yürüyüşünü ve dış görünümünü değiştirmiş; adeta

yaşlanmıştı. Bu durumda Javert'in şahsında cisimleşen polis yanılabilir ve nitelik yanıldı da. Yanına fazla

yaklaşmaya imkân olmaması, gurbetten dönen yaşlı bir çocuk bakıcısı kıyafetine benzeyen kıyafeti, Thenardier'nin onu büyükbaba yapan ifadesi, nihayet kürekte öldüğü inancı, Javert'in zihnindeki şüphelere

eklenip, bunları büsbütün artırıyor.

Bir ara Javert'in aklına onu durdurup, kimlik kâğıdını sormak geldi. Ama bu adam eğer Jean Valjean değilse,

namuslu yaşlı bir gelir sahibi de değilse, pekâlâ Paris'in pisliklerinin karanlık örgüsüne derinden ve ustaca

karışmış herhangi bir serseri, tehlikeli bir çete reisi olabilirdi, belki de öbür marifetlerini gizlemek için sadaka

veriyordu; eski bir kurnazlıktı bu. Belki güvenilir adamları, yarıdak

276

çıkan, gerektiğinde sığındığı yerleri vardı ve şimdi şüphesiz oraya gidiyordu. Sokaklarda yaptığı bu zikzaklar

onun kendi halinde bir adam olmadığını gösterir gibiydi. Onu çarçabuk yakalamak 'altın yumurtlayan tavuğu'

kesmek olurdu. Beklemekte ne zarar vardı ki? Javert, adamın kaçamayacağından emindi. Oldukça şaşkın bir

halde bu esrarengiz şahıs hakkında kendi kendisine yüzlerce soru sorarak yol almaktaydı.

Ancak Pontoise Sokağı'na geldiği zaman, içkili bir lokantanın kuvvetli ışığı sayesinde ve bir hayli güçlükle onun

Jean Valjean olduğundan kesinlikle emin oldu.

Sadece iki yaratık bu dünyada derinden titrer; çocuğunu bulan ana ve avını bulan kaplan. Javert, işte bu derin

titreyişi duydu. Jean Valjean'ı, bu müthiş forsayı kesinlikle tanıyınca, Javert sadece üç polis olduklarından

Pontoise Sokağı'ndaki polis karakolundan takviye istedi. Dikenli bir sopayı kavramadan önce eldiven giyilir.

Gerek bu gecikme, gerekse Rollin kavşağında ajanlarıyla nasıl davranacaklarını görüşmek için durması nedeniyle az kalsın Jean Valjean'ın izini kaybedecekti, ama onun kendisiyle avcıları arasına nehri koymak isteyeceğini çabucak tahmin etti. Tıpkı doğru yoldan ayrılmamak için burnunu yere koyan bir av köpeği gibi

başını eğdi ve düşündü. Yanılmayan güçlü içgüdüleriyle Javert, doğru Austerlitz Köprüsü'ne yollandı ve köprüdeki görevliye sorduğu tek bir soru ona doğru yolda olduğunu gösterdi: "Küçük bir kız çocu

277

ğuyla bir adam gördünüz mü?" "Ona iki metelik ödettim," diye cevap verdi görevli. Javert, köprüye tam vaktinde

geldi ve suyun öbür yanında Jean Valjean'ı Cosette'in elinden tutmuş, ayın aydınlattığı açık alandan geçerken

gördü ve CheminVertSaintAntoine Sokağı'na saptığını fark etti. Orada bir tuzak gibi duran Genrot Çıkmazı'nı

ve DroitMur Sokağı'nı da Küçük Picpus Sokağı'ndan başka bir çıkışı olmadığını düşündü. Avcıların dedikleri gibi evin önünü emniyete almak için hemen ajanlardan birini bir arka yoldaki çıkışı tutmaya gönderdi. O

sırada oradan geçmekte olan ve tersane nöbetine giden bir devriye kolunu kanun namına emrine alıp peşine

taktı. Bu gibi olaylarda askerin gücü bir kozdur. Zaten prensip gereği bir yaban domuzunun hakkından gelebilmek için avcılık bilimini köpeğin gücüyle birleştirmek gerekir. Bütün önlemleri aldıktan sonra Jean Valjean'm sağda Genrot Çıkmazı, solda polis memuru, arkada da bizzat kendisi tarafından kısıtıldığını düşünen

Javert, bir tutam enfiye çekti.

Sonra oyununu oynamaya başladı. Bir an cehennemi bir zevkle mest oldu. Avını, önünde gitmesi için bıraktı,

onun nasıl olsa avucunun içinde olduğunu biliyor, ama yakalayacağı anı mümkün olduğu kadar geciktirmek istiyordu, onun yakalandığını anlaması ve yakalanmışlığı içinde kendisini özgür sanmasını görmek Javert'i mutlu

ediyordu, ağına düşmüş sineği orada uçması için bırakan örümceğin ya da fareyi koşması için bırakan

278

kedinin şehvetiyle gözlerini onun üzerine dikmişti. Tırnağın ve pençenin canavarca bir ten zevki vardır, kısıkaçlarına hapsolan hayvanın umutsuz çırpınışlarının verdiği zevktir bu. Nasıl bir lezzet vardır bu azar azar

boğuluşt! Javert haz içindeydi, ağının ilmikleri sımsıkı atılmıştı. Başarısından emindi. Forsa

avucundaydı.

Geriyeye sadece elini kapatmaktan başka yapacak işi kalmamıştı.

Emrinde böyle bir kuvvet varken, ne kadar enerjik ne kadar umutlu olsun Jean Valjean'ın karşı koymasını

bile düşünülemezdi. Javert, sokağın bütün köşe bucağını bir hırsızın cebi gibi yoklayıp karıştırarak ağır ağır ilerliyordu.

Örümcek, ağının ortasına geldiğinde sineği orada bulamadı.

Öfkesinin şiddeti tahmin olunabilir. DroitMur ve Picpus sokaklarındaki nöbetçisini sorguya çekti; hiç gözünü

kırpmadan nöbetini tutmuş olan memur, adamın kesinlikle geçmediğini söyledi. Bazen öyle olur ki, köpek

sürüsü üstüne üşüşmüşken bir bakarsınız geyik kaçıp kurtulmuştur; böyle bir durumda en yaşlı avcılar bile

ne diyeceklerini bilemezler. Duvivier, Ligniville ve Desprez apışıp kaldılar. Sadece Artonge, bu türlü umulmadık

bir başarısızlık karşısında şöyle haykırdı; "Bu bir geyik değil, sihirbaz." Aynı çılgılığı Javert de pekâlâ koparabilirdi. Hayal kırıklığı, umutsuzlukla çılgınlık arası bir şey oldu.

Napoleon'un Rusya savaşında, Büyük İskender'in Hindistan savaşında, Sezar'ın Afri

279

ka savaşında, Keyhüsrev'in İskit savaşında hata yaptıkları kesin olduğu gibi, Javert'in Jean Valjean'a karşı

birçok hata yaptığı da kesindir. Eski kürek mahkûmunu tanımakta tereddüt etmekle hata yaptı. İlk gördüğünde

onu tutuklamalıydı. Onu o viran evde hemen yakalamamakla hata yaptı. Rolün kavşağında ay ışığının tam altında yardımcılılarıyla durup onlara danışmakla hata yaptı. Gerçi fikir almakta yarar vardır, güvene layık köpeklerin fikrini sormak ve öğrenmek iyi bir şeydir ama kurt gibi, forsa gibi kuşkulu hayvanları avlarken bir avcı

ne kadar tedbir alsın azdır. Javert sürüdeki av köpeklerini ize sürmekte gereğinden fazla oyalanarak, hayvana

tuzağın kokusunu duyurup onu kışkırttı ve kaçmasına neden oldu. Hele Austerlitz Köprüsü'nde onun izini yeniden bulduğunda böyle bir adamı bir ipin ucunda tutma gibi tehlikeli ve çocukça bir oyun oynama hevesine

kapılmakla hata yaptı. Kendisini olduğundan daha güçlü gördü ve bir aslanla da fareyle oynar gibi oynayabileceğini sandı; aynı zamanda yanına takviye kuvvet almayı gerekli bularak, kendisini zayıf gördü. Talihsiz bir tedbir, değerli bir zaman kaybı. Javert bütün bu hataları yaptı ama her şeye rağmen gelmiş geçmiş

polislerin en bilgilisi ve en iyisiydi. Kelimenin tam anlamıyla avcılıkta akıllı bir köpek dedikleri türdendi.

Ama

kusursuz insan var mıdır?

Büyük strateji ustalarının bile ustalıklarına gölge düştüğü olmuştur.

Büyük saçmalıklar çoğu zaman kalın halatlar gibi bir sürü küçük parçalardan oluşur.

280

şur. Halatı tel tel alınız, bütün belirleyici küçük nedenleri de ayrı ayrı alınız, hepsini birbiri ardınca koparabilir,

sonra da, "Bu kadar cık mıymış?" dersiniz. Ama onları örün, hepsini birden bükün, ortaya kocaman bir şey çıkar.

İşte, batıda Marcianus ile doğuda Valentinianus arasında tereddüt eden Atilla budur; Capuae'da geciken Annibal budur; ArcissurAube'da uyuyakalan Danton budur.

Ama ne olursa olsun Javert, Jean Valjean'ı elinden kaçırdığı an soğukkanlılığını kaybetmedi. Kürek kaçkını

forsanın çok uzağa gidemeyeceğinden emin olduğundan gözcüler koydu, kapanlar, pusular kurdu ve bütün

gece

mahallede dört döndü durdu. İlk gördüğü şey, ipi kesilmiş ve kurcalanmış fenerdi. Değerli bir ipucuydu bu, ama

yine de onu şaşırttı, bütün araştırmalarını Genrot Çıkmazı'na yöneltti. Bu çıkmazda oldukça alçak duvarlar

vardı. Bunlar, ekilmemiş geniş arazilerle sınırlan olan ve bahçelere bakan duvarlardı. Jean Valjean, muhakkak

buradan kaçmış olmalıydı. Gerçek şu ki, Jean Valjean eğer Genrot Çıkmazı'na biraz daha girseydi, ki muhtemelen öyle yapardı, işte o zaman mahvolurdu. Javert bu bahçeleri ve arazileri bir iğne arar gibi didik didik

araştırdı.

Gün doğarken, iki zeki adamını gözcü bırakıp, bir hırsıza soyulan polis gibi utanarak polis müdürlüğünün yolunu

tuttu.

281

1

ALTINCI KİTAP

KÜÇÜK PICPUS MANASTIRI

1. Küçük Picpus Sokağı, No. 62

Bundan yarım yüzyıl önce, Küçük Picpus Sokağı'ndaki 62 numaralı binanın avlu kapısı, avam tarzı porte cochere kapıları hatırlatan en güzel örnekti. Genel olarak davet edici bir şekilde hep yarı açık durur ve bu

aralıktan hiç de sıkıcı, hüzünlü olmayan iki şey görünürdü; asmaların çevrelediği bir duvar ve yüzünden

aptallık akan bir kapıcı... Arkada, duvarın üzerinden büyük geniş gövdeli ağaçlar göze çarpıyordu. Avluya bir

demet güneş ışığı düşüp orasını cıvı cıvı yaptığında ve bir iki kadeh şarap içen kapıcı neşelendiğinde, 62 numaranın önünden, oranın çok hoş bir yer olduğunu düşünmeden geçmek çok zordu. Gelgeldim, şöyle göz ucuyla birazını gördüğünüz yer, aslında hüznü dolu, kasvetli bir yerdi.

Eşik, gülümser gibiydi ama, bina gözyaşları ve dualar içindeydi.

Eğer kapıcıyı atlatmanız mümkün olsa bu iş hiç de kolay bir iş değildi, hatta imkânsızdı, çünkü kapıcıyı atlatmak

için bir tür 'açıl susam açıl' demek gerekiyordu o zaman sağda dar bir koridora girilirdi. Bu koridora

283

açılan iki duvar arasına sıkışıp kalmış bir merdiven vardı ve bu merdiven o kadar dardı ki, aynı anda ancak tek

bir kişi inip çıkabilirdi. Çikolata rengi merdiven boyunca duvara yayılan san duvar kâğıdından korkmadan, merdivenden çıkmaya cesaret edebilirsiniz, önce birinci sonra da ikinci bir geniş merdiveni geçer ve sizi ısrarla

takip eden sarı ve çikolata renkleriyle kaplı ikinci kata ulaşırdınız. Merdiven ve koridor, iki güzel pencereyle

süslenmişti. Koridor biraz gittikten sonra birdenbire kıvrılıyor ve karanlık oluyordu. Burası da geçildikten sonra

kapalı olmamasının, esrarını bir kat daha artırdığı garip bir kapıya geliniyordu. Kapıyı şöyle bir itince, altı ayak

kadar genişliğinde bir odaya giriliyor ve taş döşeli, yeni yıkanmış gibi tertemiz olan bu oda insana bir resmiyet

duygusu veriyordu. Duvarlara, topu on beş meteliğe satılan çiçekli kâğıtlar kaplanmıştı. Küçük dört köşe parçalardan yapılmış olan ve sol tarafta, oda boyunca uzayan geniş bir pencereden mat ve beyaz bir aydınlık

içeri giriyordu. Etrafa göz gezdirilince tek bir insan görülmüyor, kulak kabartınca ne bir ayak sesi, ne de bir insan

fısıltısı duyuluyordu. Duvarlar bomboştu, odanın içinde tek bir mobilya, hatta oturacak bir sandalye bile yoktu.

Tekrar odaya bakacak olursanız, kapının tam karşısındaki duvarda, bir ayak büyüklüğünde dört köşe bir boşluk.

Bu boşluk, çapraz kalın düğümlü, kapkara demir çubuklarla kaplıydı, bu demirler de karelerden ibaretti. Hatta

bunlar bir zincirin halkalarına ben

284

ziyordu demek daha doğru olur. Çaplan bir buçuk parmakdan daha fazla değildi. Duvar kâğıdının yeşil renkte

küçük çiçekleri düzenli bir şekilde ve düzenlerini bozmadan bu demir parmaklıklara kadar geliyor, ama bu kasvet

verici buluşmadan hiçbir yılgınlık ve korku duymuyorlardı. Bu boşluktan geçebilecek kadar ince ve zayıf bir

insanın içeri girmesinden korkulmuş olmalı ki, üstelik bir de parmaklık konmuştu. Hiçbir beden bu parmaklıktan

çeri giremez, ancak bakışlar; yani düşünce buradan geçebilirdi. Bu da düşünülmüş olmalı ki, boşluğun iç tarafına bir de teneke çivilenmişti. Bu tenekenin üzerinde bir süzgecin deliklerinden bile ufak binlerce delik vardı.

Bu teneke levhanın altında da mektup kutularının ağzına benzeyen geniş bir yarığın sağ tarafından, bir çingırağa bağlı olan bir ip sallanıyordu.

Bu ipi çekecek olursanız bir çingırağın çaldığı ve çok yakından gelen titrek bir sesin cevap verdiğini duyardınız.

"Kim o?"

Bu, bir kadın sesidir. Hem de çok tatlı bir kadın sesi. Bu ses, tatlı olduğu kadar da hüznüldür.

Cevap verebilmek için, sihirli bir kelimeyi bilmek gerekir. Eğer bilmiyorsanız, o ses cevap vermez, susar ve

duvar sanki öbür yanında endişeli bir mezar karanlığı varmışçasına, yeniden eski sessizliğine bürünür.

Şayet cevap yerine geçen kelime biliniyorsa, bu ses tekrar duyulurdu: "Sağ tarafa girin!"

285

O zaman, pencerenin karşısında sağ tarafta, üzerinde gri boyalı camlı bir pencere bulunan yine camlı bir kapının

olduğunu fark eder, kapının tokmağını çevirip içeri girdiğinizde, parmaklıkla ayrılmış bir locada, avizeleri yanmamış bir tiyatrodaki olduğunuz duygusuna kapılırdınız. Gerçekten de, bir tür tiyatro locasıydı burası ve camlı

kapıdan giren ışıkla yarım yamalak aydınlanıyordu. İçerde iki iskemle ve sökülmüş bir hasırdan başka eşya

yoktu. Tıpkı localardaki gibi dayanılacak yeri ve bu dayanılacak yerin üzerinde siyah tahtadan, küçük bir tabla

vardı. Bu loca da parmaklıklarla çevriliydi, ama parmaklıklar, operada olduğu gibi yaldızlı tahtadan değildi;

sıkılmış yumruklara benzeyen büyük takozlarla duvara tutturulmuş, demir çubuklarla örülü, arapsaçı gibi karmakarışık korkunç bir kafesti.

İlk şaşkınlık anları geçip, gözünüz bu gizleyici karanlığa biraz alışınca, parmaklığın ardına bakmaya çalışır, ama

beş altı parmakdan ötesini göremez, ancak san renkte tahta pervazlarla pekiştirilmiş kara kepenkler görürdünüz;

bu kepenkler uzun ve dar tahtalardan yapılmıştı. Demir kafesi boydan boya örtüyordu ve sürekli kapalıydı.

Birkaç saniye sonra, bu kepenklerin arkasından size şöyle seslenildiğini duyardınız:

"Buradayım, beni niçin istediniz?"

Bu ses sevilmiş bir insanın sesidir; hatta zaman zaman kendine hayranlık duyulmuş birinin sesidir. Oysa

kimseyi

göremez ancak zar zor soluk aldığını duyabilirdiniz. Sanki bir

286

melek mezarın ötesinden konuşuyormuş gibi. Hani tesadüfen uygun bir zamanda ortaya çıkmışsanız ki bu çok

ender olurdu karşınızdaki kepengin tahtalarından biri açılır, karşınızdaki, parmaklığın arkasında, sadece çenesi

ve ağız görünen, her tarafı siyah bir peçeyle kaplı bir baş belinirdi. Bütün gördüğünüz, her yanı siyah örtüler

içinde kaybolmuş siyah bir şekilden başka bir şey değildir. Bu baş, söylediklerinize cevap verir, ama bakışlarını

yerden hiç ayırmaz ve hiç gülümsemez.

Arkanızdan gelen aydınlık öyle bir ayarlanmıştı ki, siz onu beyaz o da sizi kapkara görürdü. Bu, simgesel bir

ışığı.

Ama bakışlarınız yine de nierakla bütün gözlere kapalı olan bu yerde, karşınızdaki açılmış olan aralıktan içeriye

sızardı.

Matem elbisesi giymiş olan bu varlığın çevresini koyu bir karanlık sarardı. Bakışlarınız bu karanlığı yırtmaya,

karşıda görülen bu varlığa erişmeye çalışır, aradan çok geçmeden hiçbir şey göremediğinizi anlardınız.

Görülen

tek şey, gecenin ta kendisiydi, boşluktu, karanlıklardı, mezardan kalkan dumanlara karışan bir kış sisiydi,

korkunç bir sükûnetti. Bu sessizlik dışarıya hiçbir şey vermiyor, inilti bile duyulmuyordu; içinde hiçbir şeyin

ayırt edilmediği bir karanlıktı, orada hayaletler bile görülmezdi.

Gördüğünüz şey, bir manastırın içiydi. Bernard'ın rahibelerinin aralıksız ibadet yeri olan manastır işte bu karanlık

ve kasvetli binanın içindeydi. Az önce sözünü ettiğimiz locaya benzeyen yer, konuşma odasıydı. Bi 287

naya girilirken duyulan ilk ses, üzerinde binlerce delik bulunan teneke ile kaplı olan bu penceremsi boşluğun

yanında, duvarın öte tarafında, hiç hareket etmeden oturan ve bütün görevi bu soruyu sormak olan rahibenin

sesiydi.

Locaya benzeyen yerin karanlığı, burasının manastıra bakan tarafında hiçbir pencere olmaması, sokak tarafında

ise bir tek pencere bulunmasından ileri geliyor ve böylece kutsal yer; yani manastır, yabancı gözlerden saklanmış oluyordu.

Ancak, bu karanlığın ardında bir aydınlık, bu ölümün içinde bir hayat vardı. Bu manastır belki de manastırların

en kapalı olmasına rağmen oraya girmeye ve okurlarımızı da içeri sokmaya çalışacak ve bu arada, imkân dahilinde, şimdiye kadar hiçbir hikayecinin görmediği ve bu yüzden anlatmadığı şeyleri açıklamaya çalışacağız.

2. Martin Verga Tarikatı

1824 yılından çok daha önceleri Küçük Picpus Sokağı'nda var olan bu manastır Martin Verga tarikatına bağlı

olan Bernardin rahibelerinin manastırıydı.

Dolayısıyla da bu Bernardinler öteki Bernardinler gibi Clairvaux'ya değil, Benediktenler gibi Citeaux'ya bağlıydılar. Başka bir deyişle; Saint Bernard kulu değil, Saint Benoit kuluydular.

Eski kitapları karıştırmış olan herkes bilir ki, Martin Verga 1425 yılında BernardinBenediktenlerden

oluşan

tarikatin baş manastı

288

n Salamanque'da, buna bağlı küçük manastırın da Alcala'da bulunduğu bir cemaat oluşturmuş ve bu tarikat

Avrupa'nın bütün Katolik ülkelerinde dal budak salmıştı.

Bir tarikatın başka bir tarikatla, adeta aşu yapılır gibi birleştirilmesi Latin kilisesinde her zaman rastlanan bir

durumdur. Ele aldığımız Saint Benoit 'Benedict' tarikatına şöyle yakından bakacak olursak, Martin Verga tarikatı

bir yana, başka dört cemaatle birleşmiş olduğunu görürüz. Bunlardan MontCassin ve SainteJustine İtalya'da

diğer ikisi Cluny ve SaintMaur Fransa'dadır. Öte yandan bu tarikata dokuz tarikat daha bağlıdır: Valombrosa,

Grammont, les Celestin, 'îes Camaldule, les Chartreux, les Humilie, les Olivateur, les Silvestrin ve nihayet

Citeaux da Saint Benoit'dan çıkan ufak bir tarikattan başka bir şey değildir. Öteki tarikatların gövdesi olan

Citeaux SaintBenedict'in (Benoit'nın) dallarından sadece biridir. Citeaux adı, Molesme Manastırı

Başrahibi Aziz

Robert'ten gelir ve 1098'de Langres piskoposluğu içinde yer alır. Şeytan'ın, o zamanlar 17 yaşında olan Saint

Benoit ile birlikte yaşadığı eski Apollon Tapınağı'ndan kovulup Subiaco çölünde (yaşlı bir adam olarak) inzivaya

çekildiği yıl 529'dur.

Daima çıplak ayakla dolaşan, gerdanlarına bir kamış parçası asan ve hiç oturmayan Karmelitlerden sonra en

katı kuralları olan tarikat, Martin Verga'nın BernardinBenedikten tarikatıdır. Bu tarikatın rahibeleri baştan aşağı

siyah giyinirler. Giydikleri siyah elbisenin, SaintBenedict'in kesin bir dille buyur

289

duğu gibi; çeneye kadar çıkması gerekir. Kumaş serjendir; büyük bir yün atkı taşırlar, çeneye kadar çıkan geniş

ve yenli elbise tam göğüste dört köşe kesilmiştir. Başlarındaki rahibelere özgü şapka gözlerine kadar iner.

Tarikata yeni girenler de aynı elbisenin beyazını giyerler. Oysa eskilerin, şapkaları dışında giydikleri baştan

ayağa siyahtır. Tövbe etmiş olan rahibelerin bir de teşbihi vardır.

Martin Verga'nın BenediktenBernardinleri kesintisiz ibadeti kabul etmişlerdir. Kendilerine Kutsal Kitap'm

kadınları da denilen Benediktenler de aynı ibadet şeklini kabul etmişlerdir. Bu rahibeler, bu yüzyılın başında biri

Paris'te, Temple'da öteki NeuveSainteGenevieve Sokağı'nda olmak üzere iki manastıra sahiptirler. Ama bu

manastırlarda bulunan Kutsal Kitap'm kadınları ile sözünü ettiğimiz Küçük Picpus'un

BernardinBenediktenleri

arasındaki kurallar farklıdır. Yaşama kuralları açısından birçok, kıyafetleri açısından da bazı farklar bulunur.

Picpus'un rahibeleri siyah elbise giydikleri halde Kutsal Kitap rahibeleri beyaz giyerler ve göğüslerinde üç

parmak kalınlığında, yaldızlı bakırdan ya da gümüşten kutsal bir madalyon taşırlar. Picpus rahibeleri bu kutsal

madalyonları takmazlar. Kesintisiz ibadet müşterek olmasına rağmen, Picpus Manastırı ile Temple Manastırın arasında bir yığın farklılıklar vardır. Öte yandan, birbirine düşman olan bu iki tarikatın; İsa'nın çocukluğuna, hayatına, ölümüne ve Meryem'e ait gerçeklerin incelenmesi ve övülmesi açısından aralarında benzerlikler

290 vardır. Bu tarikatların bağlı oldukları kiliselerden İtalya'dakini, Floransa'da, Philippe de Neri; Fransa'dakini, Paris'te Pierre de Berulle kurmuştu. Pierre de Berulle kardinal olduğu için Paris kilisesinin öteki kiliseden daha önemli olduğunu ileri sürüyordu. Neri ise sadece bir azizdi. Martin Verga'nın katı İspanyol kurallarından söz açalım: Bu tarikatın rahibeleri bütün bir yıl perhiz yaparlar. Oruç günlerinde ve kendilerine özgü başka günlerde de oruç tutarlar. Geceleyin kalkıp üçe kadar ibadet ve dua ederler. Bütün kış hasır üstünde yatar, çarşaf olarak ince bir örtü kullanırlar. Hiç yıkanmazlar. Ateş yakmazlar. Haftada bir defa kendilerini kamçıyla dövdürürler. Ancak dinlenme sırasında konuşurlar. Bu tatil zamanları çok kısadır. Kutsal haç günü olan 14 Eylül'den Paskalya'ya kadar; yani altı ay, kaba yünden bir gömlek giyerler. Aslında bu tarikatın kurallarına göre bu gömleği bütün bir yıl boyunca giymek gerekir. Ama yazın, havalar sıcak olduğu zaman bu kadar kaba ve kalın bir gömlek hastalık ve nöbet yaptığı için, bu kural hafifletilmiş, gömlek sadece kışın giyilir olmuştur. Buna rağmen, 14 Eylül'de gömlek giyildiği zaman rahibelerden bir bölümünün hastalandığı görülür. Dünyadan el etek çekip uysal, fakir, temiz yaşamak: Bu tarikatın özü budur. Bu öz kurallarla ağırlaştırılmıştır. Başrahibe, 'koro rahibeleri' denilen ve sesleri güzel olan rahibeleri üç yıl için seçer. Başrahibenin ancak üç defa seçme hakkı

291

I

vardır. Şu halde dua okuyan rahibenin görevi dokuz yıldan fazla süremez. Ayini yöneten papazı göremezler. Dokuz ayak yükseklikteki bir yer, onların papazı görmelerine engel olur. Vaaz sırasında konuşan papaz mihrapta bulunduğu zaman, yüzlerini iyice örterler. Daima alçak sesle konuşmak, gözlerini yerden ayırmamak ve başlarını eğik tutarak yürümek zorundadırlar. Manastıra bir tek erkek girebilir, o da Başpiskopostur. Manastırda başka bir erkek daha vardır; yaşlı bir adamdır, bahçıvanlık yapar. Rahibeler onun geldiğini anlayınca kaçsınlar diye, bahçıvanın dizine bir çingirak bağlanmıştır. Rahibeler, başrahibeye kayıtsız şartsız saygı duyarlar. Bu da, benliğinden vazgeçmenin son sınırına varmaktır. Sesine, İsa'nın sesi gibi kulak verirler. En ufak bir işaretini kaçırmazlar, hemen, seve seve, sebatla, körü körüne, boyun eğercesine cevap verirler. İşçinin elindeki alet gibidirler. İzin almadan hiçbir şey okuyamaz ve yazamazlar.

Her biri, sırayla 'tövbe' dedikleri duayı ederler. Tövbe, yeryüzünde işlenen bütün günahların, yapılan bütün

hataların, bütün düzensizliklerin, bütün şiddet ve haksızlıkların affedilmesi için yapılan bir duadır.

Tövbe'yi yapan

rahibe, çarımha gerili İsa'yı temsil eden eşyanın önündeki taşın üstünde, diz çökmüş bir halde durur.

Elleri

kavuşturulmuştur. Boynunda bir ip vardır. Akşamın dördünden sabahın dördüne ya da sabahın dördünden akşamın dördüne kadar on iki sa

292

at dua edilir. Rahibe yorgunluktan dayanamayacak bir hale geldiği zaman yüzükoyun yere yatar, kollarını haç

şeklinde açar, başı zemine dönüktür. Bu durumda yeryüzünün bütün günahkârları için dua eder. Bu dua, üzerinde bir mum yanan bir direğin önünde yapıldığı için hem 'tövbe etmek' hem de 'direkte olmak' diye adlandırılır.

Rahibeler ikinci deyişi tercih ederler. Çünkü bu isim daha alçakgönüllülük ifade etmektedir. Aynı zamanda acı

çekildiğini de gösterir.

Tövbe yapılırken insanın bütün ruhu, bütün varlığı duaya verilmiştir. Direğe giden rahibe, yanına yıldırım düşse

bile başını çevirip bakmaz.

Öte yandan haçın önünde daima bir rahibe bulunur. Bu, bir tür nöbet gibidir. Bir saat sürer. Böylece haçın önü

boş bırakılmamış olur. Aralıksız ibadet ismi buradan gelir. Başrahibe ve rahibeler çok özel ve ağırbaşlı isimler

alırlar. Bu isimler azizlerin isimleri olmayıp, İsa'mn hayatıyla ilgili ve bu hayatın devrelerini gösteren isimlerdir.

'Doğum ana', 'hamile ana' gibi. Ayrıca aziz isimleri almak da yasak değildir.

Onlara baktığınız zaman ağızlarından başka bir yerlerini göremezsiniz.

Dişleri sapsarı kesilmiştir. Çünkü manastıra tek diş fırçası bile girmemiştir. Dişlerini fırçalamak, ruhunu yavaş

yavaş şeytana satmak demektir.

Herhangi bir şeyden söz ederken, hiçbir zaman "ben" ya da "benim" demezler. Kendileri

293

ne ait hiçbir şeyleri yoktur. Ve hiçbir şeye de sahip olmamaları gerekir. "Benim" yerine "bizim" derler. Bazen bir

şeyi, örneğin bir dua kitabını, kutsal bir eşyayı, kutsal bir madalyonu kendi malları gibi görmeye başlarlar; ama

bu nesneyi önemsediklerinin farkına varmaz da, o eşyayı hemen başka birine armağan ederler.

Böyle bir

durumda, örnek olarak Sainte Therese'in manastırına kabul edilmek isteyen ve kendisine, "Çok değer verdiğim

kutsal bir İncili almama izin verin annemiz," diyen zengin bir kadına söylediklerini hatırlarlar:

"Ya, demek değer verdiğiniz bir nesne var. Öyleyse evimize girmeyin."

Kim olursa olsun, kendini tecrit etmesi ve bir oda sahibi olması yasaktır. Hücreleri daima açıktır.

Karşılaştıkları

zaman birisi ötekine şöyle der:

"Mihrabın en kutsal ibadetine övgü ve hayranlığın eksik olmasın..." Öteki şöyle cevap verir: "Daima."

Birisi ötekinin kapısını çalınca da bu şekilde konuşurlar. Kapıya vurur vurmaz, öte taraftan yumuşak ve tatlı bir

sesin "daima" dediği duyulur. Bütün âdetler gibi bu da tekrar edile edile mekaniklesin Bu yüzden biri, "Mihrabın

en kutsal ibadetine..." diye daha söze başlamadan öteki "daima"yı yapıştır.

Günün her saatinde tarikatın kilise çanından üç ilave çan sesi duyulur. Bu çan sesleri işitilince, başrahibe, anne'ler, tövbeکار rahibeler, hizmet eden kardeşler, dine dönüp manastıra girmiş olanlar, yeni gelenler, hepsi

294

sözlerini, düşüncelerini, yaptıklarını öylece terk ederek, örneğin saat beş ise, şöyle derler: "Saat beşte ve her saatte mihrabın en kutsal ibadetine övgü ve hayranlığın eksik olmasın." Saat sekizse, "Saat sekizde ve her saatte..." vb derler. Böylece duaya giriş saate göre değişir. Bu âdetin amacı, düşünceyi başıboş bırakmaktan kurtarıp onu daima Tann'ya yöneltmektir. Bu, birçok dini toplulukta var olan bir âdettir. Değişen sadece biçimdir. Örneğin başka bir yerde bu duanın şöyle söylendiğini görüyoruz: "Şu saatte ve bütün saatlerde İsa'nın aşkı kalbimi doldursun." Martin Verga'nın BenediktenBernardinleri elli yıldan beri Küçük Picpus'a kapanıp kalmışlardır. İlahilerini ağır, hüznü bir biçimde haçerelerinin bütün gücü ile söylerler. Saf, doyurucu bir müziktir bu. Dualan okurken herhangi bir ara gelince "İsaMeryemYusuf derler. Cenaze ayinlerinde bu dualan o kadar alçak bir sesle okurlar ki, bu kadın seslerinin mezara kadar gitmesi zordur. Bu biçimde dua okumak, dinleyenler üzerinde trajik ve çarpıcı bir etki yapar. Picpus rahibelerinin cemaatlerinin ölümlerini gömmek için mihrabın altında mezarlık olarak kullanabilecekleri bir bodrumları vardı. Dediklerine göre hükümet bu bodruma tabutları konulmasına izin vermemişti. Bu da demektir ki, en fazla üzüldükleri nokta öldükleri zaman manastırın terk etmek zorunda kalmalarıydı.

295

Koparabildikleri bütün izin küçük bir teselliydi ve bu da; kendi tarikatlarının malı olan ve Vaugirard mezarlığında bulunan bir alanın ayrılmış bir yerine ve belli bir saatte gömülebilme imtiyazıydı. Bu rahibeler, perşembeleri, sanki pazar günüymüş gibi büyük ayini ve diğer ayinleri gerçekleştirirler. Ayrıca, manastırların dışında bulunan insanların bilmedikleri en önemsiz dini günlerin hiçbirini unutmazlar. Eskiden Fransa'da kilise, bu günleri halka bildirirdi. İtalya ve İspanya'da hâlâ böyle yapılmaktadır. Dualarının sayısına ve süresine gelince; bunu en iyi bu rahibelerden birinin şu saflık dolu sözleri dile getirir: "İlk gelenlerin duaları korkunçtur. Yenilerinki daha da beterdir, eskilerinki ise beterin beterdir." Haftada bir rahibeler bir araya gelir. Bu toplantıda başrahibe toplantıya başkanlık eder; diğerleri ona refakat eder ve rahibeler birer birer taşın üzerine diz çökerek herkesin önünde, hafta boyunca yaptıkları hataları ve işledikleri günahları itiraf ederler. Bu itirafların her birinden sonra toplanıp görüşen rahibeler verilecek cezaları kararlaştırırlar. Ciddi hatalara ayırdıkları yüksek sesle itiraftan başka önemsiz hataları ele alındığı bir ceza yöntemi vardır. Bu yöntemde esas olan, ayin sırasında başrahibenin önünde yüzükoyun yatmaktır. 'Annemiz' unvanından başka bir adla çağılmayan başrahibe, önünde yatan rahibeyi üzerine oturduğu tahta sıraya vurarak işaret verir.

Bu işaret,
yatan rahibenin kalkabileceğini gösterir. En önemsiz

296

bir şey için bile bu ceza uygulanır. Kınlan bir bardak, yırtılmış bir kumaş, elde olmayan nedenlerle bir ayine

birkaç saniye geç kalmış olmak, kilisede yanlış bir şey söylemek vb... bunlar ceza almak için yeterli nedenlerdir.

Rahibe, kendi hakkında karar verir ve layık gördüğü cezayı kendine uygular. Pazar günleri ve yortularda korodaki dört rahibe, dört köşe bir masanın çevresinde makamla dualar okur. Bir gün bu rahibelerden biri, gece

ile başlayan duayı yanlış okuyarak Ecce yerine, mi, sol, si notalarını söylemiş ve bu dalgınlık yüzünden bütün

ayın boyunca yerde yüzükoyun yatma cezası almıştı. Dualarını okuyan diğer rahibelerin gülmüş olması bu hatayı daha da ağırlaştırmıştı.

Bir rahibe konuşma odasına **çağırıldığı** zaman çağın başrahibe bile olsa yukarıda anlattığımız gibi yüzünü

kapamak zorundadır. Bu durumda, ağızdan başka bir yerinin görünmemesi gerekir.

Yabancılarla ancak başrahibe konuşabilir. Ötekiler sadece en yakın akrabalarını görebilirler. Bu izin de nadiren

verilir. Örneğin dışardan gelen biri, eskiden tanıyıp dost olduğu bir rahibe ile konuşmak isterse izin almak için

uzun süre uğraşmak zorundadır. Bu, bir kadınsa izin verilmesi az da olsa mümkündür. Rahibe konuşma odasına

gelince kepenklerin arkasına geçip oturur ve bu kepenkler nadiren açılır. Bu izin de, ancak bir ana ya da bir kız

kardeş için verilir. Sanırım erkeklere izin verilmediğini söylemeye bile gerek yok.

297

Martin Verga'nın daha da ağırlaştırılan, Saint Benedict kuralları işte böyledir.

Bu rahibelerin hayatı öteki tarikatlara mensup kadınlarınki kadar neşeli, renkli ve eğlenceli değildir.

Benizleri

sapsarıdır. Hüzünlüdürler. 1825 ile 1830 yılları arasında bu rahibelerden üçü çıldırmıştır.

3. Katı Kurallar

İlk giren rahibeler iki yıl bekledikten sonra dört yıl acemi rahibelik yaparlar. Yirmi üç ya da yirmi dört yaşından önce tarikata girmek mümkün değildir. Martin Verga'nın Bernardine Benediktenleri aralarına dul kabul etmezler. Hücrelerinde, kimsenin bilmediği ve kimseye söylemedikleri cezalar vererek kendilerini terbiye ederler. Yeni rahibelerden birinin asıl rahibe olacağı gün, kendisine çok güzel pembe elbiseler giydirilir. Saçları parlatılarak düzeltilir. Sonra yeni rahibe yere yatar, üzerine kara bir örtü atılır ve ölüm ayini yapılır. Ayin sırasında rahibeler iki sıra olurlar. Sıralardan her biri yerde yatan yeni rahibenin yanından geçerek: "Kardeşimiz öldü," derler. Öteki sıra cevap verir: "İsa'da yaşıyor." Bu hikâyenin olup bittiği sırada manastıra bağlı bir okul vardı. Soylu kızlara ait özel bir okuldu. Öğrencilerin çoğu zengindi. Aralarında Matmazel de SainteAulaire ve Matmazel de Belissen ile ünlü bir Katolik ismi olan Talbot adında genç bir İngiliz kızı vardı. Dört duvar arasında rahibeler tarafından yetiştirilen bu genç kızlar dünyadan ve içinde yaşadıkları çağdan korkarak büyüyorlardı. 298

Bunlardan biri bize şöyle demişti: "Sokağın taşlarını görmek içimi titretiyordu." Mavi bir elbise beyaz bir başlık giyer, göğüslerinde bakırdan ya da gümüşten bir SaintEsprit haçı taşırlandı. Bazı büyük yortu günlerinde, özellikle SainteMarthe yortusunda onlara, büyük bir lütuf olarak rahibe gibi giyinip bütün gün ayinlere katılma iznini verirlerdi. Rahibeler ilk zamanlarda onlara ödünç olarak kendi siyah elbiselerini veriyorlardı. Sonra bunun yanlış olduğu düşünüldü ve başrahibe yasakladı. Bu ödünç verme, ancak yeni rahibelere tanınan bir hak oldu. Bu tür âdetlerin manastırdaki öğrencileri rahibe olmaya teşvik etmek için yapıldığı belliydi. Oysa, bunun farkında bile olmayan çocuklar için kendilerine rahibe elbisesi verilip ayinlere katılmak gerçek bir mutluluk nedeniydi. Kısacası bundan memnundular. Bu, yeni bir şeydi, bir değişiklikti Zaten saatlerce bir kürsünün önünde ayakta durup dua etmekten büyük bir

sevinç duymak o saf, tertemiz çocukluk dönemine ait bir duygudur. Bunu biz büyükler pek anlamayız. Öğrenciler katı kurallar kadar bütün manastır âdetlerine boyun eğmek zorundaydılar. Bu manastırda yetişmiş, ama oradan çıkalı yıllar geçmiş evli bir kadın, kapısının her vuruluşunda, hemen, "daima" demekten kendini alamazdı. Rahibeler gibi, öğrenciler de anababalarını sadece konuşma odasında görebiliyorlardı. Anneleri bile onlara sarılıp öpme iznini alamıyordu. Bu katı tutumların ne derece ileri gittiğini göstermek için bir örnek 299

verelim: Bir gün, annesiyle üç yaşındaki küçük kardeşi genç bir kızı ziyarete geldiler. Küçük kardeşini özleyen genç kız onu kucaklamak istiyordu. Ama bu imkânsızdı. Hiç olmazsa öpmesi için, küçük kardeşinin elini demir parmaklıkların arasından geçirmesine izin verilmesi için yalvardı. Ama bu istek sanki korkunç bir istekmiş gibi reddedildi.

4. Sevinçler

Bu genç kızlar bu hüznü ve kasvetli manastırı tatlı anılarla doldurmaktan geri kalmıyorlardı. Bazı saatlerde, bu dört duvar arasında çocukluğun neşesi parıldardı. Dinlenme zili çaldıktan sonra bir kapının

menteşeleri hareket eder; açılır ve kuşlar: "Çok iyi! İşte çocuklar!" derlerdi. Bir gençlik kasırgası, üzerinde yürü

yeyürüye haça benzemiş bu bahçeyi bir kefen gibi sarardı. Aydınlık yüzler, bembeyaz alınlar, neşe ışığıyla

parlayan saf gözler, çeşitli gün doğumları bu karanlık yerde sökmeye başladılar. Dualardan, çanların çalmasından, ayınlerden sonra birden küçük kızların bir an vızıltısı kadar tatlı gürültüleri duyulurdu. Bir neşe

kovanı açılır, herkes kendi balını getirirdi. Oynar, birbirlerine seslenir, koşuşurlardı. Küçücük beyaz dişler

köşelerde çıtır çıtır gevezelik eder, uzakta duran rahibeler onları gözetlerdi. Sanki karanlıklar, ışıkları gözölüyorlardı. Ama ne önemi var ki? Hiç aldırış etmeden gülüp oynuyordu çocuklar. Şu asık suratlı dört duvar

arasının da neşeli anları vardı. Duvarlar sanki bu neşenin yansı

300

masıyla beyazlaşmış gibi, bu canlılık kasırgasına bakakalıyorlardı. Bu bağırışlar bir matem in içine yağan gül

yağmuruydu sanki. Rahibelerin bakışları altında kızlar neşe içinde oynaşıp duruyorlardı; günahsızlığın bakışı,

masumiyeti rahatsız etmez. Bu çocuklar sayesinde, katı kurallarla dolu saatlerin arasına saflıkla dolu anlar

katılmıştı. Küçükler sığıyor, büyükler dans ediyordu. Bu taze ruhlar kadar güzel hiçbir şey yoktur yeryüzünde.

Sanki oraya Perrault ile birlikte gülmek için Homer gelmişti. Bu karanlık bahçede destandakilerden masallardakilere kadar, saraydakilerden izbe kulübelerdekine kadar Hecube'den Büyükanne'ye* bütün nineleri güldürmeye yetecek kadar gençlik, sağlık, gürültü, mutluluk ve insanı şaşırtan birçok şey vardı. O son derece zarif ve hayal dolu bir gülüşle insanı güldüren çocuk sözleri belki her yerden çok, burada söylenmiştir. Bu mezar gibi dört duvar arasında bir gün, beş yaşında bir çocuk şöyle haykırmıştı:

"Anneciğim,

büyük bir kız bana, burada ancak dokuz yıl altı ay kalacağımı söyledi. O kadar mutluyum ki!.."

Şu hatırlatmaya değer olan konuşma da orada geçmiştir:

Bir rahibe ağlayan bir küçüğe: "Niye ağlıyorsunuz yavrum?" diye sorar. Altı yaşındaki çocuk hıçkırarak:

"Alix'e

Fransa tarihini bildiğimi söyledim. O, bilmiyorsun dedi, oysa biliyorum." Dokuz yaşındaki Alix:

* Bazı masal kahramanları.

301

"Hayır, bilmiyor işte." Rahibe: "Nerden biliyorsun yavrum?" Alix: "Kitabın herhangi bir sayfasını açıp, orada

bulunan bir soruyu sormamı istedi benden. Bileceğini söyledi." "Peki ne oldu?" "Cevap veremedi." "Peki ne

sordun ona?" "Söylediği gibi kitabı rastgele açtım ve ilk bulduğum soruyu sordum." "Bu soru neydi?"

"Şuydu:

'Daha sonra ne oldu?' " Şu derin gözlem ise, okuldaki yatılı bir bayana ait olan obur bir papağana yönelikti; "Ne

kadar ince değil mi; turtasını, bir Leydi gibi üzerinden yiyor."

Yine bu manastırın duvarlarının birine, yedi yaşındaki bir günahkâr tarafından unutulmaması için yazılmış şu

cümleler okunuyordu:

Tanrım, kendimi, hırslı ve açgözlü olmakla suçlu ilan ediyorum.'

Tanrım, kendimi zina işlemiş olmakla suçlu ilan ediyorum.'

Tanrım, kendimi, gözlerimi erkeklere çevirmekle itham ediyorum.'

Yine bu manastırın çimenli bahçesinde yedi yaşında bir kız gül pembe ağzından, dört buçuk yaşlarında mavi

gözlü bir arkadaşına şu hikâyeyi anlatmıştı:

"Baştan başa çiçek dolu bir ülkede yaşayan üç piliç vardı. Piliçler çiçekleri toplayıp ceplerine koydular.

Ardından

yaprakları toplayıp oyuncaklarının arasına koydular. Bu

302

ülkede ormanlarda yaşayan bir de kurt vardı. Bir gün bu kurt, küçük piliçleri yedi."

Bu şiir de Picpus Manastır'nda yazılmıştır:

Bir sopa indi pat diye

Soytarı vurdu onu kediye

İyi gelmedi ona bu, canını yaktı

Bir hanım da soytarıyı hapse attı.

Aşağıdaki tatlı ve yürek burkan sözleri söyleyen, tarikatın hayırseverlik faaliyetleri bağlamında alıp büyüttüğü

kimsesiz bir küçüktü. Diğer çocukların annelerinden söz açtıklarını duyunca orada bulunan bir rahibeye şöyle

demmişti:

"Bana gelince, ben doğduğumda annem orada değildi."

Koridorlarda sürekli acele koşuştururken görülen ve elinde bir yiğın anahtar bulunan bir rahibe vardı.

Adı

Agathe'ydi. On yaşından büyük olan kızlar ona, Agathocles adını takmışlardı.

Büyük ve dört köşe bir oda olan yemekhane, bahçe seviyesinde olan bir delikten başka hiçbir yerden ışık almıyordu. İçerisi adamakıllı karanlık ve rutubetliydi. Çocukların dediği gibi: Böcek kaynıyordu.

Çevredeki bütün

odalardan, boşluklardan ne kadar böcek varsa oraya akıyordu. Kızlar, yemekhanenin her köşesine, böcekleri

göz önünde tutarak ayrı bir ad takmışlardı: Örümcekler köşesi, salyangozlar köşesi, karafatmalar köşesi ve

ağustosböcekleri köşesi. Ağustosböcekleri köşesi mutfağın yakınındaydı ve öğrenciler orasını güzel bir yer

olarak görüyorlardı, çünkü en az soğuk olan köşe burasıydı. Bu isimler,

303

yemekhaneden okula geçmiş ve bir öğrenci, hangi köşede oturuyorsa o köşenin adıyla adlandırılmıştı.

Eski

Mazarin Kolej i 'nde de böyleydi. Bir gün başpiskopos manastırını ziyarete gelmişti. Girdiği sınıflardan birinin kapısı

açılınca içeriye peri kadar güzel, san saçlı küçük bir kız girdi. Piskopos, taze yanaklı esmer güzeli bir başka

öğrenciye sordu: "Kim bu kızcağız?" "Bu bir örümcek efendim." "Yok canım, peki şuradaki?" "O da bir cırcırböceği." "Peki ya şu?" "O bir tırtıl."

"Demek öyle! Peki ya sen?" "Ben bir tesbihböceğiyim, efendim." Bu çeşit manastırlann hepsinin kendilerine özgü yanları vardır. Bu yüzyılın başında, böyle katı disiplinli yerlerden biri de Ecoouen'dı. Karanlığında bir yığın genç kız yetiştirmiş katı kuralları olan, ama incelik dolu bir yerdi. Kutsal ayınlar sırasında bu manastırda kızlar ikiye ayrılır, bunlardan bir gruba 'bakireler' ötekilere 'çiçekler' denirdi. Bu arada bazıları da bir kordon taşır ve diğerleri ellerindeki buhurdanla kutsal eşyayı kokulara boğarlardı. Çiçekler, çiçekçilere sağ taraftan verilir, en önde dört bakire yürürdü. Bu tür ayınların olduğu sabahlar, yatakhane de şu gibi konuşmalar geçerdi: "Kim bakire?" Madam Campan, yedi yaşındaki bir küçüğün, on altı yaşındaki bir büyüğe şöyle dediğini duymuştu: 304

"Sen bakiresin, oysa ben değilim." Büyük, 'bakire' seçildiği için en önde gidiyor, küçük ise arkada yürüyordu.

5. Eğlenceler

Yemekhane kapısının üzerinde kalın, kara harflerle, the white paternoster* denilen ve insanı doğrudan doğruya

cennete götürdüğü söylenen bir dua yazılıydı:

"Ben, Tann'nın yaptığı; Tann'nın dediği; Tann'nın cennete soktuğu küçük beyaz paternoster, gece uyumaya

hazırlanırken yatağında yatan üç melek buldum: Biri yatağın ayak tarafında, öteki başucundaydı. İyi kalpli

Bakire Meryem de ortadaydı. Meryem bana yatmamı, hiçbir şeyden korkmamamı söyledi. Tann benim babam,

Meryem de anamdır. Üç havari erkek kardeşim, üç bakire de kız kardeşimdir. Tann'nın içine doğduğu gömlek,

vücudumu sanyor, Aziz Marguerite'in haçı göğsüme işlenmiştir. Kutsal Bakire çayırardan geçip gidiyor; Tann

için gözyaşı dökerek; Aziz Mösyö Yahya'ya rastladı: Ona, 'Yahya Efendi, nereden geliyorsun?' diye sordu. 'Ave

Salus'ten geliyorum,' diye cevap verdi Yahya. Tann orada mıydı acaba, belki görmüşsünüzdür.' 'Tanrı çarmıh

ağacına gerilmiş, ayakları sallanıyor; başında beyaz dikenden yapılmış küçük bir şapka var, elleri çivilenmiş.'

Bu duayı üç defa sabah, akşam okuyan sonunda cennetin yolunu tutar."

1827 yılında bu karakteristik dua üç kat duvar kâğıdının altında kaybolmuştu. Bugün

* İsa'ya ait ünlü Latince bir dua. 305

de, o zamanlar küçük kız, şimdi yaşlı kadınlar olan birkaç kişinin hafızasından silinip gitmek üzeredir. Duvara asılı olan büyük bir haç bu yemekhanenin dekorasyonunu tamamlıyordu ve yemekhanenin tek

kapısı

daha önce de söylediğimizi sandığımız gibi bahçeye açılıyordu. Kenarında iki sıra bulunan uzun, daracık iki

masa yemekhanenin bir ucundan öbür ucuna uzanıyordu. Duvarlar beyaz, masalar kapkaraydı. Zaten manastırlarda bu iki matem renginden başkası görülmez. Yemekler pek iyi değildi, çocuklar da bir tür

perhiz

yapıyorlardı. Sebze ya da tuzlu balık ve etle karıştırılmış bir tabak yemek bütün lüksü oluşturuyordu. Sadece

öğrencilere ait olan bu yemek, bir ayrıcalıktı. Çocuklar o haftaki nöbetçi rahibenin gözetim bakışları altında

sessizce yemeklerini yer; ara sıra bir sinek uçacak ya da kurallara aykırı olarak vızıldayacak kadar asileşirse,
rahibe tahta bir kitabı gürültüyle açıp kapardı. Bu sessizlik, yemekhanenin bir köşesine çarmıha gerilmiş İsa tasvirinin altına konmuş kürsünün üzerinde azizlerin hayatlarıyla ilgili hikâyeler okunurken bozulurdu.
Okuyan, o hafta için seçilmiş büyük bir öğrenci olurdu. Örtüsüz masaların üzerine uzun aralıklarla, içinde öğrencilerin kendi bulaşıklarını yıkadıkları büyük toprak kaplar konmuştu. Bazen de yiyemeyecekleri kadar sert bir et parçasını ya da kokmuş bir balığı bu kaplara koydukları oluyor, ama bu davranış hemen cezalandırılıyordu. Bu kaplara su çanakları deniyordu.

306

Sessizliği bozup gevezelik eden çocuk, diliyle haç çıkarmak zorundaydı. Bu haçı nereye yapıyordu diyeceksiniz:

Yere... Kız yeri yalardı. Bütün neşelerin sonu olan yerdeki toz, cezaya çarpılan bu gül yaprağını andıran çocuklara ıstırap ve acı vermek için yapılmıştı sanki.

Manastırda tek bir kopyası bulunan ve okunması yasak olan bir kitap vardı: Bu, Aziz Benedict kurallarının

kitabıydı. *Nemo regulas, seu constitutiones nostras, externis communicabit.*

Bir gün öğrenciler bu kitabı ele geçirmeyi başardılar ve büyük bir açlıkla okumaya koyuldular. Arada bir yakalanacaklarını düşünüp dehşete düşüyor ve telaşla kapatıyorlardı. Bu büyük tehlikeye karşılık, büyük bir

zevk alamadılar. Kitapta anlamadıkları ve delikanlıların günahları ile ilgili birkaç bölüm okumuşlardı. Bu konular

biricik ilgi çekici bölümlerdi.

Öğrenci kızlar bahçede bir iki cılız meyve ağacının çevrelediği küçük bir yolda oynarlardı. Rüzgâr ağaçları

sarsarak yeşil bir elma, çürümüş bir kayısı ya da kurtlu bir armut düşürdüğü zaman büyük cezalara çarpılacaklarını bile bile onu gizlice alıp saklıyorlardı.

Şimdi size önümde duran bir mektubu aynen okutacağım. Bu mektup yirmi beş yıl önce, o zamanlar Picpus

Okulu'nda öğrenci olan ve bugün Paris'in en zarif kadınlarından biri sayılan düşes de... tarafından yazılmıştır:

"Birisi, bir elma ya da armut bulduğunda, onu gözü gibi saklar. Yemeği beklerken, ya

307

takhaneye çıkıp yatakların üzeri düzeltildiği sırada, bu meyveler yatağın altına saklanır. Sonra geceleri yatmaya

gidilince yatakta yenir. Bu yapılamazsa daha başka yerde de yemeğe çalışılır."

Öğrencilerin en büyük zevklerinden biri de işte buydu.

Yine piskoposun ziyarete geldiği günlerden birinde, genç kızlardan Matmazel Bouchard arkadaşlarıyla, piskopostan bir gün izin koparmayı başarabileceği konusunda iddiaya girdi. Böyle bir girişim, bu kadar katı

kuralları olan bir manastırda hiç işitilmemişti. Arkadaşları bahse girdiler, ama hiçbiri iddianın yerine getirileceğine

inanmıyordu. Piskopos tam kızların önünden geçerken, arkadaşları korku içinde, Matmazel Bouchard'ın sıradan

çıkıp piskoposa hitap ederek, "Lütfen bir gün izin istiyorum," dediğini duydular. Matmazel Bouchard, dünyanın

en güzel yüz ifadesine sahip pespembe bir genç kızdı.

Piskopos Quelen gülerek, "Ne demek bir gün, yavrum. İsterseniz size üç gün izin veriyorum," dedi.

Başrahibe

hiçbir şey yapamazdı, çünkü izni veren piskopostu. Bu, manastır için bir skandaldı. Ama öğrenciler sevinçlerinden yerlerinde duramıyorlardı. Olayın yaptığı etkiyi hayal etmeye çalışın. Ne var ki bu manastır dış dünyanın ihtiraslarının, dram ve romanlarının içeri giremeyeceği kadar kapalı bir yer

değildi. Bunu göstermek için, size anlattığımız hikâye ile doğrudan doğruya bir ilgisi bulunmayan yaşanmış bir

olayı kısaca anlatayım. Okurun

308

manasür hakkında tam bir fikir edinebilmesi için anlatılması gerekiyor:

O sıralarda, manastırda rahibe olmayan ama kendisine büyük bir saygı gösterilen Albertine adında esrarengiz

bir kadın vardı. Kendisi hakkında bilinen tek şey, deli olduğu ve manastırın dışındaki dünyada ölü olduğunun

sanıldığıydı. Bunun altında, önemli bir evliliğe bağlı servet pazarlıklarının söz konusu olduğundan söz ediliyordu.

Ancak otuz yaşlarında olan bu esmer kadının epeyce güzel olduğu belli oluyordu. Kocaman siyah gözleriyle

durmadan etrafına bakıyordu. Görüyor muydu? Orası şüpheliydi. Acaba yürüyor muyduk Herkes şüphe ediyordu

bundan. Sanki yürümüyor, kayıyordu. Kimseyle konuşmazdı. Nefes aldığından bile şüphe ediliyordu.

Burun

delikleri sanki son nefesini biraz önce vermiş gibi, titrek ve siyahtı. Eline dokunan, bir kar yığınının dokunduğunu

sanırdı. Tuhaf bir inceliği vardı; girdiği yere buz gibi bir hava getiriyordu.

Bir gün, onun geçtiğini gören rahibelerden biri, ötekine, "Bu kadını ölü sanıyorlarmış," dedi.

Öteki cevap verdi: "Belki de öyledir." Madam Albertine hakkında yüzlerce hikâye uyduruluyordu. Yatılı öğrencilerin merakına engel olunamaz. Manastırın kilisesinde öküzgözü denilen bir bölüm vardı. Madam Albertine, ayinlere, yuvarlak penceresinden ötürü öküzgözü denen bu balkon gibi yüksek yerden oturarak

katılırdı. Oradan ayini idare edenler görülebiliyordu. Albertine daima yal

309

nız olarak oturur, ayini yöneten vaizi ya da rahibi oradan izlerdi. Burası rahibelere yasaktı. Bir gün, genç ve

sosyal statüsü yüksek bir rahip vaaz veriyordu. Bu kişi, Fransa ayan meclisi üyesi, 1815'te kırmızı silahşörler

subaylarından olan ve 1830'larda Besançon kardinali olarak ölen Dük Rohan'dı ve bu manastırda ilk defa vaaz

veriyordu. Ayinler, dualar ve vaazlar sırasında hareket etmeyen ve hiç sesini çıkarmayan Madam Albertine, bu

defa, Dük Rohan'ı görünce birden ayağa kalkarak: "Aa! Auguste!.." diye haykırmış, kilisenin sessiz ortamında bu

ses tuhaf bir etki yaratmıştı. Bütün cemaat şaşkınlık içinde başını o yana çevirdi, vaiz gözlerini kaldırıp baktı.

Ama Madam Albertine eski hareketsizlik ve sessizliğine yeniden dönmüştü. Bu buz tutmuş ve sönmüş varlığın

önünden, bir an için dış dünyaya ait bir soluk, hayatla ilgili bir ışık geçip gitmişti sanki. Sonra her şey kaybolmuş,

deli kadın yeniden bir ölü haline girmişti.

Ama bu iki kelime, manastırdaki dedikoduların diline düşmüş, üzerinde uzun uzun konuşulmuştu. Bu, "Aa!

Auguste!" sözünde ne sırlar gizliydi kim bilir. Dük Rohan gerçekten Auguste'ün ta kendisiydi. Dük Rohan'ı

tanıdığına ve kendisine bu kadar samimi bir şekilde hitap edebileceğine göre herhalde Madam Albertine de

yüksek bir aileye mensuptu. Aralarında bir ilişki de vardı şüphesiz. Belki de akrabaydılar. Her ne olursa olsun,

Dük Rohan'ın küçük ismini bildiğine göre aralarındaki ilişki pek yakın olmalıydı. Oldukça sert olan iki düşes

Madam de Choise

310

ül ile Madam de Serent bu küçük dini topluluğu sık sık ziyarete gelirdi. Magnates mulieres imtiyazıyla içeri

girmekte ve yatılı okulda büyük bir korku yaratmaktaydılar. Bu iki hanımefendi geçerken zavallı kızların hepsi tir

tir titrer, gözlerini öne eğerlerdi.

Öte taraftan Dük Rohan farkında olmaksızın öğrencilerin de dikkatini üstüne çekiyordu. O zamanlar Paris

Piskoposu yardımcılığına getirilmiş ve Picpus'a gelip ayinlerde ilahi söylemeyi âdet edinmişti.

Aralarındaki şayak

perde yüzünden öğrencilerden hiçbiri onu göremiyor, ama yumuşak ve tatlı sesini tanımakta güçlük çekmiyorlardı. Daha önce silahşor olarak kralın maiyetinde bulunmuştu. Giyim kuşamına çok düşkün olduğu,

güzel kahverengi saçlarını özenle taradığı, güzel siyah bir kuşak taktığı ve cüppesinin çok güzel olduğu söyleniyordu. Bu gibi detayların on altı yaşındaki genç kızların hayal dünyasını nasıl işgal ettiğini bilirsiniz.

Manastırın içine dışarıdan hiçbir gürültü girmezdi. Ama, yılların birinde, bir flüt sesi duyulmuştu.

Bu, o

zamanki öğrencilerin bugün bile hatırladıkları bir olaydır.

Yakınlarda çalınan bir flüttü. Onu çalan, sürekli aynı parçayı tekrarlıyordu. Bugün unutulmuş eski bir parça:

'Benim Zatulbem, gel kalbimin sahibi ol!' Flüt sesi günde bir ya da iki defa duyuluyordu. Genç kızlar, bu sesi

saatlerce dinliyor yine de bıkmıyorlardı. Rahibeler ne yapacaklarını şaşırılmışlardı. Kafalarını çalıştırıyor, hiç

durmadan cezalar verip etrafa duman attırıyorlardı. Bu durum birkaç

311

İmm

ay sürdü. Öğrencilerin hepsi bu meçhul müzisyene âşık olmuşlardı. Her biri, kendini bir Zatulbe olarak görüyordu. Ses, DroitMur Sokağı tarafından geliyordu. Bu adamı bir an için görmek adına yeryüzünde yapamayacakları fedakârlık yoktu. Bu kadar güzel flüt çalan ve bütün kalpleri yerinden oynatan bu adam uğruna

her tehlikeyi göze almaya, her şeyi denemeye hazırdılar. Bazıları dışarı çıkmayı başarıp DroitMur Sokağı

tarafındaki üçüncü kata kadar ulaşmış ama hiçbir şey görememişlerdi. Hatta biri, elini parmaklıkların arasından

sokup beyaz bir mendili sallamaya bile çalışmıştı. İçlerinden ikisi, hepsinden daha cesaretli çıkıp bir yolunu

bulmuş ve dama kadar tırmanmayı başarmış, kendilerini tehlikeye atıp en sonunda adamı görmüşlerdi.

Flüt

çalın, bir tavan arasında oturan yaşlı, iflas etmiş, kör bir sığınmacıydı. Sıkıntısını dağıtmak için çalıyordu.

6. Küçük Manastır

Küçük Picpus'ta bulunan bu bina bağımsız üç ayrı bölümden oluşmuştu: Rahibelerin bulunduğu büyük manastır,

öğrencilerin bulunduğu yatılı okul ve bir de küçük manastır. Bu küçük manastır, devrim sırasında yıkılmış manastırlardan gelen çeşitli tarikatlara mensup rahibelerin birlikte ibadet ettikleri, kendine ait bir bahçesi olan bir binaydı. Karmakarışık, beyazın, grinin ve siyahın bütün tonlarının ve bütün tarikat çeşitlerinin topluluğuydu burası. Hani şu iki sözcük bir araya getirilebilirse burası bir cümbüş manastırıydı.

312

İmparatorluğun ilanından beri sefaletе düşmüş ve ortada kalmış olan rahibelere

BernardinBenediktenlerin

kanatlan altına sığınma izni verilmişti. Devlet, kendilerine küçük bir yardım yapıyordu. Picpus rahibeleri sığınan

rahibeleri karşılamak için telaşa düşmüşlerdi. Acayip bir kargaşaydı bu. Herkes kendi bildiğine göre hareket

ediyordu. Ara sıra öğrencilere, gidip onları ziyaret etme izni veriliyordu. Bu durum nedeniyle öğrenciler birçok

rahibeyle tanışma fırsatı bulmuşlardı. Bunların arasında, Sainte Bazile Ana, Sainte Scolastique Ana ve Jacop

Ana, öğrencilerin anılarından silinmemiştir.

Bu sığınmacı rahibelerden biri odasından hiç çıkmazdı, SaintAure tarikatının tek temsilcisiydi.

SaintAure

tarikatına mensup rahibelerin manastırın, XVIII. yüzyılın başında, sözünü ettiğimiz Picpus Manastır'nda bulunuyordu. Bu manastır, MartinVerga'nın Benediktenlerine sonradan geçmişti. Tarikatının beyaz bir elbiseyle

al şaldan oluşan şahane elbisesini giyemeyecek kadar fakir olan bu rahibe, oyuncak bebek yapmış, bu kıyafeti

dini bir huşu içinde o bebeğe giydirmişti. Bunu herkese derin bir tatminle gösteriyordu. Öldüğü zaman bu bebeği

manastıra bıraktı. 1824'te bu tarikattan ancak bir tek rahibe kalmıştı, bugün ise sadece mankenbebek kalmıştır.

Bu değerli analardan başka, rahibe olmayan bazı kadınlar da Madam Albertine gibi başrahibeden manastırda

kalabilme iznini almışlardı. Bunların arasında, Madam de Bea

313

uafort ve Markiz Dufresne de vardı. Kadınlardan bir başkası da burnunu silerken çıkardığı korkunç gürültüyle

tanınmıştı. Ona Madam Vacarmini adını takmışlardı.

1820 ya da 1821 yıllarına doğru, bir dergi çıkaran Madam de Genlis manastıra girmek istediğini bildirmişti. Dük

de Orleans aracı olmuştu. Rahibeleri bir korkudur aldı. Madam Genlis romanlar yazmış bir kadındı. Ama o, bu

romanlarından nefret ettiğini, o zamandan bu yana çok değiştiğini ve koyu dindarlık dönemine girdiğini söylüyordu. Tanrı'nın ve dükün yardımıyla, manastıra girmeyi başardı. Bahçede gölgelik bir yer olmadığını

bahane ederek, yedi sekiz ay sonra manastırdan ayrıldı. Rahibeler buna çok sevindiler. Çünkü yaşlı olmasına

rağmen, Madam Genlis oldukça güzel harp çalıyordu.

Gittiği zaman hücrelerine işaretini bırakmaktan geri kalmadı. Madam Genlis, Latin dili ve edebiyatında üstattı,

üstelik batıl inanışları vardı. Bu iki kelime onun hakkında yeterli derecede bilgi verir sanırım. Daha birkaç yıl

öncesine kadar, içinde parasını ve mücevherlerini sakladığı dolap kapısının içine yapıştırılmış san kâğıt üzerine

kırmızı mürekkep kullanarak yazdığı Latince bir şiiri okumak mümkündü. Kadına kalacak olursa bu şiirin özelliği

hırsızlan başansızlığa uğra tıkmış.

Şiir VI. yüzyıl Latincesiyle yazılmıştı ve İsa'nın çarmıha gerildiği Golotha dağındaki

Fransız Vacarme sözcüğü gürültü patırtı anlamına gelmektedir. Burada bir sözcük oyunu yapılıyor.

314

i

iki hırsızın adlarının Dimas ve Gestas mı yoksa, Dismas ve Gesmas mı olduğu sorusunu ele alıyordu. Eğer bu

ad Gesmas ise, geçen yüzyılda, Vikont de Gestas'ın bu hırsızın soyundan geldiğine ait iddialar asılsızdı.

Yukanda sözü geçen üç binanın tam ortasında bulunan kilise; büyük manastır, küçük manastır ve okulun ortak

kullandığı ibadet yeri idi. Yola açılan bir kapı aracılığıyla içeriye halk bile kabul ediliyordu. Ama büyük binanın

içinde bulunanlar kilisede oldukları zaman dışardan girenleri görmemeleri için ne gerekirse yapılmıştı.

Kilisede

koronun olduğu yer başka kiliselerde olduğu gibi mihrabın arkasında değil, ayini yöneten papazın sağ tarafında

uzanan bir mahzen ya da zindan gibi bir yerdi. Daha önce sözünü ettiğimiz yedi ayak yüksekliğindeki perde

burayı öteki taraflardan ayınyordu. Bu perdenin ardında, tahta sıralara oturmuş rahibeler, sol tarafta

öğrenciler, sağ tarafta tövbecarlar ve dipte yeniler yer alırlardı. Koro yeri denilen bu mağara, bir

koridorla manastırın bulunduğu binaya bitişikti. Kiliseye ışık bahçeden geliyordu. Sessizlik gereken

ayinlere katıldıklarında halk onların varlığından, oturup kalktıktan zaman ses çıkaran sıraların

gürültüsünden haberdar olabiliyordu.

7. Bu Karanlıktan Birkaç Siluet

1819'dan 1825'e kadar altı yıl boyunca Picpus'un başrahibesi Matmazel de Blemeur'du. Dini unvanı:

Masum

Ana'ydı.

Saint Benoit Tarikatına Mensup Azizlerin

315

Hayatı adındaki kitabın yazar Marguerite de Blemeur'ün ailesinden geliyordu. Altmış yaşlarında, kısa boylu

toplu bir kadındı. Az önce sözünü ettiğimiz mektup onun, 'çatlak zurna gibi' şarkı söylemekten başka bir kusuru

olmadığını yazıyor. Bütün manastır, oradaki tek neşeli insan olan bu kadına sevgi ve hayranlık duyardı.

Masum Ana da, ata soyu olan Marguerite gibi bilime düşküdü. Çok okumuş, Latince'yi yutmuştu. Tarih

konularında derin bir bilgisi vardı. Yunanca ve İbranice bilirdi. Bir Benedict rahibesinden çok, bir

Benedict

rahibiydi.

Başrahibe yardımcısı yaşlı bir İspanyol'du. İsmi Cineres Ana'ydı. Gözleri hemen hemen hiç görmüyordu.

Seçici rahibelerin arasında en önemlileri para işlerine bakan SainteHonorine Ana'ydı. SainteGertrude

yeni

rahibelere bakardı. SainteAnge sağlık işleriyle ilgilenirdi; manastırdaki tek kötü kalpli rahibe de oydu.

Sainte

Mechtilde çok gençti ve sesi çok güzeldi. Presentation Ana 1847'de başrahibe olmuş, bu rahibelerden

ikisi,

SainteCeline ve SainteChantal ise delirmişlerdi.

Bir de en güzelleri arasında, yirmi üç yaşında sevimli bir genç kız vardı. Bu genç rahibe, Bourbon

Adası'ndan

Şövalye Roze'un torunlarındandı.

Şarkı ve korodan sorumlu olan SainteMechtilde Ana, öğrencilere gönül rızasıyla şarkı söyletiyordu. Her

yaştan

bir çocuk alır, onları boy sırasıyla, yan yana dizip ayakta şarkı söyletirdi. Adeta, genç kızlardan oluşan

316

bir kaval, meleklerden yapılmış canlı bir flüt görüntüsü veriyordu bu.

Tövbekar rahibeler arasında öğrencilerin en fazla sevdikleri SainteEuphrasie Ana'ydı.

SainteMarguerite Ana'yı

da seviyorlardı. Bir de kocaman burnuyla kendilerini güldüren SainteMichel Ana. Bu kadınların hepsi

çocuklara

karşı müşfik davranıyorlardı. Ancak kendilerine karşı serttiler. Ateş, sadece okulda yakılıyordu ve

okulun

yemekleri manastınnkilere göre çok iyiydi. Her yönden çocuklarla ilgileniyorlardı. Ne var ki, bir

rahibenin

yanından geçen çocuk onunla konuşmak isterse rahibe ona asla cevap vermiyordu.

Bu sessizliğin sonucu olarak, konuşma becerisi manastırda insanlardan alınıp, cansız eşyaya aktarılmıştı.

Ya

çınar ya da bahçıvanın çingırağıydı artık konuşanlar. İç kapıdaki rahibelerin yanı başında duran tiz sesli

ve

bütün binadan duyulan zil, bir tür sesli telgraf denebilecek çalışanlarla buradaki hayata ait yapılacak işleri

haber

verir; gerektiğinde içeridekilerden birini görüşmeye çağırırdı. Yapılacak her iş için başka bir zil sesi

vardı.

Orada yaşayanları çağırmak için de böyleydi. Örneğin başrahibeyi çağıran zil iki, başrahibe yardımcısını

çağıran

üç defa çalıyordu. Sınıfa girme zili altıydı. Bu yüzden öğrenciler, sınıfa girmek değil, altıya girmek

diyorlardı. Dört

defa çalan zil Madam de Genlis'in ziliydi. On dokuz vuruş, büyük bir olayın olduğunu gösterirdi. Bu, dış

kapının

açıldığına işaretledi. Üstü kilitlerle dolu bu korkunç kapı ancak piskopos geldiği zaman açılırdı.

317

Piskopos ile bahçıvan hariç, manastıra hiçbir erkeğin girmemiş olduğunu söylemiştik. Öğrencilerin

gördüğü iki

erkek daha vardı: Biri, koroda bir kafes ardından seyretme imkânını buldukları manastırın özel rahibi

ihtiyar ve

çirkin Rahip Banes, öteki de, resim hocası Mösyö Ansiaux. Yukarda sözü geçen mektup, ondan "Mösyö

Anciot,

o korkunç ve yaşlı kambur" olarak söz ediyordu.

8. Post Çorda Lapidés*

Manastırın manevi yüzünü kabataslak çizdikten sonra, maddi yönünü de kısaca ele almak faydalı olacak.

Okurların bu konularda zaten epey bilgisi bulunmaktadır.

PicpusSaintAntoine Manastırın, Polonceau, DroitMur ve Küçük Picpus Sokağı ile eski şehir planlarında,

Aumarais Sokağı diye adlandırılan sokağın meydana getirdiği dört köşeli alanı baştan başa kaplar. Bu

sokaklar,

sözü geçen alanı bir hendek gibi çepeçevre sarmaktadır.

Ana bina çeşitli yapılardan oluşuyor ve kuşbakışı bakıldığında toprağa yatırılmış bir darağacını

andırıyordu.

Darağacının uzun kolu DroitMur Sokağı'nın Polonceau Sokağı ile Küçük Picpus Sokağı arasında kalan

kısmını

boydan boya kaplıyordu. Darağacının kısa kolu, yüksek, gri renkli, demir parmaklıklı hüznü bir

cephedydi,

Picpus Sokağı'ndaki 62 numara, bu kolun son noktasıydı. Bu cephenin ortasında, örümceklerin ağ kurduğu

toz

ve külden beyazlaşmış alçak, eski bir kapı vardı.

Lat.: Kalpten sonra taşlar.

318

Bu kapı ancak pazar günleri bir iki saat kadar ve bir de ara sıra manastırdan bir rahibenin cenazesi çıktığı

zaman açılırdı. Darağacının dirseğinde, kare şeklinde bir odada ayinler yapılırdı. Uzun kolda rahibelerin odaları,

küçük kolda mutfakla, yemekhane ve kilise bulunuyordu. 62 numara ile kapalı olan Küçük Aumarais Sokağı'nın

arasında yatılı okul yer almıştı. Dışardan görülmüyordu. Dörtgenin geri kalan kısmını Polonceau Sokağı'ndan

çok, daha aşağı seviyede olan bahçe oluşturuyordu. Bu yüzden bahçe duvarları dışarıya oranla içeride çok daha

yüksekti. Hafifçe tümsek olan bahçenin tam ortasındaki bir tepeciğin üstünde güzel bir çam ağacı vardı. Muntazam olmayan duvarlarla sona eren bahçe yolları, eşit uzunlukta değillerdi. Kenarlarında kısa boylu ağaçlar

vardı. Büyük kavaklarla çevrili bir yol bahçenin ta dibindeydi ve DroitMur Sokağı'nın köşesinde bulunan yıkık

manastırdan küçük manastır binasına doğru uzanıyordu. Küçük manastır Aumarais Sokağı'nın köşesindeydi ve

önünde küçük bahçe denilen bölüm yer almıştı.

Bütün bu söylediklerimize, bir avluyu, çeşitli dönemeçleri, hapishane duvarları gibi duvarları, uzayıp giden damları ve Polonceau Sokağı'nın öbür tarafını pervazlayan evlerin damlarını da ilave etmek gerekir.

Böylece

bundan kırk beş yıl önce Bernardinlerin Küçük Picpus Manastırı'nın nasıl bir yer olduğu hakkında tam bir fikir

edinilebilir.

Öte yandan, bütün bu sokaklar Paris'in en eski sokaklarındandı. DroitMur ve Aumarais

319

isimleri çok eski isimlerdi. Sokaklar, isimlerinden de eskidirler. Aumarais Sokağı'na Maugout Sokağı, DroitMur

Sokağı'na Eglantiers Sokağı deniyordu. Çünkü insanlar taşları yontmaya başlamadan, Tanrı yolları açmıştı.

9. Rahibe Başlığı Altında Bir Yüzyıl

Mademki Picpus Manastırı'nın eski durumuna ait ayrıntıları anlatıyoruz, mademki bu gözlerden uzak sığınma

yuvasına bir pencere açıp burayı okurlarımıza tanıtmaya cüretini gösteriyoruz; o halde burasıyla ilgili bir başka

olaydan söz açmamıza izin verilsin. Bu kitapla doğrudan doğruya ilgisi olmasa da manastırı daha iyi anlatması

açısından, kendine özgü ilginç simaları bulunduğunu göstermek çok önemli ve yararlıdır.

Manastırda, Fontevrault Manastırı'ndan gelmiş olan yüz yaşında bir rahibe vardı. Bu kadın devrimden önce,

sosyetedeydi sürekli, XVI. Louis'nin Mühürdarı Mösyö de Miromesnil'den söz ederdi hep ve bir de çok iyi

tanıdığını söylediği Duplat adındaki bir başkanın hanımının ismini ağzından düşürmezdi.

Neden söz ederse etsin sözü döndürüp doluşturup mutlaka bu iki insana getirmekten büyük haz duyardı.

Fontevrault'nun harikulade şehir gibi bir yer olduğunu ve içinde yollar bulunduğunu söylerdi.

Taşralı aksarıyla konuşuyor; bu da, kendisini dinleyen öğrencileri neşelendiriyordu. Her yıl tarikata olan bağlılığını göstermek için yemin ederek iman tazelerdi. Bu yemin sırasında o kadar komik sözler

söylüyordu

320

ki, öğrenciler saklanarak gülmekten kendilerini alamıyorlardı. "Aziz Fransuva bunu Aziz Julien'e, Aziz Julien,

Aziz Eusebe'ye, Aziz Eusebe Aziz Procope'a verdi. Ben de size veriyorum," derdi.

Bernardin rahiplerinin ne kadar cesur olduklarından ve silahşörlere hiç de aşağı kalmadıklarından söz ederdi.

Kadının kimliğinde bir yüzyıl konuşuyordu, ancak anlattıkları geçen yüzyılın hikâyeleriydi. Devrimden önceki

âdetleri biliyordu. Bir mareşal, prens ya da dük geçtiği zaman, Champagne ve Bourgogne taraflarında, onlara

dört çeşit şarap vermek adetmiş. Halk gösteriler yaptıktan sonra, gümüş kupalar içinde verilmiş bu şaraplar.

Birinci kupanın üstünde, maymun şarabı, ikincide aslan şarabı, üçüncüde koyun şarabı, dördüncüde domuz şarabı yazılıymış. Bu dört yazı, sarhoşluğun dört dönemini ifade edermiş. Birincisi neşelendiren sarhoşluk,

ikincisi öfkelenendiren, üçüncüsü ahmaklaştıran, dördüncüsü de saçmalatan sarhoşluk.

Daima kilitli duran aynalı bir dolapta canı gibi sevdiği bir şey saklıyordu; Fontevrault Manastırı'nın kuralları böyle

bir şey yapmasına engel değildi. Sakladığı şeyi kimseye göstermek istemez, onu bakmak istediği zaman kendisini odasına kilitlerdi. Tarikatının kuralları buna da izin veriyordu. Koridorda birisinin ayak seslerini duyunca, yaşlı elleriyle dolabı mümkün olduğu kadar hızla kapatıyordu. Kendisine bundan söz açıldığı zaman,

konuşmayı o kadar seven yaşlı kadın tek bir söz söylemiyordu. Onun bu sükûtu ve inatçılığı karşı

321

sında en meraklı ve en dik kafalı insanlar bile pes demişlerdi. Manastırda canı sıkılan ve yapacak işi olmayanlar,

yaşlı kadının bu esrarengiz eşyasını dillerine dolamışlardı. Bu kadar değerli ve esrarengiz eşya acaba neydi?

Belki kutsal bir kitap, eşi bulunmaz bir teşbih... Belki de azizlere ait gerçek bir eşya. Herkes bir tahmin ileri

sürüyordu. Yaşlı kadın ölür ölmez, gerekli sürenin geçmesini bile beklemeden hemen dolabı açtılar. Bu porselen

bir tabaktı. Üzerinde, ellerindeki şırıngalarla, kaçışan melekleri kovalayan birtakım eczacı çıraklarının tasviri olan

bir tabak. Kaçan melekler gülünçtüler. Sevimli, küçük aşk meleklerinden biri şişlenmişti bile. Kıssadan hisse:

Karın ağrısı aşkı yener.

Bu yaşlı kadın, manastırın konuşma odasını çok hüzünlü bulduğu için, hiçbir ziyaretçiyi kabul etmezdi.

10. Aralıksız İbadetin Kaynağı

Bütün bu söylediklerimizden sonra şunu da ilave edelim: Hakkında bir fikir vermeye çalıştığımız mezarı andıran o konuşma odası, diğer manastırlarda aynı katılıkla, aynı ürkütücü haliyle ortaya çıkmaz.

Örneğin, başka bir tarikattan olan Rue du Temple Manastırı'nda siyah kepenkler yerine kahverengi perdeler vardı. Konuşma odasının zemini zarif parkelerle döşeliydi; beyaz muslin perdeler, duvarlarda

çeşit çeşit resimler asılıydı. Yüzü peşesiz bir Benedikten rahibesinin portresi, çiçek parçalan hatta bir Türk'ün portresi bile görülüyordu. 322

Temple Sokağı'ndaki manastırın bahçesinde, Fransa'daki kestane ağaçlarının en güzel ve en büyüğü sayılan bir atkestanesi vardı. On sekizinci yüzyılda yaşayanlar onu, Fransa Krallığı'ndaki bütün atkestanesi ağaçlarının babası diye adlandırmışlardı.

Dediğimiz gibi Temple Manastırı'nda aralıksız ibadet eden Benediktenler, Citeaux kolundan gelen Benediktenlerden tamamen farklıydılar. Aralıksız ibadet yapan bu tarikat çok eski değildir; kaynağı

ancak iki yüzyıl geri gider. 1649 yılında iki kutsal ayın, Paris'in iki ayrı kilisesinde, birkaç gün arayla iki defa zedelendi. Bu kiliselerden biri St. Sulpice, öteki SaintJean kilisesiydi. Çok nadiren görülen kutsala

yönelik bu korkunç hakaret bütün şehri ayağa kaldırdı. SaintGermaindesPres'nin ruhani başkanı olan piskopos buna karşılık, Papa'nın yönettiği büyük bir dua yapılmasını bütün din adamlarına bildirdi.

Ama bu kefarete, dindar Boucs Markizi Madam Courtin ile Kontes Châteauevieux'nün fikrinde yeterli

değildi. Aynı kilisenin mihrabı karşısındaki en muhteşem ayine yapılan bu tecavüz geçici bir şey olduğu halde, soylu kadınların aklından bir türlü çıkmıyor ve bu hakareti affettirecek bir iş yapmak için çırpınıyorlardı. Bunun için en uygun çarenin bir rahibeler manastırında 'aralıksız ibadet'le tamir edilebileceğini düşündüler ve bu amacı gerçekleştirmek üzere biri 1652, öteki 1653 yılında Saint Benoit tarikatına bağlı bir manastır kurması için, ünlü Benedikten Catherine de Bar Ana'ya büyük bağışlarda bulundular. 323w

Bu iş için Catherine de Bar'a, ilk emir Saint Germain başrahibi M. de Metz tarafından verildi... Başrahibin şartları şuydu: Üç yüz livre gelir, yani toptan altı bin livre getirmeyen hiçbir kız bu manastıra alınmayacaktı. Saint Germain başrahibinden sonra kral da izin verdi. Sonra bunları fermanlar, izin mektupları takip etti ve bu proje 1654 yılında meclisten geçerek kabul edildi.

Paris'teki Saint Sacrement, 'Aralıksız İbadet Rahibeleri' tarikatının kuruluşu işte bu şekilde doğdu ve yasal olarak onaylandı. İlk manastırları Madam Courtin ve Madam Châteauevieux'nun paralarıyla Casette Sokağı'nda inşa edildi.

Görüldüğü gibi bu tarikat, Citeaux Benediktenleriinkiyle karıştırılmamalıdır. Küçük Picpus'un Bernardinlerinden de tamamen farklıydı. Bu tarikat Saint Germaindes Pres başrahibine bağlıydı. Sacre Coeur rahibeleri, Cizvitlerin pirinden; İyilik Kadınları ise Lazaristlerin pirinden gelirler. 1657'de Papa VII. Alexandre özel bir emirle, Picpus Bernardin rahibelerinin Kutsal Sacrement Benediktenleri gibi 'aralıksız ibadet' yapmalarına izin vermişti. Ama bu iki tarikat, birbirinden tamamen farklı olarak devam edegelmiştir.

11. Küçük Picpus Manastırının Sonu

Restorasyon devrinin başlangıcından itibaren Küçük Picpus Manastırın ortadan kalkmaya yüz tutmuştu. Bu ortadan kalkış, tarikatın XVIII. yüzyıldan beri genelde ölmeye 324

doğru evrilişinin bir parçasıydı. Aynı şeyi bütün öteki dini tarikatlar için de söyleyebiliriz. Tefekküre dalmak da, dua etmek gibi insanlığın ihtiyaçlarından biridir. Ama devrimin dokunduğu her şey gibi o da değişmiş; toplumsal ilerlemeye aykırıyken, faydalı olmaya başlamıştır.

Küçük Picpus Manastırın hızla küçülmeye yüz tuttu. 1840 yılında ne küçük manastır, ne de okul kalmış, yaşlı kadınlar da genç kızlar da ortadan kaybolmuştu. Birinciler ölmüş, ikinciler manastırdan ayrılmışlardı. Aralıksız ibadetin kuralları o kadar zordu ki herkesi korkutuyordu. İstekliler çekinmeye başlamışlardı. Artık tarikata girenler bir hayli azalmıştı. 1845'te hidayete ermiş birkaç rahibe görülmüyordu. Ama koro rahibeleri tamamen yok olmuşlardı. Kırk yıl önce yüz kadar rahibe varken, on beş yıl önce bu sayı yirmi sekize düşmüştü. Acaba bugün kaç kişi kaldılar? 1847'de başrahibeliğe genç bir kadın seçilmişti. Bu da, seçim yapılırken fazla aday olmadığını ve genç bir rahibeyi seçmek zorunda kalındığını gösterir. Bu başrahibe kırk yaşında bile değildi. Rahibelerin sayısı azaldıkça her birinin görevi daha da ağırlaştı. Çok geçmeden, geride Saint Benoit'ın kurallarının ağır yükünü taşıyacak, sadece dert dolu, omuzları çökük bir düzine rahibenin kalacağı ânın yaklaştığını görüyorlardı. Bu yük, rahibe sayısının azlığına çokluğuna bakmadan sabit kalan bir yükü, ezici, yıkıcı bir yükü. Bu yüzden rahibeler ölüyorlardı. Bu kitabın yazarı Paris'te oturduğu zamanlarda ikisi da 325

ha ölmüştü. Biri yirmi sekiz, öteki yirmi üç yaşındaydı. Bu zorluklar yüzünden manastır, kızlar okulunu kapatmak

zorunda kalmıştı.

Bu olağandışı, meçhul, karanlık eve girmeden, bize eşlik edenlerin ve bazı kimselerin yararına, Jean Valjean'ın

melankolik öyküsünü derleyenleri oraya sokup onlara kılavuzluk etmeden manastırın önünden geçip gidemezdik. İşte, bugün artık bu kadar yeni hissini veren o eski âdetlerle dolu manastıra girdik. Burası kapalı bir

bahçeydi. Hortus conclusus. Bu garip, yalnız yerin en ince ayrıntılarını konuştuk, ama saygısızlık etmedik.

Ayrıntıları açıklarken saygı duymak ne kadar mümkünse o kadar duyduk. Burayla ilgili her şeyi anladığımızı

iddia etmiyoruz, ama hiçbir şeyi de küçümsemiyoruz. Her şeye rağmen celladını kutsayacak kadar ileri giden

Joseph de Maistre'in Tann'ya şükredişinden de, çarın İsa ile alay eden Voltaire'den de aynı

derecede

uzağız.

Yeri gelmişken Voltaire'in yanıldığını söylemeden geçmeyelim. Voltaire'in İsa'yı, Calas'ı savunduğu gibi savunması gerekirdi. İnsan üstü biçimlenmeleri inkâr edenler bile, İsa'nın öldürülmüş bir bilgin olduğunu kabul

ederler.

On dokuzuncu yüzyılda dini düşüncede bir bunalım baş gösterdi ve bazı şeyleri artık kimse öğrenmek istemez

oldu. Böyle bir durum faydasız değildir, ama öğrenilmeyen şeylerin yerine öğrenilmesi gereken yenilerinin

konması gerekir. İnsan kalbinde boşluğa yer yoktur. Kimi biçimler reddedilebilir; reddedil

326

meleri de gerekir; ancak bunların yeniden inşa edilmesi şartıyla.

Bu arada artık ortadan kalkmış olan şeyleri inceleyelim. Onlardan kaçınmak için bile olsa, onları anlamak şarttır.

Geçmişte yapılan sahte özenli şeylerin bazıları isimlerini değiştirip kendilerini gelecek gibi göstermeye çalışıyorlar. Hayalet, geçmiş zaman pasaportunda sık sık sahtekârlık yapar. Tuzaklara dikkat edelim, her şeyden kuşkulanalım, kanmayalım, maskeyi çekip çıkaralım. Geçmişin takındığı çehrenin ismi batıl inançtır.

Maskesinin ismi de ikiyüzlülüktür.

Manastırlara gelince, çözülmesi zor bir konudur. Uygarlık bir yandan onları mahkûm eder, öbür yandan uygarlığın güvencesindedir, onları korur. Özgürlük ise hâlâ koruyor. Bu yüzden güç bir konu.

I A

327

YEDİNCİ KİTAP PARANTEZ

1. Soyut Bir Düşünce Olarak Manastır

Bu kitap, başkişisi sonsuzluk olan bir dramın kitabıdır...

İnsan, bu dramda ikinci kişidir...

Hal böyleyken, yolumuz bir manastırın önünden geçer geçmez içeri girmek zorunda kaldık. Bunun nedeni, manastırın hem Doğu'da hem Batı'da, hem eski hem yeni çağlarda, hem putperestlikte hem İslamiyet'te, hem

Budizm'de hem de Hıristiyanlık'ta rastlanılan ve insanoğlu tarafından sonsuzluğun görülmesi için kullanılan optik

aletlerden biri olmasıdır.

Burada konunun dışına çıkıp, bazı düşünceleri enine boyuna irdelenecek değiliz. Ancak, itirazlarımızı kendimize

saklayarak, ifade sınırlarımızı hatta tepki veren duygularımızı koruyarak söylememiz gerekir: İster yanlış ister

doğru anlamış olsun, insanın içinde sonsuzluğu gördüğümüz her defasında ona saygı duyuyoruz.

Sinagogda,

camide, tiksindiğimiz, nefret ettiğimiz, iğrenç bir yan vardır; Uzakdoğu tapınaklarında ve kuzey yerlilerinin

çadırlarında ise hayranlık duyduğumuz yüce bir yan vardır; Tann'nın insan

329

duvarlarına yansımaları, aklın derin düşüncelere dalması için ne büyük bir neden, hayal âlemine dalmak için ne

de sınırsız kaynak bulunmaktadır.

İnsan denilen duvarın üzerinde Tanrı aydınlığının yaptığı oyunları seyretmek, düşünce için büyük bir zevk ve

uçsuz bucaksız buruyadır.

2. Tarihi Bir Olgular Olarak Manastır

Tarih, akıl ve doğrular, manastır hayatını mahkûm etmişlerdir.

Bir ulusta gereğinden çok manastır olması demek, dolaşımın engellenmesi sanayi merkezleri yerine, engelleyici unsurlar, miskinlik merkezleri anlamına gelir. Büyük sosyal topluluk yanında, manastırlar, kayın ağacına göre ökse otu; insan vücuduna göre siğildirler. Manastırların zenginleşip gelişmesi, semirmesi, ülkelerin yoksullaşması demektir. Uygarlığın ilkçağlarında insandaki hayvani şiddetin manevi güç ve inanç sayesinde bastırılmasını sağladığı için faydalı olan manastırlar; canlanmış ulusların boynunda birer boyunduruk olurlar. Manastırlar bir defa yoldan çıkıp bozuldu mu, (bugün bunu görüyoruz) eski çağlarda onları birer kurtarıcı yapmış olan aynı nedenler, birden kötülüğünün nedeni olmaya başlar. Dış âleme kapanmanın artık çağı geçti. Modern uygarlığa ilk dersleri vererek ona faydalı olmuş olan manastırlar,

aynı uygarlığın büyüme ve gelişmesini engellediler. İnsanın eğitimine faydalı olmaları açısından X. yüzyıl 330

da iyi, XV. yüzyılda üzerinde konuşulabilir, XIX. yüzyılda tiksinti verici kurumlar olmuşlardır. Manastır denilen

cüzam, yüzyıllar boyu, biri Avrupa'nın ışığı, diğeri ihtişamı olan şahane iki ülkeyi yiyip bitirmiştir: İtalya ve

İspanya. İçinde yaşadığımız çağda bu ülkeler biraz düzelebilmişlerse, bunun nedeni 1789'un güçlü ve sağlam,

tedavi edici biliminin onları canlandırmış olmasıdır.

Özellikle kadın manastırları, örneğin bu yüzyılın başında İtalya, Avusturya ve İspanya'da görüldüğü gibi, ortaçağdan kalmış olan en kasvetli ve karanlık topluluklardandır. Bu manastırlar, bütün dehşetlerin bir araya

geldiği yerlerdir. Katolik manastırları baştan başa ölümün kara ışıklarıyla doludur.

İspanyol manastırlarının durumu, tam bir mezarı anımsatır. Bu manastırlarda, karanlığın hâkimiyetinde belirsizleşmiş sisli kubbelerin altında Babilvari katedraller gibi yüksek ve masif mihraplar yükselir. Bu manastırlarda, karanlıkların içinde uzun zincirlere bağlanmış olan, kocaman İsa heykelleri sallanır, siyah abanoz

zemin üzerinde yine fildişi İsa heykelleri görülür. Bu heykeller sanki kanlı değil, kanlar içindedirler; korkunç ve

yücedirler. Dirseklerinden kemikleri belli olur, dizleri soyulmuştur, yaralarından etleri görünür, başlarına

gümüşten dikenli taç konmuş, bedene altın çiviler çakılmıştır. Almlardaki kan damlaları yakuttandır, gözlerinde

elmasan gözyaşları vardır... Yakutlar ve elmaslar sanki ıslanmışlardır. Karanlık bir köşede aşağılarda bir yerde

duran peçeli yaratıklar ağlamakta

331

dırlar. Böğürleri kaba kumaştan yapılmış gömlek ve demir düğümlü kırbaçlarla paralanmış, göğüsleri çürümüş,

ibadetten dizleri soyulmuş varlıklardır bunlar, eş olduklarını sanan kadınlar, melek olduklarını sanan hayaletler.

Bu kadınlar düşünürler mi? Hayır. Arzulan var mıdır? Hayır. Severler mi? Hayır. Canlı mıdır? Hayır. Sinirleri

kemik, kemikleri taş olmuştur. Peçeleri gecenin kumaşından örülmüştür. Peçenin altında soludukça, ölümün

trajik soluğunu duyduğunuzdu sanırsınız. İnsanlara eziyet etmek için yeryüzünde dolaşan hortlağa benzeyen bir

başrahibe onlan bir yandan takdis eder bir yandan da dehşete boğar. Orada acımasız koşullarda saf ve temiz

kalınır. İspanya'nın eski manastırları böyledir. Dayanılmaz ibadet; bakirelerin mağarasıdır manastırlar; zulüm

yerleridir.

Katolik İspanya, Roma'dan daha Romalıydı. İspanyol manastırın Katolik manastırlarının en halisiydi. Orada

Doğu'yu hissederdiniz. Piskopos sanki kızlar ağası gibi, Tann'ya adanmış olan bu yaratıklar sarayını kilit ve gözaltında tutardı. Başrahibe odalık, rahip harem ağasıydı. Gece olunca yakışıklı, genç, çıplak adam haçtan iner ve hücreye neşe getirirdi. Çarmıhta can vermiş olan sultana, sultanlık edeni bütün eğlencelerden yüksek duvarlarla korurdu. Dışanya şöyle bir göz atmak ihanet sayılıyordu. Zindana kapatılmak deri torbanın yerini alıyordu. Doğu'da denize atılıyor, Batı'da toprağa gömülüyordu. Her iki yerde de korkunç kurallar vardı: Birinde dalgalar, ötekinde çukur; birinde boğulmak, öte 332

kinde gömülmek. İğrenç bir paralelliktir bu.

Geçmişten yana çıkarlar, artık bunlan inkâr edemiyorlar. Sadece bunlardan söz edilince gülüp geçmek istiyorlar.

Tarihin öğrettiklerini ortadan kaldırmak, felsefenin gösterdiklerini bir yana atmak, bütün can sıkıcı olayları ve

karanlık sorunları silip geçmek için yeni bir yöntem gözde şimdi. Bu yöntemi kullananlar bu olayların hep abartıldığını ileri sürüyorlar. Jean Jacques Rousseau, Diderot ve Voltaire; bu filozofların hepsi de bu konuyu

abartıyorlarmış. Son zamanlarda, birisi, Tacitus'un abartarak Neron'u yanlış tanıttığını söyleyecek kadar işi ileri

götürdü. Zavallı Holophernes'e acımamız gerekirmiş.

Ne var ki olgular olduğundan başka türlü göstermek zordur; gerçekler direnir. Bu kitabın yazarı kendi gözleriyle

Brüksel'den kırk kilometre ötede bulunan, Villers Manastırı'nda evvelce manastır avlusu olan çayırılığın ortasındaki zindan deliklerini ve Thil Nehri'nin kıyısında bu tür zindan çukurlarını görmüştü. Bu zindanların yansı

suyun yansı toprağın içindeydi. Taştan yapılmış dört odada birer demir kapı, bir hela çukuru ve bir de demir

parmaklıklı kapı vardı...

Nehrin seviyesinden iki ayak, iç taraftan, yani zeminden altı ayak yukarıdaydı. Demek ki dış tarafta, duvarın dört

ayaklık kısmı suyun altında kalıyordu. Zemin daima nemliydi. Zindanda bulunan insanın yatacağı yer, işte bu

ıslak topraktı. Bu odaların birinde, duvarda bir lale parçası görülüyordu. Başka birinde, dört granit taşından

yapılmış kutuya

333

benzer dört köşe bir şey vardı; ne yatılacak kadar uzun, ne de oturulacak kadar yüksekti. Buraya bir insan

konuyor, üstüne de bir taş kapak örtülüyordu. Bütün bunlar inkâr edilemez. Gün gibi açık. Gözle görülüyor, elle

tutulabiliyor. Bu hücreler, bu zindanlar, demir kapılar, laleler, tabanından su akan mazgallar, taştan yapılmış

kutular içlerine insanların canlı canlı konulduğu mezarlar bu çamur gibi zemin, hela çukurları, çürümüş duvarlar, bunların hepsi gerçektir. Demek bütün bunlar abartı!..

3. Geçmişe Hangi Şartlarda Saygı Duyulabilir

Manastırlar, İspanya'da da Tibet'te de hep aynı olduklarından, uygarlık için bir tür verem hastalığından başka bir

şey değildir. Hayatı durdurur, insanları ölüme mahkûm ederler; Avrupa'da korkunç bir felaket haline gelmişlerdir.

Bunlara bir de, vicdanlara sıkça baskı yapan iç acılarını, zorla rahiplik, rahibelik mesleğine sokulup

manastırlara

kapatılanları, özgürlükleri sınırlanan insanları, manastıra sırtını dayamış olan derebeylerini, büyük kardeşlerin

istemedikleri nüfus fazlası akrabalarını manastırlara hapsedmelerini, biraz önce sözü geçen zulümleri, zindan

hücrelerini, kapatılmış ağızları, kilitlemiş düşünceleri, ebedi yeminle manastıra kapanan talihsiz zekâları, canlı

gönüllülerin toprağa gömülmesini ekleyin ve ruhban sınıfına katılmaları, kişisel acıların yanında ulusların gerilemesini de düşünün. O zaman, kim olursanız

334

olun, bir tabutu ya da kefeni hatırlatan insan icadı bu iki kefenin, papaz cüppesi ve rahibe elbisesinin önünde

dehşetten titrersiniz.

Gelgeldim, felsefeye ve ilerlemelere rağmen bazı yerlerde, manastırlara kapanma zihniyeti XIX. yüzyılın ortasında hâlâ sürmekte; hatta, dünyadan el ayak çekmeye karşı şu günlerde duyulan garip bir rağbet insanların

çoğunu şaşırtmaktadır. Eskimiş kurumların hâlâ var olmakta devam etmeleri, saçımızda çoktan beri duran bir

kokunun çıkmak istememesine, kokmuş balığın nefis bir yiyecek olduğunu iddia etmeye, çocuk elbiselerinin

büyüklere uyabileceğinin düşünülmesine, canlı insanları kucaklamak isteyen ölülerin sevgisine benzer.

Çocuk elbisesi şöyle der: "Nankör, seni zamanında kötü günlerde soğuktan korumadım mı? Artık beni niye

istemiyorsun?" Balık: "Engin denizden geliyordum," der. Koku, "Ben önceden güldüm," der. Ceset, "Seni sevmiştim," der. İşte manastır da böyle diyor: "Sizi uygarlık yoluna sokan benim."

Buna verilecek tek cevap var: Evet ama eskiden...

Ölüp gitmiş olan şeylerin yeniden hayata gelip insanları yönetmelerini, kötü inançları yeniden canlandırmayı,

mumyalan yıldızlamayı, manastırları tamir etmeyi, batıl inançları ortaya çıkarmayı, militarizmi ve dünyadan el

etek çekmeyi savunmayı, asalakları çoğaltarak toplumu kurtarmanın mümkün olacağını, geçmişi şimdiye zorla

kabul ettirmeyi düşünmek; bütün bunlar insana çok

335

garip geliyor. Ama bu teorileri savunan teorisyenler de yok değil. Akıllı kişiler kolay bir yol bulmuşlar: Geçmişin

üzerine, toplumsal düzen, tanrısal hukuk, ahlak ve aile dedikleri bir boya çekmek. Geçmişte büyüklerle saygı,

baş eğme, dini gelenekler, meşruluk ve din bulunduğunu söyleyen bu kişiler: "İşte namuslu insanın peşinden

gideceği şeyler!" diye bağıyorlar. Bu mantık, eskilerin çok iyi bildiği bir mantıktır. Eski kâhinler, siyah bir dana

yavrusunu beyaz tebeşirle boyayıp, "Bu dana beyazdır," derlerdi. Bos cretatus.

Bize gelince, biz geçmişin şu ya da bu yanına saygı duyar, onu bütün olarak koruruz; yeter ki, geçmiş artık

öldüğünü kabul etsin. Eğer hâlâ yaşadığında ısrar edip direnirse, üzerine saldırıp onu öldürmeye çalışmalıyız.

Batıl inanç, softalık, yobazlık, peşin hükümler, yaşayanlara eziyet etmek için hâlâ ortalıkta dolaşan hayaletlerdir;

buna rağmen hayata sıkı sıkıya bağlıdırlar; dumandan varlıkları içinde dişlerini ve tırnaklarını çıkarırlar, onları

yakalamak için yanlarına yaklaşmak, göğüs göğüse savaşmak ve bu savaşı bir an bile bırakmamak gerekir.

Çünkü, hayaletlerle durup dinlenmeden ve ebediyen çarpışmak insanlığın alın yazısıdır. Bir gölgeyi yakalayıp

yere sermek güç iştir.

Fransa'da, XIX. yüzyılın tam ortasında ortaya çıkan bir manastır, gün ışığına direnen bir baykuş yuvasından

başka bir şey değildir. 1789, 1830 ve 1848'lerin kenti Paris'in göbeğinde apaçık yobazlığın ve keşişliğin görülmesi, Roma'nın Paris'e getirilmesi gibi tarihe ay

336

kın bir durumdur, bir anakronizmadır. Normal zamanlarda, miadı dolmuş bir durumu ortadan kaldırmak için bu

durumu yaratan şeye, içinde bulunulan tarihin rakamlarını söyletmek yeter. Ama normal bir zamanda bulunmuyoruz.

Öyleyse saldıralım.

Saldıralım, ama yanlışlık yapmayalım. Gerçeğin belirgin özelliği şiddete yer vermemesidir. Şiddet ve aşırılıktan

gerçekler ne kazanabilir ki?.. Bir yanda yıkılması gerekenler, öbür yanda aydınlatılıp bakılması gerekenler var.

Hem iyi niyetli, hem ağırbaşlı bir inceleme olağanüstü bir güçtür. Işığın yeterli olduğu yere alev götürmeye

kalkmayalım.

Öyleyse, XIX. yüzyıl göz önünde tutulunca, genel olarak bütün manastırlara karşıyız. Bu gibi dünyadan el ayak

çekmeye, yuvaları ister Hindistan'da, ister Türkiye'de olsun, karşıyız. Manastır demek, bataklık demektir.

Kokuşmuşlukları apaçıktır, rutubetleri insanı hasta eder, çürürken insanları da yıldızları da kirletirler. Çoğalırlarsa

veba gibi ortalığı kasıp kavururlar. Hint fakirlerinin, dervişlerin vb bir böcek yuvası gibi kaynaştıkları ülkeleri

dehşete kapılmadan düşünemeyiz.

Bunları söylemekle din sorununu çözmüş olmuyoruz. Bu sorunun, belli birtakım anlaşılmaz esrarlı tarafları

vardır, insanı korkutur. Dolayısıyla şimdi bu sorunu incelememize izin verilsin.

337

4. İlkeler Açısından Manastır

İnsanlar birleşerek topluluk halinde yaşarlar. Hangi hak onlara bu imkânı verir? Birleşebilme hakkı...

Bazen evlerine kapanırlar, hangi hakla? Her insanın kapısını kapama ya da açık tutabilme hakkı dolayısıyla.

İsterseler dışarı çıkmazlar. Hangi hakla? Evinde kalabilme hakkının içine aldığı gidip gelme hakkıyla... Peki, orada ne yapıyorlar?

Onlar, alçak sesle konuşuyor ve çalışıyorlar. Dünyadan, şehirlerden, zevklerden, gösterişlerden, gururlanmalardan ve çıkarlardan yüz çevirmişlerdir. Kaba yünden ya da bezden elbiseler giymişlerdir.

Hiçbirinin

dikili bir ağacı yoktur. Oraya girince, zengin olan birden fakirleşir; bütün malını dağıtır. Asil olan, seçkin olan;

köylü olanın eşiti olur. Hücre herkes için aynıdır. Hepsi aynı biçimde tıraş olur, aynı cüppeyi giyer, aynı kara

ekmeği yer, aynı hasır üstünde yatar ve hepsi aynı yerde ölürler. Sırtlarındaki torba da, boyunlarındaki ip de bir

örnektir. Tarikatları yalınayak yürümelerini buyuruyorsa yalınayak yürürler. Analarında bir prens olabilir, o da

ötekilere benzeyen bir gölgeden başka bir şey değildir. Hiçbir lakapları yoktur. Aile isimleri bile silinip gitmiştir.

Sadece küçük isimleriyle çağrılırlar. Vaftiz isimlerinin ağırlığı hepsinin sırtına çökmüştür. Kan bağı ile bağlandıkları ailelerini yıkmış, manevi bir aile kurmuşlardır. Bütün insanlardan başka akrabaları yoktur.

Fakirlerin

yardıma koşar, has

338

talan tedavi ederler. Boyun eğdikleri kişileri kendileri seçerler. Birbirlerine "kardeşim" diye hitap ederler.

Burada sözümü kesip, "Ama bu sizin anlattığınız ideal bir manastır," diyeceksiniz.

Bu gerçekte olmayan, hayali bir manastır olsa da bu bile, üzerinde durmam için yeterli bir nedendir.

Bundan önce ele aldığım manastırdan saygıyla söz etmemin nedeni budur. Ortaçağı, Asya'yı, tarihi ve siyasi

konulan, taraf tutmaları bir yana bırakarak ve manastırlara girişin, girenlerin gönül rızasıyla olduğunu kabul

ederek sorunu sırf felsefi olarak ele alsam bile, manastırlara kapananları daima dikkat ve ciddiyetle ele alacağım. Hatta sempati bile göstereceğim. Topluluğun bulunduğu yerde birlikte yaşamak, birlikte

yaşamının

bulunduğu yerde hukuk vardır. Manastırlar eşitlik ve kardeşlik formülünden türemişlerdir. Özgürlük ne yüce bir

şey. Ne güzel bir değişim bu. Özgürlük, manastırları Cumhuriyete çevirmeye yetiyor. Devam edelim...

Dört duvarın içine girmiş olan bu erkek ve kadınlar aynı elbiseyi giyiyor, aynı haklara sahip oluyor, birbirlerini

"kardeşim" diye çağırıyorlar. Peki, bütün yaptıkları bu mu? Hayır. Başka bir şey daha yapıyorlar. Ne yapıyorlar?

Karanlığa bakıyorlar. Diz çöküyorlar. Ellerini birleştiriyorlar.

Peki, bu, ne demektir?

339

5. Dua

Dua ediyorlar. Kime? Tann'ya.

Tann'ya dua etmek ne demektir? Bizim dışımızda bir sonsuz var mı? Bu sonsuz olan tek, ebedi ve ezeli midir?

Sonsuz olduğu için zorunlu olarak tözsel midir? Ve bu sonsuz olan maddeden yoksun olsaydı, bu yönden sınırlı

olur; sonsuz olduğu için zorunlu olarak akıllı olurdu ve eğer akıldan yoksun olsaydı, bu ölçüde sınırlı olmaz mıydı? Bizler kendimize sadece özellik olarak varlık idesini eklediğimize göre, bu sonsuz olan, bizde

özel varlık

idesini (fikrini) mi uyandırıyor? Başka deyişle, o sonsuz olan mutlak, bizler ise ona bağımlı olan görece (varlıklar)

değil miyiz?

Dışımızda bir sonsuzluk olduğu gibi, içimizde de bir sonsuzluk yok mudur? Bu iki sonsuzluk, (korkutucu çoğul

hali), birbiriyle çakışmıyor mu? İkincisi, birincisinin üzerinde durmuyor mu? Onun aynası, yansıması, onunla

merkezi aynı olan bir boşluk değil mi? Bu ikinci sonsuzluk da mı akıl sahibi? Düşünür mü, sever mi, arzu eder

mi? Bu iki sonsuzluk da akıl sahibiyse, her birinin ayrı ayrı iradeleri, ayrı ayrı benlikleri var demektir.

İkinci

sonsuzun benliği, ruh; birincinin Tanrı'dır.

İkinci sonsuzu düşünce yoluyla birinci sonsuzla ilişkilendirmeye ibadet denir.

İnsan zihnini hiçbir şeyden mahrum etmeyelim. Ortadan kaldırmak kötü bir şeydir.

340

f

Yapılacak iş, yenileştirmek ve değiştirmektir. Düşünce, rüya, ibadet gibi bazı insan faaliyetleri, meçhule

çevrilmiştir. Meçhul, bir okyanusa benzer. Peki vicdan nedir? Vicdan, meçhulü gösteren bir pusuladır. Düşünce, rüya, ibadet, bunlar büyük ve esrarlı ışımlardır. Onlara saygı duyalım. Ruh, bu yüce aydınlık nereye gider?

Karanlığa; yani aydınlığa gider.

Demokrasinin büyüklüğü, insanın elindekileri ve eline geçecek şeyleri reddetmemesi ve yasak etmemesindedir.

İnsan haklarının yanı başında, ruhun haklarını da kabul eder. Yobazlığı yıkıp sonsuzluğa tapınmak, işte kanun

bu. Yaradılış ağacının altına sığınıp tapınmakla, yıldızlarla dolu uçsuz bucaksız dallarını seyretmekle yetinmiyoruz. Bizim bir görevimiz var: İnsan ruhunu yüceltmeye çalışmak, mucizelere karşı sızlan savunmak,

anlaşılmayı sevip, saçma olanı kenara atmak, açıklanamayan bir şeyi ancak zorunlu olduğu zaman kabul etmek, inancı büyütme, batıl inançların yükünü dinin üzerinden kaldırmak, Tanrı'yı belirtmek.

6. İbadetteki Mutlak İyilik

İbadet ve dua etme şekillerinin hepsi iyidir; yeter ki samimiyetle yapılmış olsun. Kitabınızı ters çevirin ve

sonsuzun içinde olun.

Sonsuzu inkâr eden bir felsefe olduğunu biliyoruz. Bir de güneşi inkâr eden, bir hastalık olarak sınıflandırılmış

olan bir başka felsefe var: Körlük.

Kendimizde eksik olan bir duyuyu gerçe

341

I

ğın, doğrunun kaynağı düzlemine yerleştirmek, ancak bir köre yakıştır.

İşin garibi, el yordamıyla yolunu bulmaya çalışan bu felsefe, Tann'yı gören felsefenin karşısında ukalalık eder,

ona açıyormuş gibi davranır, yüksekte bakar. Sanki bir köstebek şöyle bağırılmaktadır: "Bir güneşleri varmış gibi

boş laf etmelerine çok acıyorum."

Ünlü ve güçlü tanrıtanımazlar da bulunduğunu biliyoruz. Aslında, zekâlarının gücüyle gerçekle yüz yüze geldiklerinde de tanrıtanımaz olduklarından iyice emin değillerdir. Bütün sorun, onlara kalacak olursa tariflerde

anlaşmazlık olmasındandır. Gerçi onlar Tann'ya inanmazlar, ama büyük insanlar oldukları için Tann'nın var

olduğunu ispatlamaya çalışırlar.

Felsefelerini sevmesek bile, onları filozof olarak kabul ediyoruz. Devam edelim:

Hayran olunacak bir şey de, kelime değişiklikleriyle yetinmenin sağladığı kolaylıktır. Kuzeyin biraz sisli bir felsefe

ekolü 'kuvvet' kelimesini 'irade' kelimesinin yerine koyarak insan düşüncesinde büyük bir değişiklik yaptığını

sandı.

Bitki büyüyor yerine, bitki istiyor demek, elverişli bir çözüm gibi görünüyor. Gelgelelim; evren istiyor ve bunun

elverişli olmasının nedeni de şu: Bitki istiyor, şu halde bitkinin bir ben'i var, evren istiyor, o halde evreni yaratan

bir ben, yani Tanrı var.

Bu okulun söylediklerine katılmayan bizler, hiçbir şeyi incelemeden reddetmiyoruz,

342

ancak bitkinin bir iradesi olduğu görüşünü benimsemek, bu okulun reddettiği evrenin bir iradesi olduğu görüşünü

benimsemekten daha zor geliyor bize.

Sonsuzun iradesini yani Tann'ı inkâr etmek için, sonsuzun kendisini inkâr etmek gerekir. Bunu ispatlamıştık.

Sonsuzun reddedilmesi, doğrudan doğruya nihilizme götürür. O zaman her şey zihnin (aklın) birtasanmı, bir kavrayış olup çıkar.

Nihilizmle tartışma yapılamaz. Çünkü mantıksal nihilist, karşısındakinin varlığından şüphe duyar, ama o, kendi varlığından da emin değildir.

Bir nihilist, kendi varlığının, "zihnin bir kavrayışından, bir tasanmından başka bir şey olmadığını" düşünebilir.

Sadece 'akıl, zihin' dediği anda inkâr ettiği şeylerin hepsini bir anda ve birden kabul ettiğinin farkında değildir.

Kısacası, her şeyi tek bir 'hayır'la karşılayan filozof, düşünceye hiçbir açık yol bırakmayan bir filozoftur.

'Hayır'a verilecek tek cevap 'evet'tir.

Nihilizmin ufku yoktur. Hiçlik yoktur. Sıfır mevcut değildir. Her şey bir şeydir. Hiçbir şey, hiçbir şeydir.

Herhangi bir şeyi, evet'lemek, insanoğluna ekmekten daha fazla gereklidir.

Görmek ve göstermek bile yetmez. Felsefenin bir güç olması, çaba ve etkilerinin insan hayatını düzeltmeye

yönelmiş olması gerekir. Sokrat'ın, Adem'in içine girip Marc Aurele'ü ortaya çıkarması; yani zevkin, hazzın insa

343

nmdan bilge insanı yaratması gerekir. Cennetini okul haline getirmeli. Bilim bir ilaç olmalı. Eğlenmek denilen şey

ne hüznü bir amaç, ne karanlık bir tutkudur. Hayvanın özelliğidir bu. Ruhun gerçek zaferi düşünmede görülür.

Gerçek felsefenin amacı, insanların susuzluğuna düşünceyi sunmak; Tanrı kavramını hepsine bir iksir gibi içirmek, vicdan ile bilimi bunların içinde uzlaştırmak, onlara bu uzlaştırmayı anlatarak doğru insanlar olmalarına

çalışmak; işte felsefenin asıl görevi budur. Ahlak, tam çiçek açmış hakikatten başka bir şey değildir.

Derin

düşünce, hareket etmeye götürür. Mutlak pratik olmalıdır. İdeal, insan zekâsının havası, suyu, yiyeceği olmalıdır.

"Alın, bu benim etim, bu benim kanım" deme hakkı ancak ideal'indir. Bilgelik, kutsal topluluktur. Ancak bu şartla

bilgelik kısır bir bilim sevgisi olmaktan çıkarak, insanların birbirine bağlanışlarının tek ve hâkim şekli haline

girebilir. Bu yüzden birçok bilgeliklerin felsefeyken din haline gelmiş olduklarını görüyoruz.

Felsefe, sadece merakı tatmin etmeye elverişli olan ve rahatça seyredilsinler diye bir yığın sırrın üzerine

kurulmuş bir balkon olmamalıdır.

Düşüncemizi geliştirmeyi başka bir yere bırakarak sadece şunu söyleyelim ki, biz, inanmak ve sevmek gibi iki

hareket ettirici güç olmadan, ne bir hareket noktası olarak insanı, ne de bir amaç olarak ilerlemeyi alabileceğimize inanıyoruz. İlerlemede amaç, ideal ilerlemenin modelidir.

344

Öyleyse ideal nedir? İdeal Tann'dır. İdeal, mükemmellik ve mutlaklık; bunların hepsi eşanlı kavramlardır.

7. Suçlu Ararken Dikkat Edilecekler

Tarihin ve felsefenin ezeli görevleri vardır ve bunlar çok basittir. Tarih ve felsefe, sahtekâr din adamıyla,

haksızlık yapan yargıçla, adaletsiz yasa koyucu imparatorla her gördüğü yerde savaşmak zorundadır.

Bunun

böyle olduğu çok açık, dolaysız ve kesindir, karanlık bir yanı bulunmamaktadır. Dünyadan el etek çekip yaşama

haklı bir kalemde çözülecek bir konu değildir. Böyle bir yaşama biçiminin getirdiği kötü yanların ve aşırılıkların

incelenmesi gerekir. Bu, insani bir sorundur.

Hem hata, ama aynı zamanda da masumiyet; hem yoldan çıkmışlık, hem iyi niyet; hem bilgisizlik, hem özveri;

hem ıstırap, hem inanç uğruna ölümlerle dolu olan manastırlardan söz ederken hem evet, hem hayır demek

gerekir.

Manastır, bir çelişkidir. Amacı kurtuluştur, amaca götüren araç, kişinin kendisini feda etmesidir.

Manastır,

sonucu büyük bir özveri olan yüce bir bencilliktir.

Saltanat sürmek için tahttan feragat etmek: Sanki manastırın düsturu budur.

Manastırda, daha sonra zevk almak için acı çekilir. Ölüme bir senet kındırılır; yeryüzünün karanlığında, göksel

ışık, vadesinden önce satın alınmaya çalışılır. Cennete gitmek

345

I

için, cehennem önceden kabul edilmiştir, oradan geçilir.

Rahibe elbisesinin ya da cüppenin giyilmesi demek, karşılığı ebedilik olan bir intihara kalkışmak demektir.

Böyle bir durumda işi ciddi olarak ele almaktan başka bir yol olduğunu sanmıyoruz. Manastırlarda her şey

ciddidir; iyilik gibi kötülük de ciddidir.

İyi adam kaşlarını çatar; ama hiçbir zaman kötü kişinin gülüşüyle gülmez. Öfkeyi anlarız ama bıyık altından kötü

niyetle gülmeyi anlamayız.

8. İnanç, Yasa

Birkaç kelime daha söyleyeceğiz:

Dalaverelerle dolu olduğu zaman kiliseyi suçluyoruz. Ruhani olan, dünyevi olana karşı insafsız ve sert davrandığında onu küçümser ve hor görürüz; ama düşünen adamı her yerde yüceltiriz.

Diz çökenleri saygıyla selamlıyoruz.

İnanç, işte insan için gerekli olan budur. Hiçbir şeye inanmayan kaybolmuş bir adamdır.

Hiçbir şey yapmıyormuş gibi duran dalgın bir adamın çalışmadığını sanmayalım. Görünen çalışma olduğu gibi,

görünmeyen çalışma da vardır. Derin düşüncelere dalmak da bir çalışmadır. Düşünmek faal olmaktır.

Kavuşturulmuş kollar, bitleştirilmiş parmaklar da çalışıyor, iş yapıyor demektir. Gökyüzüne çevrili bakışların da

yaptığı bir iş vardır.

346

Thales, dört yıl yerinden kıpırdamadı ve sonunda felsefenin temellerini attı.

Dünyadan el etek çekmişler, bizce aylak kişiler değillerdir. İnsanlardan kaçanların da tembel olmadıkları gibi...

Karanlığı düşünmek ciddi bir iştir. Dediklerimizle çelişkiye düşmeksizin, yaşayanların, öleceklerini akıllarından

çıkarmamaları onlara yaraşan bir iştir. Bu konuda filozofla din adamının düşüncesi arasında ayrılık yoktur.

"Ölmek gerek." La Trappe rahibinin söyledikleri, Horace'ın söylediklerine uyuyor.

Hayatına lahitin varlığından bir şeyler sokmak, bilge adamın yapması gereken bir iştir. Keşişin de

yasasıdır bu.

Bilge ile keşif, bu konuda, ortak bir noktada birleşirler.

Maddi bir gelişmenin gerçekleşmesine taraftarız. Manevi büyüklük diye de bir şey vardır. Biz onun da taraftarıyız.

İnce düşünemeyen aceleci kafalar şöyle der:

"Sırların içine dalmış, kıpırdamadan duran bu insanlar ne işe yarar? Ne yaparlar? Faydalan ne?"

Etrafımızı çeviren ve bizi bekleyen karanlığı düşünen ve ne olacağımızı bilmeyen bizler şöyle cevap veriyoruz:

"Bu insanların yaptıkları işten yüce bir iş yok belki de. Belki onların yaptığından daha faydalı bir iş de yok!"

Hiç ibadet etmeyenler için, başkalarının daima ibadet etmeleri gerekiyor.

Bizim için önemli olan, ibadet ile karışmış olan düşüncenin ibadet içindeki oranıdır.

347

Leibnitz, "İbadet," diyordu, "bu, yüce şeydir." Tapınan Voltaire güzel bir şeydir.

Dinlere karşı gelerek, dinin tarafını tutuyoruz biz.

Biz vaizlerin zavallılığına, ibadetin yüceliğine inananlardanız.

Hele içinde yaşadığımız şu anlarda, iyi ki bu anlar XIX. yüzyılı belirleyen anlar olmayacak pek çok kişinin alınının yerde, ruhunun az yükseklerde olduğu şu saatlerde insanların eğlenceden başka bir şey düşünmedikleri

ve çoğunun alçak, kötü kalpli olduğu, maddi ve küçük hesaplara daldıkları şu anlarda, dünyadan el etek çeken

herkes bizce saygıyla anılmaya değer.

Manastır bir vazgeçıştır; yanlış bir hayata götürse bile, fedakârlık her zaman fedakârlıktır. Görev olarak büyük bir

hatayı kabullenmiş olmanın yüce bir yönü vardır.

Manastırın, özellikle de tarikatı, kendi başına, her yanıyla, tarafsız bir şekilde gözden geçirmeden önce orayı ideal

bir yer olarak anlarsak, manastırın, özellikle kadınlar manastırının çünkü bizim toplumsal sistemimizde en çok

kadın acı çekmektedir ve onların manastıra çekilmelerinde bir protesto görülebilir yüce bir yer olduğunu söyleyebiliriz.

Böyle dünyadan el etek çekmiş bir halde, yukarıda birkaç karakteristik yanını anlattığımız varoluşa, acı ve ağır

bir yaşama katlanmak ne hayattır ne de özgürlüktür; çünkü bu ne mezardır ne de ömrün tamamlanması.

Bu,

yüce bir dağın tepesinde, bir yandan içinde bulunduğumuz uçurumu, öte yandan içine

348

yuvarlanmakta olduğumuz uçurumu algıladığımız boşluğa benzeyen garip bir yerdir. Orası dipteki puslu sınırdır.

Bu sınır iki dünyayı birbirinden ayırır; aynı zamanda aydınlanmış ve karartılmış olanı. Hayatın zayıflamış ışığının

ölümün karanlıklarına karıştığı iki dünyayı. Orası mezarın alacakaranlığıdır. Bu kadınların inandıklarına inanmayan, ama onlar gibi inançla yaşayan bize gelince, belli tarz bir içtenlik ve dinsel saygı; kıskançlık ve gipta

dolu bir tür merhamet duymadan hayatını oraya bağışlamış olan bu varlıklar, bu titreyen inanç dolu yaratıklar,

bu kapalı bir dünya ile henüz açılmamış bir gökyüzü ve cennet arasında bekleyip, sırlar uçurumunun tam kenarında yaşama cesaretini gösteren alçakgönüllü ruhlar; bazı saatler, ebediyetin nefesini duyup yerlerinden

doğrulan, diz çökmüş, kaybolmuş, kendinden geçmiş, ürperen ve görülmeyen bir aydınlığa dönük oldukları halde, onun nerede olduğunu bilmekten mutluluk duyup meçhulü ve uçurumları özleyen bu kadınlar, onlara

bakarak anlayamayız.

349

SEKİZİNCİ KİTAP

MEZARLIKLAR KENDİLERİNE VERİLENİ ALIRLAR

1. Manastıra Nasıl Girilir

İşte Fauchelevant'ın, Jean Valjean'ın, 'gökten düşer' gibi girdiğini söylediği yer böyle bir yerdi.

Polonceau

Sokağı'nın köşesini oluşturan duvarı aşarak içeri girmişti. Gece yansı duyup, meleklerin söylediği bir ilahi

sandığı şey, ibadet eden rahibelerin sesiydi. Karanlıkta yarım yamalak gördüğü oda, manastırın kilisesiydi.

Yerde uzanmış gördüğü hayalet, dua eden bir rahibeydi. Kendisini o kadar şaşırta garip çığırak sesi ise,

Fauchelevant'ın dizine bağlı olan çığıraktı.

Cosette uyur uyumaz daha önce söylediğimiz gibi, Fauchelevant ve Jean Valjean biraz peynir ekmek yiyip şarap

içmişler, gürül gürül yanan çalı çırpı ateşinin karşısında ısınmışlardı. Kulübedeki tek yatak Cosette tarafından

işgal edildiği için, birer köşeye çekilip ot yığını üzerine uzanmışlardı.

Gözlerini kapamadan önce Jean Valjean şöyle dedi: "Bundan sonra burada kalmam gerekiyor." Bu sözler, Fauchelevant'ın zihnini bütün gece meşgul etti.

Doğruyu söylemek gerekirse aslında ne biri, ne de öteki tam olarak uyumuştular.

351

Javert'in izini bulduğunu ve kendisini takip etmeye başladığını hisseden Jean Valjean, Paris'e dönecek olurlarsa

hem kendisinin hem de Cosette'in yakalanıp yok olacaklarını biliyordu. Üzerine esen yeni fırtınanın rüzgârı onu

bu manastıra attığına göre yapacak tek bir şey vardı; burada kalmak. Oysa, onun gibi bir talihsiz için bu manastır hem çok güvenilir, hem de çok tehlikeli bir yerdi. Çok tehlikeliydi, çünkü buraya hiçbir erkek adımını

atamayacağından kendisini bulurlarsa suçüstü yakalanmış olacaktı. Bir adım ötesi hapishaneydi. Çok güvenilir

bir yerdi, çünkü burada kalmasına izin verilirse, dışardan kimse gelip onu arayamaz ve bulamazdı.

Oturulması

imkânsız olan böyle bir yerde oturmak demek, kurtulmak demektir.

Fauchelevant de kafasını zorlayıp duruyordu. Çok geçmeden bu işten hiçbir şey anlamadığına karar verdi. Nasıl

olmuştu da Mösyö Madeleine buraya girebilmişti? Manastırın duvarlarının üstünden atlamak hiç de kolay değildi.

Hele çocukla; onu nasıl getirmişti? Bir çocukla bir duvarı tırmanmak olacak iş değildi. Bu çocuk kimdi?

Neyin ne

siydi? Acaba nereden geliyorlardı? Fauchelevant manastıra girdiğinden beri, Montreuil-surmer hakkında tek söz

işitmemişti. Neler olup bittiğini hiç bilmiyordu. Madeleine Baba'da da, kendisine soru sorma cesaretini kıran bir

hava vardı. Zaten Fauchelevant kendi kendine, "Bir azize soru sorulmaz," diyor ve Mösyö Madeleine'e saygı

duyuyordu. Yalnızca, Jean Valjean'ın ağzından kaçan birkaç

352

kelime, Fauchelevant'e, Mösyö Madeleine'in son zamanlarda işlerinin bozulduğunu, iflas ettiğini düşündürmüştü.

Belki de alacaklılar peşindeydi ya da siyasi bir işe bulaştığı için saklanmak zorundaydı. Böyle bir ihtimal,

çoğu

kuzeyli köylülerimiz gibi yaşlı ve bir Bonapartist yüreği taşıyan Fauchelevant'i sonuçta pek de rahatsız etmiyordu. Mösyö Madeleine kaçarken saklanacak yer olarak manastın seçmiş olmalıydı, burada kalmasından

doğal ne olabilirdi? Ancak Fauchelevant'in sürekli olarak kafasına takılan ve beynini işgal eden soru, Mösyö

Madeleine'in şu anda, kızla birlikte karşısında oluşunun yarattığı esrarengiz durumdu. Fauchelevant onları

görüyor, onlara değiyor, onlarla konuşuyordu ama bir türlü onların yanında olduğuna inanamıyordu. Bir tutarsızlık, bir tuhaflık kulübesine girmişti. Fauchelevant bir sürü tahminlerde bulunup duruyordu; ama net olarak

gördüğü tek şey vardı: Mösyö Madeleine hayatını kurtarmıştı. Bu tek kesinlik, yeterliydi. Şimdi benim sıram

diyor, sonra şöyle ilave ediyordu: Beni kurtarmak için, Mösyö Madeleine arabanın altına girerken bu kadar uzun

boyu düşünmemişti. Sonunda Mösyö Madeleine'i kurtarmaya karar verdi.

Ne var ki, kendi kendine yine sorular soruyor ve bunlara cevap veriyordu. Peki bir hırsızsa, benim hayatımı

kurtardı diye, şimdi benim de onu kurtarmam gerekir mi? Peki katil olsaydı, onu yine kurtarır mıydım?

Evet. Bir

aziz olduğuna göre onu kurtarmam gerekiyor mu? Evet, kurtaracağım.

353

Gelgeldim, onu manastırda saklamak çok önemli bir sorundu. Bir hayal ürününe benzeyen böyle bir girişim

karşısında Fauchelevant gerilemedi bile. Bu fakir köylünün bağlılığından, iyi niyetinden, dağlılara özgü o sınırlı

inceliğinden başka bir şeyi yoktu. Bütün bu özellikler, bir zamanlar yüce bir amacın emrine verilmiş, manastırın

imkânsızlıklarının ve Saint Benedict'in kurallarının oluşturduğu zahmetli yokuşun üstesinden gelmekte işe

yaramıştı. Fauchelevant bütün hayatı boyunca bencil bir adam olmuştu. Son günlerinde topal, hasta bir insan

olarak artık dünya ile ilgisini kesince, birisine karşı bağlılığını ödemek ve iyilik etmek imkânını bulduğuna çok

sevinmişti. Karşısında yararlı bir eylem yapma imkânı görünce, ölmek üzereyken elinde, hayatında hiç tatmadığı

değerli bir şarap bardağı bulan ve onu ihtirasla içen bir adama benziyordu. Birkaç yıldır bu manastırda soluduğu

havanın, onun kişiliğini yıkmış olduğunu da söyleyelim. Bu hava, onun iyi bir hareket yapmasını adeta gerekli

kılmıştı.

İşte böylece vardığı sonucu kafasında şekillendirdi: Kendini Mösyö Madeleine'e adayarak, ona sadık kalacaktı.

Fauchelevant'in zavallı bir köylü olduğunu söylemiştik. Bu tanımlama doğru, ama eksiktir. Anlattığımız hikâyenin

şu an ulaştığımız noktasında bu yaşlı adam hakkında daha fazla bilgi vermemiz gerekli görülmektedir: Fauchelevant köylüydü ama aynı zamanda köy noteriydi. Bu da, inceliğine bir alaycılık, saflı ı

354

na ve sadeliğine etkileyici bir yan katıyordu. Birçok nedenden ötürü işleri kötü gidince noterlikten arabacılığa ve

işçiliğe kadar düşmüştü. Ama atlar için gerekli görünen sözlerin, küfürlerin yanı sıra, içinde noterlikten de bir şey

kalmıştı; doğal bir zekâsı vardı; dilbilgisi hataları yapmaz, uzun sohbetler sürdürebilirdi. Bu özellik köylülerde nadiren görülür. Öteki köylüler onun için, "Okuyup yazmış bir beyefendi gibi konuşuyor," derlerdi. Fauchelevant gerçekten de son yüzyılın küstah, argo sözlüğündeki terimlerle, yanfeodal küçük toprak sahibi, yanhödük denenlerdendi. Yine saraydan ahıra yönelik metaforlarla tanımlanan şu, yarıköylü, yanyurttaş, karabiber ve tuz'du; hayata şiddetle asılıp uğraştığı halde kaderin de onu şiddetle kullandığı Fauchelevant bir tür zavallı, yaşlı, yorgun, pejmürde kılıklı biriydi. Yine de etkileyici bir adamdı ve arzu dolu, iyi bir yüreği vardı; insanları incitmekten korkan kaliteli biriydi, sahip olduğu hatalar, kusurlar ve kötü huylar, alabildiğine önemsizdiler. Yüz ifadesi dikkat çekiciydi. O yaşlı yüzünde, zayıflık ya da çılgınlık belirtisi olan ürkütücü, çirkin çizgiler yoktu.

Geceleyn müthiş rüyalar görmüş olan Fauchelevant sabaha doğru gözlerini açınca karşısında uyuyan Cosette'i

seyreden Mösyö Madeleine'i saman yatağının üzerinde otururken gördü.

Fauchelevant yerinde doğrularak, "Şimdi burada olduğunuza göre acaba içeri nasıl girmeyi düşünüyorsunuz?"

dedi.

355

Durumu olduğu gibi özetleyen bu kelimeler, Jean Valjean'ı daldığı düşüncelerden uyandırdı.

Birlikte bu sorunu görüşmeye başladılar. Fauchelevant, "Öncelikle, bahçeye adımınızı bile atmamalısınız.

Çocuk

da hiç dışarı çıkmamalı. Görüldünüz mü mahvolduk demektir," dedi.

"Haklısınız."

"Mösyö Madeleine," diye devam etti yaşlı adam. "Çok iyi bir anda, yani çok kötü bir an demek istedim, geldiniz.

Kadınlardan biri ağır hasta. Bu yüzden bizim tarafa pek dikkat etmeyeceklerdir. Sanırım kadın ölüyor.

Kırk saattir

dua ediliyor. Herkes bununla meşgul; cemaat karmakarışık. Ölmek üzere olan, bir azize. Zaten burada biz

hepimiz aziziz. Benimle onlar arasındaki fark, onların 'hücremiz' benim de 'benim kulübem' demem.

Önce

ölmekte olanlar, sonra da ölmüş olanlar için dualar okunacak. Bugünlük kurtulduk. Ama yarın için bir şey söyleyemem."

Jean Valjean, "Ama bu kulübe duvarın çukur bir köşesinde, önünde onu saklayan harabeyle ağaçlar var, manastırdan görünmez," dedi.

"Evet, ayrıca rahibeler bu tarafa hiç gelmezler; ben de bunu ekleyeyim."

"Yani?"

Jean Valjean'ın bu 'yani' sinin işaret ettiği nokta, burada kalılabileceğini düşündüğünü gösteriyordu.

Tam bu

sırada Fauchelevant cevap verdi:

"Küçük kızlar var."

356

"Hangi küçük kızlar?"

Fauchelevant cevap vermek üzere ağzını açıyordu ki, bir çanın sesi ortalığı kaplayınca, "Rahibe öldü," dedi.

"İşte çan çaldı."

Sonra Jean Valjean'a dinlemesini işaret etti.

Çan bir daha çaldı.

Fauchelevant devam etti:

"Bu çan her dakika yirmi dört saat boyunca cenaze kiliseden çıkana kadar çalacak. Görüyorsun, çocuklar oynuyorlar. Yuvarlanan toplan bu tarafa gelince, benim kulübeye gelirler ve yasak olduğu halde toplarını bulmak

için her tarafı didik didik ararlar. Hepsi de şeytan gibidirler.*

"Kimler gelir dediniz?"

"Küçük kızlar. Çok geçmeden burada olduğunuzu anlarlar. Hemen bağırarak: 'Aaal... bakın bir adam!...' derler.

Ama bugünlük tehlike yok, çünkü teneffüs olmayacak. Durmadan dua edilecek. Bakın yine çan çalıyor. Her

dakika başında çalar demiştim. Gördünüz mü?"

"Şimdi anladım, demek öğrenciler var."

Jean Valjean kendi kendine, "Cosette'in öğrenimini burada yaptırmak mümkün olur belki," diye düşündü. Fauchelevent, "Çocuklar, erkekleri acayip bir yaratık sayarlar. Ötekiler de öyle ya. Bakın, sanki yabancı bir

hayvanmışım gibi dizime çingirak taktılar," diye devam etti. Jean Valjean gittikçe derin düşüncelere dalıyordu.

Kendi kendine, "Bu manastır bizi kurtaracak," dedi ve sonra Fauchelevent'e dönerek, "Evet burada kalmak zor!"

diye cevap verdi.

357

I

"Hayır kalmak değil, çıkmak zor."

Jean Valjean, kalbinin sıkıştığını hissetti ve sordu:

"Çıkmak mı?"

"Evet Mösyö Madeleine. Burada kalmak için, önce çıkıp sonra girmeniz gerekir."

Çan sesini dinledikten sonra, "Burada böyle kalamazsınız, 'Nereden geldiniz?' diye sorarlar," dedi.

"Bence siz

gökten düştünüz, gökten düşebileceğinize inanırım, çünkü ben sizi tanıyorum. Ama rahibeler bunu anlamaz,

mutlaka kapıdan girmeniz gerekir."

Bu sırada, başka bir çanın, daha karışık sesleri duyuldu.

Fauchelevent, "Anaların çanı!" dedi. "Birisi öldüğü zaman, ilahi de okunur. Gün doğarken öldü. Nedense genellikle gün doğarken ölünür. Peki siz, girdiğiniz yerden dışarı çıkamaz mısınız? Soru soruyorum zannetmeyin

ama, siz nereden girdiniz?"

Jean Valjean'ın benzi atmıştı, duvardan aşağıya inerek o korkunç sokağa geri dönme düşüncesi bile tüylerini

diken diken ediyordu. Kaplanlarla dolu bir ormandan kurtulduktan sonra bir arkadaşınız yine oraya dönmenizi

tavsiye etse ne düşünürsünüz? Jean Valjean sokakların polisle dolu olduğunu, nöbetçilerin sokak başlarını

tuttuklarını, ellerin kendisini yakalamak için uzandığını hayalinde canlandırdı. Belki de Javert köşebaşında durup

çıkmasını bekliyordu.

Jean Valjean, "Çıkmam imkânsız Fauchelevent. Gökten zembille indiğimi kabul edelim," dedi.

358

"Ben buna inanıyorum, emin olun inanıyorum, tekrar etmenize gerek yok. Tanrı yakından görebilmek için, sizi

avucuna almış sonra da buraya bırakmış olmalı. Sadece, erkekler manastırına koymak isterken kadınlar manastırına koyarak yanlışlık yapmış. İşte bir çan sesi daha. Bu, kapıcıyı gönderip içerde birinin öldüğünü

belediyeye duyurmak için. Böylece belediye doktoru gelir öğrenir. Bunlar da ölüm törenine dahildir.

Doktorun

gelmesinden hiç hoşlanmazlar. Bilirsiniz, bir doktor hiçbir şeye inanmaz. Ölünün yüzündeki örtüyü kaldırır.

Bazen başka şeyleri de kaldırır. Bu defa doktoru çok çabuk çağırdılar, acaba ne var? Sizin küçük hâlâ uyuyor

mu? İsmi ne?"

"Cosette."

"Sizin kızınız mı? Yani torununuz mu demek istedim."

"Evet."

"Onun buradan çıkması kolay. Hizmet merdiveni avluya açılır. Kapıcı bana kapıyı açar. Sırtımda daima bir çuval

vardır. Çocuğu içine koyarız, böylece çıkarım. Çok basit bir şey. Yalnız hiç kıpırdamamasını söylersiniz.

Onu

çok iyi tanıdığım bir dükkân sahibinin yanına bırakırım. CheminVert Sokağı'nda oturan yaşlı bir kadındır; üstelik

sağırdır. Oturduğu yerde bir de ufak yatak var. Bu yaşlı kadına, küçüğün benim yeğenim olduğunu, kendisini

gelip yarın alacağımı söylerim. Sonra küçük sizinle birlikte içeri girer. Sizi içeri ben alacağım. Bunun böyle

olması gerekiyor. Ama siz buradan nasıl çıkacaksınız?"

359

Jean Valjean bilmiyorum dercesine başını iki yana salladı:

"Sorun kimsenin beni görmemesinde. Cosette gibi, beni de saklayarak çıkaracak bir yol bulmalısınız," dedi.

Fauchelevant sol elinin orta parmağıyla, kulağının dibini kaşıyordu. Bu hareketi, büyük bir güçlkle karşılaştığı

zaman yapardı.

Başka bir çan sesi daha duyuldu.

"Bu, ölüm raporunu veren doktor gidiyor, demek. Şöyle bir bakıp, iş tamam, demiştir. Müfettiş, cennet için

pasaport verince cenaze işleri tabutu yollar ve ölen ana ise onu analar, hemşire ise hemşireler tabuta koyarlar.

Sonra da ben tabutu çivilerim. Bu iş bahçıvanlık görevlerimden biridir. Zaten bahçıvan dediğiniz biraz da mezarıcıdır. Onu kilisenin, sokakla bağlantısı olan bir odasına koyarlar, içeriye doktordan başka hiçbir erkek

giremez. Tabutu götürülenler ve ben erkekten sayılmam da. İşte tabutu bu odada çivilerim. Sonra tabutu götürülenler arabaya koyarlar, atları kamçılarlar. İşte cennete böyle gidilir. İçi boş bir kutu getirilir,

içine bir şey

koyarak götürülür. Defnetmek denilen şey işte budur."

Bir güneş ışığı, ağız yan açık uyumakta olan Cosette'in yüzünü aydınlatıyor ve onu aydınlık içen bir melek yapıyordu. Jean Valjean onu seyrediyor, Fauchelevant'in söylediklerini dinlemiyordu.

Başkalarının dinlememesi anlatanın susması için bir neden değildir. Babacan bahçıvan gevezeliğine devam ediyordu:

"Ölülerini Vaugirard Mezarlığı'na gömer360

ler. Sözde bu mezarlık ortadan kaldırılacaktı. Kuralların dışında kalmış, düzenli bir biçimi olmayan eski bir

mezarlıktır. Artık onu da emekliye ayıracaktı. Çok yazık. Çünkü orası uygun bir yer. Bir arkadaşım var,

kendisi mezarıcıdır. İsmi de Mestienne Baba. Bu manastırdaki rahibelere tanınan, mezarlığa akşam karanlığı

çökerken götürülme gibi bir ayrıcalıkları var. Valilik, onlar için özel bir kararname yayımlamış. Dünden beri neler

olmadı ki. 'Çarmıh Ana' öldü, Mösyö Madeleine manastıra geldi..."

"Mösyö Madeleine gömüldü," dedi Jean Valjean acı acı gülererek.

Fauchelevant 'gömüldü' sözcüğünü tekrarladi.

"Doğrusu hayat boyu burada kalsaydınız, gömülmüş sayılırdınız," dedi.

Dördüncü bir çan sesi duyuldu. Fauchelevant, hızla çingırağı asılı olduğu yerden çıkararak dizine bağladı.

"Bu defa beni çağırıyorlar," dedi. "Başrahibe beni istiyor. Mösyö Madeleine sakın yerinizden kımıldamayın. Beni

bekleyin. Rastlanmadık şeyler oluyor. Karnınız acıkırsa orada şarap, ekmek ve peynir var," dedi ve sonra, "Geliyorum, geliyorum!" diyerek kulübeden çıktı.

Jean Valjean, onu, hem kavunlarına şöyle bir bakarken hem de topal bacağının imkân verdiği kadarıyla süratle

ilerlerken gördü. On dakika geçmeden, çingırağının çıkardığı seslerle yolunun üstündeki rahibeleri kaçıran

Fauchelevant bir kapıyı çalıyor ve içerden ge

361

len tatlı bir ses: "Daima," diyordu. "Daima", "Giriniz" kelimesinin yerini tutuyordu.

Bu kapı, konuşma odasının kapısıydı. Bahçıvan bunu ancak hizmet sırasında kullanabiliyordu. Konuşma odası

ilahi okunan yerin bitişiğindeydi. İçerde, sandalyede oturan başrahibe, Fauchelevant'i bekliyordu.

2. Fauchelevant Zor Durumda

Bazı kritik durumlarda, ciddi ve kaygılı bir tavır takınmak, bazı insan karakterlerine özellikle de papazlara ve din

adamlarına özgüdür. Fauchelevant girdiği zaman, tasalı ifade başrahibenin yüzüne sanki nakşedilmişti.

Başrahibe sevimli ve bilgin Blemeur; yani 'Masum Ana'ydı. Çoğu zaman yüzü gülerdi.

Bahçıvan çekingen bir şekilde eğilerek kendisini selamladıktan sonra, hücrenin önündeki eşikte durdu.

Teşbihini

çekmekte olan başrahibe başını kaldırdı:

"Siz misiniz Mösyö Fauvent?" dedi.

Bahçıvanın ismi 'Fauvent' şeklinde kısaltılmıştı manastırda.

Fauchelevant tekrar selam verdi.

"Mösyö Fauvent, sizi ben çağırttım."

"Buradayım saygıdeğer efendim."

"Size bir şey söylemem gerekiyor."

Fauchelevant kendisinin bile ürktüğü bir cesaretle, "Benim de çok saygıdeğer anaya söyleyeceklerim var efendim," dedi.

Başrahibe ona şöyle bir baktı:

"Bana bir söyleyeceğiniz var demek."

"Bir ricam var."

"Peki öyleyse söyleyin."

362

Eski köy noteri Fauchelevant, kendinden emin, hiçbir zaman telaşa kapılmayan köylülerdendi. Zaten cahillik ile

yeteneğin, ustaca kombinasyonu insanı etkiler. Bunu fark etmez; böyle bir etkiden kuşkulamazsanız ona teslim

olursunuz. Fauchelevant iki yıldan beri manastır sakinlerinin takdirini kazanmıştı. Her zaman yalnızdı; bahçesinin bakımıyla uğraşırken de, pek yapacak bir şeyi yokken de, merak etmekten uzak duruyordu.

Ta uzaklarda gidip gelen ve her tarafı örtülü olan bu kadınlara baktığı zaman, karşısında hareket eden bir gölge

topluluğundan başka bir şey göremiyordu. Dikkat ve kavrayışı sayesinde, bütün bu hayaletleri ete kemiğe

büründürebilmiş ve bu ölümler onun için birer canlı olup çıkmışlardı. Gözleri gittikçe daha iyi gören bir sağır,

kulakları keskinleşip daha iyi duyan bir kör gibi olmuştu. Çalan çeşitli çan ve zillerin ne anlama geldiğini anlamaya çalışmış, sonunda anlamları bulmuştu. Bu açıdan bu esrarengiz, ketum, sır vermez manastırın hiçbir

gizlisi kalmamıştı onun için. Bu Sfenks, artık bütün sırlarını onun kulağına fısıldıyordu. Her şeyi bilen Fauchelevant her şeyi saklıyordu. Bu, onun sanatıydı. Bütün manastır kendisini aptal sanıyordu. Bu özellik,

dindarların gözünde bir erdemdir. Analar onu övüyordu. Ender rastlanır bir dilsizdi. Herkese güven veriyordu.

Ayrıca, Fauchelevant çok düzenli bir adamdı, meyve ve çiçek bahçesi için bir şey gerekli olduğu zamanların

dışında manastırın terk etmezdi. Tavır ve tutumundaki bu ketumluk da
363

onun hanesine kaydedilen bir artıydı. Ayrıca birlikte çalıştığı iki adamın sırrını öğrenmişti. Bunlar manastırdaki

kapıcıyla, mezarlıktaki mezarcıydı. Kapıcı konuşma odasında olup bitenleri, mezarcı mezarda rahibelerin gömülürken başlarına neler geldiğini biliyordu. O da bu şekilde rahibelerle ilgili iki kaynaktan bilgi ediniyordu. Bu

kaynaklardan biri onların hayatlarıyla, öteki de ölümleriyle ilgili bilgilerdi. Ama öğrendiklerini kötüye kullanmıyordu. Topluluk onun hakkında çok şey düşünüyordu; total bir yaşlı, hiçbir şeyi görmez, duymaz, muhtemelen biraz da sağır. Ne çok iyi özellik bir arada ama! Bu bahçıvanın yerine bir başkasını koymak kolay değildi.

Takdir edildiğini bilen bir adamın güveniyle yaşlı adam saygın rahibe karşısında kaba, köylüce, oldukça dağınık,

ama derin ve uzun bir tirada başladı. Yaşından, topallığından, bundan sonra her biri iki kat ağırlaşan yollardan,

işin gittikçe artan güçlüğünden, bahçenin büyüklüğünden, geceleri çalışmak zorunda oluşundan örneğin geçen

gece ayazda, kavunların üstünü örtmesi gibi söz ediyordu. Sonunda sözü şöyle bitirdi: Bir kardeşi vardı. Başrahibe şöyle bir kımıldadı. Genç değildi. Rahibe yine kımıldadı, ama içine güven geldiği belli oluyordu.

Arzu

ederlerse, bu kardeşini kendisine yardım etmek üzere buraya getirecekti. Çok iyi bir bahçıvandı. Rahibeler,

ondan, kendisinden olduğundan daha fazla faydalanacaklardı. Eğer onu kabul etmezlerse bu durum, ağabeyi

olarak kendisini manen yıkacağı için çalışmakta zorlana

364

cak, ne yazık ki işini terk etmek zorunda kalacaktı. Sonra kardeşinin küçük bir kızı da vardı. Onu dini bir eğitimle,

manastırın okulunda yetiştirmek istiyordu, belki de günün birinde rahibe olurdu.

Fauchelevant sözünü bitirdiği zaman, başrahibe teşbihini çekmeye ara vererek ona şöyle dedi:

"Bu akşam kullanılmak üzere sağlam bir demir çubuk bulabilir misiniz?"

"Ne için?"

"Kaldıraç olarak kullanmak için."

Başrahibe başka bir söz söylemeksizin yerinden kalktı ve yandaki odaya girdi. Burası ilahilerin okunduğu odaydı, rahibelerin orada toplanmış olmaları gerekirdi. Fauchelevant yalnız kaldı.

3. 'Masum Ana'

Birkaç dakika geçmişti ki, başrahibe geri döndü ve iskemlesine oturdu. Her ikisi de bir şeyler düşünür gibiydiler.

Şimdi aralarında geçen konuşmayı elimizden geldiği kadarıyla okuyucularımıza olduğu gibi nakledeceğiz:

"Mösyö Fauchelevant."

"Buyurun efendim."

"Kiliseyi biliyorsunuz."

"Orada, bir köşede, yapılan ayinleri ve törenleri dinlerim."

"Koronun bulunduğu yere de girmiştiniz."

"Bir ya da iki defa."

"Oradaki bir taşı kaldırmak gerekiyor."

"Ağır bir taş mı?"

"Mihrabın yanındaki kaplama taşı."

365

"Mahzenin ağzını kapayan taş mı?"

"Evet."

"İşte, iki erkeğin yapabileceği bir iş."

"Bir erkek kadar kuvvetli olan Ascension Ana size yardım edecektir."

"Bir kadın, hiçbir zaman bir erkeğin yerini tutamaz."

"Biz yardım etmesi için size sadece bir kadın verebiliriz. Herkes elinden geleni yapar. Mabillon, Aziz Bernard'ın

417 emrini bildirdiği halde, Merlonus Horstius 367 tanesini bildiriyor diye, Merlonus'ü küçük görmem."

"Ben de."

"Sorun, kendi gücünün elverdiği kadar çalışmaktır. Manastır fabrika değildir."

"Ama bir kadın da bir erkeğin yerini tutamaz. Kardeşim çok kuvvetlidir."

"Ama bir kaldıracınız da olacak."

"Evet bu çeşit kapılara uygun tek açma yolu da budur."

"Taşın üzerinde bir halka var."

"Kaldırıcı oradan geçireceğim."

"Taş, bir dönme eksenini üzerinde hareket eder."

"Güzel efendim. Mahzenin ağzını açacağım."

"Dört rahibe de size yardım edecekler."

"Ya mahzen açıldıktan sonra?"

"Onu tekrar kapamamız gerekecek."

"Hepsi bu mu?"

"Hayır."

"Başka emirleriniz, çok saygıdeğer ana?"

"Fauvent size güveniyoruz."

"Burada her ne olursa olsun yapmak için bulunuyorum."

366

"Ve her konuda sessizliğinizi korumak için."

"Evet saygıdeğer efendim." "Mahzenin ağzı açıldığı zaman..." "Tekrar kapayacağım..." "Ama kapamadan önce..." "Evet ne var saygıdeğer ana?" "İçeri bir şey indirmek gerekiyor." Burada ikisi de sustular.

Başrahibe,

tereddüt ettiğini gösteren bir dudak hareketinden sonra sessizliği bozdu: "Mösyö Fauvent." "Buyurun efendim."

"Bu sabah bir rahibenin öldüğünü biliyorsunuzdur."

"Hayır efendim."

"Çanların sesini duymadınız mı?" "Bahçenin dibinden hiçbir şey duyulmuyor." "Öyle mi?"

"Kendi zilimi bile zorlukla ayırt edebiliyorum."

"Gün doğarken öldü." "Sonra bu sabah rüzgâr benden tarafa esmiyordu."

"Ölen Çarmih Ana'ydı. Tann'nın sevgili bir kuluydu."

Başrahibe bir an sustu. Sanki içinden dua okuyormuş gibi dudaklarını oynattı. Sonra yeniden başladı:

"Üç yıl önce, bir Jansenist olan Matmazel Bethune, Çarmih Ana'yı ibadet ederken görür görmez,

Ortodoks

olmuştu."

"Evet efendim. Şimdi canlan duymaya başladım."

367

"Rahibeler onu, kiliseye açılan ölü odasına götürdüler."

"Biliyorum."

"Sizden başka hiçbir erkek bu odaya giremez ve girmemeli. Buraya bir erkeğin girmesi çok kötü bir şey olur."

"Sık sık."

"Nasıl?"

"Sık sık."

"Ne dediniz?"

"Sık sık dedim."

"Sık sık ne demek?"

"Sadece sık sık dedim."

"Doğrusu ne dediğinizi anlamıyorum."

"Siz söylediniz ben de tekrar ettim."

"Ben sık sık demedim ki..."

Tam bu sırada saat dokuzu çalmaya başlamıştı.

Başrahibe hemen, "Sabahın dokuzunda bütün saatlerde, Tann'ya hamd ve ibadet olsun," dedi.

Fauchelevant, "Amin!" diye cevap verdi.

Saat tam zamanında çalmıştı. Bu da sık sık kelimesinin doğuracağı anlaşmazlıkları kökünden kesip attı.

Yoksa

ikisi de bu tartışmanın sonunu getiremeyeceklerdi.

Fauchelevant alnını kuruladı.

Başrahibe bu defa, gizli olması muhtemel olan bir duayı içinden okudu, omuzlarını silkti.

"Canlıyken, Çarmıh Ana yola getirme işlemlerini yaptırıyordu. Öldükten sonra mucizeler yaratacak."

Fauchelevant toplanarak ve bir daha saç

368

malamamaya çalışarak, "Mutlaka yapar," dedi.

"Mösyö Fauvent, Çarmıh Ana'nın sayesinde manastırımız takdis edilmiştir. Şüphesiz, ölümlerinde dua okumak ve

ruhunu Tann'ya teslim ederken kutsal sözler söylemek sadece Kardinal Berulle'e nasip olmuştur.

Herkese nasip

olmaz. Böyle bir mutluluğa erişmemesine rağmen, Çarmıh Ana'nın ölümü de çok imrenilecek bir ölüm oldu. Son

dakikaya kadar hepimizi tanıyor, bizimle konuşuyordu, sonra birden meleklerle konuşmaya başladı. Eğer biraz

daha fazla inancınız olsaydı ve onun hüccesine girebilseydiniz, size dokunarak ayağınızdaki topallığı geçirebilirdi. Ölürken gülüyordu. Tann'nın yamfidaki hayata başladığını görüyorduk. Bu ölüm, sanki cennetten bir

parçaydı."

Fauchelevant, vaaz dinliyor gibi, "Amin!" dedi.

"Mösyö Fauvent, ölümlerin isteklerini yerine getirmek gerekir."

Sonra teşbihini yokladı. Fauchelevant sesini çıkarmıyordu. Başrahibe devam etti:

"Bu konuda din uğruna her şeylerini vererek çalışmış olan büyük insanların kitaplanna başvurduğum."

"Buradan çanlar, bahçedekinden çok daha iyi duyuluyor efendim."

"Zaten o sadece bir ölü değil, aynı zamanda bir azizedir."

"Siz de öylesiniz efendim."

"Yirmi yıldan beri bir tabutta yatıyordu. Bu izni, aziz babamız, VII. Pie vermişti."

"Bonaparte, imparatorluk tacını giydi..."

369

Fauchelevant gibi usta birisi için bu sözü ağzından kaçırmak yanlış bir hareketti. İyi ki, kendi düşüncelerine

dalmış olan başrahibe, onun söylediğini duymamıştı. Devam etti:

"Fauvent Baba!"

"Buyurun saygıdeğer efendim."

"Cappadoce Piskoposu SaintDiodore, mezarının üzerine şu tek sözcüğün yazılmasını istemişti: Acarus. Bu kelime toprak solucanı demektir. İsteği yerine getirildi. Doğru değil mi?"

"Evet efendim."

"Aquila papazı olan, Tanrı'nın sevgili kulu Mezzocane bir darağacının altına gömülmek istedi, bu istek de yerine getirildi."

"Doğrudur efendim."

"SaintTerence de mezarının üzerine, katillerinkine konulan işaretin konulmasını istemişti. Böylece gelip geçenlerin, mezarına tüküreceklerini umuyordu. Bu da yerine getirildi. Ölülerin isteklerini yerine getirmek gerekir."

"Amin!.."

"RocheAbeille'in yakınlarında, Fransa'da doğmuş olan Bernard Guidonis'nin ölüsü, kendisinin istediği şekilde

kralın iradesine karşı gelinerek Limoge'a Dominikenlerin kilisesine nakledilmişti. Oysa Bernard Guidonis İspanya'da Tuy Piskoposu'ydu. Bunun aksi söylenebilir mi?"

"Doğrusu söylenemez efendim."

"Bu olay, Plantavit tarafından da doğrulanmıştır."

Başrahibe tekrar teşbihini çekmeye başladı. Sözüne devam etti:

370

"Mösyö Fauvent, Çarmıh Ana yirmi yıldır yattığı tabutunun içinde gömülecek."

"Bu doğru bir hareket olur."

"Bu da, onun uykusunun bir devamı olacak."

"Öyleyse ben onun tabutunu çivileyeceğim."

"Evet."

"Demek ki dışardan gelen tabutu kullanmayacağız."

"Şüphesiz."

"Siz nasıl isterseniz öyle yaparım."

"Dört rahibe, size yardım edecekler."

'Tabutu çivilemek için onların yardımına ihtiyaç yok."

"Çivilemek için değil indirmek için..."

"Nereye indirmek için?"

"Mahzene..."

"Hangi mahzene?"

"Mihrabın altındaki mahzene."

"Ama..."

"Demir bir kaldıracınız olacak."

"Evet ama..."

"Halkadan faydalanarak bu kaldıraç yardımıyla taşı kaldıracaksınız."

"Ama..."

"Ölülerin isteklerini yerine getirmek gerekir. Kilise mihrabının altındaki mahzene gömülmek, yabancı topraklara

gitmemek, canlı iken ibadet ettiği yerde ölüyken bulunmak; Çarmıh Ana'nın son istekleri işte bunlardı."

"Ama bu ya... sak..."

"İnsanların yasak ettiği, Tann'nın istediği bir şey bu."

371

"Ya bu öğrenilirse?"

"Size güveniyoruz."

"Benim, duvardaki bir taş kadar güvenilmeye layık bir insan olduğumdan emin olabilirsiniz."

"Ayini yapacak olanlar toplandılar. Onlarla konuştum, şimdi bu konuyu konuşmakta olan rahibeler Çarmıh Ana'nın isteğine uygun olarak mihrabın altına gömülmesini kararlaştırdılar. Düşünün, burada gömülü olup

da

mucizeler yaparsa ne iyi olur. Böyle bir şey, bizim topluluğumuz için, Tann'nın bir lütfü olur. Mezardan mucizeler çıkar."

"Peki ama ya defin işleriyle uğraşan polisler?"

"II. Saint Benoit, mezar sorununda Constantin Pogonat'ya karşı direnmişti."

"Ama Emniyet Müdürü?"

"Constantinus'un yönetimindeki Galya'ya giren Alman krallarından biri olan Chonodemaire, din adamlarının dini

bir şekilde defnedilmelerine, yani mihrabın altına gömülmelerine izin vermişti."

"Ama polis müfettişi?.."

"Haçın önünde dünyanın hiçbir değeri yoktur. Chartreux'lerin on birinci ruhani reisi Martin bu konuyu iyice

anlatmıştır."

Başrahibe Latince bir dua okudu, Fauchelevant, hemen, "Amin!" dedi.

Zaten her Latince duada böyle diyerek işin içinden sıyrılıyordu.

Uzun zaman susan biri, kendini dinleyen bir başkasını bulunca konuşmaya başlar. Ünlü hatip

Gymnastoras,

hapishaneden çık

372

tiği gün, uzun hapishane günlerinde düşündüğü çeşit çeşit ikna etme oyunlarını, ilk rastladığı ağaca anlatmaya

başlamış ve ağacı ikna etmek için bir hayli ter dökmüştü. Sessizliğe, kimseyle konuşmamaya alışmış olan başrahibe de karşısında birisini bulunca, içinde toplanmış olan bilgi ve düşünceleri sayıp dökmeye başlamıştı.

"Sağımda Saint Benoit, solumda Saint Bernard var. Bernard kimdir? Bernard, Clairvaux'nun ilk papazıdır.

Fontaines en Bourgogne ülkesi onun doğumuyla şeref kazanmıştır. Babasının adı Tecelin, anasınıninki Alethe'ydi. ChâlonsurSaône Piskoposu tarafından papazlığa tayin edilmişti. Yedi yüz din adamı yetiştirdi ve

160 manastır kurdu. 1140 yılında, Sens konseyinde Abeilard'la Pierre de Bruys'ı, yardımcısı Henry'yi ve bir de

Apostoliques adı verilen yoldan çıkmışları ya ikna etti ya da mahkûm ettirdi. Arnaud de Brexe'i susturdu.

Yahudileri katleden keşiş Raoul'u şaşırttı. 1148 Reims konseyinde yönetime hâkim oldu. Poitiers Piskoposu

Gilbert de la Poree'yi mahkûm ettirdi, Eon de l'Etoile'ı mahkûm ettirdi, prensler arasındaki anlaşmaları çözüme

bağladı, Kral Genç Louis'ye doğru yolu gösterdi, Papa III. Eugene'e öğüt verdi, Temple'ı düzeltti. Haçlı seferlerinin düzenlenmesini önerdi. Peki ya Saint Benoit kim?.. MontCassin patriği, Sainte Claustral'in ikinci

kurucusuydu. Batı dünyasının Basil'idir. Onun tarikatından 40 papa, 200 kardinal, 50 patrik, 1600 arşevak, 4

imparator, 12 imparatoriçe, 46 kral, 41 kraliçe,

373

3600 aziz çıkmıştır. 1400 yıldan beri varlığını sürdürüyor. Bir yanda Saint Benoit, bir yanda polis memurları, bir

yanda Saint Bernard, bir yanda komiserler. Devletmiş, cenaze işleriymiş, yönetimiymiş tanıyor muyuz biz bunları? Bize yapılanları sokaktan gelip geçenler görse onları kınarlardı. Tozlarımızı, Hazreti İsa'ya sunma

hakkından bile yoksunuz. Şu sizin sağlık komisyonunuz, devrimin uydurduğu bir şey. Tanrı, polis komiserine

bağımlı oluyor, içinde yaşadığımız yüzyıl işte böyle. Susun Fauvent..."

Fauvent bu kadar söz karşısında şaşırılmıştı, olduğu yerde duramıyordu.

"Manastırın, ölümler konusunda özgür olduğundan kimse şüphe edemez. Bunu ancak çılgınlar reddedebilir. Yaşadığımız çağ karmakarışık bir çağ. Bilinmesi gereken bilinmiyor da bilinmemesi gereken biliniyor.

İnançsız

bir çağ bu. Yüce Saint Bernard ile XIII. yüzyılın bir din adamı olan ve fakir Katoliklerin Bernard'ı diye anılan şahsı

birbirine karıştıran cahillere bile rastlanıyor. Bazıları da, XVI. Louis'nin darağacı ile Hazreti İsa'nın çarmihini

birbirine karıştırıyorlar. Louis, bir kraldan başka bir şey değildi. Tann'dan korkmamız gerekir. Artık haklıyla

haksız ayırt edilemez oldu. Cesar de Bus'ün ismi bilinmiyor ama Voltaire'in ismi biliniyor. Oysa Cesar de Bus

Tann'nın sevgili kulu, Voltaire bedbahtın biridir. Son arşevек, kardinal Perigord; Charles de Condren'in Berulle'e;

Francois Bourgoin'un Condren'e; Jean Francois Senault'un Bourgoin'a ve Sainte Marthe'in Senaut'ya ha

374

lef olduğunu bile bilmiyordu. Coton ismi, bir din okulu kuranlardan biri olması dolayısıyla değil de IV.

Henri'nin

küfürlerinde ismi geçen birisi olması dolayısıyla tanınır. Saint Francois de Sales'in dünya işlerine düşkün olanlar

tarafından sevilmesi, oyun oynarken hile yapmasındandır. Sonra da dine saldırırlar. Neden? Çünkü kötü papazlar ortaya çıkmıştır, çünkü Sagittaire, Gap Piskoposu Salone'un kardeşiydi, o da Embrun

Piskoposu'ydu

ve her ikisi Mommol'ün peşinden gitmişlerdi. Bu ne ifade eder ki? Martin de Tour'un bir aziz olmadığını ve

paltosunun yansını yoksullara vermediğini mi kanıtlar? Azizlere hakaret ediliyor. Gerçekler kabul edilmek

istenilmiyor. En korkunç hayvanlar kör hayvanlardır. Kimse böyle bir cehennemi aklından geçirmiyor. Ah, kötü

insanlar... Kralın iradesiyle demek, bugün devrimin isteğiyle demektir. İnsanlar artık neyin yaşayanın, neyin

ölünün hakkı olduğunu bilmiyor. Bir aziz gibi ölmek bile yasak edildi. Mezar, medeni kanuna giren bir sorun oldu,

bu korkunç bir şey. Saint Leon II, biri Pierre Notaire'e, öteki Vizigotlar kralına iki mektup yazmıştı. Bu mektuplarda, ölümlerle ilgili sorunlarda her ikisinin de karar verme konusunda yetkisinin olmadığını söylüyordu.

Châlon Piskoposu Gautier, Bourgogne Dükü Othon'a bu konuda karşı gelmişti. Bir zamanlar bizim dünya sorunlarında bile fikrimiz sorulurdu. Tarikatın piri olan Citeaux papazı, Bourgogne meclisinde müşavirdi.

Biz

ölülerimizi ne istersek onu yaparız. Saint Benoit, Fransa'da Fleury

375

Manastır'nda yatmıyor mu? Oysa 543 yılının Mart ayının 21. cumartesi günü, İtalya'da MontCassin'de ölmüştü.

Buna hiç şüphe yok. Bundan şüphe edenden her şeyden daha fazla nefret ederim. İsteyen, Arnoul'u, Gabriel

Bucelin'i, Tritheme'i, Maurolicus'u ve Luc d'Achery'i okuyabilir."

Başrahibe derin bir nefes aldı, sonra Fauchelevent'e sordu:

"Anlaştık mı?"

"Evet efendim."

"Size güvenebiliriz, değil mi?"

"Şüphesiz."

"Çok güzel."

"Manastıra bütün varlığımla bağlıyım."

"Anlaşıldı. Tabutu kapayacaksınız. Rahibeler onu kiliseye götürecekler. Ölü için ayin yapılacak ve sonra manastıra dönülecek. Saat on bir ile gece yansı arasında demir çubuğu alıp geleceksiniz. Her şey büyük bir

gizlilik içinde geçecek. Kilisede dört rahibeden başka kimse olmayacak. Bir de Miraç Ana ve siz olacaksınız."

"Peki dua eden rahibe?"

"Sizin tarafınıza bakmayacak."

"Ama sesleri duyacak."

"Ama dinlemeyecek, zaten manastırın bildiğini dış dünya bilemez."

Bir sessizlik oldu. Başrahibe devam etti:

"Çingırağınızı çıkaracaksınız. Duasını eden rahibenin sizin orada olduğunuzu fark etmesine gerek yok."

"Efendim?"

"Evet, Mösyö Fauvent?"

376

"Doktor geldi mi?"

"Bugün saat dörtte gelecek. Kendisini çağırarak çanı çaldık. Siz hiçbir çan sesini duymuyorsunuz demek..."

"Kendi çan sesimden başkasına dikkat etmiyorum."

"Bu doğru bir hareket."

"Demir çubuğun en az altı ayak uzunluğunda olması gerekir efendim."

"Nereden bulacaksınız?"

"Demir parmaklığın olduğu yerde demir çubuk da bulunur. Bahçenin dibinde bir yığın demir var."

"Gece yansından üç çeyrek önce, sakın unutmayın."

"Efendim?"

"Evet, ne istiyorsunuz?"

"Başka zaman böyle bir iş olursa unutmayın. Kardeşim bir Türk kadar kuvvetlidir."

"Siz, elinizden geldiği kadar çabuk yaparsınız."

"Çabuk yapamam ki. Ben sakat bir adamım. Yardımcım olması gerekir. Topallıyorum."

'Topallamak bir eksiklik değildir. Hatta Tann'nm bir lütfü bile olabilir. Papa düşmanı Gregoire'la savaştan ve VIII.

Benoit'yı tekrar yerine geçiren II. Henri'nin iki lakabı vardı: Aziz ve Topal."

"Doğrusu pek güzel," dedi Fauchevelent. Kulağı bir hayli ağır işitiyordu.

"Gecikmememiz gerekir, ayin tam gece yansı başlayacak, bütün bu işlerin çeyrek saat önce bitmesi gerekiyor."

377

"Manastır için elimden geleni yapacağım. Şimdi tekrarlıyorum: Saat tam on birde kilisede olacağım. Dört rahibe

ve Miraç Ana da orada olacaklar. Tabutu çakacağım. İki erkek olsa daha iyi olurdu. Her neyse... Demir çubuğumu da yanımda getireceğim. Mahzenin ağzını açıp, tabutu indirecek, sonra tekrar kapayacağız. Bundan

sonra ortada hiçbir iz kalmayacak. Hükümet hiç kuşkulananmayacak. Her şey böyle düzenlenecek efendim."

"Hayır."

"Başka bir şey mi var?"

"Geriye boş tabut kalıyor."

İkisi de susup düşünmeye başladılar.

"Mösyö Fauchelevant, tabutu ne yapacağız?"

"Gömeceğiz."

"Boş olarak mı?"

Yeniden sustular. Fauchelevant tedirgin edici bir düşünceyi aklından silmek ister gibi bir el hareketi yaptı.

"Efendim, tabutu çivileyen benim. Oraya benden başka kimse giremez. Tabutun üstüne örtüyü ben çekerim."

"Peki hamallar ne olacak? Arabaya koyarken ve çukura indirirken boş olduğunu anlamayacaklar mı?"

"Hay şeytan!" diye haykırdı Fauchelevant.

Başrahibe haç çıkarıp bahçivana dik dik baktı.

Fauchelevant hemen bir söz bulup, ettiği küfürü örtmeye çalışıyordu.

'Tabutun içine toprak koyacağım efendim."

378

"Haklısınız, toprakla insanoğlunun özü birdir. Boş tabut sorununu böylece halletmiş olacaksınız demek?"

"Ben üzerime düşen görevi yaparım." O ana kadar endişeli olan başrahibenin yüzü birden ferahladı.

Bahçivana

gidebileceğini belirten bir işaret yaptı. Fauchelevant kapıya yöneldi. Tam çıkarken başrahibe tatlı bir sesle,

"Mösyö Fauchelevant, sizden çok memnunum. Yarın definden sonra bana kardeşinizi getirin. Kendisine küçüğü

de birlikte getirmesini söyleyin," dedi.

4. Jean Valjean Austin Castillejo'yu Okumuşa Benziyor

Topalın adımları, tek gözlülerin bakışları gibi engellidir; gittikleri yere çabucak erişemezler. Üstelik Fauchelevant'ın kafası iyice karışmıştı. Bahçedeki kulübeye on beş dakika sonra gelebildi. Cosette uyanmış,

Jean Valjean onu ateşin kenarına oturtmuştu. Fauchelevant içeri girdiği sırada Jean Valjean Cosette'e bahçivanın sepetini göstererek şöyle diyordu:

"Beni iyi dinle yavrum. Bu evden mutlaka çıkmamız gerekiyor. Sonra tekrar buraya gelerek rahat rahat oturacağız. Buradaki adamcağız seni bu sepetin içine koyup dışarı çıkaracak. Beni bir kadının yanında bekleyeceksin. Sonra gelip seni bulacağım. Thenardier'nin seni alıp götürmesini istemiyorsan, hiç konuşma, ne

yaparlarsa ses çıkarma."

Cosette ciddi bir tavırla 'evet' anlamında başını salladı.

379

Fauchelevant'ın girdiğini duyan Jean Valjean döndü: "İşler nasıl?"

"Her şey yolunda ya da hiçbir şey yolunda değil," dedi Fauchelevant. "Sizi içeri sokmak için izin aldım, ama önce

dışarı çıkmanız gerekiyor. İşin güç tarafı bu. Küçük için kolay." "Onu sırtınızda mı taşıyacaksınız?"

"Sesini

çıkarmayacak değil mi?" "Elbette."

"Peki siz, Mösyö Madeleine?" Endişeli bir sessizlikten sonra, Fauchelevant haykırdı:

"Girdiğiniz yerden çıkarsınız canım!" Jean Valjean daha önce de söylediği gibi, "İmkânsız!" dedi.

Fauchelevant, Jean Valjean'a değil de kendi kendine konuşuyormuş gibi homurdandı:

"Canımı sıkan başka bir şey daha var. Tabuta toprak koyacağımı söyledim. Ama tabut içinde toprak başka, bir

insan başka. Bu olacak iş değil. Toprak, olduğu yerde durmaz, sağa sola kayar. Hamallar bunun farkına varırlar.

Anlıyor musunuz, Mösyö Madeleine, hükümet bu işi öğrenir."

Jean Valjean ona bakıyor, Fauchelevant'ın aklını kaçırmak üzere olduğunu düşünüyordu. Fauchelevant devam

etti: "Hey Tanrım... Yarına kadar her şeyin bitmiş olması gerekiyor. Başrahibe sizi yarın bekleyecek."

Fauchelevant, Jean Valjean'a bunun manastıra yaptığı bir iyiliğin ödülü olduğunu, ce

380

nazelerin yanında her zaman kendisinin bulunduğunu, tabutları çivilediğini, mezarlıkta, mezarcıya yardım ettiğini; sabah ölen rahibenin, yıllardır içinde yattığı tabutla gömülmek istediğini ve kilisenin mihrabının

altındaki

mahzene defnedileceğini; böyle bir hareketin polis tarafından yasaklandığını, ama ölen rahibenin isteklerinin

yerine getirilmesi gerektiğini, öteki rahibelerin bu isteğin yerine getirilmesine karar verdiklerini; kendisinin tabutu

çivileyeceğini, taşı kaldırıp ölüyü aşağıya indireceğini; buna karşılık başrahibenin, kardeşini bahçıvan, yeğenini

de öğrenci olarak kabul edeceğini, kardeşinin adının Mösyö Madeleine, yeğenin ise Cosette olduğunu, başrahibenin kardeşini yarın görmek istediğini, ama Mösyö Madeleine dışarı çıkamazsa onu içeri sokamayacağını, bundan başka bir de boş tabut sorunu olduğunu söyledi.

"Boş tabut da ne demek?" dedi Jean Valjean.

Fauchelevant cevap verdi:

"Belediyenin gönderdiği tabut."

"Hangi tabut, hangi belediye?"

"Bir rahibe ölünce belediye doktoru gelip, onu muayene eder ve 'bir rahibe öldü' diyerek durumu hükümete

bildirir. Hükümet bir tabut gönderir. Daha sonra cenaze arabasını ve cenaze taşıyıcıları yollar. Onlar da tabutu

alıp mezarlığa götürürler. Taşıyıcılar gelip tabutu alacaklar. Oysa tabut bomboş."

"İçine bir şey koyun..."

"Elimde ölü yok ki..."

"Hayır, öyle değil!"

381

"Peki ne yapmalı?"

"Bir canlı koyun."

"Hangi canlıyı?"

"Diyelim ki, beni..."

Fauchelevant, top atılmış gibi ayağa fırladı.

"Sizi mi?"

"Niçin olmasın?"

Jean Valjean, kışın gökyüzünde beliren bir güneş gibi, nadiren içinden gelen gülüşlerinden biriyle gülümsüyordu.

"Biliyorsunuz Çarmıh Ana öldü dediniz. Ben de, 'Mösyö Madeleine gömüldü,' dedim. Demek bilmeyerek bu

durumu kastetmişim."

"Ama yok, gülüyorsunuz. Ciddi konuşmuyorsunuz."

"Ciddi konuşuyorum. Buradan çıkmam gerekiyor."

"Şüphesiz."

"Bana da bir torba bulmanızı söylemiştim. İşte torba bulundu; siyah bir kefen."

"Beyaz kefen, rahibeler beyaz kefenle gömülür."

"Öyle olsun."

"Doğrusu başkalarına hiç benzemiyorsunuz Mösyö Madeleine."

Çevresindeki olağan hayattan çıkmak, "manastırın alışkanlıkları" dediği şeylere katılmak, hapishane yaşamının

tehlikeli, cesaret isteyen, sanki birer vahşice icat olan fikirlerini benimsemek, Fauchelevant'i, SaintDenis

Sokağı'ndaki bir derede bir martının balık tuttuğunu gören bir yolcu gibi şaşırtıyordu.

Jean Valjean devam etti:

382

"Sorun buradan görülmeden çıkmak. Elimizde bir araç var. Söyleyin, bunlar nasıl olacak, tabut nerede?"

"Boş olan mı?"

"Evet."

"Aşağıda, ölüer odası denilen yerde. Üstünde cenaze örtüsü var."

'Tabutun uzunluğu ne kadar?'"

"Altı ayak."

"Ölüer odası nedir?'"

"İki kapılı bir odadır. Birisi manastıra, öteki kiliseye açılır. Zemin katta dışarıdan kepenkle kapanan ve bahçeye

bakan demirli bir penceresi vardır."

"Bu kilise hangisi?..."

"Sokaktaki, herkese açık olan kilise."

"Bu iki kapının anahtarları sizde mi?'"

"Hayır, sadece manastıra açılan kapının anahtarı var."

"Kapıcı o kapıyı ne zaman açar?'"

'Taşıyıcılar tabutu almaya geldikleri zaman. Tabut çıkınca, kapı yeniden kapanır."

'Tabutu kim çiviliyor?'"

"Ben."

"Yalnız mı yapıyorsunuz?'"

"Doktordan başka kimse ölüer odasına giremez. Hatta bu duvarda bile yazılıdır."

"Bu gece herkes uyuduktan sonra beni bu odada saklayabilir misiniz?'"

"Hayır, ama sizi ölüer odasına açılan küçük bir dolabın içinde saklayabilirim. Oraya aletlerimi koyarım.

Anahtarı

bende."

"Yarın saat kaçta gelip tabutu alacaklar?'"

"Öğleden sonra saat üçe doğru. Karanlık

383

bastırmadan önce Vaugirard Mezarlığı'na gömülür."

"Güzel, dolapta saklanır, bütün gece ve gündüz orada kalırım. Peki ne yiyeceğim, karnım acıkacak."

"Size yiyecek getiririm."

"Saat ikide gelerek beni tabutun içine koyabilirsiniz."

Fauchelevant bir dakika durdu. Parmaklarını çıtırdatarak, "Bu olacak iş değil," dedi.

"Bir tabutu çivilemekten kolay ne var?'"

Fauchelevant için çok korkunç sayılabilecek olan böyle bir hareket, önce de söylediğimiz gibi Jean Valjean için

önemsiz bir olaydı. Başından bundan çok daha kötü olaylar geçmişti. Hapishanelere düşmüş olanlar kaçabilmek

için, vücutlarını eldeki imkânlarla göre küçültmek ustalığına da sahiptirler. Hastanın kendini ya kurtaran ya da

perişan eden nöbete tutulması gibi mahkûm da kaçma nöbetine tutulur. Firar etmek onu ya kurtarır ya da

mahveder. Firar bir kurtuluştur. Kurtulmak için neleri kabul etmeyiz ki? Kendini bir kutunun içine sokup bir

yerden başka bir yere gitmek, kapalı bir yerde nefesini idare ederek uzun bir süre yaşamayı başarmak, ölmeden

nefessiz kalmayı becermek, bunlar Jean Valjean'ın yeteneklerindendi.

Ayrıca bunu, daha önce bir kral da yapmıştı. Keşiş Austin Castillejo'ya inanmak gerekirse Charles Quint, tahttan

feragat ettikten sonra son bir defa La Plombes'u görmek istediğinde böyle bir tabutun içine girerek SaintJust

Manastın'na girmiş ve oradan çık

384

mak için aynı yolu kullanmıştı.

Biraz kendine gelen Fauchelevant haykırdı:

"Peki nasıl nefes alacaksınız?'"

"Merak etmeyin, nefes alacağım."

"Kutunun içinde? Bunu düşündükçe boğulacak gibi oluyorum..."

"Baş taraftan birkaç delik açarsınız. Kapağı da sıkıca çivilemezsiniz."

"Peki, öksürmeye ya da hapsirmeye kalkarsanız?"

"Kaçan adam ne öksürür, ne de hapsirir."

Sonra ilave etti:

"Karar vermek gerekir, ya burada kalıp yakalanmak ya da cenaze arabasıyla gitmek; ikisinden biri."

Yan açık bir kapının arasından geçmekte tereddüt eden kedilerin bu huyunu herkes fark etmiştir.

Kediye, "Niçin

girmiyorsun?" diye hep sorarız. Karşılarında yarım açılmış kapılar gibi, yarım fırsatlar çıkınca aynen kediler gibi

iki çözüm arasında kararsız kalan insanlar vardır; bu durumda kaderin o yan açık kapıyı da kapama riskiyle karşı

karşıyadırlar. Kediler gibi dikkatli oldukları için çoğu zaman bu kararsız insanlar cesareti olanlardan daha fazla

tehlikeyle karşı karşıya kalırlar. Fauchelevant de böyle kararsız insanlardandı. Ama yavaş yavaş, Jean Valjean'ın soğukkanlılığı ona da bulaşmaya başlamıştı. Homurdandı:

"Haklısınız, yapacak başka bir şey yok."

Jean Valjean devam etti:

"Benim merak ettiğim mezarlıkta ne yapacağız..."

385

"Ben bunu hiç merak etmiyorum," dedi Fauchelevant. "Siz tabuttan çıkacağınızdan eminseniz ben de sizi mezar

çukurundan kurtaracağımdan eminim. Mezarıcı arkadaşımıdır, sarhoşun biridir; ismi Mestienne, eski toprak. Bu

konuda siz hiç merak etmeyin. Size ne olup biteceğini söyleyeyim: Mezarlık kapılarının kapanmasından 45

dakika önce oraya varacağız. Araba mezarın başına kadar gelir, ben de arkasından gelirim. Bu, benim işim.

Cebimde bir çekiç, bir makas ve kerpeten olacak. Araba durur. Hamallar tabutun çevresine bir ip geçirip çukura

indirirler. Papaz haç çıkarıp dua okur, kutsal sudan biraz serper, ondan sonra gider. Sadece Mestienne ve ben

kalırız. Arkadaşım ya sarhoştur ya da değildir. Sarhoş değilse, ona 'Gel şu arada bir kadeh parlatalım,' diyerek

onu götürüp sarhoş ederim, çok geçmeden bulut olur. Zaten daha önceden mutlaka bir iki tek atmıştır. Onu

masanın başında bırakır, mezarlığa girmek için kartını alır ve sizin yanınıza yalnız gelirim. Sarhoşsa, 'Hadi defol

derim, ben senin işini yaparım!' Kalkıp gider, ben de sizi çukurdan çıkarırım."

Jean Valjean ona elini uzattı. Fauchelevant köylülere özgü bir tavırla onun elini sıktı.

"Tamam, dostum, her şey yolunda gidecek."

"Umarım bir aksilik çıkmaz. Yoksa halimiz dumandır."

386

5. Ölümsüz Olmak İçin Sarhoş Olmak Yetmez

Ertesi gün güneş batarken Maine Bulvan'ndan geçen birkaç yaya, önlerinden geçen eski model, üstü ölü başıyla çapraz kemikler ve gözyaşı damlalanyla süslü bir cenaze arabasını şapkalarını çıkararak selamlıyorlardı.

Bu arabada, üstünde beyaz örtüsü ve kocaman haçıyla bir tabut vardı. Haç kollarını iki yanına açmış büyük bir

kuklaya benziyor, arkadan, içinde bir papaz ve kırmızı önlüklü bir çocuğun bulunduğu araba geliyordu. Arabanın

iki yanında, siyah işlemeli gri elbise giymiş iki hamal yürüyor, en arkadan, topallaya topallaya işçi elbisesi giymiş

yaşlı bir adam ilerliyordu. Cenaze alayı Vaugirard Mezarlığı'na doğru yol almaktaydı.

Topallayan adamın cebinden bir çekicin, makasın ve bir kerpetenin uçları dışarıya taşıyordu.

Vaugirard Mezarlığı Paris'in öteki mezarlıklarına benzemezdi. Kendi özel âdetleri olduğu gibi, diğer mezarlıklardan farklı olarak bir araba kapısı, bir de yan kapısı vardı. Eski kelimelere düşkün yaşlılar, bu kapıların

birincisine atlılar kapısı, ikincisine yayalar kapısı derlerdi. BernardinBenediktenlerin, daha önce de söylediğimiz

gibi, eskiden kendilerine ait olan bu arazinin ayrı bir köşesine akşam vakti gömülme izni vardı. Bu yüzden mezarlıklar, yazın akşam, kışın gece çalışmak zorunda kalırlardı. Ama o zamanlar Paris mezarlıklarının kapılan güneş batarken kapanırdı. Belediye emri olduğu için Vaugirard

387

Mezarlığı'nın da kapıları aynı zamanda kapanıyordu. İki kapının arasında mimar Peronet tarafından inşa edilmiş

olan taş bir bölüm vardı. Mezarlık kapıcısı burada oturuyordu. Güneş, Invalides damlarının ardında kaybolurken,

kapılar rezelerinin üzerinde ağır ağır dönerlerdi. O sırada mezarıcı biraz geç kalmışsa, çıkması için mutlaka

mezarlıklar müdürlüğünün kendisine verdiği kartı göstermek zorundaydı. Kapıcı penceresinin yanında mektup

kutusuna benzeyen bir kutu asılıydı. Mezarıcı kartını bu kutuya atıyor, bunun sesini duyan kapıcı, kordonu

çekiyor ve yayalar kapısı açılıyordu. Kartı yanında değilse, mezarıcı ismini söylüyordu. Çoğu zaman uyumuş

olan kapıcı, yatağından kalkıp mezarıcının kim olduğuna bakar ve kapıyı anahtarla açardı. Mezarıcı çıkıyordu

ama, on beş frank ceza ödüyordu.

Kural dışı özelliklerinden ötürü bu mezarlık eşitliği bozuyordu. Vaugirard Mezarlığı eski bir mezarlıktı; her tarafını

yosunlar kaplamış, çiçekler yok olmuştu. Burjuvalar, Vaugirard'a gömülmek istemiyorlardı, fakir bir mezarlık

olmuştu. Oysa Pere Lachaisetam kibarların mezarlığıydı. Vaugirard Mezarlığı'nda geceler çok trajik olurdu.

Burada kasvet vardı.

Beyaz örtülü ve kara haçlı cenaze arabası, Vaugirard Sokağı'na girdiği zaman henüz karanlık basmamıştı. Arabayı takip eden topal yaşlı, Fauchelevent'den başkası değildi.

Çarmih Ana'nın mahzene gömülmesi, Cosette'in çıkarılması, Jean Valjean'ın odaya

388

saklanması, bütün bunların hepsi hiçbir engelle karşılaşmadan yapılmıştı.

Bu arada şunu söyleyelim ki, Çarmih Ana'nın mihrabın altına gömülmesi büyük bir suç değildi. Rahibeler bu işi

yaparken hiç huzursuzluk duymadıkları gibi, vicdanları da rahattı. Zaten hükümet denilen şey, otoriteye müdahaleden başka bir şey değildir ve bu müdahale daima tartışma konusudur. Önce dini kurallar gelir, sonra

yasalar. Ey insanlar, dilediğinizce yasa yapın, ama onları kendinize saklayın. Bir prens, bir ilkenin yanında o

kadar önemli değildir.

Fauchelevent memnun bir halde arabanın arkasından topallayarak geliyordu. Hem rahibeler hem de Jean Valjean ile yaptığı komplo aksamadan yürümüştü. Jean Valjean'ın soğukkanlılığı, başkalarına da bulaşan ve

kendini hissettiren kuvvetli bir duyguydu. Fauchelevent bu işin başarıya ulaşacağından kuşku

duymuyordu.

Geriyeye kalan önemli değildi artık. Sevimli bir ihtiyar olan Mestienne'i sık sık sarhoş etmişti.

Mestienne'e istediğini

yaptırabilirdi. Fauchelevent'in başanya ulaşacağı kesindi.

Onları Vaugirard'a götüreren sokağa girdikleri zaman, Fauchelevent memnun bir tavırla kocaman ellerini ovuşturmuş ve şöyle demişti:

"İşte eğlenceli bir oyun!"

Araba birden durdu. Kapıya gelmişti. Defin iznini göstermek gerekiyordu; mezarlık kapıcısıyla birlikte, defin

işlerine bakan memur ilerlediler. Bir iki dakika süren bir konuşmadan sonra, tanımadığı birisi gelip Fa
389

uchelevent'in yanında durdu. Bu bir işçiydi, koltuğunun altında bir kazma vardı.

Fauchelevent tanımadığı bu adama baktı ve "Siz de kimsiniz?" dedi.

Adam cevap verdi:

"Mezarcıyım..."

Göğsünden bir kurşun yarası aldıktan sonra insanın yüzü, işte o an Fauchelevent'ininki gibi olurdu herhalde.

"Mezarcı mı?"

"Evet..."

"Demek siz..."

"Evet ben..."

"Ama mezarcı Mestienne'ydi."

"Evet, oydu..."

"Oydu ne demek?"

"Mestienne öldü."

Fauchelevent her şeyi anlayabilirdi, ama bir mezarcının ölebileceğine akli yatmıyordu. Ama bu doğruydü. Mezarcılar da ölürlür. Başkalarının çukurlarını aça aça insan en sonunda kendisinininkini açar.

Fauchelevent tek kelime söyleyemiyor, kekeliyordu:

"Bu imkânsız..."

"Söylediğim doğru."

"Ama mezarcı Mestienne..." dedi yeniden.

"Napoleon'dan sonra XVIII. Louis, Mesti enne'den sonra Gribier, isimim Gribier'dir."

Benzi kül kesilmiş olan Fauchelevent, Gribier'yi incelemeye başladı.

Uzun, zayıf, kasvetli görünümlü bir adamdı, tam işinin ehli. Doktorlukta dikiş tutturamayıp mezarcı olmuş birine

benziyordu. 390

Fauchelevent gülmekten katılıyordu:

"Ne acayip işler oluyor. Mestienne Baba öldüyse, yaşasın Lenoir Baba! Lenoir Baba'nın kim olduğunu bilir misiniz? Altı meteliğe bir testi kırmızı şarap. Zavallı Mestienne demek öldü. Neyse unutam bunları,

gidip bir

kadeh atalım."

Adam cevap verdi:

"Okumuş adamım ben, içki içmem."

Araba tekrar hareket etmişti, mezarlığın geniş yolu boyunca ilerliyordu.

Fauchelevent'in yürüyüşü ağırlaştı, topallığından çok, endişelendiği için aksamaya başlamıştı.

Mezarcı önünde yürüyordu.

Fauchelevent hiç beklenmedik bu adamı bir daha inceledi.

Genç oldukları halde çok yaşlı görünen, zayıf oldukları halde çok kuvvetli olan adamlardandı.

"Dostum!" diye seslendi Fauchelevent.

Adam geriye döndü.

"Ben manastırın mezarcısıyım."

"Meslektaşız," dedi adam.

Okumamış, ama zeki bir adam olan Fauchelevant, karşısındakinin tehlikeli, müthiş zor ve iyi konuşan biri olduğunu anlamıştı.

Homurdandı:

"Demek böyle, Mestienne Baba öldü."

"Tamamen," dedi adam. "Tanrı alacaklar defterine bakmış ve sıra Mestienne Baba'ya gelmiş."

Fauchelevant hemen tekrar etti:

Tanrı..."

391

"İnsanın efendisi Tann'dır," dedi adam. "Filozoflara göre ezeli yaratıcı, Jakobenlere göre üstün varlıktır."

'Tanışmayacak mıyız?' dedi Fauchelevant.

Adam, 'Tanıştık,' dedi. "Siz köylüsünüz, ben Paris'liyim."

"Beraber içmedikçe tanışılmış sayılmaz. Kadehini boşaltan kalbini de boşaltır. Hadi içelim. Bunu reddedemezsiniz."

"Önce iş."

Fauchelevant, 'Eyvah yandım,' diye düşündü.

İçinde buldukları yoldan, rahibelerin gömüldüğü yere kadar bir iki metre kalmıştı.

Mezarıcı tekrar başladı:

"Köylü dostum. Evde yedi kişi beni bekliyor. Onların yemek yemesi için benim içmemem gerekir."

Güzel laf ettiğini sanan birinin ciddiyetiyle ilave etti:

"Onların açlığı, benim susuzluğumun düşmanıdır."

Araba, bir sıra selvinin yanından döndü, anayolu terk edip küçük bir yola girdi, toprak zemini geçti; bir fidanlıkta

kayboldu. Mezarlığın çok yakınına gelindiğini gösteriyordu bu. Fauchelevant sallana sallana yürüyor, ama arabanın ağır ilerlemesini bir türlü sağlayamıyordu. Neyse ki, yağmurlarla ıslanmış olan toprak

tekerlekleri

tutuyor, arabanın ilerlemesini zorlaştırıyordu.

Mezarcının yanına yaklaştı:

"Öyle güzel bir Argenteuil şarabı var ki," diye mırıldandı.

392

Adam, "Dostum," diye söze başladı, "ben mezarcı olacak adam değilim. Babamın hali vakti yerindeydi. Edebiyatçı olmamı istiyordu, ama iflas etti. Bu yüzden yazar olmaktan vazgeçtim. Ama yine de yazı yazarım."

"Demek mezarcı değilsiniz."

Bunu söyleyerek adamı zayıf, duyarlı tarafından yakalamak istiyordu.

"Biri, ötekine engel değildir," dedi, "ben öyle düşünüyordum."

Fauchelevant tekrar etti.

"Haydi içelim."

Burada bir gözlemeden söz etmemiz gerekir: Ne kadar sıkıntılı bir durumda olursa olsun içki ismarlayan Fauchelevant, parayı kimin vereceğini bir an bile aklından geçilmiyordu. Önceden, Fauchelevant ismarlar, Mestienne Baba öderdi.

Mezarıcı gülerek devam etti:

"Hayatımızı kazanmamız gerekir. Bu yüzden bu işi kabul ettim. İnsan biraz okumuş olunca ister istemez filozof

olur. El işine, kol işini eklemek zorunda kaldım. Dükkânım Sevres Sokağı'ndaki pazardadır: Orada sevgililer için

mektuplar yazarım. Sabahları aşk mektupları, akşamları mezar kazmak, hayat bu işte."

Araba ilerliyor, ne yapacağını bilemeyen Fauchelevant çaresiz, dört bir yanına bakmıyordu. Alnında iri

ter

damlaları birikmişti.

"Ama insan iki efendiye kulluk edemez," dedi adam. "Ya kalemi ya da kazmayı seçmem gerekir. Kazma

ellerime

pek uygun gelmiyor."

393

Araba durdu.

Önce çocuk, sonra papaz indiler.

Arabanın ön tekerlekleri bir toprak yığına girmişti. Yığının ardında mezar çukuru görülüyordu.

"İşte bir komedi," dedi Fauchelevant. Şaşkındı.

6. Dört Duvar Arasında

Tabutta kim vardı? Bilindiği gibi Jean Valjean.

Tabutun içinde yaşayabilmek için elinden geleni yapıyor, hâlâ nefes alıyordu.

İnsandaki vicdan huzurunun kendisine ne kadar güç verdiğini görmek şaşılacak bir şeydir. Jean Valjean'ın

düşündüğü her şey o ana kadar aksamadan yürümüştü. O da Fauchelevant gibi Mestienne Baba'ya

güveniyordu. Sonuca ulaşacağından hiç şüphesi yoktu. Bu kadar kritik bir durumda hiç kalmamış; hiçbir zaman

böylesine sakin olmamıştı.

Tabutun dört yanından korkunç bir huzur yayılıyordu. Sanki, ölülerin sessizliğinden bir şey Jean Valjean'ın o

sakin benliğine girmişti.

Bu tabutun içinden, ölümle oynadığı oyunun bütün evrelerini takip edebiliyordu ve etmişti.

Fauchelevant kapağı çiviledikten sonra, önce yerden kaldırıp götürüldüğünü ve sonra bir arabaya konulduğunu

hissetmişti. Sarsılmalar azalınca, taş yoldan toprak yollara geçildiğini, yani sokaklardan bulvarlara varıldığını

anıyordu. Boğuk bir gürültü duyunca, Austerlitz Köprüsü'nü geçtiklerini fark

394

etmişti. Birinci duruş, mezarlığın kapısıydı; ikincisi, mezar çukuru.

Aniden çabucak tabutu yerden kaldırdıklarını hissetti. Derken sert bir çarpma sesi duydu. Bunun, çukura

indirmek için tabuta sardıkları ipin sesi olduğu sonucuna vardı.

Başı dönmüştü.

Hamallar ve mezar kazıcılar, büyük olasılıkla tabutun dengesini bozmuş ve baş tarafını ayak tarafından önce

indirmiş olmalıydılar. Yatay, dümdüz ve hareketsiz bir hale gelince birden kendine geldi. Dibe ulaşmıştı.

Bir tür üşüme hissediyordu.

Dışardan, derinden gelen bir ses yükseldi; duygusuz, soğuk, duayı andırır kutsal bir ses. Anlamadığı kimi Latince sözler duydu; öyle yavaş telaffuz ediliyorlardı ki, onları tek tek duyabiliyordu: 'Oui dormlunt in terrae pul

vere, evigüabımt; alii in vitam aeternam, et alii in opprobrium, ut videant semper.'

Bir çocuk sesi:

"De profundis."

Derin ses tekrarladı:

"Requiem aeternam dona ei, Domtne."

Çocuk sesi cevap verdi:

"Et lux perpetua luceat ei."

Kapağın üzerine yağmur damlası gibi düşen bir şeyler duydu. Herhalde kutsal suydu. Tuhaf bir ürperti ve titreme

hissetti.

"Tamam, artık sona eriyor," diye düşündü. "Biraz sabır. Rahip şimdi gider. Fauchelevant, Mestienne'i içmeye

davet eder. Sonra Fauchelevant gelip beni çıkarır. Bir saatlik iş."

Derin ses hâlâ devam ediyordu.

395

Jean Valjean uzaklaşan ayak sesleri duyar gibi oldu. "Gidiyorlar işte yalnızım," diye düşündü. Birden tam tepesinde, gök gürültüsü gibi bir ses duydu. Bir kürek dolusu toprak parçası tabutun üzerine düşmüş, nefes

aldığı deliklerden birisi tıkanmıştı. İki kürek toprak parçası daha tabutun üzerine düştü. Sonra bir dördüncü. En

güçlü insandan bile daha güçlü şeyler vardır. Jean Valjean kendinden geçti.

7. 'Kartı Kaybetmemek' Deyimi Nereden Geliyor

Jean Valjean'ın içinde olduğu tabutun başucunda bakın neler oluyordu:

Papaz ve çocuk, cenaze arabasına binip uzaklaştıkları zaman mezarcıdan gözlerini ayırmayan Fauchelevant,

onun eğilip toprağa saplı küreğini aldığı gördü.

O zaman Fauchelevant olağanüstü bir karar verdi. Kollarını kavuşturarak, "Ben ödeyeceğim," dedi.

Mezarıcı şaşkınlıkla ona bakıp, "Neyi?" dedi.

Fauchelevant tekrar etti:

"Ben ödeyeceğim."

"Neyi?"

"Şarabı."

"Hangi şarabı?"

"Argenteuil şarabını."

"Nerede bu?"

"Bon Coing'de."

"Defol be adam!" dedi mezarcı.

Sonra tabutun üzerine bir kürek toprak attı.

Tabut boş bir şeye çarpmış gibi ses çıkar

396

dı. Fauchelevant neredeyse çukura düşecekti. Şaşkınlıkla bağırmaya başladı:

"Arkadaş yoksa meyhane kapanacak."

Mezarıcı küreğine biraz daha toprak doldurdu. Fauchelevant tekrar etti, "Ben ısmarlıyorum." Sonra mezarcının

kolunu tuttu. "Bana bak arkadaş ben manastırın mezarcısıyım, size yardım etmeye geldim, bu işi gece de yaparız. Şimdi içmeye gidelim."

Bir yandan ısrar ederken bir yandan da, "İçerse acaba sarhoş olur mu?" diye düşünmekten kendini alamıyordu.

"Bu kadar istiyorsan içeriz, ama işten sonra, önce olmaz," dedi mezarcı.

Sonra küreğine sarıldı. Fauchelevant onun kolunu tuttu.

"Argenteuil şarabı içeceğiz."

"Yeter be!" dedi mezarcı. "Amma da konuştun. Bırak beni!"

Bir kürek daha attı.

Fauchelevant artık ne dediğini bilmez bir haldeydi.

"Canım gel içelim. Nasılsa ben ısmarlıyorum," diye tekrarladı.

"Hele çocuğu önce bir uyutalım," dedi mezarcı.

Bir kürek daha attı. Sonra küreği toprağa saplayarak devam etti:

"Görüyorsunuz ya, bu gece hava soğuk olacak. Ölünün üstünü iyice örtmezsek, üşür, aramızdan bağırır."

Böyle derken, küreği her dolduruşta öne doğru eğilen mezarcının ceket cebinin ağzı açılıyordu.

397

Fauchelevant'in dehşete kapılmış gözleri ister istemez mekanik bir biçimde cebe yöneliyor; oraya takılıp

kalıyordu.

Ufukta güneş tamamen kaybolmamıştı ve adamın yan açık kalmış cebinin dibinde bulunan beyaz bir şeyi görmeyi sağlayacak kadar ışık hâlâ vardı.

Bir köylünün gözleri ne kadar keskin görebilirse, Fauchelevent' inki de o kadar dikkatle cebe dönmüştü.

Aklına

bir düşünce gelmişti. Toprak atmakla meşgul olan mezarcıya fark ettirmeden, elini cebine sokup, gördüğü beyaz şeyi aldı.

Mezarıcı bir kürek toprak daha attı.

Tekrar eğildiği zaman, Fauchelevent ona sakin bir şekilde bakarak, şöyle dedi:

"Baksanıza, sizin kartınız var mı?"

Mezarıcı cevap verdi:

"Ne kartı?"

"Güneş batmak üzere."

"İyi, gecelik takkesini giymeyi unutmasa bari."

"Birazdan mezarlığın kapısı kapanır."

"Eee, ne olacak?"

"Kartınız var mı?" dedim.

"Ha... kartım," dedi mezarıcı.

Sonra ceplerini karıştırmaya başladı.

Önce birinci cebi, sonra ötekini karıştırdı. Yelek ceplerini aradı. Sonra tekrar aynı hareketleri yaptı.

"Yoo, kartım yok, unutmuş olmalıyım," dedi.

"On beş frank ceza vereceksin," dedi Fauchelevent.

398

Mezarıcı yemyeşil kesildi. Yeşil renk, esmerlerin rengidir.

"Aman Tanrım, şimdi ben ne yapacağım, on beş frank ceza!" diye haykırdı.

Elinden küreği attı.

Konuşma sırası Fauchelevent'e gelmişti.

"Böyle umutsuzluğa düşme canım," dedi. "Çukuru gördün diye kendini öldürecek değilsin ya. Şunun şurasında

on beş frank, ama ödeyemezsin. Ben buraların eskisiyim ve bütün dalaverelerini iyi bilirim. Arkadaşça bir öğüt

vereyim. Birazdan güneşin batacağı belli. Mezarlık beş dakika sonra kapanır."

"Doğru," dedi mezarıcı.

"Beş dakikada çukuru nâs' il olsa kapayamazsın. Çok derin bir çukur, geç kalacaksın."

"Doğru."

"Öyleyse, on beş frank ceza vereceksin."

"On beş frank ha..."

"Daha vaktin var, nerede oturuyorsun?"

"Buradan on beş dakika uzakta, Vangirad Sokağı 87 numarada..."

'Tabanları yağlayıp koşarsan yetişirsin."

"Haklısın."

"Kapıdan çıkınca, eve gider kartı alırsın. Döndüğünüzde kapıcı kapıyı açar, seni içeriye alır. Kartın olduğu için

para vermezsin. Sonra ölüyü gömersin. Merak etmeyin, kaçmaması için başında beklerim."

"Bana çok iyilik ettin, dostum."

"Haydi tüy bakalım," dedi Fauchelevent.

Mezarıcı nasıl teşekkür edeceğini bilmeden, Fauchelevent'in elini acele sıkarak koşmaya başladı.

399

Adam ortadan kaybolunca Fauchelevent onun ayak seslerini dinlemeye başladı. Sesler duyulmaz olunca, çukura doğru eğilerek, "Mösyö Madeleine!" diye seslendi.

Cevap yoktu.

Fauchelevent ürperdi. Yuvarlanır gibi hızla çukurun içine indi. Tabutun üzerine atılıp bağırdı:

"Orada mısınız?"

Tabuttan ses çıkmıyordu.

Tir tir titreyen Fauchelevent zorlukla nefes alıyordu. Çekicini ve kerpetenini eline alıp tabutun kapağını açtı.

Alacakaranlığın son ışıklarında Jean Valjean'ın yüzü sapsarı, gözleri kapalıydı.

Fauchelevent'in saçları bir anda dimdik oldu, ayağa kalktı, sırtını mezarın kenarına çarptı; tabutun üzerine

düşmek üzereydi; Jean Valjean'a baktı.

Jean Valjean sapsarı olmuş, hâlâ hareketsiz yatıyordu.

Fauchelevent alçak sesle, "Ölmüş!" dedi.

Ardından yeniden doğruldu, ellerini çaprazlamasına omuzlarına şiddetle vurdu.

"İşte benim kurtarmam bu kadar olur," diye bağırdı.

Çaresiz adam kendini tutamayıp ağlamaya başladı. Bir yandan da kendi kendine konuşuyordu. Kendi kendine

konuşmak normal bir şeydir. Güçlü heyecanlar genel olarak yüksek sesle dile gelirler.

"Bu Mestienne Baba'nın hatası. Sersem herif. Beklenilmedik zamanda ölünür mü? Mösyö Madeleine'i o öldürdü.

O şu anda ta

400

butun içinde. Göçüp gitti işte. Onun gibi bir adam böyle ölsün, iyi de, ne anlamı var bu olup bitenin?

Tanrım,

Tanrım! O öldü ve şu küçük kız, onu ne yapacağım? Meyveci kadın ne diyecek? Böyle bir adam ölür mü hiç?

Benim arabamın altına girmiş hayatımı kurtarmıştı. Mösyö Madeleine! Mösyö Madeleine. Boğuldu, zaten söylemiştim, inanmamıştı bana. Bu adam insanların en iyisiydi, öldü. Ya küçük çocuk? Ben oraya gitmem. Burada kalırım. Başıma bunlar geldikten sonra, ikimiz de ne kafasızmışız. Bir de yaşlı olacağız. Peki ama manastıra nasıl girmişti? Böyle şeyler yapmamak gerekir. Mösyö Madeleine! Madeleine Baba! Madeleine Baba!

Mösyö Madeleine! Mösyö Madeleine! Duymuyor beni. Ne olursunuz, buradan hemen çıkın. N'olursunuz!" Saçlarını yolmaya başladı.

Uzaklardan, bir gıcırta duyuldu. Mezarlığın kapısı kapanıyordu.

Fauchelevent, Jean Valjean'ın üzerine yeniden eğildi. Birden yerinden sıçrayıp, mümkün olduğu kadar geriye

gitti. Jean Valjean gözlerini açmış, ona bakıyordu.

Bir ölüyle yüz yüze gelmek dehşet vericidir, ama birisinin ansızın canlandığını görmek de en az o kadar ürkütücüdür. Fauchelevent buz kesip sapsarı olmuş, bu yoğun duygusal olayların etkisiyle tamamen dikkati

dağılmıştı. Karşısındaki bir ölü mü yoksa diri mi ayırt edemeyecek bir halde Jean Valjean'a, o da kendisine

bakıyordu.

"Uyuyakalmışım," dedi Jean Valjean.

Sonra doğrulup oturdu.

401

Fauchelevent dizlerinin üzerine çöktü.

"Aman Tanrım, beni çok korkuttunuz!"

Ardından tekrar ayağa sıçrayıp sevinçle haykırdı:

"Yaşasın Mösyö Madeleine!"

Jean Valjean sadece bayılmıştı. Temiz hava onu kendine getirmişti.

Neşe, korkuya tepkidir. Fauchelevent'in de aynen Jean Valjean gibi kendine gelmesi için belli bir sürenin geçmesi gerekti.

"Demek ölmediniz. Ne kadar akıllısınız; size o kadar yüksek sesle bağırdım ki, sonunda kendinize geldiniz.

Gözlerinizin kapalı olduğunu görünce kendi kendime 'işte ölmüş' dedim, neredeyse delirecektim. Hani, deli

gömleğini giyecek kadar. Sizin ölmüş olduğunuzu görünce ne yapabilirdim ki? Sonra şu küçük kız var. O meyve

satan kadına ne demeli? Olup bitene bir türlü akıl erdiremeyecekti. Çocuğu veriyoruz, sonra büyükbabası öldü

diyoruz. Ne acayip bir hikâye olacaktı. Ey, benim cennetlik azizlerim. Neyse yaşıyorsunuz ya."

"Üşüyorum," dedi Jean Valjean.

Fauchelevant bu kelimeyi duyunca birden içinde bulunduğu durumu hatırladı. Kendilerine gelmiş olmalarına

rağmen, pek farkında olmasalar da her ikisi de tedirginlik duyuyordu. Buldukları yerin tuhaf kasvetinden

kaynaklanıyordu bu tedirginlik.

"Buradan hemen çıkalım!" diye bağırdı Fauchelevant.

Ceplerini karıştırıp daha önce yanına aldığı bir matarayı çıkardı.

402

"Önce biraz boğazımızı ıslatalım," dedi.

Açık havanın yaptığı etkiyi içki tamamladı. Şişeden bir yudum alan Jean Valjean tamamen kendine geldi.

Tabuttan çıktı ve kapağı yeniden çivilemesi için Fauchelevant'e yardım etti.

Üç dakika sonra çukurdan çıkmışlardı.

Fauchelevant artık rahatlamıştı. Acele etmiyordu. Mezarlık kapanmıştı. Mezarıcı Gribier'in geri gelmesi imkânsızdı. Bu 'acemi çaylak,' şu anda, evinde hani hani kartını arıyor olmalıydı ama bulamayacaktı.

Çünkü kart

Fauchelevant'in cebindeydi ve kartı olmadan mezarlığa yeniden giremezdi.

Fauchelevant küreği, Jean Valjean kazmayı aldı. İki birden boş tabutu gömdüler.

Çukur dolduğunda, Fauchelevant, Jean Valjean'a, "Gidelim," dedi. "Siz kazmayı alın, ben de küreği alınm."

Karanlık basmaya başlamıştı.

Jean Valjean hareket etmekte ve yürümekte biraz güçlük çekti. Tabutun içinde kaskatı kesilmiş, adeta ölü biri

haline gelmişti. Ölüm onu sanki dört duvarın içine almış ve kaskatı edip bırakmıştı. Mezann donduru culuğundan kurtulması gerekiyordu.

"Kötürüm gibi oldunuz," dedi Fauchelevant. 'Topal olmasam tabanlarımızı birbirine vurup ısınırdık."

"Yok canım," dedi, Jean Valjean. "Dört adım attım mı bacaklanm tekrar açılır."

Cenaze arabasının geçtiği yollardan yürüdüler.

Kapalı parmaklığın ve küçük bekçi kulü

403

besinin önüne gelince, Fauchelevant elinde tuttuğu mezarıcı kartını kutuya attı. Kapıcı ipi çekti, kapı açıldı,

birlikte dışarı çıktılar.

"İşler nasıl da yolunda gidiyor," dedi Fauchelevant, "doğrusu bu fikriniz bir harikaydı, Madeleine Baba."

Vaugirard Mahallesi'nden de kolayca geçtiler. Mezarlık yakınlarında insanın kazma küreğe sahip olması, bir tür

geçiş izni gibidir.

Vaugirard Sokağı'nda kimsecikler yoktu.

Fauchelevant bir yandan yürürken bir yandan da başını kaldırıp evlere bakıyordu:

"Madeleine Baba," dedi Fauchelevant, "sizin gözleriniz benden daha iyi görür, 87 numaraya geldik mi acaba?"

'Tam önüdeyiz," dedi Jean Valjean.

"Sokakta kimse yok. Kazmayı bana verin ve iki dakika bekleyin lütfen."

Fauchelevant, 87 numaraya girdi. Yoksulları en üst kata çeken o içgüdüye uyarak doğru tavan arasına çıktı ve

karanlıkta bir çatı odasının kapısını çaldı. Biri cevap verdi:

"Giriniz!.."

Seslenen Gribier'di.

Fauchelevant kapıyı itti. Mezarcının odası, bütün talihsiz insanların oturduğu barınaklar gibi tamtakır, karmakarışık bir sefalet yuvasıydı. Bir ambalaj sandığı ya da belki bir tabut komodinin yerini, bir tas lavabonun,

bir yağ tenekesi çeşmenin, saman dolu bir çuval yatağın, döşeme taşları iskemle ve masanın yerini tutuyordu.

Köşede, yırtık pırtık bir halı parçasının üzerine zayıf bir kadınla bir yığın çocuk üşüşmüştü. Bu yoksul evin içi, bir

404

yıkılışın izlerini taşıyordu. Sanki sadece onlar için bir yer sarsıntısı olmuştu. Kapaklar darmadağın olmuş, giydikleri partallar, paçavralar oraya buraya dağılmış, su kabı kırılmıştı. Anne biraz önce ağlamış, çocuklar

herhalde az önce dövülmüştü. Öfkeli, delicesine bir aramanın izleriydi bunlar. Mezarcının kartını bulmak için her

tarafı çılgınca aradığı ve testiden karısına kadar her şeyi bu kayıptan sorumlu tuttuğu ortadaydı.

Umutsuzluğa

kapıldığı adamın her halinden belliydi.

Fauchelevant bu serüvenin sonunu bir an önce getirmek için, başarısının yol açtığı bu üzücü sonuçların farkına

varamadı.

İçeri girince hemen söze başladı:

"Kazmanı ve küreğini getirdim."

Gribier ona aptal aptal bakıyordu:

"Sen misin?"

"Yarın kapıcıdan kartını alabilirsin."

Küreği, kazmayı yere koydu.

"Bu da ne demek oluyor?" diye sordu Gribier.

"Ne demek olacak. Kartını düşürmüşsün, sen gittikten sonra buldum, ölüyü gömdüm. Şimdi on beş frank ceza

vermeyeceksin. İşte hepsi bu."

Gribier memnuniyetten uçuyordu:

"Teşekkür ederim dostum!" diye bağırırdı. "Bundan sonra içkiyi ben ısmarlayacağım."

8. Başarılı Geçen Sorgulama

Bir saat sonra, ortalık iyice kararmıştı, iki adam ve bir çocuk, Küçük Picpus Sokağı'nın 62 numaralı binasının

önüne gelmişlerdi.

405

Adamlardan yaşlı olanı, kapının tokmağını kaldırıp indirdi.

Fauchelevant, Jean Valjean ve Cosette'yi bunlar.

İkisi birden Fauchelevant'in bir gün önce Cosette'i emanet ettiği CheminVert Sokağı'ndaki dükkâna gitmiş ve

onu oradan almışlardı. Cosette bu son yirmi dört saati, hiçbir şey anlamaksızın, sessiz sedasız titreyerek

geçirmişti. Titremesi, ağlamasını bile önlemişti. Dahası, ne yemek yemiş ne de uyumuştü. İyi yürekli kadın ona

durmadan sorular sormuş, hep aynı hüznü acı bakıştan başka bir cevap alamamıştı. Cosette son iki gündür

görüp duydukları hakkında kimseye tek kelime söylememişti. Durumun çok nazik olduğunu ve uslu durmak,

konuşmamak gerektiğini anlıyordu. Korkmuş küçük bir çocuğun kulağına söylenen şu üç kelimenin ne kadar

etkili olduğunu kim bilmez: "Sakın sesini çıkarma!" Korkuların dili yoktur. Zaten bir sırrı kimse bir çocuk

kadar iyi
saklayamaz.

Bu yirmi dört saati geçirdikten sonra Jean Valjean'ı gördüğü zaman Cosette öyle bir sevinç çılgılığı atmıştı ki,

bunu duyan hassas biri, bu çılgılığın uçurumdan çıkış anlamına geldiğini sezebilirdi.

Fauchelevant manastırdan olduğu için parolayı biliyordu. Bütün kapılar açılmıştı.

Böylece o ürkütücü ve iki yanlı sorun; yani girme ve çıkma sorunu çözülmüş oldu.

Bu işten bilgisi olan kapıcı avludan bahçeye açılan ve yirmi yıl öncesine kadar avlunun araba giriş kapısının

karşısına rastlayan

406

dipteki küçük hizmet kapısını açarak üçünü de bu kapıdan aldı ve bir gün önce Fauchelevant'in başrahibeyle

görüşüp talimat aldığı konuşma odasına girdiler.

Başrahibe elinde teşbihi onları bekliyordu. Yanında, yüzü örtülü bir rahibe duruyordu. Küçük bir kandil konuşma

odasını aydınlatıyordu. Işığı o kadar azdı ki buna aydınlatıyor bile denemezdi.

Başrahibe Jean Valjean'ı dikkatle inceliyordu. Zaten insanın ayaklarına dikili bir bakış aslında karşısındakini

herkesten daha dikkatle incelemenin belirtisidir. Sonra soruşturmaya başladı:

"Bahçıvanın kardeşi siz misiniz?"

"Evet saygıdeğer ana," dedi Fauchelevant.

"İsminiz nedir?"

Fauchelevant cevap verdi:

"Ultime Fauchelevant."

Gerçekten de, Ultime isminde bir kardeşi vardı, ama ölmüştü.

"Hangi taraftansınız?"

Fauchelevant:

"Amiens yakınında, Picquigny'den."

"Kaç yaşındasınız?"

Fauchelevant:

"Elli."

"Mesleğiniz?"

Fauchelevant:

"Bahçıvan."

"Dindar mısınız?"

Fauchelevant:

"Bütün ailemiz dindardır."

"Küçük sizin akrabanız mı?"

407

Fauchelevant:

"Evet efendim."

"Babası mısınız?"

Fauchelevant:

"Büyükbabasıyım."

Ayaktaki rahibe, başrahibenin kulağına alçak sesle, "İyi cevaplar veriyor," dedi.

Oysa Jean Valjean tek kelime etmemişti.

Başrahibe Cosette'i dikkatlice inceleyip, rahibeye alçak bir sesle, "Çirkin bir kız olacak," dedi.

İki rahibe konuşma odasının bir kenarında bir süre konuştular. Sonra başrahibe dönerek, "Mösyö Fauvent, sizin

bir çingırağınız vardı, şimdi iki çingıracıklı dizliğe ihtiyacımız var," dedi.

Gerçekten, ertesi gün bahçede iki çingırağın gürültüsü duyuluyor ve rahibeler yüzlerindeki örtünün

kenarını az

da olsa kaldırmadan edemiyorlardı. Bahçenin dibinde, yan yana iki erkeğin toprağı belledikleri görölüyordu.

Yepyeni ve çok büyük bir olaydı bu, rahibeler konuşmamak gerektiğini unutup, birbirlerine, "Bahçıvan yardımcısı olmalı," dediler.

Rahibeler, "Mösyö Fauvent'in kardeşi," diyorlardı.

Jean Valjean, usulüne uygun şekilde kabul edilmiş ve onun da dizine bir çingirak takmışlardı. Artık resmiyet

kazanmıştı. Adı Ultime Fauchelevant'di.

Kabul edilmesinin en büyük belirleyici etmeni, başrahibenin Cosette'e ilişkin gözlemiydi: Çirkin bir kız olacak.

408

Bu teşhisi yaptıktan sonra başrahibe Cosette'i sevmiş ve onu sevap olsun diye parasız yatılı okula almayı kabul etmişti.

Bunda anlaşılmayacak bir taraf yoktur.

Manastırda ayna bulunmasa bile, kadınların, yüzlerinin neye benzediklerine dair bir fikirleri vardı. Güzel oldukları

duygusunu taşıyan kızlar, rahibe olmayı kolay kolay kabul etmezlerdi. Güzellikle ve gevezelikle rahibe olmak

isteği birbiriyle ters orantılıydı. Bu yüzden çirkinler, rahibe olma açısından güzellere göre daha fazla umut vaat

ederlerdi. Çirkinin tercih edilme nedeni buydu.

İyi kalpli ihtiyar Fauchelevant bu maceradan başarıyla çıkmış, bu da onun itibarını artırmıştı. Başarısı bir değil,

üçtü. Kurtardığı ve manastıra soktuğu Jean Valjean konusunda birinci başarıyı kazanmış, sonra mezarıcı Gri

bier'yi cezadan kurtarmıştı. Üçüncü olarak da 'Çarmih Ana'nın tabutunu mihrabın altına koyarak manastıra, hem

Tann'ı hem Sezar'ı hoşnut etme imkânını vermişti. Küçük Picpus Manastır'ında, içinde ceset bulunan bir tabut,

Vaugirard Mezarlığı'nda ise boş bir tabut vardı şimdi.

Bu durumda kamu düzeninin altı üstüne gelmiş oluyordu; ne var ki kimse bunun farkında değildi.

Manastırdakiler

ona büyük bir minnettarlık duyuyorlardı. Fauchelevant en iyi hizmetkâr ve çok değerli bir bahçıvan olarak

görölüyordu artık. Piskopos, manastıra ilk defa ziyarete geldiğinde, başrahibe ona, hem itiraf hem de övünme

türünden, olup bitenlerden biraz söz etti. Piskopos da daha

409

sonra kralın erkek kardeşinin günah çıkartıcısı Reims Piskoposu Kardinal de Latil'e bu olaydan övgüyle, ölçülü

bir şekilde söz açtı. Fauchelevant hakkında duyulan hayranlık iyice yayılıp Roma'ya kadar ulaştı. O çağda Papa

XII. Leon'un bir akrabasına gönderdiği ve şu an önümüzde duran mektupta şöyle deniyordu: "Paris'teki manastırlardan birinde, Fauchelevant isminde olağanüstü bir bahçıvan varmış. Bu adamın bir aziz olduğu söylenmektedir!" Bu basanların hiçbiri, kulübesinde kendi halinde yaşayıp giden Fauchelevant'e yansımada.

Olağanüstü kişiliğinden ve kutsallığından habersizce aşılarını yapıyor, toprağı çapalıyor ve kavunlarının üstünü

örtüyordu. Illustrated London News dergisinde, boynuzlu hayvanlar yarışmasında 'ödül kazanan öküz'

tanıtımıyla resmi yayınlanan bir Durham ya da Surrey öküzü ününden ne kadar haberdarsa o da o kadar haberdardı.

9. Kapanış

Cosette manastırda da susmaya devam ediyordu.

Cosette, doğal olarak kendini Jean Valjean'ın kızı sanıyordu. Zaten bir şey bilmediği için herhangi bir şey

söylemesine de imkân yoktu. Kaldı ki, bilseydi bile söylemezdi. Bunu biliyoruz, çocukları hiçbir şey felaket ve

şanssızlıklar kadar suskunluğa sürükleyemez. Cosette o kadar acı çekmişti ki, her şeyden; konuşmaktan ve

hatta nefes almaktan bile korkuyordu. Tek bir kelime, çoğu zaman başına bir belalar çığının yuvarlanmasına yol

açmış,

410

ancak Jean Valjean'la birlikte olduğundan bu yana kendini güvende hissetmeye başlamıştı. Manastıra oldukça

çabuk alıştı. Catherine'in yanında olmamasına üzüldüğü, ama bunu söylemeye cesaret edemiyordu. Yine de bir

defasında, Jean Valjean'a, "Babacığım, bilseydim buraya onu da getirirdim," demişti.

Cosette okulda öğrenci olduğu için, öteki öğrencilerin giydiği elbiseyi giymek zorunda kaldı. Jean Valjean,

Cosette'in çıkardığı elbiselerin kendisine verilmesi konusunda izin aldı. Bu elbiseler, Thenardier'nin yanından

ayrılırken Jean Valjean'ın Cosette'e giydirdiği matem elbiseleriydi ve fazla eskimemişti. Ayakkabılar ve çoraplarla birlikte elbiseleri manastırda bol olan kâfuru ve daha başka kokulu maddelerle iyice

karıştırarak küçük

bir valize yerleştirdi ve valizi yatağının yanındaki bir sandalyenin üzerine koydu. Anahtarını daima yanında

taşıyordu. Bir gün Cosette ona, "Babacığım bu mis gibi kokan valiz nedir?" diye sormuştu.

Az önce sözünü ettiğimiz ve kendisinin haberdar bile olmadığı başarılarının mükâfatını almamış olan Fauchelevent, iyiliklerinin karşılığını görmüş gibiydi. En başta, yaptıkları kendisine memnuniyet vermiş,

onu

mutlu etmişti. Sonra, işi bölüştükleri için daha az çalışıyordu. Tütünü çok seven Fauchelevent, Madeleine sayesinde üç misli fazla tütün içme imkânına sahip olmuştu. Parasını Jean Valjean ödediği için tütün

içmek

eskisinden daha zevkli oluyordu.

Rahibeler Ultim adını benimsememişler,

411

Jean Valjean'a öteki Fauvent demeyi tercih etmişlerdi.

Bu kutsal kızlarda Javert'in bakışlarından bir şeyler bulunsaydı, bahçe için gerekli bir şeyin alınması için dışarı

çıkılmak gerektiğinde daima yaşlı ve sakat, çarpık bacaklı büyük Fauvent'in çıktığını fark edebilirlerdi.

Öteki

Fauvent hiç dışarı çıkmıyordu. Ama belki Tann'ya dönük bakışların casusluk yapmayı bilmemesi, belki de daha

çok birbirlerini gözetlemekle meşgul olmaları nedeniyle bu olayın farkına varmamışlardı.

Jean Valjean'ın sesini soluğunu çıkartmadan olduğu yerde kalması çok iyi oluyordu, çünkü Javert bir aydan beri

mahalleyi gözetliyordu.

Bu manastır, Jean Valjean için etrafı uçurumlarla çevrili bir ada gibiydi. Bundan böyle onun dünyası artık bu dört

duvarın içiydi. Orada huzur içinde olacak kadar gökyüzünü, mutlu olacak kadar da Cosette'i görüyordu.

Jean Valjean için tekrar tatlı bir hayat başlamıştı. Yaşlı Fauchelevent ile birlikte, bahçenin dibindeki kulübede oturuyorlardı.

1845 yılma kadar hâlâ yıkılmamış olan bu derme çatma kulübe, bilindiği gibi üç odadan oluşuyordu. Bu odalar

sadece dört duvarı olan bomboş yerlerdi. Barakanın başlıca odası Jean Valjean'ın ısrarla karşı çıkmasına rağmen, kendisine verilmişti. Odada, çingirak ve hasır sepetin asılmasına özgü iki çividen başka, süs olarak bir

de kâğıt para vardı. 93 kralcılarına ait olan bu para, şöminenin üzerindeki duvara yapıştırılmıştı. 412

Jean Valjean her gün bahçede çalışıyor ve çok da faydalı oluyordu. Daha önceleri de ağaç budadığından, bahçıvanlığı hiç yadırgamamıştı. Onun bostan ve tarım konusunda birçok bilgiye ve çeşitli formüllere sahip

olduğunu biliyoruz. Bu bilgilerinden faydalandı. Bahçedeki ağaçların çoğu yabaniydi. Onlara aşilar yaparak

meyve vermelerini sağladı.

Cosette'in her gün onun yanında bir saat geçirmesine izin verilmişti. Rahibelerin yüzleri yaşlı ve hüznü, Jean

Valjean ise güler yüzlü olduğu için, Cosette onu taparcasına seviyordu. Saati gelince, koşa koşa kulübeye geliyor, orayı cennete çeviriyordu. Cosette'e mutluluk verdiğini hisseden Jean Valjean kendisi de o ölçüde mutlu

oluyordu. Başkalarına verdiğimiz neşe, herhangi bir yansıma gibi zayıflamak şöyle dursun, bize geri dönerken

ışığı daha da parlak olarak döner. Ders aralarında Cosette'in nasıl oynadığına bakıyor, onun gülüşünü öteki

çocuklarınkinden ayırt edebiliyordu.

Çünkü artık Cosette gülüyordu.

Cosette'in yüzü bile bir ölçüde değişmişti, eskisi gibi üzüntülü değildi. Gülmek güneş gibidir, insan yüzünün

kışını siler, süpürür.

Oyun bitip Cosette içeri girerken, Jean Valjean onun sınıfının pencerelerine gözlerini dikiyor, geceleri de kalkıp,

yatakhaneinin pencerelerine bakıyordu.

Tann'nın kendi yolları vardır; manastır ve Cosette gibi, Jean Valjean'da da piskoposun yarattığı güzel eserin

korunmasına ve sürdürülüp tamamlanmasına yardım etti. İyilik

413

yapmanın ve erdemin kibire kadar uzanan bir tarafı olduğu muhakkaktır, bu iki yan arasında şeytanın kurduğu

bir köprü bulunmaktadır. Kader, onu Küçük Picpus Manastır'na sürüklediğinde Jean Valjean belki de farkında

olmadan, erdemin kibir yanının, köprüünün bu ucunun yakınındaydı. Kendisini, ilk defa doğru yola sevk eden

rahiple karşılaştırıldığında, düşkün ve değersiz biri olarak görüyordu; bu nedenle de mütevazıydı. Ama son

zamanlarda, kendisini öteki insanlarla karşılaştırmaya başlamış, böylece kibiri ortaya çıkmaya başlamıştı. Kim

bilir, böyle devam etseydi belki de bu kibir, kine dönüşecekti.

Manastır, onu tam bu düzeyde durdurmuştu.

Burası onun gördüğü ikinci esaret yeri idi. Hayatının başlangıcında; yani gençliğinde ve daha sonraları çok uzak

olmayan bir geçmişte, böyle bir esaret daha görmüştü; berbat, korkunç bir yerdi. Orada gösterilen

sertlik, Jean

Valjean'a yasa ve hukukun haksızlığı, adaletsizliği ve suçu gibi gelmişti. Bugünse, kürekte sonra manastın

görüyor ve daha önceleri kürek mahkûmları arasında bulunduğunu şimdiiyse manastırda bir tür seyirci olduğunu

düşünerek bu iki yeri birbiriyle karşılaştırıyor ve bundan tedirginlik duyuyordu.

Bazen bahçe belinin sapına yaslanıp hayal âlemlerinin uçsuz bucaksız sarmalından yavaş yavaş aşağılara kayıyordu.

Eski arkadaşlarını hatırlıyordu; ne kadar acınacak, sefil durumdaydılar. Güneş doğar

414

ken kalkıp gece bastırana kadar çalışırlardı. Uyumaya birazcık vakit bırakılıyordu. Üzerlerine ancak iki parmak

kalınlığında döşekler serilmesine izin verilen sert yataklarda ve sadece, kışın en soğuk aylarında biraz ısıtılan

koşullarda yatarlardı. Üzerlerinde eski, yırtık pırtık kırmızı paçavralar vardı. Çok sıcak havalarda ince bez bir

pantolon çok soğuklarda da yünden bir arabacı gömleği giymelerine müsaade ediliyordu. Ancak, angaryaya

gittiklerinde et yemek ve şarap içmek imkânına sahiptiler. İsimlerinin yerini numaralan almıştı.

Sayılardan

oluşmuşlardı, gözlerini yere indiriyor, seslerini çıkaramıyorlardı. Saçlan kesikti, daima dayak yeme tehlikesi ve

utancı içinde yaşıyorlardı.

Bunlan düşündükten sonra akli, manastırda gözlerinin önündeki insanlara çevriliyordu:

Onların da saçlan kesikti, gözleri yere çevrilmişti, sesleri çıkmıyordu; ne var ki bunlar ötekiler gibi utanç içinde,

herkesin alayına muhatap, sırtlan cezalandırıcılann sopa darbeleriyle çürümüş olarak değil de, omuzlan kendi

indirdikleri kırbaç darbeleriyle paramparça yaşıyorlardı, omuzlan disiplinin katılığından bükülmüştü.

Onların da

insanlar arasındaki eski isimleri unutulmuş, isimlerin yerini münzevi lakaplan almıştı. Hiç et yemiyor ve hiç şarap

içmiyorlardı, çoğu zaman geceyanlarına kadar bir şey yemeden duruyorlardı. Kırmızı kılık kıyafetten yoksundular; yaz için kalın, kış için ince ve hafif siyah yünden çuhalar giyerlerdi; bunların ne bir

parçasını

415

kısaltabilir ne uzatabilirlerdi; hatta mevsimine göre keten bir bez elbise ya da yün bir yelege sahip olma ayrıcalığından bile yoksundular; altı ay boyunca ateş nöbetleri geçirmelerine neden olan kaim, şayak fanilalar

giyiyorlardı. Oturdukları yerler kışın en soğuk aylarında bile ısıtılmıyordu. Odalarına ateş denen şey girmemişti.

Mahkûmlar gibi iki parmak kalınlığında şilte üzerinde değil hasır üzerinde yatıyorlardı. Uyku uyuyacak vakit bile

bırakmıyorlardı. Bütün bir gün çalıştıktan sonra, geceleyin tam dinlenmeye geçip uykuya dalacakları sırada

kalkıp bitkin bir halde soğuk kilisenin taşlarına diz çökerek dua ediyorlardı.

Bazı günler, her birinin sırası gelince, diz çökmüş ya da yüzüstü yere yatıp kollarını haç şeklinde açmış, secdeye

varmış bir halde on iki saat durması gerekiyordu.

Ötekiler erkek, bunlar kadındı.

O erkekler ne yapmışlardı? Hırsızlık, dolandırıcılık, yağmalama yapmış, adam öldürmüş, ırza geçmişlerdi.

Onlar

haydutlar, zehirleyiciler, yangın çıkarıcılar, katillerdi... Peki bu kadınlar ne yapmışlardı? Hiçbir şey yapmamışlardı.

Bir yanda haydutluk, sahtekârlık, cinayet gibi her tür kötülük, öte yanda tek bir şey vardı: Masumiyet. Bir yanda alçak sesle itiraf edilen cinayetler, öbür yanda yüksek sesle itiraf edilen suçlar. Bir yanda cinayetler,

öbür yanda önemsiz hatalar.

Bir yanda leş gibi bir koku, öbür yanda

416

anlatılmaz güzel kokular. Bir yanda silahların altında tutulan topla tüfekle kuşatılmış ve kurbanlarını yavaş yavaş

yyip bitiren bir manevi veba hastalığı, öte yanda bütün ruhların aynı ocakta, namuslu, masum bir şekilde kucaklaşması. Orada zulüm; burada karanlık; ama aydınlıkla dolu bir karanlık, dalga dalga, ışık yayan aydınlıklar.

İki esaret yuvası: Birincisinde affa uğramak ya da kaçıp kurtulmak mümkün. İkincisinde ölüme kadar devam

etmek, bütün umut geleceğin uzak ucunda, insanların ölüm dedikleri o zayıf özgürlük ışığından ibaret.

Birincide zincirlerle, ikincide inançla bağlıydılar.

Birinciden ne kokusu tütüyor? Korkunç bir lanetlenmişlik, diş gıcırıtıları, nefret, umutsuz bir kötülük, insan

topluluğuna karşı bir kuduz köpek haykırışı, gökyüzüne acı bir baş kaldırma.

İkinciden çıkan neydi? Kutsallık ve sevgi.

Birbirlerine bu kadar benzeyen ve benzemeyen bu iki yerde de, birbirinden bu kadar ayrı olan insanların yaptıkları iş aynıydı: Kefaret ödemek.

Jean Valjean birincilerin kefaretlarını ödemelerini anlıyordu, ama ötekilerinkini anlayamıyordu. Bu masum ve

temiz varlıklara bakıp dehşet içinde kendi kendine şöyle düşünüyordu: 'Niçin ceza çekiyorlar? Neyin kefareti?

Hangi kefareti?' Vicdanında bir ses ona cevap veriyordu: İnsanın yüce ruhluluğunun en büyüğünü göstererek,

başkasının günahının kefaretlarını ödüyorlar.

417

Burada biz, kendi bakış tarzlarımızı ileri sürmüyoruz. Olup bitenlere Jean Valjean'ın gözüyle bakıp, sadece onun

hissettiklerini anlatıyoruz.

Jean Valjean'ın gözlerinin önünde özverinin en kutsalı, erdemliliğin erişebileceği en yüksek nokta bulunuyordu.

Bu, başkalarını affeden ve onların hatalarının kefaretlarını çeken bir günahsızlıktı: Gönül rızasıyla kabul edilmiş

esirlik, bilerek kendine işkence etmek, işlenmemiş suçların cezasını çekmek, eziyeti kabul etmek, sırf günahkâr

ruhları bu günahlarından kurtarmak için... Bu, Tanrı sevgisi içinde ortaya çıkan insan sevgisiydi, yüzlerinde hem

acı çekenlerin, hem mükâfat görenlerin izi vardı.

Ve birden, aklına kendi durumundan ara sıra yakındığı geldi.

Çoğu zaman gece yansı kalkıyor, katı şartlar altında ezilen bu masum ve acı çeken insanların şükran şarkılarını

dinliyor; forsada ceza çekenlerin çoğunun Tann'ya karşı geldiklerini, küfür etmek için seslerini gökyüzüne

yükselttiklerini, bir zamanlar kendisinin bile gökyüzüne yumruklarını kaldırdığını düşündükçe iliklerine kadar

ürperip delirecek gibi oluyordu.

Şimdiye kadar başına gelenler ilahi takdirin ona bir İhtan olmalıydı; bu da onu derin düşünelere

sürüklüyordu.

Bütün o tırmanışlar, tehlikeli serüvenler, duvarlar aşmalar, yükseklere tırmanışlar; öteki kefarete ödeme yerinden

kurtulmak için katlandığı onca zahmete, buraya girmek için katlanmıştı.

418

Acaba kaderin bir göstergesi miydi bu?

Bu içinde bulunduğu manastır bir cezaeviymi ve kaçtığı yerle hazin bir benzerliği vardı. Böyle bir yerin varlığını

bile düşünemezdi.

Çevresinde yine parmaklıklar, kilitler, demir pencereler görüyordu. Bunlar, kimleri korumak için yapılmıştı?

Melekleri...

Eskiden kaplanların çevresinde gördüğü duvarları şimdi kuzulann çevresinde görüyordu.

Burası bir tövbe etme ve kefarete ödeme yeriymi, ceza çekme yeri değil. Ne var ki, öteki yerden daha hüznü,

daha sert, daha kasvetli ve acımasızdı. Bu bakireler, forsalardan daha fazla yük altındaydılar.

Akbabaların demir

parmaklıklı, asma kilitli çukurunda, buz gibi sert bir rüzgâr esiyordu; gençliği donduran bir rüzgâr.

Burada,

güvercinlerin kafesinde ise, oradakinden daha sert, daha acı bir ayaz vardı.

Neden?

Bunları düşündükçe, içinde ne varsa bu ulvüiğin karşısında yıkılıyordu.

Böyle düşüncelere daldıkça, gururu tamamen kaybolan Jean Valjean değişik yollardan geçip tekrar kendi kişiliğinin üzerinde düşünmeye başladı. Böyle anlarda duygulanmaya hatta ağlamaya başlıyordu. Son altı aylık

hayatının bütün olayları onu, kendisine gerçeği gösteren rahibe yaklaşıyor, Cosette sevgisi, manastır alçakgönüllülüğü ile onu oraya götürüyordu.

Bazı akşamlar, alacakaranlıkta bahçede kimsenin olmadığı bir sırada, kilisenin yanını

419

dan geçen yolun ortasında, ilk geldiği gece pencerenin önünde kefarete ödeyen rahibenin dua ederek yere kapanmış olduğunu tahmin ettiği yere dönük olarak diz çökmüş bir halde dua ettiğini görüyorlardı.

Sanki, Tann'ın karşısına çıkmaya gücü yoktu.

Çevresindeki her şey, şu sessiz bahçe, buğulanmış çiçekler, neşe çığlıkları atan çocuklar, basit ve ağırbaşlı

kadınlar, ağır ağır içine işliyor, gönlü bu manastır gibi sessizlikle doluyordu. Varlığı bu çiçeklerin kokusundan,

kadınların sadeliğinden, çocukların neşesinden ibaret bir varlık oluyordu. Hayatının en güç anlarında ona iki

tanrısal evin kapısı açılmıştı sanki; birinci kapı, herkes kendisinden yüz çevirdiği, toplum kendisini kabul etmediği

anda açılmıştı. İkincisi, toplum onu kovalayıp yakalamaya çalıştığı zaman açılmıştı. Birincisi olmasaydı kötülük

hayatının uçurumlarına, ikincisi olmasaydı acıların kucağına düşecekti.

Kalbi minnettarlıkla doluyor ve gittikçe daha çok seviyordu...

Böylece yıllar geçti... Cosette büyüyordu...

420

Batı edebiyatının en büyük klasiklerinden biri olan Sefiller, iki düzlemde büyük bir ustalığın, yaratıcı zekâ ve

yeteneğin örneğini sunuyor: Karakter portrelerinin çiziminde ve tarihsel, sosyo kültürel gerçeğin titiz anlatımında.

Sefiller, okuru bilgilendirme, hatta eğitime kaygısı ağır basan, "aydınlanmacı" anlatı geleneğinin, bir ayağıyla

romantizme, öbür ayağıyla natüralizme, gerçekçiliğe dayandığı bir aşamaya rastlar. Beş ana bölümden, sayısız "kitap" ve alt bölümden oluşan bu roman, saçma bir nedenle suçlu duruma düşen Jean Valjean'ı, sokak çocuğu Gavroche'u, kötünün cisim bulmuş örneği Thenardier'leri, düzen ve disiplinin hasta ruhlu koruyucusu yalnız adam Javert'i, dinsel bir çilenin simgesi, sokak kadını Fantine'i ve onun kızı melek Cosette'i, yaklaşık 150 yıldan bu yana dramatik kişilerin tapmağı içinde yaşatmaktadır. Tapınağın kapısını aralayan okur, 19. yüzyıl başındaki Fransa'ya geri dönecek, Waterloo Savaşı'nın unutulmaz tablolarını hayranlıkla izleyecek, Jean Valjean'la birlikte Paris'in yeraltına inecek, manastırların karanlığıyla yoksulluğun izbe mekânları içinde ışık arayacaktır.